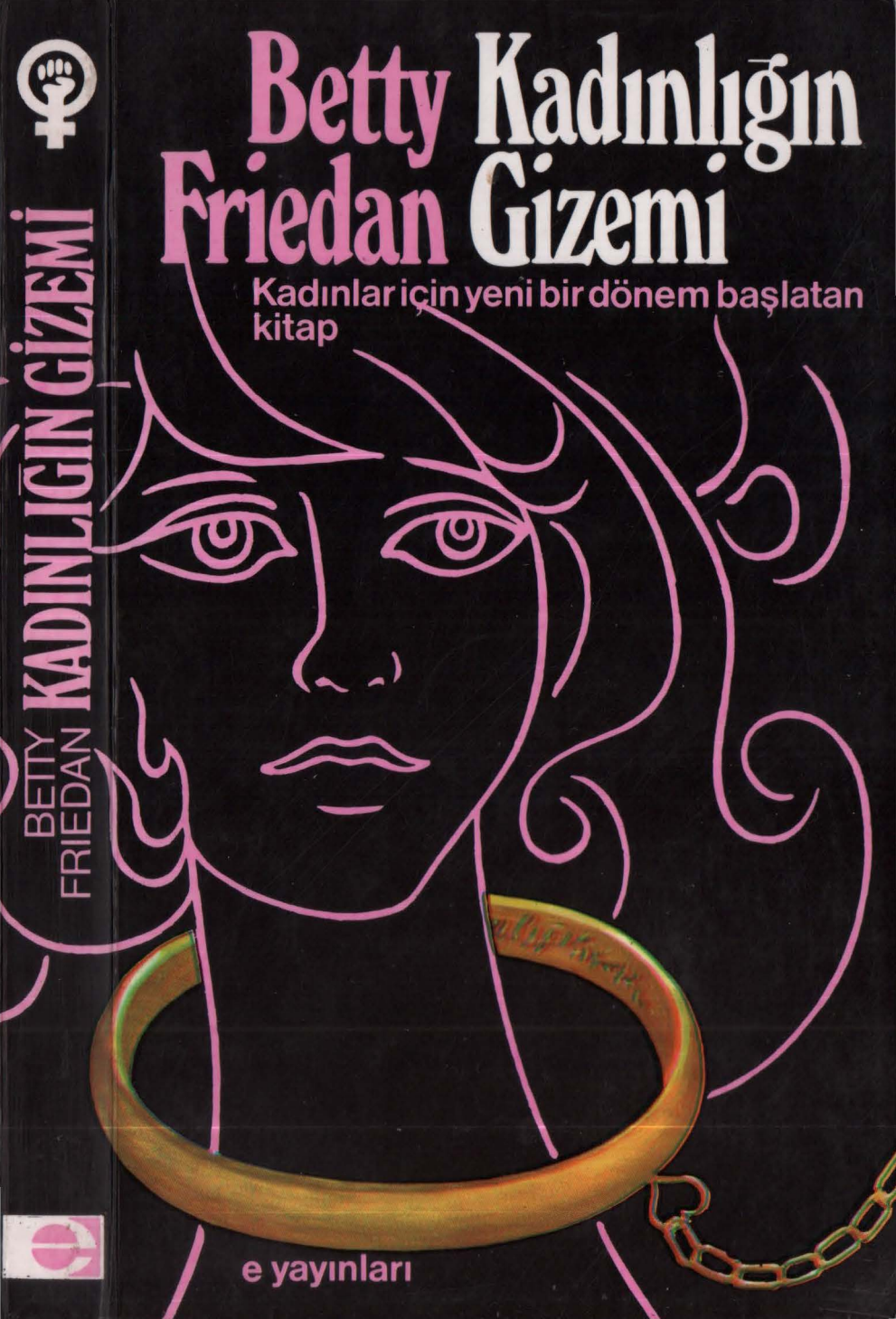
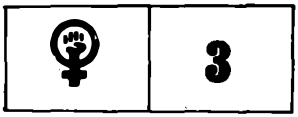
Betty Friedan Kadınlığın Gizemi

Kadınlar için yeni bir dönem başlatan kitap

BETTY FRIEDAN KADINLIĞIN GİZEMİ

e yayınları

KADINLIĞIN GİZEMİ

BETTY FRİEDAN

türkçeleştiren: tahire mertoğlu

Rezzan Çetin
28 Temmuz-92-
ERDEK

e yayınları a.ş. 1983

birinci baskı: ekim 1983

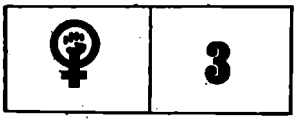
yerebatan cami çıkmazı
no: 40/4
telefon: 527 87 20
posta kutusu: 12
İstanbul

BETTY FRIEDAN Smith Koleji'nden *summa cum laude* (çok üstün başarı) payesiyle mezun oldu. Büyük Gestalt ruhbilimcisi Kurt Koffka'nın öğrencisiydi; California Üniversitesi Berkeley Kampusu'ndan aldığı araştırma bursunun yanısıra, Iowa Üniversitesi'ndeki Kurt Lewin'in yönetimindeki ilk grup dinamiği deneylerine katıldı. Klinik ruhbilimcisi ve uygulamalı sosyal bilimler araştırmacısı olarak çalışan Friedan, Philadelphi'adaki Temple Üniversitesi'nde konuk öğretim üyesi olarak bulundu.

Kısa adıyla NOW (National Organisation for Women) olarak bilinen Amerikan Ulusal Kadın Örgütü'nün kurucularından olan yazar, 1970'de kadınların düzenlediği 'Eşitlik için Grev' hareketinin liderliğini yaptı. First Women's Bank and Trust Company adlı ilk kadın bankasının da örgütleyicilerindendir.

Harper's, Good Housekeeping, Redbook, Parent's Magazine, Mademoiselle ve *Reader's Digest* gibi önemli dergilere makaleler yazan Betty Friedan, 1971'den sonra da *McCall's*'a aylık sütun yazmaya başladı.

New York'ta oturan Betty Friedan kadın hareketinin liderlerinden olarak sık sık gezilere çıkmakta, kadınlar kadar erkekleri de ilgilendiren birçok toplumsal konuda konferanslar vermektedir.

THE FEMININE MYSTIQUE/KADINLIĞIN GİZEMİ
BETTY FRIEDAN'dan
türkçeye aktaran: tahire mertoğlu

□

1974 W. W. Norton Company. Inc. New York
1983 e yayınları a.ş.
yayın hakları: (c) Betty Friedan 1974
kesim ajans/e yayınları a.ş. 1983

1974 W. W. Norton Company baskısından eksiksiz olarak dilimize aktarılmıştır.

□

kapak film - baskı: ebru grafik
dizgi-baskı: doğuş matbaası
cilt: alibaba-entaş mücellithanesi

Betty Friedan

Kadınlığın Gizemi

Kadınlar için yeni bir dönem başlatan kitap

Tüm yeni kadınlar ve
Tüm yeni erkekler için

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Kitabın ilk baskısının Onuncu Yıldönümü İçin Önsöz	9
1 — Adı Olmayan Sorun	15
2 — Kahramanımız: Mutlu Ev Kadını	33
3 — Kadınların Kimlik Bunalımı	59
4 — Tutkulu Yolculuk	70
5 — Sigmund Freud'un Cinsel Solipsizmi	91
6 — İşlevsel Donma, Kadınlık Protestosu ve Margaret Mead	114
7 — Cinsellikle Yönlenen Eğitimciler	133
8 — Hatalı Seçim	155
9 — Cinsel Satış	173
10 — Ev Kadınlığı Boş Zamanları Dolduracak Şekilde Genişliyor	198
11 — Seks Peşinde Koşanlar	214
12 — İnsanca Niteliklerin Giderek Yitirilmesi: Lüks Toplama Kampı	232
13 — Emanet Verilen Kişilik	252
14 — Kadınlar İçin Yeni Bir Yaşam Planı	272

Kitabın İlk Baskısının Onuncu Yıldönümü İçin Önsöz

Kadınlığın Gizemi'*nin yayınlanmasından bu yana on yıl geçmiş durumda; ben ise, kitabı yazmaya başlayana kadar kadın sorunu diye bir şeyin varlığından haberdar değildim. O zamanlar hepimiz o gizemliliğin içine kilitlenmiş olarak hemcinslerimizden ayrı, edilgen bir durumda gerçek sorunlarımızı ve olanaklarımızı göremeyecek haldeydik; ben de, diğer kadınlar gibi, mutfak taşlarını cilalarken orgazm olmadım diye kabahatı* kendimde *arıyordum. Bu kitabı yazmaya kalkışmam sapkınlıktı; bu arada kitabımı bitirmeye çalıştığım 1963'ün o zorlu günlerinde yer falan cilalamadığımı da itiraf edeyim.*

Reklamların vaat ettikleri gibi, mutfak taşlarını cilalarken o gizemli zevkin doruğuna ulaşamayan kadının sapık olduğuna hepimiz inanıyorduk. Junior'un veya Janey'in ya da Emily'nin annesi ya da B. J'nin karısı olmak her ne kadar hoşumuza gidiyor idiyse de, hâlâ bir takım emellerimiz, kendi başına birer kişilik olma düşüncelerimiz kaldığı sürece yine de birer sapık, nörotikten başka bir şey sayılmazdık ve suçumuzu veya nevrozumuzu ya rahibe ya da ruhçözümleyiciye itiraf edip kendimizi çevreye uydurmaya çalışırdık. Birbirimize karşı da, ufaklıklarla birlikte fıstık yağı sürülmüş tost yemekten başka hayatta bir

şeylerin olduğunu bir türlü kabullenemezdik; çamaşır makinesine çamaşır tozunu koyarken düğün gecemizi hatırlayıp hatırlamadığımızı, gömlekleri çorapları karbeyaz hale getirmenin muazzam bir deneyim olup olmadığını ve hatta saçlarımızdaki bizi eleveren kır tellerden dolayı suçluluk hissedip hissetmediğimizi hiç tartışmazdık. Bazılarımız (1963 yılında ABD'deki kadınların neredeyse yarısı) daha o zamandan ipotek taksitlerini ya da bakkal faturasını ödemeye katkıda bulunmak üzere evin dışında bir yerde çalışarak o bağışlanmaz günahı işlemiş bulunuyorduk. Bunu yapanlar üstelik bir de suçluluk duyuyorlardı; kadınlıklarına ihanet etmiş olmaktan, kocalarının erkekliğini sabote etmekten, ne kadar gerekli olursa olsun, para uğruna çalışarak çocukları ihmal etmekten dolayı. Bir erkeğin aynı iş için aldığı ücretin yarısını almaktan, terfi zamanı gelince daima kenarda bırakılmaktan ya da erkeğin diploma alması için onun yerine tez hazırlamaktan hoşnut olmadıklarını kendi kendilerine bile itiraf edemiyorlardı.

Banliyölerdeki Gertie adlı bir komşumla bir gün birlikte kahve içerken gelen nüfus sayım memuru «mesleğiniz?» diye sormuştu; o sıralarda Kadınlığın Gizemi'ni yazmakla meşguldüm, ama «Ev Kadını» diye yanıt verdim. Dergilere yazı yazıp satmamı hep desteklemiş olan Gertie, hüzünle başını salladı. «Kendini daha ciddiye alman gerekirdi,» dedi. Ben biraz duraklayıp, nüfus memuruna, «Aslında yazarlık yaparım ben,» dedim. Ne var ki ben o sıralar, şimdi de olduğu gibi, tüm evli kadınlar gibi bir ev kadınıydım, *saat 9 ile 17 arasında ne yaparsak yapalım. Tabii bekar kadınlar nüfus memuruna «ev kadını» demiyorlardı ama bu durumda bile toplum kadının ne yaptığından çok «Senin gibi cici bir kız neden hâlâ evlenmedi»ğiyle ilgileniyordu. Dolayısıyla onlar da kendilerini ciddiye almak konusunda yüreklendirilmiyorlardı.*

Bu kitabı yazmış olmam, gerçekten garip bir rastlantı olarak gözüküyor şimdi; oysa başka bir bakımdan, tüm yaşamımın beni bu kitabı yazmaya hazırladığını da görüyorum. Sonunda, bütün parçalar bir araya gelmişti. 1957 yılında Redbook *ve* Ladies'Home Journal *için meme verme vb. hakkında yazılar yazmaktan sıkılmaya başladığımda, 1942 yılında Smith Koleji'nden birlikte mezun olduğumuz kızlar hakkında bir anket hazırlamaya bir hayli za-*

man verdim. Amacım, eğitimin bizleri kadınlık rolüne iyi hazırlamadığı yolundaki o zamanlar geçerli olan görüşün aksini kanıtlamaktı. Ne var ki anket, sorularımı yanıtlamaktan çok, yeni sorular çıkardı karşıma; eğitim, bizi kadınların oynamaya çalıştığı role göre düzenlenmiş değildi, göründüğü kadarıyla. Kafamda, yanlış olan eğitim mi yoksa kadınların oynaması beklenen rol mü, sorusu doğdu. McCall's, *benim Smith'deki sınıf arkadaşlarımla yaptığım anketi temel alarak bir yazı hazırlamamı istemişti, ama derginin erkek patronu kadın editörlerin elaltından gösterdikleri çabaya karşın yazımı dehşet içinde geri çevirdi.* McCall's *ın erkek editörleri, böyle bir savın doğru olamıyacağını söylediler.*

Bundan sonra Ladies Home Journal *için aynı yazı istendi benden. Fakat bu kez yazımı geri aldım, çünkü söylemek istediğimin tam tersini ifade edecek biçimde yeniden yazmışlardı.* Redbook'*u da denedim. Her defasında daha fazla sayıda kadınla, ruhbilimciyle, toplumbilimciyle, evlenme danışmanıyla ve benzeri kişiyle konuşmalar yapıyor ve gittikçe bir yerlere vardığımı hissediyordum. Ama nereye? Bizi haklarımızı kullanmaktan alıkoyan, kocalarımızın eşi, çocuklarımızın anası sıfatıyla değil de, kendi başına bireyler olarak yaptığımız şeylerden ötürü suçluluk hissi duymamıza yol açan şeyin adını koymam gerekiyordu. Bu suçluluk hissini betimleyecek bir ad bulmalıydım. Kadınların cinsel gereksinimleri yüzünden duydukları suçluluk hissine benzemeyen bu his, kadınların cinsel tanımlamasına, bir mutluluğun, bir doyum hissinin nasıl olduğunu belirleyen mistik görüşe, yani, 'kadınlığın gizemi'ne uymayan gereksinimlerinden doğmaktaydı.*

Redbook *dergisinin yazı işleri müdürü ajanıma, «Betty aklını kaçırmış. Şimdiye kadar bize çok iyi işler çıkardı, ama bu kez ancak en nörotik bir ev kadını beğenebilir bu yazıyı,» demiş. Ajanımın bana yazdığı mektubu çocuklarımı doktora götürürken metroda açmıştım. Metrodan inip ajanıma hemen telefon ettim. «Bu konuyu yayın yoluyla açabilmek için bir kitap yazmam gerekiyor,» dedim. Yazdıklarım, kadın dergileri dünyasının en derindeki temellerini tehdit ediyordu: Kadınlığın gizemi.*

Norton kitabın kontratını imzaladığında, bir yılda

bitireceğimi sanıyordum; beş yıl sürdü. Eğer New York Halk Kütüphanesi tam zamanında Frederick Lewis Allen Bölümü'nü açmamış olsaydı, kitaba başlayamazdım bile; orada, bir kitap üzerine çalışan yazarlar altı aylık sürelerle bedelsiz bir masa kiralayabiliyorlardı. Haftada üç gün çocuklarıma bakacak birini bulup Rockland County'den kente gidip gelmeye başladım, altı aylık süreyi de nasıl olduysa iki yıla kadar uzatmayı başardım. Bu arada aynı bölümü kullanan başka yazarlar, kadınlar hakkında bir kitap yazdığımı öğrenince, bir hayli şakaya katlanmak zorunda kaldım. Sonunda kitap bir yolunu bulup beni tamamen sardı, bir saplantı haline geldi, kendi kendini yazmaya başladı; ben de müsveddeleri eve götürüp yemek masasında, oturma odasındaki sedirde, nehrin üstündeki bir komşunun iskelesinde yazmaya başladım. Çocukları her hangi bir yere götürmem ya da yemek yapmam gerektiğinde de zihnimde yazmaya devam ediyordum; çocuklar yattıktan sonra yine kitabıma dönüyordum.

Kadınlığın Gizemi'*ni yazarken beni saran güçler kadar etkileyici, gerçekten gizemli bir deneyimim olmamıştı. Kitap içimin derinliklerinde bir yerden geliyor ve tüm deneyimimim de içine giriyordu. Annemin doyumsuzluğu, benim Gestalt ve Freudcu ruhbilimi dalında eğitimim, vazgeçtiğim için suçluluk hissi duyduğum burs, gazete muhabiri olarak ipuçlarını gerçekliğin ekonomik temellerine kadar izlemek alışkanlığım, banliyölerde, süpermarketlerde ev kadınlarıyla yaptığımız sohbetler, hepsi. Kadın dergilerine yazı yazmakla geçirdiğim yıllar bile; kadınların evleri dışında hiçbir şeyle özdeşleşemiyecekleri, siyaset olsun, sanat olsun, bilim olsun, büyüklü küçüklü Amerika'daki ya da başka yerlerdeki olaylar olsun, hiçbir şeyin bir anne ya da bir ev kadını gözüyle algılanmadığı sürece kadınlara bir şey ifade etmeyeceği inancının kutsal sayılmasına karşın. Artık o çerçeve içinde yazamıyordum. O anda yazmakta olduğum kitap, Kadınlığın Gizemi adıyla, kadın dünyasının tanımına bile karşı çıkıyordu. Kitaba bu adı koyarken, bu dünyanın kadınlar için mümkün olan tek dünya olmadığını, fakat bizlerin enerji ve hayalgücünü doğaya aykırı bir biçimde sınırlayan bir dünya olduğunu biliyordum. Ne var ki kadınların söylediklerinden ve kendi duygularımdan çıkardığım ipuçlarını ruhbilim, top-*

lumbilim, ve yakın tarihte izledikçe; yazı yazdığım dergilerin sayfalarını karıştırarak bu dünyanın nasıl ve neden meydana geldiğini araştırdıkça; bu dünyanın kadınlara, onların çocuklarına hatta cinsel ilişkilere ne gibi bir etkisi olduğunu inceledikçe, ortaya çıkacak olan sonuçlar belirginleşmeye ve son derece ilginçleşmeye başladı. Kendim de, yazdığım şeylerin beni götürmekte olduğu sonuçlara şaşıyordum. Her bölümü bitirdiğimde, «Deli miyim ben?» diye meraklanıyordum. Ama aynı zamanda ipuçları birbirine bağlandıkça içimde büyüyen bir huzur, güçlülük hissi de vardı; herhalde bir bilimcinin de belli bir buluşa yaklaştığı sırada duyduğu hisse benzeyen bir şeydi bu.

Ne var ki bu soyut ya da kavramsal değildi. Tanıdığım bütün kadınların, ben dahil, bir yalan içinde yaşadıklarını ve bizi tedavi eden doktorlarla bizi inceleyen uzmanların da bu yalanı sürdürdüklerini; evlerimizin, okullarımızın, kiliselerimizin, politikanın, mesleklerin bu yalan etrafında kurulduğunu meydana çıkarıyordu bu kitap. Eğer kadınlar gerçekten insansalar *(ne fazla, ne de eksik) toplumumuzda tam kişilikli insanlar olarak yaşamalarını engelleyen her şeyin değiştirilmesi gerekirdi. Ve kadınlar bir kez kadınlığın gizeminden kurtulup kendilerini birer insan olarak ciddiye almaya başladıklarında yerlerinin yanlış bir temel üzerinde olduğunu göreceklerdi.*

Fakat ben bütün bunların belki on yıldan da az bir süre içinde, olağanüstü büyük bir hızla gerçekleşeceğini fark etseydim, belki de korkumdan yazmayı bırakırdım. Daha önce kimsenin adım atmadığı yeni bir yolda yürümek korkutucudur. Geriye bakıp da ne kadar yol aldığını görünceye kadar, insanı nerelere götüreceği bilinmeyen bir yolda. 1963 yılında benden Kadınlığın Gizemi*'ni imzalamamı isteyen ilk kadın bana «Tüm yaşamımı değiştirdi bu kitap,» dediğinde, ben de «Hepimize yeni yolumuzda yüreklilik dilerim,» diye yazmıştım. Çünkü bu yolda geriye dönüş yoktur. Tüm yaşamınızı değişterecektir; benimkini kesinlikle değiştirdiği gibi.*

Betty Friedan, New York, 1973

1 Adı Olmayan Sorun

Amerikalı kadınların zihninde sorun, yıllarca söze vurulmaksızın gömülü kaldı. Birleşik Devletler'de Yirminci yüzyılın ortalarında duyulmaya başlanan garip bir kıpırtı, bir doyumsuzluk, bir özlem duygusunun sancısıydı bu. Banliyölerde(*) yaşayan her kadın bu acıyla tek başına savaşıyordu. Yatakları düzeltirken, sebze alırken, evine çarşaf seçerken, çocuklarıyla sandviç yerken, küçük izcilere şoförlük yaparken, geceleri kocasının yanında yatarken, kendine bile sormaktan korktuğu sesiz bir soru vardı: «Hepsi bu mu?»

On beş yılı aşan bir süre boyunca uzmanlar tarafından kadınlar üstüne, kadınlar için yazılan ve kadınların hayattaki rolünün eş ve anne olarak doyum sağlamaktan ibaret olduğunu söyleyen kitap, makale ve broşürlerdeki milyonlarca söz arasında bu özleme değinen tek bir kelime yoktur. Kadınlar, geleneklerin ve bilgiç Freudcuların ağzından, yazgı olarak, kendi dişiliklerinin şaşaasında yaşamaktan başka bir şey istemeyeceklerini tekrar tekrar dinlediler. Uzmanlar onlara erkekleri yakalama ve elde

(*) ABD'de orta halli ve zengin aileler genellikle şehir dışındaki banliyölerde otururlar. (Ç.N.)

tutmanın yollarını, çocuk emzirip tuvalet terbiyesi verme usullerini, iyi bir bulaşık makinesinde aranacak özellikleri, ev ekmeği yapıp Fransız usulü salyangoz pişirmeyi, daha kadıncıl gözükmek için nasıl giyinip, nasıl görünüp, nasıl davranacaklarını ve evliliklerini nasıl daha zevkli bir hale getireceklerini; kocalarının sağlığını nasıl koruyup oğullarını başkaldırmayacak biçimde nasıl büyüteceklerini öğrettiler. Onlara şair, fizikçi ya da politikacı olmak isteyen erkekleşmiş, sinir hastası ve mutsuz kadınlara acımayı öğrettiler. Gerçekten dişi kadınların meslek sahibi olmak, üniversiteyi bitirmek, politikayla ilgilenmek ve siyasi haklar elde etmek istemeyeceklerini öğrettiler. Kırk ya da elli yaşına gelmiş bazı kadınlar, gerçi düşlerinden vazgeçişlerini acıyla hatırlıyordu ama daha genç olanları artık bu tür şeyleri akıllarına bile getirmez olmuştu. Binlerce uzman eli onların dişiliğini, uyumunu, yeni olgunluğunu alkışlıyordu. Yapacakları tek şey, kızlıklarının en erken yaşlarından itibaren hayatlarını bir koca bulup çocuk doğurmaya adamalarıydı.

1950'lerin sonlarına doğru Amerika'da kadınların ortalama evlenme yaşı yirmiye düştü ve daha da erken yaşlara inme eğilimi gösterdi. Yine bu yıllarda Amerika'da on dört milyon kız, on yedi yaşında nişanlanmış bulunuyordu. Üniversiteye giden kadınların erkeklere oranı 1920 de % 47'den, 1958'de % 35'e düşmüştü. Bundan bir yüzyıl önce üniversiteye giriş hakkını elde etmek için savaşan kadınlar şimdi üniversiteye koca bulmak için gidiyorlardı. 1950'lerin ortalarında kız öğrencilerin % 60'ı üniversiteyi evlenmek amacıyla, ya da fazla okurlarsa koca bulamayacakları korkusuyla bıraktı. Üniversiteler «evli öğrenciler» için yurtlar açtı ama genellikle bu yurtlarda oturan ailelerde öğrenci olanlar yalnız kocalardı. Kadınlarsa kocalarını okutmak için işte çalışıyordu.

Sonra, Amerikalı kızlar lisede evlenmeye başladı ve bu erken evliliklerin yol açtığı mutsuzluğu kınayan kadın dergileri, liselerde evlilik üstüne derslerin okutulması amacıyla kampanyalara girişti. Kızlar henüz ortaokulda, on iki-on üç yaşlarındayken erkek çocuklarla gezmeye başladı. On yaşındaki kızların «kadıncıl» görünmelerini sağlayabilmek için piyasaya kauçuk göğüslü sutyenler sürüldü.

1950'lerin sonunda ABD'deki nüfus artış hızı Hin-

distan'ınkini geçiyordu. Üniversiteli kadınlar arasında doğumların çokluğu karşısında istatistikçiler şaşırıp kalıyordu. Kadınlar eskiden iki çocuk doğururken, şimdi dört, beş, altı çocuk doğurur olmuşlardı. Bir zamanlar profesyonel meslek edinmek isteyen kadınlar şimdi çocuk doğurmayı meslek ediniyordu.

New York'ta bir hastanede çocuğunu emziremeyeceğini öğrenen bir kadın sinir buhranı geçirdi. Kimi hastanelerde kanserli kadınlar hayatlarını kurtarabilecek bir ilacı almayı reddediyordu. Bunun nedeni, ilacın «kadıncıl olmayan» yan etkilerinin olmasıydı. Dergi sayfalarında, gazetelerde, bakkal duvarlarındaki afişler arasında güzel, sarışın bir kadın resmiyle resmin altında: «Bir kere yaşayacaksam bari sarışın olarak yaşayayım» cümlesi göze çarpıyordu. Amerika'da her on kadından üçü saçlarını sarıya boyamaya başlamıştı. Genç, zayıf mankenlere benzemek için, yemek yerine *Metrecal* denilen bir tebeşir ürününü yiyorlardı. Konfeksiyoncular 1939'dan beri kadınların vücut ölçülerinin dört beden küçüldüğünü belirtiyordu. Bir konfeksiyoncu: «Giysiler kadınlara uyacağına, kadınlar giysilere uymaya çalışıyor» diyordu.

İç dekoratörler mozaik fayanslı ve özgün yağlıboya tablolu mutfaklar çizmeye koyuldular, çünkü mutfak, bir kez daha kadın yaşamının odağı olmuştu. Evde elbise dikmek milyonlarca dolarlık bir endüstri oldu. Kadınlar artık sadece alışveriş yapmak, çocukları okula götürmek ya da kocalarıyla toplantıya katılmak için evden çıkar oldular. Kız çocukları, evin dışında bir yerde çalıştırılmadan büyütülüyordu. 1950'lerin sonunda yeni bir toplumsal olgu ortaya çıktı; Amerikan kadınlarının sadece üçte biri dışarıda çalışıyordu. Bu kadınlardan çoğu yaşlıydı ve pek azı profesyonel bir iş yapıyordu. Çalışan kadınlar evliydiler, sekreterlik ya da satış işleriyle uğraşıyor ve kazançlarını kocalarını ya da oğullarını üniversitede okutmak ya da ipoteği ödemek için harcıyorlardı; veya ev geçindiren dul kadınlardı. Serbest meslek alanlarına gittikçe daha az sayıda kadın giriyordu. Hemşirelik, sosyal hizmet, eğitim alanlarında nitelikli personel yetersizlikleri Amerika'nın hemen tüm kentlerinde bunalımlara yol açtı. Sovyetler Birliği'nin uzay yarışında ilerlemesinden endişelenen bilim adamları, Amerika'da en büyük eksikliğin

kadınların beyin gücünden yararlanma olanağının olmamasını gösteriyordu. Ama kızlar fizik öğrenmiyordu: «Kadıncıl» değildi bu. John Hopkins'ten(*) bilim bursu alan bir kız, bursu geri çevirerek bir emlakçının yanına sekreter olarak girdi. Dediğine göre tüm istediği evlenmek, dört çocuk doğurmak ve güzel bir banliyöde iyi bir evde oturmaktan ibaretti.

Dergi sayfalarında kadını sabahleyin evinin kapısında kocasını öperek uğurlarken, araba dolusu çocuğunu otomobilinde gezdirirken, pırıl pırıl mutfağının döşemesini gülümseyerek cilalarken gösteren sevimli resimler basılıyor ve milyonlarca kadın yaşamını bu resimlerin etkisinde düzenliyordu. Evlerinin ekmeğini kendileri yapıyor, kendilerinin ve çocuklarının tüm giysilerini dikiyor, çamaşır ve kurutma makinelerini sabahtan akşama dek kullanıyorlardı. Yatak çarşaflarını haftada bir yerine iki kez değiştiriyor, dokumacılık dersleri alıyor ve geçmişte meslek sahibi olamadıklarına hayıflanan zavallı, sinir hastası annelerine bol bol acıyorlardı. Başlıca istekleri kusursuz birer eş ve anne olmak, beş çocuk doğurup güzel bir evde oturmaktı. Başlıca savaşımı da koca bulmak ve onu eve bağlamak alanında veriyorlardı. Evin dışında olup biten ve kadınlara ilişkin olmayan dünya sorunlarını düşünecek vakitleri yoktu; esaslı karar gerektiren tüm işleri erkeklere bırakmışlardı. Kadıncıl rolleriyle böbürleniyor, meslekleri-nin «ev kadınlığı» olduğunu söylemekten kıvanç duyuyorlardı.

On beş yılı aşan bir süre boyunca kadınlar için yazılan ve kendi aralarında konuştukları konular; çocuklarıyla ilgili sorunlar, çocuklarının okul durumları, kocalarını mutlu etmenin yolları ya da tavuk pişirme yöntemleri gibi şeylerden ibaret kaldı. Kimse kadınların erkeklerden geri mi ya da ileri mi olduğunu tartışmıyordu; kadınlar sadece «değişik» ti. «Bağlarından kurtulmak», «meslek» gibi sözcükleri ağza almak garip ve can sıkıcı bir iş sayılıyordu. Simone de Beauvoir isimli bir Fransız kadınının

(*) John Hopkins: ABD'de özellikle tıp alanında tanınmış bir üniversite ve araştırma kurumu. (Ç.N.)

Le Deuxieme Sqxe(*) adlı yapıtı yayımlandığında Amerikan gazetelerinde çıkan bir eleştiri, bu kadının «yaşamı tanımadığını» ve ayrıca «bu yapıttaki görüşlerin sadece Fransız kadınını ilgilendireceğini» yazmıştı. Amerika'da artık bir «kadın sorunu» kalmamıştı.

1950 ve 1960'larda herhangi bir sorun karşısında kadın ya evliliğinde ya da kendisinde bir bozukluk olduğuna hükmederdi. Başka kadınların yaşamlarından çok hoşnut olduklarını düşünürdü. Mutfağını cilalarken içi gizemli bir mutlulukla dolmayan biri ne biçim bir insan olmalıydı? Kendi doyumsuzluğunu itiraf etmekten öylesine utanıyordu ki, öteki kadınlara açılıp onların neler düşündüğünü öğrenme olanağından da yoksundu. Kocasıyla konuşmaya kalksa neden söz ettiğini anlayamazdı. Aslında, bunu kendisi bile anlamıyordu. On beş yılı aşan bir süre boyunca Amerikalı kadınlara bu konuyu açmak, cinsellikten söz etmekten bile daha güç geldi. Ruhçözümleyiciler bile bu duruma bir ad veremiyorlardı. Bir kadın, ruh doktoruna gittiği zaman —ki giden kadın sayısı oldukça kabarıktı— ezile büzüle: «Öylesine utanıyorum ki kendimden» ya da «sinirlerim haddinden fazla bozuk galiba» diye söze başlardı. Bir gün bir ruh doktorunun: «Şu günlerde kadınlara ne olduğunu anlayamıyorum» dediğini duymuştum. «Sadece bir bozukluk olduğunu biliyorum, çünkü hastalarımın çoğu kadın. Ve bana geliş nedenlerinin cinsellikle ilgisi yok.» Öte yanda, böyle bir sorunu olduğu halde ruh doktoruna gitmeyen bir sürü kadın daha vardı. Bunlar kendilerine; «Bir şey değil» diyorlardı tekrar tekrar... «Ortada kaygılanacak bir sorun yok.»

Ama 1959 yılının bir Nisan günü, New York'un on beş mil dışında bir pastanede kahve içen dört çocuklu bir kadının, arkadaşlarına sessiz bir boğuntuyu yansıtan bir tonla: «Şu sorun...» dediğini duydum. Ve ötekiler söze vurmadan değinmek istediği «sorunun» kocasıyla, çocuklarıyla ya da eviyle ilgili olmadığını anladılar. Ansızın, tümü de aynı şeyi, adı olmayan sorunu paylaştıklarını anladılar. Çekinerek kendi aralarında konuşmaya başladılar. Daha sonra çocukları anaokulundan alıp öğle uy-

(*) «İkinci Cinsiyet», Türkçeye «Kadın» adıyla çevrilmiştir. (Y.N.)

kusuna yatırınca, kadınlardan ikisi sırf bu sorunu başkalarıyla da paylaşmanın verdiği rahatlamayla, yalnız olmadıklarının bilinciyle oturup bir güzel ağladılar.

Yavaş yavaş adı olmayan bu sorunun Amerika'da sayısız kadın tarafından paylaşıldığını görmeye başladım. Bir dergi yazarı olarak kadınlarla sık sık çocuklarına, evliliklerine, evlerine ve çevrelerine ilişkin konularda görüşür, anketler yapardım. Bir zaman sonra bu sorunun belirtileri gözüme çarpar oldu. Gittiğim her yerde, her çevrede bunlara rastlıyordum. Bazen sorunun varlığını kendi içimde de duyuyordum. Çünkü o sıralarda ben de, yalnızca gazeteci değil, aynı zamanda New York'un Rockland bucağındaki banliyö evimde üç çocuğunu büyütmeye çalışan bir ev kadınıydım. Sorunun yankılarını kız öğrenci yurtlarından doğum koğuşlarına, okul aile birliği toplantılarından kokteyl partilere dek her yerde duyar oldum. Başka kadınlardan, çocukları okuldayken öğleüstü ya da kocaları geç vakte dek çalışırken bir akşam vakti duyduğum çekingen, onların bu yardım dileyen sözlerini, ilk önce bir kadın olarak anladım. Sorunun geniş toplumsal ve ruhbilimsel boyutlarını kavramamsa daha uzun sürdü.

Şu adı olmayan sorun nedir? Bunu dile getirmek için kadınlar hangi sözcükleri seçer? Bazen biri: «Kendimi bir bakıma bomboş, eksik hissediyorum...» der. Ya da: «Sanki var değilim» der. Kimi kez bu duyguyu uyuşturucu bir ilaç alarak yok eder. Kimi kez de soruna kocasının ya da çocuklarının yol açtığını düşünür, ya da sıkıntısından evin eşyasını değiştirerek kurtulacağını sanır. Daha iyi bir semte taşınır, kendine yeni bir sevgili bulur ya da yeni bir çocuk doğurur. Bazen iyi tanımlayamadığı yakınmalarla doktora gider: «Sürekli olarak yorgunum... Çocuklara çok kötü davranıyorum... Ortada neden yokken içimden ağlamak geliyor.» (Cleveland'da bir doktor bundan «ev kadını sendromu» olarak söz etmişti.)

Bazı kadınlar bana, çok sıkıldıkları zaman evden fırlayıp sokaklarda dolaştıklarını, bunu yapamazlarsa evin bir köşesine çekilip sessizce ağladıklarını, çocukları kendilerine bir şey söylese işitmediklerini anlatırlardı. Yıllarca «kadınlık rollerini benimseyebilmek için,» «eş ve anne olarak yaşamda istediğini bulmak için» ruh doktorlarına taşınan, onlardan medet uman kadınlar tanıdım.

Ama bu kadınların seslerindeki dehşet dolu tonu, gözlerindeki yılgın bakışı tümünde, hatta böyle bir sorununun olmadığını, gerçekten mutlu olduklarını öne süren genç kadınlarda bile görüyordum.

On dokuz yaşında evlenmek için üniversiteyi bırakan dört çocuklu bir kadın bana şunları söylemişti:

Kadınların yapması gereken her şeyi denedim; çeşitli hobiler, çiçek yetiştirme, turşu, konserve, reçel yapmak, komşularla iyi geçinmek, okul aile birliklerinde çalışmak... Hepsini beceriyorum, hem de bu işler hoşuma gidiyor. Ama bunları yapmak bende düşünceye yer bırakmadı, benliğimi yitirdim. Hiçbir zaman meslek edinmeye niyetlenmemişimdir. Tüm istediğim evlenip dört çocuk doğurmak olmuştur. Kocamı, çocuklarımı, evimi çok seviyorum. Ama huzursuzum ve sorun şudur diye bir şeye işaret de edemiyorum. Çıldıracak gibiyim. Kişiliğimi yitirdiğimi hissediyorum. Ben yemekleri yapan, çocukların donlarını giydiren, yatakları düzelten insanım: Birinin bir şeye ihtiyacı oldu mu başvuracağı insan... Bu arada benim kim olduğum belli değil.

Yirmi üç yaşında blucinli bir anne:

Neden mutlu olamadığımı kendime soruyorum. Sağlıklıyım, harika çocuklarım, yeni bir evim, yeterince param var. Elektronik mühendisi olan kocamın geleceği umut verici. O, benim gibi şeyler duymuyor. Biraz konuşmaya çalışsam, hemen bir geziye çıkmak istediğim sonucuna varıyor; beni hafta sonunda New York'a götürecek. Ama sorun bu değil. Ben hep her şeyi birlikte yapmamız gerektiğini düşünürdüm. Tek başıma oturup kitap bile okuyamam. Çocuklar öğle uykusuna yattıklarında bir saat boş kalsam, onların uyanmasını bekleyerek evin içinde dolaşır dururum. Başkalarının ne yapacağını bilmeden kendi kendime hiçbir karar alamam. Çocukluğumdan beri yaşantımı dış etkenlere ve başka insanlara göre düzenlemeye alıştırılmışım. İlk başlarda annem babam vardı, sonra üniversite, sonra âşık olup evlenmek, sonra çocuklar... Sonra bir sabah kalkıyorsun ve artık gelecekten bekleyecek bir şeyinin kalmadığını görüyorsun.

Long Island'ın yeni mahallelerinden birinde oturan bir genç kadınsa, şöyle diyordu:

Çok fazla uyuyorum. Neden bunca yorgunluk duyduğumu anlamıyorum. Eskiden dışarıda çalışırken bile yorulmazdım. Oysa şimdi çok daha az iş yapıyorum. Çocuklar bütün gün okulda. Benim bu yorgunluğum işlerin çokluğundan değil. Canlılığımı yitirdim.

1960'da adı olmayan sorun, «mutlu Amerikan kadını» imgesini bozmaya başladı. Gerçi televizyondaki sabun reklamlarında, bulaşıklarını mutluluk içinde yıkayan güzel kadınlar hâlâ gülümsüyordu. *Time* dergisi Amerikan kadını için: «Öylesine iyi bir yaşantısı var ki, mutsuz olması için hiçbir neden yok» diyordu. Ama yine de Amerikan kadınının o denli «mutlu» olmadığı gerçeği birdenbire gazete ve dergi sayfalarındaki yazılarda yer almaya başladı. *New York Times*'dan *Newsweek*'e, *Good Houskeeping*'den CBS televizyonuna dek («kapana kısılmış ev kadını») bu sorun üstüne görüşler ileri sürülmeye başlanmıştı. Ama bu konudan söz eden herkes durumu yok sayacak yüzeysel sonuçlara varmaktan geri durmuyordu. Suçu eve gelen beceriksiz tamircilerin kadınların sinirini bozmasına, çocukları okula götürmek için uzun süre araba kullanma zorunluluğuna, gereksiz okul aile birliği toplantılarına yüklemek gibi eğilimler vardı. Bazılarıysa beylik nedeni gösteriyorlardı: Eğitim; kadınlar gittikçe daha iyi eğitiliyordu ve bu onların ev kadınlığını benimseyememelerine yol açıyordu. *New York Times,* 1960'da yayımlanan bir yazıda: «Gördükleri eğitim süresince düşün evrenine açılan kadınlar ev kadını haline gelince kendilerini tükenmiş buluyorlar. Günlük yaşamlarının, aldıkları eğitimle bağdaşmadığını ve dünyaya açılma olanaklarının kalmadığını görüyorlar,» diyordu.

Eğitim görmüş ev kadınlarının durumuna herkes üzülüyor görünüyordu. Ev ekonomistlerine göre yüksek öğrenimin amacı bilgili ev kadını yetiştirmek olmalıydı. Bunu sağlamak için okul programlarına ev yönetimi ve aile bilgisi konularında, kadınları ev yaşantısına hazırlama amacı güden dersler konulmalıydı. Dergilerde, «evliliğinizi daha heyecanlı hale getirmenin 58 yolu» gibi yeni tip bir yazı

furyası başlatıldı. Her ay, dergilerden birinde ya da öbüründe cinsellikten daha fazla haz almak için bir ruhbilimci ya da cinsiyetbilimci tarafından yazılmış teknik bilgi veren yazılar yer almaktaydı.

1960'da *Harpers Bazaar*'da bir erkek mizahçı, şaka yollu da olsa, sorunun kadınların seçim haklarının geri alınmasıyla çözüleceğini yazmıştı:

«On dokuzuncu madde(*) den önceki dönemlerde Amerikan kadını sakin, sessiz ve Amerikan toplumundaki rolünden emin bir insandı. O zamanlar bütün siyasi kararları kocasına bırakır, buna karşılık aile içindeki öncelik hakkını elinde tutardı. Bugünse kadın hem siyasi, hem de ailesine ilişkin kararları alma durumunda ve bu yük ona ağır geliyor.»

Bazı eğitimciler büyük bir ciddiyetle kadınların dört yıllık kolejlere alınmamasını savunuyordu; artan üniversite öğrenim gereksinimi karşısında, kadınlara gelecekte kullanmayacakları bilgilerle yüklü bir yüksek öğrenim yapma olanağı tanınmamalıydı. Bu ayrıcalık atom çağının adamı olacak olan erkeklere tanınmalıydı.

Sorunu, ciddiye alınamayacak çok saçma önerilerle geçiştirmeye kalkışanlar da oldu. *(Harpers*'da bir kadın yazar, kadınların hemşire yardımcısı ve çocuk bakıcısı olmak üzere bir süre askerlik yapar gibi, devlet hizmetine alınmalarının zorunluluk haline getirilmesini önermişti.) Sonunda bir sürü eskimiş klişeler atıldı ortaya: «Sevgi her şeyi çözer», «kendi kendine yardım», «tam bir insan olmanın gizi: çocuk», «ruhumuzun bu diş ağrısını gidermek: irademizi Tanrı'nın iradesine tabi kılmak» v.b. sloganlarla sorun örtbas edilmeye çalışıldı.

Ev kadınına, ne denli şanslı olduğunu anlamadığı söylenerek sorun geçiştirilmeye çalışıldı; kendi kendinin patronuydu o; işe vaktinde gidememek, yerine göz diken küçük memurlarla uğraşmak gibi sorunları yoktu. Hem ev kadınları mutlu olamıyorsa ne olacaktı, sanki erkekler daha mı mutluydu? Yoksa aslında, gizliden gizliye, erkek mi

(*) Amerikan Medeni Kanununda kadınlara seçme ve seçilme hakkını tanıyan kanun maddesi. (Ç.N.)

olmak istiyorlardı? Hâlâ kadın oldukları için kendilerini şanslı saymaları gerektiğini anlamıyorlar mıydı?

Sorun sonunda umursamaz bir omuz silkişiyle unutulmaya terk edildi; kadın olmak demek, buydu. Bu, kadınların yazgısıydı, hiçbir çözüm yolu yoktu ve rolünü efendice kabul etmeyen Amerikan kadınında ne gibi bir bozukluk vardı? 1960'da *Newsweek*'in dediği gibi:

«Başka ülke kadınlarının düşte bile göremediği olanaklar içinde o, doyumsuz. Bu doyumsuzluk her fırsatta verilen yüzeysel öğütlerle gösterilen çarelerle düzeltilemeyecek kertede derin ve yaygındır. Profesyonel araştırıcılardan kurulu bir bilim ordusu halen sorunun bellibaşlı kaynaklarını saptamış bulunuyor... Kadınların fizyolojik yapıları zamanın başından beri kadınlık rollerini hem belirlemiş, hem de sınırlamıştır. Freud'un dediği gibi: 'Anatomi, yazgıdır,. Amerikan kadınından başka hiçbir ülke kadını bu doğal sınırları bunca zorlamadıysa da, yine de durumunu bir türlü kabullenemediği görülüyor... İyi bir ailesi olan, çekici, yetenekli, zeki ve genç bir Amerikan annesi bu özelliklerini özür dileyen bir tavırla örtmeye çalışır. 'Ne iş mi yapıyorum?' dediğini duyarsınız; 'hiçbir şey... Sadece ev kadınıyım.' Anlaşılan, iyi bir eğitim görmüş olmaları kadınlara kendi değerlerini küçümseyip, geri kalan her şeye önem verme özelliğini kazandırdı.»

İşte böyle... Amerikan kadını, bugünkü mutsuzluğunu bile «kazanılan kadın haklarının en yenisi» olarak kabullenmelidir. *Newsweek*'in nasılsa bulabildiği mutlu bir ev kadınının dediği gibi: «Bugün elde etiğimiz olağanüstü özgürlükler karşısında selam durmalıyız. Yaşantımızla kıvanç duymalıyız. Üniversiteye de gittim, dışarıda da çalıştım, ama ev kadınlığından duyduğum mutluluk ve huzuru hiçbir şeye değişmem... Annem, babamın işlerine karışmazdı.. O, evden dışarı çıkamaz, çocuklarından bir an bile ayrılamazdı. Oysa benimle kocam arasında tam bir eşitlik var; onunla birlikte iş gezilerine çıkabiliyor ve sosyal uğraşlara katılabiliyorum» zihniyeti içinde yaşayıp gitmelidirler. Onlara göre, ev kadınlığına seçenek olarak gösterilen şeyi, pek az kadın yapabilir. *New York Times*'ın hoşgörülü sözleriyle:

«Hepsi zaman zaman özel yaşamlarının olmayışı, aşırı yorgunluk, aile yaşantısının tekdüzeliği, toplumdan ayrı kalışları gibi şeylerden bıktıklarını açıklıyorlar. Ama onlara başka bir seçim hakkı tanınsa, yine de hiçbiri evinden ve ailesinden vazgeçmez.»

Redbook'un dediği gibi:

«Pek az kadın kocasını, çocuklarını ve çevresini bırakıp yeni bir hayata yönelebilir. Bunu yapabilenler, yetenekli bireyler olabilir, ama bunların pek azı kadın olarak başarı sağlayabilir.»

Amerikan kadınının doyumsuzluğunun kaynayıp taştığı yıl, Amerika'daki 21.000.000 bekâr, boşanmış ve dul kadının elli yaşını geçtikten sonra bile çılgın bir telaşla erkek kovalamaktan vazgeçemedikleri rapor edildi. Erken başlayan bir kovalamacadır bu. Tüm Amerikan kadınlarının % 70'i günümüzde yirmi dört yaşına gelmeden evleniyor. Yirmi beş yaşında güzel bir sekreter, koca bulma umuduyla altı ay içinde otuz beş iş değiştirmiştir. Kadınlar erkek bulmak için dinmeyen uğraşlarında, bir siyasi dernekten ötekine geçiyor, gece kurslarında muhasebecilikten yelkenciliğe dek ne ders veriliyorsa hepsini alıyor, birden fazla kiliseye üye oluyor, içkili lokallere yalnız gidiyorlardı.

ABD'de halen özel ruh sağlığı tedavisi gören binlerce kadın arasında evli olanların evliliklerinden memnun olmadıkları, evli olmayanlarınsa, ileri derecede huzursuzluk (anxiety) ve bunalım (depression) geçirdikleri belirtilmektedir. Gariptir ki ruh doktorları evli olan hastalarının bekârlardan daha mutsuz olduklarını bildirmektedir.

Böylece o cici banliyö evlerinin kapıları azıcık aralandı ve birdenbire herkesin sözünü etmeye başladığı Amerikan tarzı yaşamın, hidrojen bombası gibi, çözümlenmeyecek bir yönü olduğuna inandığı bir durumdan dolayı acı çeken sayısız kadının yaşamına bir göz atma olanağı bulundu. 1962 yılı civarında kapandaki Amerikan kadınının öyküsü ulusal bir salon oyunu haline gelmişti. Dergilerin özel sayıları, gazete sütunları, çeşitli kitaplar, eğitici kon-

feranslar ve televizyon tartışmaları bu soruna yer veriyordu.

Yine de, erkeklerin çoğu ve bazı kadınlar sorunu hâlâ ciddiye almıyordu. Sayısı az da olsa, sorunu dürüstçe ele alanlar tüm yüzeysel çözüm yollarının, öğütlerin, övgü ve yermelerin sorunu gerçeklere aykırı bir biçimde boğmaktan öteye gidemeyeceğini biliyordu. Amerikan kadınında acı bir gülüş belirmeye başlamıştı. Onlar usandırılıncaya dek beğenilmiş, kıskanılmış, acınmış, haklarında çeşitli görüşler ileri sürülmüştü. Kimsenin ciddiye alamayacağı aşırılıkta ya da son derece saçma çözüm yolları gösterilmişti. Ev kadını rollerine nasıl uyum sağlayacakları hakkında evlilik ve çocuk ruhbilimi danışmanlarından, ruhbilimcilerden, ruh doktorlarından ve bilgiç komşulardan her türlü öğüt dinliyorlardı. Yirminci yüzyılın ortasında Amerikan kadınına başka bir yol gösterilmiyordu. Çoğu rolüne alıştı ve adı olmayan sorunu sessizce, tek başına çekti ya da duymazlıktan geldi. İçinde kıpırdanan garip, mutsuz sesi dinlememek çoğu kadınların daha çok işine gelir.

Artık bu sesi duymazlıktan gelmek, bu kadar çok kadının mutsuzluğunu yok saymak olanaksızdır. İnsan acılarının nedenleri vardır; neden iyi saptanamıyorsa belki soru iyi sorulmuyor ya da yeterince derine inilmiyordur. Öteki ülkelerde ve başka zamanlarda, kadınların elde edemedikleri lükse sahip oldukları için Amerikan kadınının bir sorununun kalmadığını ben bir yanıt olarak kabullenemiyorum. Sorunun bir parçası da insanların zaman boyunca çektikleri maddi sıkıntılarla —yoksulluk, açlık, soğuk gibi— açıklanamayışıdır. Bu sorunun acısını çeken kadının açlığı yiyecekle giderilemez. Kocaları stajyer ya da hukuk asistanı olan kadınlarla, uzman doktor ve avukat karılarında, işçilerin ve işverenlerin karılarında olsun, sorun aynen vardır. Neden, maddi ayrıcalıkların çokluğu ya da yokluğu değildir, hatta bu duygu açlık, parasızlık ve hastalık gibi sorunlarla uğraşan kadınlar tarafından fark bile edilmeyebilir. Bu duygunun daha çok para, daha büyük bir ev, ikinci bir araba, daha lüks bir semte taşınma gibi değişikliklerle giderilebileceğini sananlarsa genellikle aldandıklarını, bu tür önlemlerle durumun daha da çekilmez bir hale geldiğini görürler.

Artık sorunu kadıncıl özelliklerin yitirilmesine yüklemek de olanaksızdır; erkeklerle eşitlik, eğitim ve özgürlüğün kadınları daha az dişi yaptığı söylenemez. Ben, birçok kadının içlerinden gelen bir sesi uzmanların çizdiği güzel dişilik tablosuna uymaz korkusuyla susturmaya çalıştığını duymuşumdur... Bu sesin anlamını, kadınları inceleyen bilim adamlarının koydukları kuramlarla, onları tedavi eden doktorların bilgileriyle, haklarında kitaplar yazan yazarların tanımlarıyla yorumlamak olanak dışıdır ve sanıyorum ki bu durum da sorunun çözümünde ilk ipucudur. İçlerinde bu sesi duyan, bu sorunun sıkıntısını çeken kadınlar bütün yaşamlarını kadınca doygunluğa erişmek uğruna harcıyorlar. Bunlar kariyer kadını değildirler (ama kariyer kadınlarının başka sorunları olabilir). Bunlar, en büyük arzusu evlilik ve çocuk olan kadınlardır. Muhteşem Amerikan orta sınıfının bu kız çocukları için başka türlü bir düş görme olanağı yoktur. Bugün kırk-elli yaşlarına gelmiş olanlar bir zamanlar başka düşlerinin olduğunu pek çabuk unutarak kendilerini güle-oynaya ev kadınlığına teslim ettiler. Öte yandan, en gençler, yeni eşler ve anneler için bu, başlıca erekti. Bu gençler, liseyi ya da fakülteyi evlenmek için bırakanlar veya aslında hiç de meraklı olmadıkları bir işte çalışıp evlenecekleri günü bekleyenlerdir. Bu kadınlar genel anlamda son derece «dişi» dirler ama aynı sorun onlar için de vardır.

Gerçekten en çok sıkıntı çekenler üniversiteyi bitirmiş olanlar, bir zamanlar ev kadınlığının ötesinde bir şeyler istemiş olanlar mıdır? Uzmanlara göre, evet. Yine de biz şu dört kadına kulak verelim:

«Günlerim dolu ve tekdüze geçiyor. Tüm yaptığım koşuşmak. Sabah sekizde kalkar; kahvaltıyı hazırlayıp bulaşıkları yıkarım, sonra öğle yemeği, yine bulaşık, öğleden sonra da temizlik ve çamaşır. Sonra akşam bulaşıklarını yıkayıp birkaç dakika otururum ve çocukların yatma saatleri gelir... Tüm günlerim böyle geçiyor. Öteki ev kadınlarının günleri gibi, karmakarışık.»

«Zamanımı nasıl mı geçiriyorum? Sabah altıda kalkarım. Oğlumu giydirip kahvaltısını veririm. Sonra bulaşıkları yıkarım ve bebeği uyandırıp onu yıkar, beslerim. Öğ-

le yemeğini hazırlarım, yemekten sonra çocuklar uyurken yırtık-sökük diker ya da ütü yaparım. Sonra akşam yemeği gelir... Yemekten sonra kocam televizyonu izlerken bulaşıkları yıkarım. Çocuklar yattıktan sonra saçlarımı sarıp ben de yatarım.»

«Sorun, kendim olmayıp, ya çocukların annesi ya da papazın karısı olmamda.»

«Benim evimde tipik bir sabahı filme alsalar bir 'Üç Ahbap Çavuşlar' güldürüsüne benzer. Bulaşıkları yıkar, çocukları okula yetiştirir, krizantemleri sulamak için bahçeye koşar, geri seyirtip bir toplantı için bir yere telefon eder, en küçüğün bloklarla ev yapmasına yardım eder, bilgili olabilmek için gazeteleri on beş dakika karıştırır, ve haftada üç kez yıkadığım ve her defasında bir köyü giydirmeye yetecek çokluktaki çamaşırları denetlemek için bodruma koştururum. Öğle olduğunda canım da çıkmıştır. Yaptığım işlerin pek azı gerçekten önemli ya da gereklidir. Bütün gün dış baskıların etkisiyle koşuşup duruyorum. Oysa ben komşularıma oranla az işi olanlardan biriyim; arkadaşlarımın çoğunun işi daha da başından aşkın. Son altmış yılda kadınlar sözümona çok ilerlediler! Ev kadınları bugün hâlâ bir sincap kafesine tıkılı bulunuyor. Bu kafes bugün modern, çelikten yapılma bir ev olsa bile, durumumuz, çiftliğinde gergefinin önünde oturmuş, hırsla kadın hakları hakkında görüşlerini kafasında evirip çeviren öfkeli büyükannelerimizin durumundan pek farklı değil.»

İlk iki kadın hiç üniversiteye gitmemiş. Biri New Jersey'de, öteki Washington'a yakın kasabalarda oturuyor, ve bunlar işçi eşlerini incelemek için sosyologlarca hazırlanan bir ankete verdikleri yanıtlar. Bir papazla evli olan üçüncü kadın üniversite mezunu. Dördüncününse antropolojiden doktorası var ve halen Nebraska'da üç çocuğunu büyüten bir ev kadını. Bu dört kişinin sözleri, eğitim dereceleri ne olursa olsun bütün ev kadınlarının aynı sıkıntıyı duyduklarını gösteriyor.

Gerçekten bugün daha çok kadının üniversiteye gitmiş olmasına karşın kimse kadın haklarından söz etmiyor. Barnard Koleji'ni bitiren kadınlar üzerinde yapılan bir araş-

tırmada eski mezunların belirgin bir azınlığı, eğitimlerinin kendilerinin «hak» istemelerine yol açtığını belirtti. Daha sonra gelenler bunun kendilerinde kariyer yapma düşleri yarattığını söylüyordu. Yeni mezunlarsa, eğitimlerinin ev kadınlığı ve annelik görevlerini küçümsemelerine neden olduğunu, kitap okumadıkları ya da toplumsal uğraşlara katılmadıkları için suçluluk duymak istemediklerini, bu bakımdan eğitimcilerin hatalı olduğunu ileri sürüyorlardı. Eğitim, sorunun gerçek nedeni olmasa bile bunun kadınlarda bazı kıpırtılara yol açtığı herhalde kabul edilmelidir.

Kadınca mutluluğun sırrı çocuk sahibi olmaksa, seçme özgürlüğüne sahip bunca kadının, böylesi kısa sürede, böylesine seve seve, bu kadar çok çocuk doğurduğu görülmemiştir. Ama sorunun cinsel olmadığı yolunda kuşkular gittikçe artmaktadır. Ancak, cinsiyetle ilişkisi tamamen yok sayılamaz. Birçok doktordan, karı koca arasında cinsel sorun belirtisi uyuşmazlıkların — kadınlarda kocalarının doyuramadığı bir cinsel açlığın — olduğunu duydum. Bir evlilik danışma kliniğinde çalışan bir ruh doktoru: «Kadınları cinsel birer yaratık haline getirdik» diyor. «Bir erkeğin karısı ve bazı çocukların annesi olmanın dışında bir kişiliği kalmadı. Kendi kendisi bile kimliğini bilmiyor. Bütün gün kocasının eve dönüp kendisini canlandırmasını bekliyor. Bu kez, kocasından beklediği ilgiyi göremiyor. Her gece orada yatmak ve canlandırılmayı beklemek; bu kadın için korkunç bir şey.» Neden cinsel bilgi veren bunca kitap ve yazı böylesine tutuldu? Yeni kuşak Amerikan kadınlarında cinsel orgazmın bolluğu hakkında Kinsey'in verdiği istatistiksel sayıların bu soruya yanıt verebileceğini sanmıyorum.

Tersine, kadınlarda yeni sinir hastalıkları (nevrozlar) belirmektedir. Ve bu hastalıkların belirtileri, Freud ve izleyicilerinin önceden göremedikleri, fizik bulgular, anksieteler, korunma mekanizmalarıyla cinsel güdüleri bastırma (repression) sonucu ortaya çıkan nevrozlara eşit şiddette görülmektedir. Ayrıca, hep, annelerine dayanarak yetişen yeni kuşaklarda garip sorunlar görüyoruz: Acı ve disipline karşı dirençsizlik, hayatta herhangi bir amaç edinememek, yaşamaya karşı büyük bir bıkkınlık. Eğiticiler bugün üniversiteye giren öğrencilerin kendi güçlerine güvenememele-

rinden yakınıyorlar. Columbia Üniversitesi'nin dekanı; «Sürekli olarak öğrencilerimize erkekçe davranmalarını öğütlemeye çalışıyoruz» demiştir.

Beyaz Saray'da Amerikan çocuklarının fizikî çöküntülerini tartışmak için bir kongre toplandı: Çocuklar gereğinden fazla mı besleniyordu? Banliyölerde oturan çocukların yaşantılarının düzenleniş biçimi toplumbilimcileri şaşırtıyordu: Kurslar, partiler, eğlenceler, oyunlar ve çalışmalar hep anneler tarafından, çocukları için düzenlenmekteydi. Oregon banliyölerinde bir ev kadını, burada neden izcilere gerek olduğunu merak etmişti: «Burası getto değil. Burada çocukların oynaması için, alabildiğine açık alan var. Bana öyle geliyor ki, büyükler can sıkıntısından çocuklarının yaşantısını düzenliyor, sonra da herkesi buna bağımlı kılıyorlar... Ve zavallı çocukların yataklarına uzanıp biraz düş kurmak için bile boş zamanları kalmıyor.»

Bütün bunlar ev kadınının günlük evcil sorunlarıyla ilgili olabilir mi? Sorunu söze dökmeye çalışan bir kadın genellikle sadece günlük yaşamının programını sıralamakla yetinir. Bunun gibi bir konforlu evcil ayrıntılar silsilesinde insanı böylesine sıkacak ne olabilir? Acaba kadınlarımız modern bir ev kadını olma; yani eş, metres, anne, hemşire, tüketici, aşçı, şoför, iç dekoratör, çocuk gelişim uzmanı, tesisatçı, marangoz, beslenme uzmanı ve eğitimci olma zorunluluklarının sırtlarına yüklediği koskoca yük altında eziliyor olabilir mi? Bulaşıktan çamaşır makinesine, telefondan kurutma makinesine, arabadan mağazaya koşarken, Johny'yi futbol sahasına, Janet'i dans dersine yetiştirip, çim kesme makinesini tamir ettirip, istasyondan kocasını arabayla karşılamaya giderken günü binbir küçük parçaya ayrılıyor. Herhangi bir iş için günde on beş dakikadan fazla zaman ayıramıyor; kitap okumaya vakti yok; sadece dergi karıştırabiliyor. Hem zamanı olsa bile dikkatini belirli bir şeye yöneltme gücünü kaybetmiş. Gün bitiminde öylesine yorgun düşüyor ki, bazen çocukları yataklarına yatıracak gücü bile kalmıyor.

Aşırı yorgunluktan doktora başvuran kadın sayısı 1950'lerde öylesine arttı ki, biri bunun nedenlerini kurcalamaya karar verdi. Bulduğu şey şuydu; «ev kadını yorgunluğundan» yakınan hastalarının çoğu normalden fazla

— günde on saat — uyumaktaydılar, oysa ev işi yapmak için harcadıkları enerji böylesine bir yorgunluğu gerektirecek nitelikte değildi. Araştırıcı, gerçek sorunun başka bir şey olduğuna karar verdi. Bu, belki can sıkıntısıydı. Kimi doktorlar hastalarına evden bir gün için uzaklaşmalarını, biraz dolaşmalarını, sinemaya gitmelerini öğütlüyordu. Kimisi uyuşturucu ilaçlar öneriyordu. Birçok ev kadını akide şekeri yer gibi uyuşturucu ilaç kullanmaya başladı. «Sabah kalkıyorsun ve böylesine anlamsız bir yeni günün çekilmezliğini düşünüyorsun. Sonra da bir uyuşturucu alıyorsun, çünkü ancak o zaman işler daha az ciddi gelmeye başlıyor.»

Ev kadınını kıstıran bu kapanı, zamanının nasıl harcandığını görmek kolay. Ama onu bu kapana bağlayan kafasında ve benliğinde oluşturduğu zincirlerdir. Bunlar yanlış görüşlerden ve gerçeğe ters yansıtılan olgulardan, yanlış seçimlerden oluşan zincirlerdir. Kolaylıkla görülmezler ve kolaylıkla silkilip atılamazlar.

Bir kadının kendi yaşamında oluşturduğu bağlardan kurtulup tüm gerçeği görmesi nasıl olacak? Ömrünce inanarak yaşadığı geleneksel, kabul edilen gerçekleri yadsıyan içindeki o sese nasıl inanabilir? Benim konuştuğum kadınlar içlerinden gelen bu sese kulak vermeye ve gerçeği, uzmanlara danışmaksızın, kendi kendilerine arayıp bulmaya kararlı görünüyorlardı.

Öyle sanıyorum ki çeşitli alanlarda çalışan uzmanlar, farkında olmaksızın, uzun süre bu gerçek parçacıklarını mikroskoplarının altında tuttular. Bu parçalara bazı yeni kuramsal araştırma alanlarında, ruhbilimsel, toplumsal ve biyolojik konularda rastladım. Duyguların çoğu toplumla aktarılmamıştı, çünkü bu belirtiler, dişi normalitesi, dişi cinslerin uyumu, dişi mutluluğu ve dişi olgunluğu üzerine önceden saptanmış kurallara pek uymamaktaydı.

Amerika'da erken evlenmeye dönüşü, nüfus patlamasına yol açan geniş aileleri yeni bir açıdan görmeye başladım; tabii doğum ve çocuk emzirmeye, banliyölerdeki toplumsal uyuma, yeni sinir bozukluklarına, kişilik sapmalarına ve doktorların sözünü ettikleri cinsel sorunlara hep bu yeni açıdan bakıyordum. Eskiden kadınlara ilişkin olarak saptanan sorunların, cinsel soğukluk, hafifmeşreplık, gebelik korkuları, doğum sonrası bunalımları, sinir

hastalıkları ve yirmi-otuz yaşlar arasındaki intihar olaylarının sıklığının, menapoz krizlerinin, Amerikan erkeklerinin çocuksu ve edilgin oluşlarının ve daha bir sürü olgunun değişik yönlerini görmeye başlamıştım.

Yanılmıyorsam, bunca Amerikan kadınının zihnini kurcalayan bu sorunun erkekleşme, fazla eğitim görmek, ya da ev işlerinin yoruculuğuyla ilgisi yok. Sanıldığından çok daha önemli bir sorun bu... Bu, kadınları, çocukları ve kocaları tedirgin eden, doktorları ve eğitimcileri şaşırtan eski ve yeni tüm sorunları açıklığa kavuşturacak olan anahtardır. Hata, bir ulus ve bir kültür olarak geleceğimizi bile belirleyebilir. Artık kadınların içinde; «Kocamdan, çocuklarımdan ve evimden başka bir şeylerim de olsun» diyen o sesi duymazlıktan gelemeyiz.

2 Kahramanımız: Mutlu Ev Kadını

Bunca kadın yalnız kendine özgü sandığı bu adsız, sızlayan doyumsuzluğun acısını neden bunca yıl çekti? Sorunu ilk kez sözcüklere dökmeye başladığımda Connecticut'ta oturan genç bir ev kadını; «İçimdeki bu fırtınayı benden başka kadınlarla paylaştığımı öğrenmenin verdiği rahatlık gözlerimi yaşartıyor» diye yazmıştı.

Bugünün kadınları hangi gereksinimlerini, benliklerinin hangi yönünü bastırıyor olabilirler? Freud'u izleyen bu çağda ilk kuşku, cinselliğe yöneliktir. Ama kadınlardaki bu kıpırdanma cinsellikle ilgili gibi görünmüyor. Acaba, kadınlar bu devirde başka bir gereksinimi, bir başka yanlarını, aynen Kraliçe Viktorya devrindeki kadınların cinselliği örtbas etmeye çalıştıkları gibi derinlere gömmeye mi uğraşıyorlar?

Viktorya dönemi hanımlarının uyduğu iyi kadın imgesi, cinselliği dışlardı. Modern Amerikan kadınının uymak zorunda olduğu imge de acaba lisede bir oğlanla gezen, üniversitede âşık olan ve sonra evlenip hayatta yükselmek için habire çalışan bir kocası ve büyük bir araba dolusu çocuğu olan bir kadının görüntüsü mü? Kadın dergileri, reklamlar, televizyon, sinema, romanlar, gazete sütunlarıyla ev ekonomisi, çocuk gelişimi ve cinsiyetbilim uz-

manlarınca yaratılan, toplum ve ruhbilimcilerin yaygınlaştırdıkları bu imge, bugünkü kadınların yaşantılarına yön vermekte, düşlerini yansıtmaktadır. Aynı düşlerin, insanların gizli dilekleri hakkında bilgi vermesi gibi, bu imge de adı olmayan sorun hakkında belirli ipuçları vermektedir. İnsan zihninde bir olgu gerçek olanla büyük bir aykırılığa düştüğü zaman bir sinyal sesi duyulur. Kadın dergilerinde yazılar yazarak benim de yaratılışına yardımcı olduğum modern Amerikan kadınının görüntüsüyle, gerçekte bu kadınların çektiği sıkıntı arasındaki uyumsuzluğun farkına vardığımda, benim de zihnimde böyle bir sinyal belirdi.

1960'ların başında *McCalls* en hızlı gelişen kadın dergisiydi. Bu dergide çıkan yazılar, Amerikan kadını üzerine yaratılmak istenen tabloyu oldukça iyi yansıtmaktadır. Aşağıda *McCalls*'ın tipik bir sayısında (Temmuz, 1960) çıkan yazıların tam bir dökümü yer almaktadır.

1. Fazla boyama ve fırçalama nedeniyle kadınlarda artan dazlaklık olayları üstüne bir başyazı.
2. Küçük bir çocuk üstüne bir şiir. Adı: «Oğlan Oğlandır.»
3. Fakülteye gitmeyen bir genç kızın, üniversiteli ve «kafalı» başka bir kızın sevgilisini elinden alışını anlatan kısa bir öykü.
4. Beşiğinden süt şişesini atan bir bebeğin anlık duyguları üzerine kısa bir öykü.
5. Windsor düküyle yapılan «Düşesle Özel Yaşantım» başlıklı bir röportajın ilk bölümü: Giysilerin Üzerimdeki Etkisi.
6. On dokuz yaşında zarafet okuluna gönderilen ve burada gözlerini süzüp, tenis maçını kaybetme taktiğini öğrenen bir kızın öyküsü. (Yazının bir yerinde babası, kızına: «On dokuz yaşındasın. Artık resmi ve mali bakımlardan benim elimden çıkıp, kendisi hisse senetleri borsasının inceliklerini öğrenirken seni Greenwich Village'de(*) bir daireye kapatacak tüysüz bir gencin mülkiyetine girmen gerekiyor. Ve kendini teniste yenen bir kızı hiçbir genç karı olarak almaz» diyor.)

(*) New York'ta popüler bir semt. (Ç.N.)

7. Balayında kumar yüzünden kavga eden yeni evli bir çiftin otelde ayrı yatak odalarında yatmalarını anlatan kısa bir öykü.

8. «Küçüklük Duygusunu Nasıl Yenebilirsiniz?» başlıklı bir yazı.

9. «Düğün Günü» başlıklı bir öykü.

10. Rock-and-roll dansını öğrenen bir annenin öyküsü.

11. Hamile giysi modellerine ayrılmış 6 sayfa.

12. Mankenlerin nasıl ince kaldıklarını anlatan 4 sayfa.

13. Bir giysi patronu.

14. Oda paravanası yapmak için bir patron.

15. «İkinci Bir Koca Bulmanın Ansiklopedik Yolu» başlıklı bir yazı.

16. Mangalda yapılacak kebap tarifleri.

Dergide ayrıca her sayıda çıkan yazılar bulabilirsiniz. Bunlar: yeni ilaçlar ve tıptaki ilerlemeler, çocuk bakımı hakkında bilgi veren sütunlar, Clare Luce ve Eleanor Roosevelt'in yazdığı köşeler ve okuyucu mektuplarına ayrılmış bölümlerdir.

Bu büyük, gösterişli derginin çizdiği kadın imgesi genç, şen, neredeyse çocuksu, yumuşak ve dişlidir; edilgindir; yatak odası, seks, bebekler ve eviyle seve seve yetinir. Dergi cinsiyete büyük yer verir; kadına tanınan tek amaç, bir erkeği yakalamaktır. Dergi yiyecek, giyecek, kozmetik, mobilya ve genç kadın gövdeleriyle dopdoludur, ama düşün ve fikir, akıl ve ruh evreni nerede?

İşte, Castro'nun Küba'da devrim yaptığı ve erkeklerin uzay yolculuğu için eğitildikleri, Afrika kıtasında yeni ülkelerin belirdiği, ses duvarının aşıldığı yıl, sanatçıların soyut resme karşı çıktıkları, fizikçilerin anti-madde varsayımını geliştirdikleri, astrologların yeni radyo - teleskoplarıyla uzayı inceledikleri, biyologların yaşamın kimyasal temelini bulmaya başladıkları ve güneş eyaletlerindeki zenci çocukların beyaz okullara girmek için ülkenin demokratik gerçeklerini zorladıkları yıl, Amerikan kadınının yaşantısı bundan ibaretti. Beş milyonun üstünde baskı yapan, çoğu lise mezunu, bir kısmı üniversiteye gitmiş Amerikalı kadın tarafından satın alınan bu dergide evin dışında olup

bitenlere ilişkin tek bir tümceye rastlamak olanaksızdı. Ve bu anormallik tek bir derginin tek bir baskısına özgü de değildi.

Bir akşam, çoğu erkek olan bir grup dergi yazarıyla toplantımız vardı. Esas konuşmacı, ırk eşitliği savaşımının önderlerinden biriydi. O söz almadan önce başka bir yazar, yazı işlerini yönettiği bir kadın dergisinin gereksinimlerine değinmek üzere söz istedi:

«Bizim okuyucularımız tamgün çalışan ev kadınlarıdır. Ulusal ve uluslararası sorunlar onları ilgilendirmez. Yalnızca ev ve aileleriyle ilgilenirler. Kahve fiyatlarındaki artış gibi, hemen evlerindeki yaşantılarını etkileyen bir şey olmadıkça siyasetle de ilgilenmezler. Mizah? Yumuşak olmalı; taşlamalı esprileri kavrayamazlar. Yolculuk? Bunlar geziye çıkmazlar ki. Eğitim? Bu bir sorundur, çünkü hepsinin eğitim düzeyleri yükseliyor. Genellikle hepsi liseyi, bir kısmı da üniversiteyi bitirmiştir. Onlar eğitimle, özellikle çocuklarının eğitimiyle, ilkokul dördüncü sınıf aritmetik düzeyine dek ilgilenirler. Kadınlara düşüncelerden ve geniş güncel sorunlardan söz edemezsiniz. Onun için biz bugün yazılarımızın yüzde doksanını hizmet, yüzde onunuysa genel sorunlarla ilgili olarak çıkarıyoruz.»

Sonra Thurgood Marshall'i bir saat boyunca dinledik. Bize ırk ayrımı savaşımının durumu ve bunun başkanlık seçimlerine yapabileceği etki üzerinde bilgi verdi. Bu konuşmadan sonra bir yazıişleri yöneticisi: «Yazık ki bunları dergimde çıkaramayacağım» dedi; «böyle bir yazının kadınlar dünyasında bir şeyler ifade etmesi olanaksız.»

Onları dinlerken, Nazi Almanyası'nda kadınları biyolojik rolleriyle sınırlamak için kullanılan bir ifade zihnimde yankılanıyordu: «Kinder, Kirche, Küche».(*) Ama burası Nazi Almanya'sı değil, Birleşik Devletler'di. Tüm dünya Amerikan kadınlarının önünde serilidir. Öyleyse neden bu imge dünyayı yadsır? Çok eski olmayan bir geçmişte, kadınlar eşitlik ve dünyada kendilerine bir yer edin-

(*) «Çocuk, kilise, mutfak» anlamına, kadınların hayat sahalarını tanımlayan bir deyiş. (Ç.N.)

mek için savaştılar. Bu düşlere ne oldu? Kadınlar ne zaman her şeyden vazgeçip evlerine geri dönmeye karar verdiler?

Bir yerbilimci deniz dibinden bir çamur kalıbı çıkarır ve bunun kesitinde birbirinden jilet keskinliğiyle ayrılmış, yılların biriktirdiği çöküntü tabakaları görür. Bunlar, yeryüzünün geçirdiği yerbilimsel evrimin bir insan yaşamı boyunca fark edilmeyecek, yüzyıllar süren değişimi konusunda bilgi verir. Günlerce New York Halk Kitaplığı'nda oturarak son yirmi yıl içinde basılmış kadın dergilerini karıştırdım. Bu incelemeler sonucu Amerikan kadını imgesinde ve kadın dünyasının sınırlarında yerbilimcinin okyanustan çıkardığı kalıptaki kadar keskin çizgilerle birbirinden ayrılan değişmeler gördüm.

1939'da kadın dergilerinin kahramanları yaşça çok genç olmamakla birlikte, bir bakıma bugünkü kadınlardan çok daha genç olarak anlatılıyorlar. Bunlar neşeli ve kararlı bir ruhla kadınlara yeni bir kimlik — kendilerine göre bir yaşam — yaratmaya girişen yeni kadınlardı. Bir oluşum içinde geçmişten farklı bir geleceğe doğru ilerleyen bir havaları var. İncelediğim dört bellibaşlı dergideki öykülerin kahramanı kadınların çoğu meslek sahibi olarak anlatılmaktadır. Kıvançlı, mutlu, serüvenci, erkekleri seven ve erkekler tarafından beğenilen meslek kadınları... Onların hemşire, öğretmen, sanatçı, gazeteci, oyuncu, satıcı olarak mesleklerinde gösterdikleri bağımsızlık, cesaret ve kararlılık, yani kişilik sağlamlığı, çekiciliklerinin bir parçası olarak tanıtılıyor. Bireysel özgürlüğün beğenilecek, erkekleri kaçırmaması gereken bir özellik olduğu, kadınların kişiliklerini geliştirmelerinin onların çekiciliğini artıracağı ve bunun fiziksel güzellikten daha önemli olduğu gibi ana görüşler öne sürülüyor.

O günün yaygınlıkla okunan kadın dergilerindeki öyküler de bugünkülerden konu bakımından pek farklı değiller; yani erkek kadının, kadın erkeğini buluyor. Ama genellikle öykünün özü bu değil. Bu öykülerde kadın kahramanlar erkeklerine rastladıkları sırada çoğunlukla kendilerine ait bir yaşam kurmuş durumdalar; ya bir iş, ya bir meslek, ya da geniş çapta bir sorunun çözümlenmesinde çalışmakta olarak gösteriliyorlar. Bugünkü kadınlardan daha az cicili bicili olarak anlatılan bu özgür ve

kararlı kadın tipi, bugünkülerden farklı bir aşk öyküsünün kahramanı oluyor. Bugünkülere oranla erkek bulma yarışında daha az saldırgan. Dünyayla olan tutkulu ilişkisi, kişiliği, kendine güveni, erkeğiyle olan ilişkisine değişik bir hava veriyor. Öykülerden birinin kadın ve erkek kahramanları, birlikte çalıştıkları bir reklam şirketinde tanışıp sevişiyorlar. Erkek kahraman kadınına: «Seni bir duvarın arkasında, bir bahçeye kapamak istemiyorum» diyor; «benimle el ele yürümeni istiyorum. Böylece dünyada göğüsleyemeyeceğimiz hiçbir zorluk kalmaz.»

Bu kadınların hemen hemen hiçbiri sadece ev kadını değildir; hatta öykülerin çoğu, kadın çocuk doğurmadan biter. Kadınların gelecekleri açık olduğu için genç kalırlar. Öte yandan bugünün, çocuksu, kedi yavrusu tipli ev kadınlarından çok daha olgundurlar. Örneğin, bir öyküdeki kadın kahraman, bir hemşiredir. Tanıştırıldığı erkeğin aklından şunlar geçer; «Onun çok hoş olduğunu düşündü. Gerçi resimli kitaplardaki güzel kadın tipiyle hiçbir ilgisi yoktu, ama sırtının dikliğinde gurur, çenesini tutuşunda ve mavi gözlerinde seçkinlik, ellerinde güç vardı. Okulu dokuz yıl önce bitirdiğinden bu yana tek başına yaşıyor, kendi yaşamını kazanıyordu. Kalbinin sesinden başka hiçbir şeye kulak vermesi gerekmezdi.»

Kadın kahramanlardan birisi, annesi sosyeteye girmesini istiyor diye evden kaçar. Kendisi yerbilimci olarak bir keşif gezisine çıkmak istemektedir. Kadının kendi hayatını yaşamaya karşı duyduğu tutku bir erkeği sevmesine engel değildir, ama hayatını yaşamasını engelleme eğilimi gösteren ailesine karşı çıkar. Evden kaçmasına yardım eden erkek arkadaşı ona: «Gördüğüm bütün kızların en yiğidisin,» der.

Bu eski öykülerdeki kadın kahramanların genellikle iş ya da inançlarıyla sevdikleri erkekler arasında bir çatışma vardır. Ama 1939'daki öykülerden çıkan sonuç, kadın eğer doğru adamı seçmişse bu adam yüzünden işinden ve inançlarından ödün vermek zorunda kalmayacağıdır. Örneğin, genç bir dul bürosunda oturmakta ve dairede çıkış saatinden sonra kalıp, patronuna mı yardım etsin, yoksa kendisini bekleyen erkekle mi buluşsun, karar verememektedir. Aklı gerilere, kocasının ölümüne gider... «Kendi kararlarına güvenmek, yeni ve daha iyi işler bul-

maktan korkmamak, açık düşünmek için kendisiyle savaştığı günlere.» Mücadeleli bir yaşam sürmüştür. Patronun, ondan randevusundan vazgeçmek gibi bir özveri isteme hakkı yoktur. Ama çalıştığı şirketin bu kampanyaya ne denli önem verdiğini anımsar. Randevuya gitmekten vazgeçer, işi daha önemlidir. Ama erkeksiz de kalmaz; patronuyla evlenir!

Bu öykülerin edebi bir değeri olmayabilir. Ama öykülerdeki kadın kahramanların anlatılan kişilikleri, herhalde bugün de olduğu gibi, o günün kadınlarının bir yönlerini yansıtmaktadır. Dünün öykü kadınları o günkü ev kadınlarının ideallerini, isteklerini, kişiliklerini ve o zamanların kadını için olasılıklar göstermektedir. Herhalde o zamanın kadını kendi elde edemese bile, kızının bunlara sahip olmasını isterdi. Kızının bir ev kadınından öte bir şeyler de olabilmesini, kendisine çok görülen dünyaya evlatlarının açılmasını isterdi.

«Meslek kadını» sözünün bir küfür sayılmadığı günlerde «meslek» sözcüğünün ifade ettiği şeyi anımsamaya çalışmak, unutulmuş bir düşü anımsamak gibi bir şey oluyor. Büyük bunalımın sonundaki günlerde kuşkusuz, iş demek, para demekti. Ama bu öykülerdeki kadınlar, iş sahibi oldukları için göklere çıkarılmıyor. O zamanlar meslek «iş»ten daha ileri bir anlam taşıyordu. Meslek, kişinin bir şey yaptığını, bir işe yaradığını ve başkalarının aracılığıyla değil de, kendi kendine bir varlık gösterebildiğini ifade ediyordu.

1950'lerden önceki yıllarda meslek sahibi olmanın simgelediği anlaşılan ve kadının kimliğini tutkuyla aramasını anlatan son öykülerden birine 1949'da *Ladies Home Journal*'da rastladım. Adı: «Sarah ve Denizuçağı»ydı. On dokuz yıl boyunca bir ev kızı rolünü oynayan Sarah, gizlice uçma öğrenmektedir. Annesiyle bazı yerlere gitmek zorunda kalınca uçma derslerinden birini kaçırır. Gittikleri evde yaşlı bir doktor, ondaki garipliği sezerek: «Sevgili Sarah, her gün, her dakika kendini öldürüyorsun. Kendine karşı haksızlık etmek, başkalarını memnun etmemekten daha önemli bir suçtur» der ve böylesine tutkulu olduğuna göre, birine âşık olup olmadığını sorar. «Bunu yanıtlamak Sarah'a zor gelir. Âşık olmak... İyi huylu, yakışıklı Henry'ye mi (uçma hocası), yoksa sıçrayan sulara, kanat

yerden yükselirken yaşadığı özgürlük anına ve yükseldikçe altında uzanan uçsuz bucaksız, güleryüzlü yeryüzüne mi âşık olmak? 'Evet;' diye cevap verdi Sarah; 'galiba birini seviyorum.'»

Ertesi sabah Sarah tek başına uçacaktır. Henry;

«Kabin kapısını çarparak kapattı ve denizuçağını onun için çevirdi. Yalnızdı. Alışık olduğu bu kabinde ilk kez yalnız, yapayalnız kalmış oluşuna uyum sağlayıncaya dek, öğrendiklerinin tümünü unuttuğu baş döndürücü bir dakika geçti. Sonra derin bir nefes aldı ve birdenbire içine dolan harika bir güven duygusuyla sırtını dikleştirerek gülümsedi. Yalnızdı! Sadece kendine karşı sorumluydu ve kendisi yeterliydi.»

«Kendi kendine yüksek sesle: 'Bunu yapabilirim'» dedi... Rüzgar yelkenleri şişirdi, denizuçağı kolayca havalandı.

«Annesi bile artık onun uçma ehliyeti almasını engelleyemezdi. 'Kendi yolunu bulmaktan' korkmuyordu. O gece yatağında Henry'nin nasıl: 'Aslan kızım' dediğini anımsayarak gülümsedi.»

«Henry'nin kızı! Yine güldü. Hayır, o Henry'nin kızı değil, Sarah'dı. Ve bu yeterliydi. Kendini bulması biraz zaman alacaktı. Yarı uyuklarken bu zaman sonunda başka birini gereksinip gereksinmeyeceğini, böyle bir şey olursa bunun kim olacağını merak ediyordu.»

Sonra görünüm birdenbire bulanmaya başlıyor. Özgürce uçarken kadın kahramanımız duraklıyor, o parlak mavi gün ışığında titriyor ve bir şeyden ürkmüşçesine rahat evinin duvarları arasına geri koşuyor. Sarah'ın tek başına uçuş yaptığı yıl, *Ladies Home Journal* adlı dergi, «meslek: ev kadını» klişesine övgüler düzen yazılar yayımlamaya başlamıştı bile. Bu övgüler, 1950'ler boyunca tüm kadın dergilerinde artarak yankılandı. Öyküler genellikle kadının mesleğini ev kadını olarak gösterirken, küçüklük duygusundan yakınmasıyla başlar. Genellikle, sayım cetvelinde kendini «ev kadını» olarak tanıtmaktan dolayı küçüklük duygusuna kapıldığından yakınan bir tip vardır. Sonra nedense kendisi 'sadece bir ev kadını' olmayan öykü yazarı bu yakınma karşısında kahkahayı basar. (Bu ör-

nekteki yazarımız, gazeteci, dış muhabir, ünlü sütun yazarı Dorothy Thompson'dur.) Bu yakınmayı: «Senin tüm sıkıntın, ne denli önemli olduğunu kavrayamamandan doğuyor» diye yanıtlar. «Düşün ki sen, bir düzine meslek dalında uzmanlaşmış sayılırsın. 'Meslek: ev kadını' diye yazmak seni sıkıyorsa, onun yerine, örneğin, yönetici, aşçı, hemşire, şoför, terzi, iç dekoratör, muhasebeci, öğretmen, özel sekreter mesleklerinden herhangi birini ya da tümünü yazabilirsin. Ömrünü, enerjini, yeteneklerini ve becerilerini sevdiklerin uğruna harcıyorsun. «Buna rağmen,» diye yanıtlar ev kadını, «neredeyse elli yaşıma geldim ve gençliğimde meraklı olduğum şeylerin hiçbiriyle uğraşamadım hiçbir zaman. Üniversite eğitimimi boşu boşuna harcadım.»

Bayan Thompson buna da güler: «Peki, senin çocukların, senin sayende daha iyi bir eğitim görmüyorlar mı? Kocan yükselinceye dek yılda üç bin dolarcıkla evini geçindirmeyi beceren sen değil misin? Çocuklarının ve kendinin tüm giysilerini diken, duvarları kendi kendine boyayan bir atmaca gibi tüm ucuzlukları izleyen sen değil miydin? Ya boş zamanlarında kocanın yazılarını daktiloya çeken, kilise bütçesini dengelemek için günler hazırlayan, çocuklar sınıfta kalmasın diye onlarla birlikte tüm dersleri baştan alıp okuyan kimdi?» diye sorar. «Ama tüm bunları yaparken ben kendi kendime değil de, başkaları aracılığıyla var oldum» diye iç geçiren ev kadınına, Bayan Thompson'un yanıtı: «Bir Napolyon Bonapart ya da bir kraliçenin başkaları aracılığıyla var olduğu kadar...» dır. «Sen, kendine acıyorsun ve bu zavallılık duygusunu seninle paylaşmaya razı değilim.»

Para kazanamamaktan yakınanlara verilecek yanıt da hazırdır:

«Hizmetlerinizin aile bütçesine olan katkısını hesaplayınız. Evini iyi yöneten bir kadın, dışarıda kazanabileceğinden daha çok parayı tasarruf edebilir. Ev işiyle uğraşan kadınların kişiliklerini yitirmelerine gelince, belki birkaç kadının üstün yetenekleri harcanıp gitmiştir, ama tüm kadınlar yeteneklerini ev dışında göstermeye kalkışsaydı, böylesi yetenekli kadınlar ve bakımsız çocuklarla dolu bir

dünyanın sonu çabuk gelirdi... Sonra, unutulmamalıdır ki, büyük adamların ardında daima kusursuz bir anne vardır.»

Bayan Thompson ev kadınını ve kadının «bakıcılık» görevini öylesine abartır ki, bu görüşlerini desteklemek için, örneğin, Avrupa'daki Notre Dame Katedrallerinin bir erkek adına değil de, kadın adına yapıldığını örnek olarak verir. Kadın, yuvayı yapan, besleyen, çocuklarını yetiştiren, kültür, uygarlık ve erdem simgesidir. Kadın eğer evini gerçekten iyi yönetiyor, çocuklarını iyi yetiştiriyorsa bu yeterlidir. Bırakın, sayım defterine mesleğinin 'ev kadını' olduğunu kıvançla yazsın!

1949'da *Ladies Home Journal* dergisinde Margaret Mead'in «Erkek ve Dişi» adlı yazısı çıktı. Tüm dergiler, Farnharm ve Lundberg'in 1942'de çıkan *Modern Kadın: Yiten Cins* adlı yapıtının yankılarıyla doluydu. Bu yapıt, yüksek öğrenim ve mesleklerin kadınları erkekleştirdiğini ve bu durumun aile yuvası, çocukların yetiştirilmesi ve kadın ve kocaların cinsel doygunluğa erme olanaklarını kısıtladığını ileri sürüyordu.

Ve böylece, geçmişin geleceği boğmasını öylesine kolaylaştıran eski önyargılar ve rahat geleneklere sıkı sıkıya bağlanmış mistik bir görüş, kadınlar hakkında tüm ülkeye yayılmaya başladı. Bu mistiğin ardında yetkinliği ve kabullenilen gerçekler bakımından aldatıcı kavram ve kuramlar vardı. Bu sözümona kuramlar öylesine karmaşıktı ki, bunları ancak, bunları bizzat ortaya atan bir avuç öncü anlayabilir ve dolayısıyla desteklemeyen kişilerin itirazları ciddiye alınmazdı... Amerikan kadınına ne olduğunu tam olarak anlayabilmemiz için bu garip esrar perdesini yırtmamız ve bu karmaşık kuramlara, bu önceden kabullenilmiş gerçeklere daha yakından bakmamız gerekiyor.

Mistik görüş kadınlar için en yüksek değer ve başlıca ilkenin dişiliklerinin doyumu olduğunu söyler. Ona göre Batı kültürünün en büyük hatası, bu dişiliğin küçük görülmesi olmuştur. Bu «dişilik» öylesine esrarlı ve sezgisel, varoluşun özüne öylesine yatkındır ki, insan aklının ürünü olan bilimle açıklanması olanaksızdır. Ama bu ne denli değişik bir olgu olursa olsun, insan yaradılışından geri değil, hatta bazı bakımlardan çok daha ileridir. Mistik görüşe göre kadınların sorunlarının kaynağındaki hata, geç-

mişte erkeklere gıpta etmiş, onlara benzemeye özenmiş olmalarındadır. Oysa onların payına cinsel edilginlik, erkek egemenliğini kabullenmek ve analık sevgisinden sonsuz zevk almak gibi görevlerden fazlası düşemez. Kadınca yapı budur, bunun kabullenilmesi gerekir.

Ama mistik görüşün kadına verdiği bu «yeni» görünümle eskisi arasında bir fark yoktur; «meslek: ev kadını.» Mistik görüş zaten kendilerine başka bir olanak tanınmayan ev kadınlarını diğerlerine örnek olarak göstermektedir. Onlara göre insanlık tarihi kadınlar açısından görkemli bir sona eriştir. Mistik görüş bu entellektüel tartışmanın altında kadın varoluşunun basit, evcil yönlerinin olduğunu — zorunlu olarak tüm işleri yemek pişirmek, temizlik yapmak, çamaşır yıkamak, çocuk doğurmaktan ibaret olan kadınların sürdürdükleri yaşam — örtbas etmeye özellikle dikkat eder. Ve bunu bir din, tüm kadınların uyması gereken bir kural haline getirir. Aksi halde kadın, dişiliğini yadsıyor demektir.

Özetlersek 1949'dan sonra dişice doyum sağlamak için Amerikan kadınına tek yol gösteriliyordu; ev kadını ve anne olmak. Amerikan kadınını gelişen, değişen bir dünyanın ileriye dönük bireyi olarak tanımlayan görüş hızla değişti. Kadının kendi kişiliğini bulmak için yaptığı uçuş, güven ve birliktelik uğruna terk edildi. Ayaklarının dibindeki uçsuz bucaksız dünyayı evinin dört duvarıyla değişti kadın...

Kadın dergilerinin sayfalarına yansıyan bu değişim, 1949 yılında çok belirgin olarak görülür ve 1950'ler boyunca devam eder. «Kadınlık Evde Başlar»; «Erkekler Dünyası»; «Gençken Çocuk Sahibi Olun»; «Erkekler Neden Hoşlanmaz»; «Evlenen Kadın Çalışmalı mı?»; «Kızınızı İyi Bir Eş Olması İçin Hazırlıyor musunuz?»; «Ev Meslekleri»; «Kadınlar Neden Çok Konuşur?»; «Erkekler Neden Alman Kızlarını Yeğliyor?»; «Kadınların Havva Ana'dan Öğrenecekleri»; «Politika Erkek İşidir»; «Genç Evlenmekten Korkmayın»; «Evde Doğum Yapmak»; «Yemek Pişirmek, Şiir Yazmak Gibidir»; «Ev Yönetme Sanatı» v.b. yüzlerce yazı çıktı.

1949'un sonlarında kadın dergilerindeki öykü kahramanlarının sadece üçte biri meslek sahibi olarak anlatılıyordu. Ve bunların da ev kadını olmak için mesleklerini

terk edişleri anlatılıyordu. 1958 ve 1959'da çıkan üç önemli kadın dergisinden hiçbirinde, bir mesleği, bir işi, sanatı ya da ilgisi olan ya da ev kadınlığından başka herhangi bir şey yapan tek bir kadın kahramana rastlamadım. Kadın kahramanlardan yalnızca yüzde birinin bir mesleği vardı ve bunu da koca bulmak için bir bahane olarak kullanıyor şeklinde gösteriliyorlardı.

1949'dan sonraki öykülerde mutlu ev kadınları, 1940 ların olgun kahramanlarından yaşça daha genç gösterilmektedir. Geleceğe yönelik olarak, çocuk yapmaktan başka bir planları yoktur. Onların dünyasında etkin olarak gelişen tek şey, çocuklarıdır. Bu «mutlu» ev kadınlarının Peter Pan gibi hep genç kalmalarının bir nedeni de öykülerin çocuk doğurmayla sona ermesidir. Sürekli çocuk doğurmak zorundadırlar, çünkü mistik görüş kadının sözü edilmeye değer olması için başka yol göstermemektedir.

«Sandviççi» adlı bir öyküden işte size tipik bir örnek:

«Kahramanımız, kolejde ev ekonomisi öğrenmiş, yemek pişirmeyi öğrenmiş, hayatında hiç çalışmamış ve üç çocuğu olduğu halde hâlâ çocuk-gelin rolü oynayan bir kadın. Para sorunu var. «O» diyor, «benim sorunum, vergi ya da karşılıklı ticaret antlaşması ya da yabancı yardım programları gibi can sıkıcı şeylerden değil. Tüm bu ekonomik ıvır zıvır üstüne karar vermeyi parlamentodaki temsilcime bırakıyorum; Allah yardımcısı olsun.»

Onun sorunu, 42.10 dolarlık harçlığı. Yeni bir çift ayakkabı alacağı her defasında kocasına danışmaktan nefret ediyor. Buna karşılık, kocasının da onun banka hesabını idare edebileceğine güveni yok. «Ah, kendime ait biraz param olmasını ne denli istiyordum! Çok fazla olması şart değildi; yılda birkaç yüz dolar yeterli gelecekti. Sadece Charley'e danışmadan arada sırada bir arkadaşla yemeğe çıkacak, istersem birden fazla çift çorap alacak, ufak tefek şeyler için yetecek kadar bir miktar... Ama Charley de haklıydı; ömrümde tek bir dolar kazanmamıştım ve paranın değerini bilmiyordum. Onun için, uzun süre yemek pişirirken, temizlik yaparken, çamaşır yıkayıp ütülerken bunu düşünüp somurttum, durdum.»

Sonunda sorun çözümlenir, kocasının çalıştığı yerdeki diğer adamlara sandviç yapacaktır. Haftada 52.50 dolar kazanacaktır, ama masrafı kazançtan düşmeyi unutur ve kazancını hesaplayamaz. Ocağın arkasına fazla gelen 8.640 sandviç torbasını saklar, kocası görmesin diye. Charley onun çok lüks sandviçler yaptığını söylemektedir. Karısı açıklar: «Salt jambonlu çavdar ekmeği sandviçi yapacak olsam, basit bir sandviççi olurum ve bu benim ilgimi çekmiyor. Ama özel bazı eklemeler yapınca işte o zaman bir bakıma yaratıcı oluyorum.» Ve dokuz dolar net kazanç için sabah karanlığında kalkıp ekmek kesip mayonez sürmeye, salam dilimleyip sosis haşlamaya başlar. Çok yorulmaktadır. Uykusuz bir gecenin sabahında alt kata inip yapması gereken sandviçleri düşününce sendeler. «Charley tam o sırada aşağı indi ve bana bir göz attıktan sonra hemen bir bardak su getirmeye koştu.» Kadın o sırada hamile olduğunu anlar.

«Charley'in ilk sözleri: 'Bu sandviç yapma işinden vazgeçeceksin' oldu. 'Sen bir annesin. Senin görevin bu. Para kazanmak zorunda değilsin.' Her şey o kadar basit geldi ki; 'Peki, patron' diye mırıldandım; rahatlamıştım.» O akşama kocası ona bir banka defteri getirir; artık ona güveni vardır. Karısı da 8.640 sandviç torbası hakkında hiç sesini çıkarmamaya karar verir. Zaten onları kullanacak yeri vardır. En küçükleri üniversiteye gitme yaşına gelinceye kadar dört çocuğunun okula götürecekleri sandviçler için bu torbalar yetecektir.

«Sarah ve Denizuçağı»ndan «Sandviççi»ye giden yol on yılda alınmıştır. Bu on yıl içinde Amerikan kadınının görüntüsü şizofrenik bir bölünme göstermektedir. Ve bu görüntüdeki aykırılık, kadınların düşlerinden meslek ve «iş»in kabaca koparılıp atılmasının çok ötesinde bir anlam taşımaktadır.

Daha önceleri, kadın imgesi yine ikiye ayrılıyordu: Heykeli dikilmesi gereken iyi, saf kadın ve etinin isteklerine köle olan orospu. Yeni imgedeki bölünme başka bir ikilik yaratmaktadır: İyiliği ve saflığı etinin isteklerini de içeren dişi ev kadını ve kötülüğü ayrı bir kişiliğin tüm isteklerini içeren meslek sahibi kadın. Yeni kadın ahlakı öyküsünde yasak meslek düşünün kovulması, kadının kandırıcı Mefistoya karşı savaşı vardır; meslek sahibi kadın

kılığındaki şeytan, kadını kocasından ve çocuğundan ayırma tehdidiyle gelir. Bu, iyi kadının hem yaşamından hem de düşlerinden kovulmalıdır. Kocanın ve çocuğun sevgisini kazanmak uğruna; özgürlük, farklı bir varoluş için duyulan özlemler kovulmalıdır.

Meslek kadını ortadan kalkınca kovulması gereken ikinci şeytan, toplumsal uğraşlara katılan ev kadını kılığına bürünmektedir. Uluslararası sorunlarla uğraşmak şöyle dursun, okul aile birliği toplantılarına katılan kadınlar bile kuşku uyandırıcıdır. Sonra, sırada kendi başına buyruk ev kadını vardır. Onun da gitmesi gerekir. «Sana Söylemek İstemedim» adlı bir öykünün (1958) ev kadını kahramanı, ev hesaplarını tek başına yapmakta ve önemsiz bir evcil ayrıntıyı kocasıyla tartışmaktadır. Bir de bakarsınız ki kadın kocasını, tüm çekiciliği, sigorta poliçesi ya da evin ipoteği konusunda doğru dürüst düşünmekten aciz olan 'çaresiz bir dul'a kaptırmak üzeredir. Aldatılan kadın: «Onun cinsel çekiciliği olmalı. Ben böyle bir şeyle nasıl başa çıkabilirim» diye yakınır. Ama en iyi arkadaşı görüşlerini düzeltir; «İşi çok basitleştiriyorsun» der. «Tania (dul kadın) nın ne denli aciz olduğunu ve bir erkek için aciz bir kadının yardımına koşmanın ne kadar zevk verici olduğunu unutuyorsun...»

Aldatılan kadın yanıt verir: «İstesem de asalak olamam. Üniversiteyi bitirdikten sonra çok iyi bir işte çalıştım. Ömrümce oldukça bağımsız bir insan olmuşumdur. Çaresiz bir küçük kadın değilim ve öyleymiş gibi rol yapamam.» Ama rol yapmayı o gece öğrenir. Gece bir ses duyar ve önemsiz bir fare gürültüsü olduğunu bile bile, çok korkmuş gibi davranarak kocasından yardım ister ve onu yine elde eder. Onun numaradan geçirdiği korkuyu yatıştırmaya çalışan kocasına sokulur ve her zaman olduğu gibi sabah ki tartışmada da haklı olduğunu kabul ettiğini mırıldanır. «Yumuşak yatakta, suçluluk duygusuyla hiç ilgisi olmayan gizli, tatlı bir doygunlukla gülümseyerek, hareketsiz uzandı.»

Yolun sonunda kahraman ayrı bir kişilik ve kendi öyküsünün öznesi olarak, ortadan silinmektedir. Yolun sonunda birliktelik vardır ve burada kadının suçluluk içinde bile gizleyemediği bağımsız bir özü kalmaz; o ancak

kocası ve çocukları için ve onların aracılığıyla var olabilir.

Bu «birliktelik» kavramı reklamcılar, papazlar, sütun yazarları tarafından hararetle ele alınan ve sanki kutsal bir özelliği varmış gibi işlenen bir konu haline geldi. Hatta bir aralık ulusal bir ilke düzeyine yükseltildi. Ama kısa bir süre sonra bu «birliktelik» kavramı eleştirilmeye başlandı. Eleştiricilere göre «birliktelik» erkeklerin zararına işliyordu. Kadınlar, kocalarına, bu «birliktelik» kavramına sığınarak iş yaptırma cesaretini buluyorlardı! Oysa erkeklerin ülkede ve dünyada öncülük etmelerine izin vermeleri gerekirdi. Neden, diye soruluyordu, devlet adamı, antropolog fizikçi, şair olma kapasitesi olan erkekler, topluma hizmet etmek için kullanabilecekleri değerli saatleri, geceleri ve cumartesi sabahlarında bulaşık yıkayıp çocuk altı değiştirerek geçirmek zorunda bırakılsın?

Dikkat çekicidir ki, eleştiriciler sadece erkeklerin «kadın dünyasını» paylaşmalarının istenmesine karşı çıkıyorlardı. Bu dünyanın kadınlara getirdiği sınırlamaları pek az kişi sorguluyordu. Hiç kimse bir zamanlar kadınların da politikacı, fizikçi, şair, v.b. olmak için gerekli kapasite ve öngörüşe sahip olduklarının düşünüldüğünü anımsamıyordu. Birlikteliğin kadınlar için ne büyük bir yalan olduğunu pek az kişi görüyordu.

McCalls dergisinde 1954'de çıkan yazılar yeni bir birliktelik çağının açılışını müjdeliyordu. Yeni birliktelik çağında gittikçe artan sayıda kadın ve erkek, gittikçe daha erken yaşlarda evlenmekte, daha geniş aileler kurmakta ve en büyük mutluluğu kadın, erkek, çocuk birlikteliğiyle gerçekleştirmekteydi. Bu mutluluk birbirinden ayrı yaşayan tek bir erkek, tek bir kadın olarak değil de, ortak bir yaşamı paylaşan bir aile olarak sağlanıyordu.

«Aile bireylerinin iyiliği için ailenin bir başı olmalıdır. Bu baş Babadır, Anne değil... Her iki cinsten de çocuklar, farklı cinsiyetlerin işlevlerini öğrenmeyi ve buna saygı duymayı gereksinir... Baba, arada sırada kendi payına düşen miktarlarda iş yapmakla birlikte, annenin yerini alabilecek bir varlık değildir. Baba içinde çalıştığı dış dünyayla ev arasında bir bağdır. Eğer dış dünya-

da ilginç, yürekli, hoşgörülü, yapıcı bir insansa, bu değerleri çocuklarına aktaracaktır.»

O günlerde *McCalls* dergisinde yazı işleriyle ilgili bir sürü keyif kaçırıcı toplantı yapılıyordu. Eski bir *McCalls* yazı işleri yöneticisi: «Birdenbire herkes 'birliktelik'te kutsal bir şeyler aramaya başladı. Son beş yıldır herkesin sürdürdüğü yaşamdan gizemli bir dinsel akım yaratmamız isteniyordu. Herkes evine kapansın, dünyaya sırtını çevirsin. Ama bu şekilde yaşamanın dehşetli iç sıkıcı bir şey olmadığını göstermenin yolunu bir türlü bulamadık» diye o günleri anımsıyor.

«Ruh doktorları tarafından yazılmış bazı yazılar vardır ki, bunları basamıyorduk, çünkü birtakım gerçekleri dile getiriyorlardı: Çocuklarının üstüne öylesine düşen ana babalar. Ama birlikte olunca çocuk bakıcılığından başka yapacak ne var? Anneyle babanın çocuklarına bakarken resimlerini çekip dergiye basmaktan usanmıştık. Ama kadını evinin dışında bir yerde gösteremiyorduk. Bazen kadınları kadın, erkekleri erkek olarak değil de kadın ve erkekleri insan olarak nasıl gösterebileceğimizi merak eder, ama bir çözüm yolu bulamazdık.»

Ama, erkeklere katılması yasaklanan kadınlar, insan olabilir mi? Özgürlük kendilerine yasaklandığında öylesine edilgin bir bağımlılık imgesi içinde yok oldular ki, ev içinde bile tüm kararların alınmasını erkeklere bıraktılar. Evcil yaşamın can sıkıcılığına «birliktelik» kavramının kutsal bir içerik kazandıracağı safsatası, kişilik yokluğunu telafi etmek için dinsel bir hareketi gereksinmek, kadının ne büyük şeyler yitirdiğini ve yaratılan imgenin boşluğunu ele vermektedir. Erkeklere ev işi yaptırmak kadınlara yitirdikleri dünyayı geri verir mi? Oturma odasını tek başına değil de kocasıyla birlikte süpürmek ev kadınına yaşamda yeni bir amaç mı kazandırır?

Birlikteliğin doruğuna ulaşılan 1956 yılında *McCalls*'ın bıkkın yazıişleri «Evden Kaçan Anne» adlı bir yazı yayımladı. Bu yazının, dergide en çok ilgi çeken yazı olduğu hayretle görüldü. Eski bir yazıişleri yöneticisi: «Bu aklımızı başımıza getirdi» dedi. «Evinde üç buçuk çocu-

ğuyla yaşayan tüm o ev kadınlarının aslında dehşetli mutsuz olduklarını anladık.»

Ama o zamana dek Amerikan kadınının yeni görünümü, «meslek: ev kadını» sorgulamasız kabullenilen bir kural haline gelmiş ve kendi çarpıttığı gerçekliği şekillendirmiş; mistik bir görüş halinde katılaşmıştı.

Kadınlar için politika, Mamie Eisenhower'in elbise modelleri ve Nixon'ların ev hayatı haline geldi. Arada sırada yayımladıkları şeylerin niteliğinden utanan *Ladies Home Journal* dergisinde, kadınların çocuklarının okullarındaki koşulları düzeltmek için çalışmalarına ilişkin bir yazı çıktı. Ama politikaya analık duygularını uyandırarak yaklaşmanın bile kadınların ilgisini uyandırmayacağı düşünülüyordu.

Kadın dergilerinin erkek yazıişleri müdürleri: «Kadınlara bir düşünceyi, bir görüşü olduğu gibi, saf haliyle sunamazsınız» demekteydi. Onlara göre bunların kadınların anlayacakları bir dile çevrilmesi gerekirdi.

1960'da bir sosyal ruhbilimci bana 35 yaşın altındaki kadınların gerçekten politikaya karşı ilgisiz olduklarını kanıtlayan bazı üzücü istatistikler gösterdi. «Seçme hakları olabilir ama seçilmeyi akıllarından bile geçirmezler» dedi. «Politik bir konuda yazı yazsan okumazlar bile. Yazacağın şeyi onların anlayacağı bir dile dökmen, flört, gebelik, çocuk bakımı, ev eşyası, giyim gibi şeylerle ilişkili olarak anlatman gerekir. Irkçılık sorunu ulusal ekonomi, insan hakları gibi şeylerden söz etmeye kalkış, sanki bunları hiç duymamışlar sanırsın.»

Belki gerçekten de duymamışlardır. Düşünceler kan gibi bir anda beyne doluşmaz. Bunlar eğitimle, okumayla gelişir. Oysa araştırmalar evlenmek için lise ya da üniversiteden ayrılan kadınların kitap okumadıklarını gösteriyor. Sadece dergi okuyorlar. Günün dergileri, kadınların düşüncelerle ilgilenmediklerini varsayıyor. Ama kitaplıkta 1930 ve 1940'ların kadın dergilerini karıştırırken bunlarda evin dışında olup bitenler üzerine yüzlerce yazı çıktığını gördüm. Örneğin; «Savaş İlanından Önceki Amerikan Diplomatik İlişkilerinin Öyküsü»; Walter Lippmann tarafından «Bu Savaştan Sonra Birleşik Devletler Barış İçinde Yaşayabilir mi?»; Harold Stassen tarafından «Gece Yarısında Stalin»; «General Stillwell'in Çin Raporu»; Çe-

koslavakya'nın son günleri üzerine yazılar; Almanya'da Yahudi soykırımı, Lincoln'ün katli konusunda Carl Sandburg'un yazıları, Faulkner'in Mississipi anıları, v.b. yazılar çıkmaktaymış o zamanlar...

Buna karşılık 1950'lerde çıkan yazıların hemen tümü ev kadınına yardımcı olacak bilgiler veren, kadınları ev kadını şeklinde tanımlayan ya da Windsor düşesi ve Prenses Margaret gibi kadınların sadece dişilik yönlerini ele alan nitelikteydi. *Ladies Home Journal* dergisinin yazışleri yöneticisi bana: «Kendi kendine serüvene atılan ya da olağanüstü bir şey yapan bir kadından söz eden bir öykü ya da yazı alsak buradaki kadının sinir hastası olduğuna hükmederiz» dedi.

1960'da otuz beş yaşın altındaki kadınların savaşan ve yenen öykü kahramanlarına karşı ilgi duymadıklarını gösteren istatistikler çıktı. Bu istatistikler ilginç olarak kadınların daha çok güçsüz ve sakatlarla ilgili öyküleri beğendiklerine işaret ediyordu. Örneğin, on sekiz yaşında felç geçiren bir genç adamın öyküsü gibi. («Kendime geldiğimde konuşamıyor ve hareket edemiyordum. Sadece tek elimin bir parmağını kımıldatabiliyordum. Ama Tanrı'ya inanç ve bir ruh doktorunun yardımıyla, hayatımı böyle de olsa, anlamlı yaşamaya gayret ediyorum.»).

Bu dergileri okuyan ev kadınlarının kör, sağır, sakat, felçli, kanserli ya da ölüme mahkûm insanların öykülerini yeğlemesi ilginç değil mi? Bu göremeyen, işitemeyen, ya da hareket edemeyen insanlar, üstün öyküler, tüm incelikleriyle, tüm ayrıntılarıyla anlatılıyor ve ülke, dünya, düşünceler, sorunlar, sanat ve bilimle ilgili her türlü haberin yerini tutuyor!

Bu dergilerde yazarken yazışleri yöneticileri bana hep 'kadınların bir kimliği olmadığı'nı hatırlatırdı. Bir kez bir kadın sanatçı üzerine bir yazı hazırladım. Ve oturup onun nasıl alışveriş yaptığını, neler pişirdiğini, kocasına nasıl âşık olduğunu ve çocuğunun beşiğini nasıl boyadığını anlattım. Resim yapmak için harcadığı saatleri ve sanatı hakkında ne düşündüğünü — yani ciddi işini — konu dışı bırakmak zorunda kaldım. Gerçi arada sırada meslek sahibi kadınlardan söz etme olanağı buluyorduk ama, bu kadının esas uğraşını ev kadınlığıymış gibi göstermek koşuluyla. Kadının evinin dışındaki dünyayla olan bağlarını, izlediği

özel zihinsel ve ruhsal amaçlarını, konu kapsamının dışında bırakmak gerekiyordu.

Kadın dergilerinde kendilerine rahatça yer bulan tek «meslek kadını» tipi, oyunculardı. Ama zaman içinde oyuncuların da imgeleri değişmişti. Ateşli bir mizaç, iç derinlik ve cinsellikle duygunun gizemli bir karışımını çağrıştıran eski oyuncuların yerine, cinsel nesneler, bebek yüzlü gelinler ve ev kadınları konuldu. Örneğin, 1930'ların aktris tipleri olan Greta Garbo, Marlene Dietrich, Bette Davis, Rosalind Russel, Katherine Hepburn'larla sonraki Marilyn Monroe, Debbie Reynolds ve Brigitte Bardot'lar arasındaki farka bakın.

Bir kadın dergisinde bir sahne sanatçısından söz ederken onu ev kadını olarak anlatmak gerekiyordu. Oyuncu olarak yaptığı işten ve bu işten aldığı zevkten eğer kadın bu işi yaparken kocasını ya da çocuğunu elinden kaçırmadıysa söz edilmezdi. Judy Holyday üzerine *Redbook*'ta çıkan bir yazı, «yetenekli bir genç kadının hayattan alamadığı zevki işinde buluşunu» anlatıyor. Beyaz perdede «olgun ve zeki bir eş ve anne rolünü inandırıcılıkla oynadığını» ve bu tür bir yaşantıyı «gerçek yaşamda bulamadığını» öğreniyoruz. Kocasından boşanmış olduğu için, «kadın olarak yetersizlik duygusuna kapıldığından» bir meslekte ilerleme zorunluğunu duymuştur. «Judy'nin yaşamında kadın olarak başarısızlığına karşın oyuncu olarak ilerlemiş olması üzücü bir çelişkidir.»

Kadınların evlerinin dışında meslek edinmelerini yasaklayan mistik görüşün yaygınlaşmasına karşın, Birleşik Devletler'de çalışan kadın oranı üçte bire yükselmişti. Gerçi kadınların üçte ikisi hâlâ ev kadınıydı ama dünyanın kapılarının önlerinde açıldığı bir sırada bu görüş neden kadınları yüzyıldan fazla bir süredir harekete geçiren düşleri yadsıyordu?

Benden daha yaşlı, dolayısıyla eski günlerdeki kadın imgesinin yaradılışına ve sonra da yıkılışına tanık olan eski bir kadın yazar, bana bunun yanıtını kısmen verdi. Eski, yürekli meslek kadını imgesini yaratanlar çoğunluğu kadın olan yazılışleri kadrolarıydı. Buna karşılık, yeni ev kadını, anne imgesi daha çok erkek yazı kadroları tarafından işleniyordu.

Özlem dolu bir sesle: «Yazıların büyük bir bölümü ka-

dın yazarlar tarafından gönderildi» diye anımsadı. «Erkekler savaştan döndükten sonra kadın yazarların çoğu ortadan çekildi. Kadınlar bir sürü çocuk doğurmaya başladı ve yazarlığı bıraktılar. Böylece yeni dergi yazarlarının büyük çoğunluğu savaştan dönen ve sıcak bir aile yuvası özlemi çeken erkeklerden oluştu.» 1930'ların neşeli meslek kadını tiplerini yaratan eski yazarlar birer birer emekliye ayrıldı. Yeni dergilerde yazmaya başlayanların çoğu erkekti. Bunların arasında yeni ev kadını formülüne uygun yazıları rahatça yazmayı başarabilen tek tük kadın yazar barınabiliyordu. Dergi kulislerindeyse başka insanlar birikmeye başladı. Ev kadını imajına uygun olarak yaşayan yeni tipte bir kadın yazarla kadınların yüreğinde yaşayan istekler yerine onlara reklamcıların istedikleri şeyleri — sabun, ruj, ev aletleri — satmayı yeğ tutan yeni tip bir yazılışleri yöneticisi ortaya çıktı. Şimdi bu dergilerde karar veren ses, erkeklerden gelmektedir.

1940 ve 1950'lerde her iki cinsten ciddi edebi yazılar yazan yazarlar da kadın dergilerinden silindi. Nitelikli yazıların tümü değişik bir yazı türüyle yer değiştirdi. Artık düşünce ve sorunlar yerine hizmetlerle ilgili yazılar çıkıyordu. Bu yazılar bazen kek yapmayı, ya da çamaşır makinesi satın almayı, oturma odasını boyamakla sağlanacak harika değişiklikleri ya da bedeni, güzelliğinin doruğuna çıkarmak için uygulanacak rejim, ilaç, giysi ve kozmetikleri denemeyi şiirsel bir sanat ve en yürekli birer deneyim kertesine yükseltiyordu. Bazen daha «önemli konularda» yazılar çıkmaktaydı; ruh doktorluğu, çocuk ruhbilimi, seks ve evlilik, tıpta yeni ilerlemeler gibi. Kadın okuyucuların eş ve anne olarak gereksinimlerine yanıt veren nitelikteki bu yazıları kadınların ancak çok basitleştirilmiş biçimde anlayabilecekleri düşünüldüğünden, yazılarda bir dizi, «şunu yap, bunu yapma»dan başka bir şey yoktu. Kocanızı nasıl mutlu edersiniz, çocuğunuzu yatağını ıslatmaktan nasıl vazgeçirirsiniz, ilaçlarınızı nasıl saklarsınız, v.b....

1960'ların kadın dergilerine bakarak kadınların günlük yaşamının somut ayrıntılarının, düşünce ve düşlerden daha önemli olduklarına hükmedilebilir. Yoksa bunca zengin ve gerçekçi ayrıntı bolluğu, küçük olayların bunca özenli tanımı, Amerikan ev kadınının üstüne çöken düş

yoksunluğunu, düşünce boşluğunu ve korkunç iç sıkıntısını mı maskeliyor?

Başka bir kadın yazar bana mistik görüşün yaratılmasında kendi katkısını anlatmıştı: «Çoğumuz ruhçözümlemeden geçtik» diye anımsadı. «Ve meslek kadını olduğumuz için utanmaya başladık. Dişiliğimizi yitirmekte olduğumuzdan korkuyorduk. Kadınların dişilik rollerini kabullenmelerine yardımcı olacak yollar aramaya başladık.»

Gerçek meslek kadınları nedense kendi mesleklerinden vazgeçmiyor, ama başka kadınların ev kadını ve anne olarak kalmalarına «yardım etmek» istiyorlardı! Dergilerin yazar kadrosunda kalabilen pek az sayıdaki kadın, mistik görüşün kendi yaşantılarını etkilemesine izin vermiyor. Ama oluşturulmasına yardım ettikleri imge öylesine güçlü ki, bugün buna katkıda bulunmuş olmanın suçluluğunu duyuyorlar. Ve bir yerde çocuksuz ve sevgisiz kalmışlarsa, bundan mesleklerinin sorumlu olup olmadığını soruyorlar.

Dağınık masasının arkasında huzursuzca oturan bir *Mademoiselle*(*) yazılışleri sorumlusu:

«Bugünlerde derginin seçtiği konuk kızlar(**) bize acırmışçasına tavır alıyorlar. Herhalde bizim meslek sahibi oluşumuzdan olacak. Geçenlerde bir öğle yemeğinde üniversiteyi bitirince ne yapacaklarını sorduk, bir tanesi bile ağzını açıp yanıt vermedi. Bense bu işi almak için nasıl çalıştığımı anımsayınca, o zamanlar deli miydim neydim diyor, hayret ediyorum» diye anlatıyordu.

Kendi haklarını satan kadın yazarların yanı sıra ortaya çıkan yeni tip kadın yazarlar yazılarında kendilerini çocuk saçmalıkları, bozulan ev aletleri, v.b. içinde yitip gitmiş komik bir dünyada yaşayan «ev kadınları» olarak anlatmaya başladılar. Shirley Jackson: «On iki yaşında bir erkek çocuğunun yatağını her gün düzeltmek; birkaç hafta sonra insana Everest'e tırmanmaktan daha zor gelmeye başlar» diyor. Yaşamı boyunca çok yetenekli bir yazar olan ve yatak yapmaktan herhalde daha zor olan

(*) Genç kızlar için çıkarılan bir dergi.

(**) Bu dergi her yıl üniversitelerden yirmi güzel ve başarılı kız öğrenciyi seçerek dergiye davet eder ve okurlara tanıtır.

bu işi büyük bir kararlılıkla sürdüren Chirley Jackson kendini güçsüz bir ev kadını olarak gösterirken evindeki hizmetçiyi unutuyor olmalı. Öykü, şiir, oyun yazmak için harcadığı zamanı ve zorlu çalışmayı yadsımayı ve sadece ev kadını olarak görünmeyi yeğlemesi neden? Bunun yanıtını bilmem ama, açıkça görülüyor ki, Bayan Jackson ev kadını olarak sürdürdüğü yaşamı değil de bireysel varlığını yadsımaktadır.

Bu ev kadını-yazarlar iyi sanatçıdır. Yapıtlarının bir bölümü gerçekten güldürücüdür. Çocukların yaptıkları şeyler, on iki yaşında bir oğlanın ilk sigarası; bunlar genellikle komiktir. Ve gerçek yaşamda hem ev kadınlarının, hem de kadın yazarların, yani herkesin başına gelir. Ama ev kadını-yazar takımının komik olmayan bir yanı da vardır; bunlar, ev kadınlarına «gülün» demektedir: «Kendinizi çaresiz, boş, sıkkın, yatak yapmak, bulaşık yıkamak şoförlük ve çamaşırcılık görevleriyle kıstırılmış mı hissediyorsunuz? Gülün! Ne kadar komik değil mi? Hepimiz aynı kapanın içindeyiz!» Yani ev kadınları acınacak hallerine gülmelidir. Engellenmiş yeteneklerinin ve sınırlandırılmış yaşantılarının birer şaka olduğunu kabullenmelidir. Bu arada Shirley Jackson da yatakları yapıyor, oğlunu seviyor, ona gülüyor ve arada yeni bir kitap daha yazıveriyor. Ya ev kadınları ne yapıyorlar?.. Görülüyor ki, Shirley Jackson'ın önerileri kendisine değil, ev kadınlarınadır.

Yüzyıllarca kutsanan annelik tüm bir yaşam biçimi olarak tanımlandığında kadınlar dünyayı ve önlerine açılan geleceği yadsımak zorunda mıdır? Yoksa o dünyanın yadsınması, onları anneliği tüm bir yaşam biçimi haline getirmeye *zorlamakta mıdır? Life* dergisinin 1956 Noel sayısı «yeni» Amerikan kadınına adanmıştı. Bu sayıda meslek kadınını bir ruh doktorunun yardımına sığınmış olarak görüyoruz. Bu kadın, zeki, eğitilmiş, çekici, hırslıdır; kocasına yakın miktarda para kazanmaktadır. Ama dergide, mesleği tarafından öylesine «erkekleştirilmiş», öylesine «engellenmiş» olarak gösteriliyor ki, «hadım edilmiş», iktidarsız kocası ona karşı cinsel ilgi duymamakta, sorumluluktan kaçmakta ve örselenmiş erkekliğini alkolizmde boğmaktadır.

Sonra o banliyödeki kadın tipi vardır; okul aile birliği

toplantılarında olay çıkarır, sürekli sinirleri bozuk olduğundan çocuklarını hırpalar ve dışarıda çalıştığı için kıskandığı kocasının üzerinde baskı kurar. «Evlenmeden önce çalışmış ya da en azından bir yüksek okula gitmiş olan kadın, 'sadece bir ev kadını' durumuna indirgenmesini sindiremez... Bu doyumsuzluk onu bir meslek kadınıymış gibi kendisinin, çocuklarının ve kocasının yaşantısını zehir etmeye götürür.»

Ve nihayet, gülümseyen çehreleri, canlı görünümleriyle, doyumsuz meslek kadını tipiyle tezat oluşturan yeni ev kadını/anneler vardır: «Farklı oluşları»nın, «benzersiz dişilikleri»nin, «cinsel doğalarının gereği olan edilgenlikleri ve uyumlulukları»nın zevkini çıkaran bu kadınlar, «dişi kadınlardır, gerçekten kadınca tavırları olan, mucizevi, tanrı vergisi etek giyme yetenekleri ve bu gerçeğin simgelediği tüm özellikleriyle erkeklerin hayranlığını çeken», kendilerini güzel görünmeye, çocuk doğurup büyütme yeteneklerine adamış yaratıklardır.

Kadının siyasal işlevi, Smith Koleji'ndeki bir törende söylev veren Adlai Stevenson'a göre, «evinde hayatın ve özgürlüğün anlamını canlandırmak... kocasının günlük, uzmanlaşmış işlerinde bir amaç görmesini sağlayacak değerleri bulmasına yardımcı olmak... çocuklarına her insan bireyinin eşsizliğini, benzersizliğini öğretmektir.»

Böylece kadınlık gizeminin mantığı, kadının sorunlarının doğasını yeniden tanımlamaktaydı. Kadın, erkeğe eşdeğerde, insan olarak sınırsız yetileri olabilecek biri olarak görüldüğünde, onu kişiliğinin tüm kapasitesini kullanmaktan alıkoyan her şey, çözülmesi gereken bir sorundu. Oysa kadın yalnızca cinsel rolünün sınırları çerçevesi içinde görüldüğünde, onun kişiliğini geliştirmesine engel olan önyargılar, sorun olmaktan çıkmaktaydı. Artık tek sorun, kadının ev kadını rolüne uyum sağlamasını engelleyen etkenleri ortadan kaldırmak oluyordu; iş hayatı bir sorundu, eğitim bir sorundu, siyasal konulara ilgi duyması, hatta kadınların zekaları ve belirli bir kişilikleri olduğunu varsaymak bile bir sorun oluyordu. Nihayet, adsız bir sorun vardı: Kadınların bulaşık yıkamak, ütü yapmak, çocuklarla uğraşmaktan «başka şeyler istemesi» sorunu. Kadın dergilerinde, bu sorun ya saçlarını sarıya boyamakla, ya da bir çocuk daha doğurmakla çözülüyordu.

Kadın dergilerindeki öyküler, kadının tam doyuma eriştiği tek anın, bir çocuğu dünyaya getirdiği an olduğunu tekrar tekrar vurgulamaktadır. Mistik görüşte, kadının başka tür bir yaratıcılık, bir gelecek istemesine olanak yoktur.

Mistik görüşün mantığında, böyle bir kadının kendine özgü dileklerinin olmasına yer yoktur. Bir sorun varsa, ancak çocuklarının ya da kocasının olabilir. Evlilik danışmanına yakınan kocadır: «Bana kalırsa, evlilik iki ayrı kişiden oluşur, her biri kendi hayatını yaşayan sonra hayatlarını birleştiren iki ayrı kişiden. Mary'ye bakılırsa, ikimizinde yalnızca tek bir hayatı yaşamamız gerekiyor: Benimkini.»

Mary, gömlek, çorap almak için onunla birlikte alışverişe çıkmak istemekte, tezgahtara ne renk, kaç numara olacağını kendi söylemekte ısrar etmektedir. Kocası eve döndüğünde, kiminle, nerede öğle yemeği yediğini, ne konuştuklarını sorup durmaktadır. Kocası surat asınca da, «Ama sevgilim, senin hayatını paylaşmak, yaptığın her şeye katılmak istiyorum, başka bir şey değil,» demektedir.

Ünlü evlilik danışmanı Dr. Emily Mudd'a göre, «Pete'in sorununun» çözümü, Mary'ye kocasının hayatını yaşadığını *hissettirmektir*. Arada bir onu bürodaki arkadaşlarla birlikte öğle yemeğine çağırmalı, en sevdiği et yemeğini ısmarlamalı, belki de fazla enerjisini alacak, yüzmek gibi «bedensel bir faaliyet»te bulunmasını sağlamalıdır. Kendine ait bir hayatının olmaması, Mary'nin sorunu değildir çünkü.

Kadının bu yeni görüntüsü, gittikçe artan bir beyinsizlik ve mal edinmeye karşı gittikçe artan bir tutku gerektirmektedir: İki araba, iki TV, iki şömine... Kadın dergilerinde sayfa boyu sebzeler anlatılmaktadır, aşk öyküsü gibi; pancarlar, salatalıklar, yeşil biberler, patatesler.

Her gün artan sayıda kadını, reklam veren şirketlerin mallarını almaya teşvik etmek için, TV ve diğer dergilerle rekabet eden kitle dergilerinin başları beladadır. Bu amansız yarış, toplumun öykündüğü modelleri yaratan erkekleri, kadınları yalnızca mal alıcısı olarak görmeye mi itmektedir? Sonunda kadınların beyinlerini insanca düşüncelerden tamamen yoksun bırakmak için rekabet etmeye

mi zorlamaktadır? Model yaratıcılarının sorunu, yarattıkları modelin beyinsizliğiyle doğru orantılı olarak artıyor gözükmektedir. Yaratılan modelin, kadının dünyasını eviyle, işlevini ev kadınlığıyla sınırladığı yıllarda, en yüksek tirajlı kadın dergilerinden beşi yayın hayatına son vermek zorunda kalmıştır; diğerleri de bunun eşiğindedir.

Kadınların, kadın dergilerindeki boş, dar çerçeveli kalıplardan gittikçe daha fazla sıkılması, dergilerde yaratılan kadın modelinin gerçekten ne denli uzaklaştığının en umut verici işaretidir belki de. Ama daha güçlü işaretler de vardır: 1960'da, *Redbook* dergisinin yazılışleri kurulu, «Genç Anneler Kendilerini Neden Tuzağa Düşmüş Hissediyorlar» başlıklı bir yazı yayınladı. Dergi satışını artırmak için de, böyle bir duygu içinde olan annelerin, sorunlarını ayrıntılarıyla ve 500 dolar karşılığı yazmaları istendi. Yirmi dört bin mektup alan yazılışleri, şok geçirdi.

Gerçek gizem şurada yatmaktadır: Yeni şeyler bulup yaratmak yeteneği ve olanağı olan bunca kadın, nasıl olup da eve kapanıp, ev işlerinde ve çoluk çocukla uğraşmakta «yeni bir şeyler» aramaya koyuldu? Ne gariptir ki, özgür, bağımsız ruhlu Yeni Kadın'ın yerini 'Mutlu Ev Kadını'nın aldığı on beş yıllık süre içinde, insan dünyasının sınırları alabildiğine genişlemiş, dünyadaki değişim hızı artmış, insan gerçekliğinin doğası biyolojik ve maddesel gereksinimlerden gittikçe daha çok kurtulmuştur. Mistik görüş, kadının dünyayla birlikte gelişmesine engel mi olmaktadır? Gerçekliği yadsımaya zorlamaktadır, hastanede yatan bir kadının, kendini kraliçe olduğuna inandırmak için gerçekliği yadsımak zorunda oluşu gibi? Kadınları karmaşık, durmadan değişmekte olan dünyamızda, gerçek konumlarını yitirmiş, neredeyse şizofren kişiler haline düşmeye mi mahkûm etmektedir?

Bugün Amerika'da tüm mesleklerde çalışma olanağını en sonunda elde etmiş bulunan kadınların, dergiler tarafından desteklenen böylesine geniş bir beyin yıkama kampanyasıyla eve tıkılmak istenmeleri «meslek sahibi olmanın» küfür sayılmaya başlanması garipten de öte bir çelişkidir.

1960'larda yüksek öğrenim olanağı her yetenekli kadına tanınıyor, ama kadınlar evlenmek ya da çocuk doğurmak için lise ve üniversiteyi yarıda bırakıyor. Çağdaş top-

lumda kadınları bekleyen bunca hizmet varken onlar kendilerini tek bir rolle sınırlıyor. Bir zamanlar kadınların erkeklere eşitliğini önleyen tüm ekonomik, siyasal, eğitsel engellerin — gizli güçlerini geliştirme özgürlüğüne sahip, kendi kendine yeterli birer birey olmaktan alıkoyan engellerin — ortadan kalkmış olmasına karşın neden bir «insan» olarak değil de, bir kadın olarak tanımlanmalarına ve insanlık deneyiminin tümünden yararlanma olanaklarının kısılmasına razı oluyorlar?

Mistik görüş öylesine güçlüdür ki, artık kadınlar bu görüşün yasakladığı alanlarda istekli ve yetenekli olduklarını hiç öğrenmeden yetişiyorlar. Ama böylesine bir mistik görüş nedensiz yere birkaç yıl içinde tüm bir yüzyıllık eğilimleri tersine çevirerek tüm ülkeyi saramaz. Öyleyse bu mistik görüş gücünü nereden alıyor? Kadınlar neden yine ev dönüyor?

3 Kadınların Kimlik Bunalımı

Geçen on yıl içinde kendi kuşağımdan kadınlarla yaptığım anketlerde garip bir şey sezinledim. Yetişirken, yirmi bir yaşından sonra ne yapacağımızı bilmiyorduk. Kadın olarak bizi nasıl bir geleceğin beklediği hakkında bir imgemiz yoktu.

1942 baharının bir öğle sonrasındaki duygularımı unutamam. Birkaç gün önce mezuniyet sonrası eğitim için bir burs kazandığımı öğrenmiştim. Heyecanımın ardında, kutlamaları kabul ederken, garip bir huzursuzluk duyuyordum; üstünde düşünmek istemediğim bir şey beni tedirgin ediyordu.

Üniversitenin arkasındaki güneşli bahçede ders çalışan kızlardan beni ayıran ve içimi kemiren, «gerçekten istediğim bu mu?» sorusuydu. Ruhbilimci olacağımı sanıyordum, ama kararsızdım. Ne istediğimi iyice bilemediğime göre, geleceğim hayli karanlık görünüyordu. Ortabatı eyaletlerinden birindeki evimden ayrıldığımda on yedisinde, kararsız bir kızdım; sonra dünyanın ve aklın uçsuz bucaksız ufukları önümde açılmıştı. Artık geri dönemezdim. Annemin ve küçük kentimiz kadınlarının yaşamına, eve, briçe, alışverişe, çocuklara ve kocalara bağımlı bir yaşama dönemeyecektim. Ne var ki, kendi geleceğime hazırlan-

mam, ileriye doğru kararlı bir adım atmam gerektiği şu anda bocalıyordum.

Sonuç olarak bursu kabullendim ama bir yıl sonra, yabancısı olduğum California güneşinin altında aynı soru yine kafamı kurcalamaya başladı. Doktora yapmak için ikinci bir burs kazanmıştım. Bu, beni araştırma yapmava ve profesyonel bir ruhbilimci olarak kariyer kurmaya yöneltecekti. Bu kez de, «gerçekten istediğim bu mu?» sorusu beni dehşete düşürüyordu. Günlerce başka hiçbir şey düşünemedim.

Kendime, bunun önemli olmadığını telkin etmeye çalışıyordum. O yıl benim için sevmek ve sevilmekten daha önemli bir şey yoktu. Berkeley tepelerinde dolaşırken bir oğlan bana: «Biz seninle bir yere varamayız,» demişti; «çünkü ben hiçbir zaman senin gibi bir burs kazanamam.» Devam ettiğim takdirde o zavallı öğle sonrasının soğuk yalnızlığını mı seçmiş olacaktım? Bu düşüncelerle bursu geri çevirdiğim zaman çok rahatladım. Ama daha sonraki yıllarda da, bir zamanlar geleceğime biçim vereceğini sandığım eski mesleğimle ilgili tek bir sözcük okumadım, okuyamadım, çünkü yitirdiklerimi anımsamak bana büyük acı veriyordu.

Kariyer kurmaktan neden vazgeçtiğimi açıklayamıyor, nedenini kendim bile doğru dürüst bilemiyordum. Belirli bir tasarım olmaksızın gazetelerde günlük çalışmalar yapıyordum. Evlendim, çocuklarım oldu, mistik görüşe uygun olarak bir banliyö evinde yaşadım. Ama yine de tedirgindim. Yaşamımda bir amaç göremiyordum, içim rahat değildi. En sonunda bir yanıt buluncaya dek bu böylecene sürüp gitti.

1959'da konuştuğum son sınıf öğrencisi bazı kızların da aynı dehşeti duyduklarını fark ettim. Ancak bugünkü kuşağın sorunlara getirdiği yanıtla bizim kuşağınkiler arasında farklar var. Çoğu son sınıf öğrencisi olan bu kızlarla üniversitenin salonunda oturmuş, kahve içiyorduk. Bizim zamanımızdan farklı olarak çoğunun sol ellerinde birer yüzük vardı. Yakınımda oturanlara ileride ne olmayı tasarladıklarını sordum. Nişanlı olanlar düğünden, ev bulmaktan, kocaları okulu bitirinceye dek sekreterlikle geçim sağlamaktan söz ettiler. Ötekiler, düşmanca bir suskunluktan sonra iş bulmak, ihtisas yapmak diye bir şeyler mırıl-

dandılar, ama içlerinden hiçbirinin belirli bir tasarısının olmadığı belliydi. Ertesi gün atkuyruklu bir sarışın bana kızların söylediklerine inanıp inanmadığımı sordu: «Yanıtların hiçbiri doğru değildi,» dedi. «Bize ne yapmak istediğimizin sorulmasından hoşlanmayız, çünkü bunu hiçbirimiz ne biliriz, ne de üstünde düşünmek isteriz. Okulu bitirir bitirmez evlenecek olanlarımız çok şanslı, çünkü böyle şeyler düşünme zorunluluğunda değiller.»

Ama o gece şöminenin çevresinde otururken nişanlı kızların da canları bir şeye sıkılıyormuş gibime geldi. atkuyruklu muhbirim, beni: «İlerleyemeyeceklerini düşünmekten hoşlanmıyorlar» diyerek aydınlattı. «Gördükleri eğitimi değerlendiremeyeceklerini biliyorlar. Eş ve anne olacaklar. Gerçi tümü okumaya ve çevreleriyle ilgilenmeye devam edeceklerini öne sürüyor ama buna kendilerinin de inandığı yok.»

Buna karşın üniversiteyi bitireli on beş yıl olan, bir doktorun karısı üç çocuklu bir kadın, New England tarzı mutfağında bana şunları anlattı:

İşin acıklı yanı, vaktiyle kimsenin bizim gözümüzün içine bakıp, çocuklarımızın anası ve kocamızın karısı olmaktan öteye hakkımızın olduğunu söylememiş olması. Ben, otuz altı yaşıma gelinceye ve kocamı işi dolayısıyla her akşam bana ilgi gösteremez oluncaya dek bunu hiç düşünmedim. Oğlanların üçü de bütün gün okulda oluyordu. Ben de uyumsuz bir kan gurubu faktörünün olmasına karşın habire çocuk doğurmak istiyordum. İki kez üst üste çocuk düşürdükten sonra bana artık durmamı söylediler. O zaman kendi gelişim ve evrimimin de durduğunu sandım. Çocukken bütün kızlar gibi büyüyüp okula gideceğimi, sonra da evleneceğimi düşünürdüm; kızlar ondan öteye düşünemezler ki... Evlendikten sonra kişinin yaşamına ilişkin kararları kocası verir. Doktor karısı olarak öylesine yalnızlık çektim, yaşamımı yeterince doldurmadıkları için çocuklarıma öylesine çattım ki, ancak bunlardan sonra oturup kendime göre bir yaşam kurma gereğini duyabildim. Ne olacağıma karar vermeliydim. Ama bu sonuca varmak benim on yılımı aldı.

Kadınların kişiliklerini ikinci plana almaları, hatta

birer kişiliklerinin olduğunu unutmaları özendirilir. Mistik görüşe göre, kadının «ben kimim?» sorusuna yanıt, «Tom'un karısı... Mary'nin annesi» olmalıdır. Kadınlar yirmi bir yaşın ötesini görmekten aciz olmasa mistik görüşün bu denli güç kazanabileceğini sanmıyorum. Gerçek şu ki — ve bunun ne zamandan beri gerçek olduğunu bilmiyorum, ama hem benim, hem de bugünkü kuşaklar için geçerli olduğundan kuşkum yok — Amerikan kadınları kim olduklarını, ne istediklerini ve geleceklerini tanımlayamıyor ve belirleyemiyorlar.

Dergi ve televizyon reklamlarındaki kadın tipi, çamaşır makinesi, kek karışımı, deodorant, sabun, gençleştirici yüz kremi, saç boyası satmak için yaratılmaktadır. Ancak şirketlerin televizyonda reklam saati almak ve reklamlar için harcadıkları milyonlarca dolar ve bu imgenin gücü şuradan gelmektedir: Artık Amerikan kadınları kim olduklarını bilmiyor. Kimliklerini kazanmak için acil olarak kendilerine yeni bir görünüm bulmak zorundadırlar. İtke (motine) araştırmacılarının reklamcılara anlattıklarına göre Amerikalı kadınlar kim ve ne olmak istedikleri konusunda öylesine kararsızdır ki, yaşamlarının tüm ayrıntıları üzerine karar vermek için dergi ve reklamlardaki o parlak imgelere bakmaktadırlar. Artık annelerine değil, reklamlara öykünüyorlar.

Benim kuşağımda annelerimize benzemek istemezdik. Annelerimizi çok sevsek bile düş kırıklıklarını görmezlikten gelemiyorduk. Acaba onların bize aşırı bağlılığına, bizim ve babalarımızın yaşamını yönetme isteklerine, günlerini alışveriş yaparak ya da onları hiçbir zaman doyurmayacak şeyler isteyerek geçirmelerine yol açan boşluğu anlıyor muyduk, yoksa bundan nefret mi ediyorduk? Gariptir, kızlarını seven annelerin çoğu da (benimki de bunlardan biriydi) kızlarının kendilerine benzemesini istemez.

Her ne kadar annelerimiz bizim kendimizi yetiştirmemiz için savaştıysa da, kendilerine tanınmayan meslek sahibi olma hakkına sahip çıkmamız için bizleri teşvik ettilerse de, bize nasıl olabileceğimiz konusunda doyurucu bir örnek verememişlerdir. Sadece bize yaşantılarının boşluğunu, eve, çocuklara, yemek yapmaya ve oyun oynamaya bağlı kalmanın yeterli olmadığını anlatmaya çalıştılar. Anneler kızlarına kısaca: «Benim gibi sadece bir ev kadını ola-

rak kalma» derlerdi. Ama kızların çoğu annelerinin yaşantısından ders çıkaracak yerde, annelerinin koca ve çocuklarının sevgisinin bilincine eremeyecek kadar engellenmiş oldukları düşüncesiyle, onların kadın olarak beceremedikleri şeyi kendilerinin yapabileceklerini «kadınca mutlu olacaklarını» sandılar.

Kadınların her şeyi kabullenmelerine bazı nedenlerin yol açtığını son zamanlarda daha açık görmeye başladım. Örneğin, konuştuğum bazı liseli kızlarda «Kadınların çevreye uyum eğrisi» ne tıpatıp uyan davranışlar gördüm. Ortaokulda şiirle, yerbilimle ilgilenen bu kız çocukları, liseye gelince sadece herkes tarafından benimsenmek, oğlanlar tarafından sevilmek dışında bir şey düşünmez oluyor ve bunları sağlamak için de öteki kızlara benzemek zorunda oldukları sonucuna varıyorlardı. Daha dikkatle incelediğimde bu kızların annelerine benzemekten dehşetle korktuklarını ve büyümek istemediklerini gördüm. Bu yüzden okuldaki en popüler kızı kopya ediyor ve kendilerinde olan tüm özgün nitelikleri bastırıyorlardı. On yedi yaşında bir genç kız bana şunları anlattı:

Kendimi öteki kızlar gibi hissetmeyi çok istiyorum. Oysa çoğunlukla herkesten farklı olduğum, uyumsuz kaçtığım duygusundan kurtulamıyorum. Okuldan çıkıldığında herkesle birlikte bir pastaneye gidip, saatlerce giysilerden, saç biçimlerinden ve danstan söz ediyorum. Bunlar aslında çok canımı sıkıyor ama bu gayreti herkese uymak için gösteriyorum. Aynı onlar gibi giyinip, konuştuğum, ayrı şeyler yapmadığım sürece arkadaşlarımın beni aralarına alacaklarını anladım. Kendimi onlara tümüyle uydurdum sanıyorum.

Bir zamanlar şiir yazardım. Öğretmenler çok yetenekli olduğumu ve geleceğimin parlak olduğunu söylüyor. Ama şiir yazmak ya da geleceğinin parlak olması bir kızı yaşıtlarına benimsetmiyor. Oysa kızlar için en önemli sorun, popüler olmaktır.

Şimdi bir sürü oğlanla geziyorum ve bu beni çok yoruyor, çünkü onlara kendimi olduğum gibi gösteremiyorum. O zaman kendimi daha yalnız hissediyorum. Üstelik, sonunda ne olacak diye düşündüğümde de korkuyorum, çün-

kü bu gidişle tüm özelliklerimi yitirip tam ev kadını olacak tipte bir genç kız haline geleceğim.

Büyüdüğümü, çocuklarımın olduğunu, evlendiğimi düşünmek istemiyorum. Sanki çocuğum olunca kişiliğimi yitiririm gibime geliyor. Anneme bakıyorum da, denizin düzelttiği pürüzsüz bir çakıl taşına benzetiyorum. Annem ailesine öyle çok şey vermiş ki, kendisine bir şey kalmamış. Ve bundan dolayı bizlere kızıyor. Ama biz annemize ne verebiliriz ki? Bence evi temiz tutmaktan başka bir işe yaradığı yok. Kendisi hiç mutlu değil ve babamızı da mutlu edemiyor. Bizi çok sevdiğini de sanmıyorum. Bizim üstümüze o kadar düşüyor ki, ben ve kardeşlerim, hepimiz ondan bıktık.

Aynaya baktığımda bir gün anneme benzemekten korkuyorum. Herhangi bir davranışımın ya da sözümün ona benzememesi için büyük gayret harcıyorum. Gerçi şimdilik ona benzediğim yok ama bu gidişle sonunda ben de onun gibi birisi olacağım.

Bu genç kız annesine benzemekten öylesine korkmuştu ki, farklı bir kadın olmasını sağlayabilecek olanakları değerlendirmek yerine dışarıya döndü ve «popüler kızları» kopya etmeyi seçti. Sonra kimliğini yitirdiği korkusuyla bu popülerliği de yadsıdı ve kendisine verilen üniversite bursunu da almayarak bir boşluğa yuvarlandı.

South Carolina'dan üniversiteli bir genç kızsa bana şunları açıklamıştı:

Önünde sonunda bırakmak zorunda kalacağım bir mesleği edinmekle uğraşmak istemiyorum.

Annem on iki yaşından beri gazeteci olmak istemiş ve olamamış. Yirmi yıldır bunun acısını çeker. Aynı şeyi yaşamak istemiyorum. Çok iyi bir eş ve anne olmaktan başka bir istediğim yok. Meslek edinmek bir bakıma zararlı çıkmak gibi bir şey oluyor. En akıllı erkekler bile tatlı, yumuşak kızları yeğler. Ama yine de kimi kez oturup insanın tüm istediklerini öğrenmesinin nasıl bir şey olacağını merak ederim.

Onun da annesi çoğumuzunki gibi, sadece bir ev kadınıydı. Yalnız bu kadınların çoğu evlilik yaşamına, mes-

leklerini bıraktıklarına üzülerek başlamışlardı. Bize ne derlerse desinler, gözü, kulağı, aklı ve yüreği olan bizler, analarımızın yaşamındaki boşluğu biliyorduk. Onlar gibi olmak istemiyorduk ama karşımızda örnek alabileceğimiz başka bir model de yoktu.

Ben büyürken annem gibi kadınların dışında tanıdığım öteki kadın tipleri sadece evde kalmış yaşlı öğretmenler, kitaplıkta çalışan kadın memur, saçlarını erkek gibi kestiren kasabanın tek kadın doktoru ve kolejden birkaç kadın profesördü. Bu kadınların hiçbirinin özel yaşamında benim bildiğim sıcak aile yuvası yoktu. Çoğu evlenmemiş ve çocuksuzdu. İçlerinde kendi düşüncelerime saygı duymayı bana öğretenler bile vardı ama yine de onlara benzemekten çok korkuyordum. Büyüdüğüm günlerde kendine güvenen, kendi başına buyruk, yaşama kendince bir katkıda bulunan, ayrıca sevilen ve çocuk sahibi olan tek bir kadınla karşılaşmadım.

Amerikan kadınlarının sorunlarının kaynağında bu özel örnek yokluğunun yattığını sanıyorum. Mantık dışı ve kadın gerçekliğine uymayan toplumsal imgelerin, kadınların özel yaşamlarını biçimlendirecek ölçüde güç kazanmasını bu eksikliğe bağlıyorum. Kadınlar, bir kişiliklerini tanımlama (özdeşleşme-identification) bunalım içinde olmasaydı, bunun etkisi herhalde bu denli güçlü olmazdı.

Amerikan kadınlarının yaşamlarının bir döneminde, herhangi bir yaşta eriştikleri garip, korkunç «son nokta», birçok toplumbilimci, ruhbilimci ve eğitimci tarafından tanımlanmıştır. Ama tam bir tanımlama yapıldığını sanmıyorum. Buna, «kültürel koşullanmanın durması», kadınlar için «kimlik bunalımı» gibi adlar verilmiştir. Suç, Amerikan kızlarının oğlanlarla eşitmiş gibi yetiştirilmelerine, eğitim görmelerine, onlarla beyzbol oynama, bisiklete binme, geometrik sorunsallarla birlikte öğrenci dernek savaşımlarının üstesinden gelme, iş bulmak için dünyaya açılma, New York'ta, Chicago'da ya da San Francisco'da tek başına ev tutup yaşama olanaklarının verilmiş olmasına yüklenmektedir. Eleştiricilere göre, tüm bu olanaklar kızlara birer erkek özgürlüğüyle hayatta her istediklerini yapabilecekleri inancını vermiş, ama kadın olarak oynayacakları role hazırlamamıştır. Kadınlar bu role uyum yapma zorunda kaldıklarında buhran başlamaktadır. Bugün yirmi

otuz yaşları arasındaki kadınlarda yüksek oranda görülen sinir bozukluklarının nedeni bu «rol buhranına» bağlanmaktadır. Yorumcular, kızlar kadın olarak oynayacakları role hazırlanacak biçimde yetiştirildiklerinde bu sorunun ortadan kalkacağını öne sürüyorlar.

Bence tüm bu yorumcular gerçeğin ancak yarısını görüyorlar.

Ya yirmi bir yaşında, bundan sonra ne olacağına karar vermek zorunda kalan bir genç kızın duyduğu dehşet, sadece büyümenin getirdiği bir duyguysa? Ya bu kızın duyduğu korku, kendi yaşamının biçimini, seçeceği yolu kendi başına, kimseye danışmadan ve kimseden emir almadan saptama isteğinin getirdiği bir şeyse? Ya «kadınca uyum» yolunu seçen, yani on sekiz yaşında evlenip kendini ev işleri ve çocuklara boğan ve böylece kendine karşı sorumluluğunu unutmak isteyen kadınlar aslında olgunlaşmaktan, kendi kimliğini bulma sorunuyla yüz yüze gelmekten kaçıyorlarsa?

Benimki, yeni kadınlık gizemiyle birdenbire sarılıveren ilk üniversiteli kuşak oldu. Daha önceleri, her ne kadar bazı kadınlar yine de evlenip ev kadını ve anne oluyorduysa da, eğitimde esas olan kadınların zihinsel yaşamı bulmaları, gerçeğin ardından gitmeleri, hayatta kendilerine bir yer yapmaları gerektiği düşüncesiydi. Benim üniversiteye gittiğim yıllarda yine de bizim yeni kadınlar olabileceğimiz düşüncesi esastı. Sınıfımdaki kızların % 40'ının meslek sahibi olma tasarıları vardı. Yine de içimizden bazılarının evlenerek gelecek kaygısından kurtulan arkadaşlara gıpta ettiğini anımsıyorum.

O zamanlar gıpta ettiklerimiz, bu dehşeti bugün, kırk yaşını geçtikten sonra yaşamaktadır: «Ne biçim bir kadın olduğuma hiç karar veremedim. Üniversitedeyken gereğinden yoğun bir özel yaşantım oldu. Keşke fen, tarih, geometri, felsefeyle daha çok ilgilenseydim.» Bu, okuldan ayrıldıktan on beş yıl sonra eski mezunlar arasında yapılan bir ankete verilen bir yanıttan alınmıştır. Şöyle devam ediyor: «Hâlâ üstüne temel kuracak bir zemin arıyorum kendime. Üniversiteyi bitirmeliydim; oysa evlendim » «Kendime göre daha derin ve yaratıcı bir yaşam kuracak yerde, on dokuzumda nişanlanıp evlendiğime pişman oldum Evlilikten, bana yüzde yüz bağlı bir koca dahil, her bakımdan ku-

sursuzluk bekliyordum. Bunun böyle olmadığını öğrenmek beni çok sarstı.» Bunları da altı çocuk annesi bir anne yazıyor.

Erken evlenen yeni kuşak kadınlarının çoğu bu yalnızlık dehşetini hic duymamıştır. Onlar bir seçim yapmak, geleceğe yönelmek, yaşamlarına verecekleri biçimi tasarlamak zorunda olduklarını hiç düşünmemişlerdir. Kim olduklarını bile bilemeden cinsel rollerini kolayca kabullenmişlerdir. Adı olmayan sorunun en çok sıkıntısını çekenler de bu kadınlardır.

Bence, bugün kadınların temel sorunları cinsellik değil, kişilik sorunudur. Sorunu yaratan, kadınlık gizeminin yaygınlaştırdığı bir gelişim durması, ya da gelişmeden kaçınmadır. Bence, nasıl Kraliçe Viktorya devrinde kadınların temel cinsel güdülerini doyurması yasaklanmış idiyse, bizim kültürümüzde de kadınların birer insan olarak gizilgüçlerini kabul etme ve geliştirme olanakları sistemli olarak kısıtlanmakta ve kadınlar sadece cinsel rolleriyle sınırlandırılmak istenmektedir.

Son günlerde biyologlar yeni bir «gençlik serumu» bulmuşlardır. Bu, koza devresinde tırtıllara verildiğinde, tırtıllar kelebek haline gelememekte, hep tırtıl olarak kalmaktadırlar. Dergiler, televizyon, filmler, kitaplar ve kadınlık efsanesini benimseyen anne-babalar, öğretmenler, rehberlik eğitmenleri tarafından yaygınlaştırılan «sözde» ruhbilimsel gerçekler, böylesine bir tür gençlik serumunun etkisiyle, kadınları cinsel bir koza içine hapsetmekte ve olgunluğa erişememelerinin onların cinsel yönden doymalarını engellediğini, kocayla oğullarını iğdiş edici bir etki yarattığını, ortaya cinsel engellenme sonucu görülen sinirsel bunalımlara eşit şiddette nevrozlar çıkardığını doğrulayan verilerin sayısı giderek artmaktadır.

Her ne kadar zamanında böyle tanımlanmadıysa da, insanlık tarihinin tüm dönüm noktalarında insanlar bir kimlik bunalımı yaşamıştır. Gerçi ruhbilim, toplumbilim ve dinbilim kuramcılarının bu olguyu ayırt edip buna bir ad takmaları oldukça yenidir. Ama bu bir erkek sorunu kabul edilmektedir. Bu, erkekler için, büyümenin getirdiği, kimliğini seçmenin yarattığı bir bunalım, «erkeğin geleceğini belirleyecek karar» olarak tanımlanır. Ruhçözümleyici Erik H. Erikson'un sözleriyle:

Ergenlik çağının en önemli bunalımına, 'kimlik bunalımı' adını verdim. Bu, hayat devresinin öyle bir anında ortaya çıkar ki, delikanlı çocukluğunun etken kalıntılarından ve gelecek için beslediği umutlardan yararlanarak, kendine merkezi bir perspektif ve yön seçme durumunda kalır. O, kendinde olduğunu sandığı özelliklerle başkalarının yargıları ve ondan bekledikleri arasında anlamlı bir uyum kurmalıdır... Bazı insanlarda, bazı sınıflarda, bazı tarih dönemlerinde bunalım hafif atlatılır; buna karşın başka insanlarda, başka sınıf ve devirlerde bunalım kritik bir devre, bir tür 'ikinci kez doğuş' olarak görülür ve yaygın sinirsel bunalımlar ve ideolojik huzursuzluklarla belirginleşir.

Bugün bile genç bir adam kısa sürede ne olacağına karar vermek zorunda olduğunu öğrenmektedir. Bunu ortaokulda, lisede ya da üniversitede yapmasa bile, ister istemez bir yaşta karar vermek zorundadır, yoksa yiter gider. Bu kimlik arayışı şimdilerde daha büyük bir sorun olarak görülüyor, çünkü giderek sayısı artan birçok erkek çocuğu, kültürümüzdeki erkekler — babaları ya da başkaları arasında — arayışlarına yardımcı olacak imgeler bulamamaktadır. Günümüz Amerika'sındaki genç erkekler, ardından gitmeye değer bir erkek imgesi bulamadıklarından, insansal yeteneklerini gerçekleştirebilecekleri bir amaç edinememekten dolayı bir kimlik bunalımı yaşamaktadır. Kadınların da aynı tip bir kimlik bunalımı yaşadığını kuramcılar neden göremiyorlar? Eski geleneklere ve yeni mistisizme göre, kadınların büyüyüp kendilerini bulması, her şeyden önce insan olarak tanımlaması umulmaz. Kadınlık kuramcıları, «anatomi, yazgıdır» demektedir; kadınların kimliğini biyolojik yapıları belirler.

Bu gerçekten de öyle mi? Kadınlık tarihinde ilk kez kadınlar kendi yaşamlarında bir kimlik bunalımının ayrımına varıyor. Birçok kuşak önce başlayan, gittikçe güçlenen ve günün birinde kendileri ya da kızları uyanıp bunca kadının gereksindiği kimliği buluncaya dek sürecek olan bir bunalımdır. bu...

Herhangi bir kadının yaşantısının ötesinde, bu, büyümeye başlayan kadınların yaşadığı bir bunalımdı. Dişi-

lik denilen bir olgunlaşmamışlık durumundan tam bir insan kimliğine geçişin dönüm noktası. Bence yüzyıl önce başlayan ve hâlâ süren bu kimlik bunalımının acılarını kadınlar salt insan olabilmek için, çekmek zorundaydılar.

4 Tutkulu Yolculuk

Kadınların, kendilerini evlerinden uzaklara iten ve herkes tarafından yanlış yorumlanan tutkulu yolculuklarına bir yüzyıl önce başlamalarının nedeni, yeni bir kimlik gereksinimiydi.

Son yıllarda feminizme tarihin müstehcen bir şakası olarak gülmek; yüksek öğrenim yapmak, meslek edinmek ve seçim hakkını elde etmek için savaşan eski moda feministlerle alay etmek, onlara acımak âdet olmuştur. Bugün bu kadınların erkeklere özenen, penise imrenmenin kurbanları, zavallı yaratıklar olduğu söylenmektedir. Toplumun esas görevlerinin yerine getirilmesinde ve kararların alınmasında erkeklerle eşit rol oynamak için savaşırken bu kadınlar, ancak cinsel edilginlik, erkek üstünlüğünün kabullenilmesi ve annelik mutluluğuyla gerçekleşebilen cinsel niteliklerini yadsımışlardır.

Ama yanılmıyorsam o zamandan beri kadınlara olanların nedenlerinin ipuçlarını ilk yolculukta aramak gerekiyor. Çağdaş ruhbilimin karanlıkta kalmış noktalarından biri, kadınları, evlerini terk ederek kişiliklerini aramaya iten ya da evde kalıp daha fazla bir şeyler beklemenin pençesine düşüren tutkunun gerçekliğini açıklamamasıdır. Onlarınki bir başkaldırı, o zamanların kadınlık tanımının

şiddetli bir yadsımasıydı. O tutkulu feministleri kadınlık için yeni ufuklar aramaya iten şey, yeni bir kimlik kazanma gereksinimiydi. Yöneldikleri yolların kimisi umulmadık ölçüde engebeli, bazıları çıkmaz sokak ve bazıları da sahte olmuş olabilir ama kadınların yeni yollar bulma gereksinimi gerçekti.

O zamanlar, kadınlar için kimlik arayışı yeni bir duyguydu. Feministler, kadınlık evriminin en ön saflarındaydı. Onların, kadınların insan olduğunu kanıtlamaları gerekiyordu. Kadınların yalnızca boş, edilgin birer ayna, işe yaramayan dantelli, kurdeleli birer süs, akılsız birer hayvan, kendi varlığını dile getirmekten aciz, başkaları tarafından kullanılabilen zavallılar olmadıkları kanıtlanmalıydı. Kadın hakları için savaşmaya başlamadan önce, kadınların erkeklerle *insan olarak eşit* hale getirilmeleri gerekliydi.

Onlara, kadınlar değişmez; kadınlar çocuksudur, kadının yeri evidir deniliyordu. Ama erkek değişiyordu; dünyadaki yeri ve evreni genişliyordu. Kadın arkada kalıyordu. Kadının anatomisi yazgısını belirliyordu; bir çocuk doğururken ölebilir ya da on iki çocuk doğurup otuz beşine dek yaşayabilirdi. Bu arada erkek kendi yazgısını, anatomisinin başka hiçbir hayvanda olmayan bölümüyle, aklıyla, belirlemeye devam ediyordu.

Kadınların da aklı vardı. Aynı zamanda, büyümek gibi insanca bir gereksinimleri de vardı. Ama yaşamın ilerlemesini sağlayan işler artık evde yapılmıyor ve kadınlar dünya işlerini anlayacak şekilde yetiştirilmiyordu. Evine kapalı, çocuklarının arasında onlar kadar çocuk, edilgin, varlığının hiçbir kısmını denetleyemeyen kadın, ancak bir erkeği mutlu kıldığı oranda var olabiliyordu. Yaratılmasında payına hiçbir şeyin düşmediği bir dünyada, erkeğin dünyasında, tümüyle erkek tarafından korunmaya muhtaçtı. Hiçbir zaman «ben kimim, ne istiyorum?» gibi basit, insanca sorular soramazdı kendisine.

Erkek onu bir çocuk, bir bebek, bir süs olarak sevse bile, ona yakutlar, satenler, kadifeler verse; sıcak evinde çocuklarıyla güven altında olsa bile, daha fazla bir şeylerin özlemini duymaz mıydı? Kadınlar, o zamanlar erkekler tarafından öylesi bir nesne olarak görülürdü ki, hiçbir zaman «ben» öznesi olamaz ve bu yüzden cinsel ilişkilerde bile bir rol oynaması ve bundan hoşlanması bek-

lenmezdi. Kadın-erkek ilişkileri için «erkek ondan hoşnut kaldı... Erkek ondan yararlandı,» denirdi. Özgürlük istemek, insan olma hakkını elde etmek için kuşaklar boyu kadınların bir bölümünün bilek gücüyle savaşmasının, hapse girmesinin ve hatta ölümü göze almasının nedenlerini anlamak bunca zor mu? İnsan olarak büyüyebilmek uğruna bazı kadınlar cinselliklerini, erkekleri sevme ve onlar tarafından sevilme isteklerini, çocuk sahibi olma haklarını bile gözden çıkarmıştır.

Tarihin hiç sorgulanmayan bir çarpıtmasına göre, feminist harekete tutku ve ateş verenler, erkeklerden nefret eden, düş kırıklığına uğramış, cinsel açlık çeken evde kalmış kızlar, iğdiş edici, cinselliği olmayan kadınlık dışı yaratıklardı. Bunlar, erkeklik organına gıpta duygusuyla öylesine tutuşuyorlardı ki, salt kadın olarak sevme gücünden yoksun oldukları için bunu tüm erkeklerden almak ya da yok etmek için hak isteminde bulunuyorlardı. Mary Wollstonecarft, Angelina Grimke, Ernestine Rose, Margaret Fuller, Elizabeth Cady Stanton, Julia Ward Home, Margaret Sanger, kadınlar için tutkunun zeka kadar yasak olduğu ve kadının insancıl bir konuma gelebilme şansını elde edebilmesi uğruna savaştıkları bir dönemde, sevilmiş evlenmiş ve sevgili ya da kocalarıyla ilişkilerinde çoğu aynı ölçüde tutkulu olabilmiştir. Ama eğer, Susan Antony gibi bazıları, şans ya da acı deneyimler sonucu evlenmeyi yadsımışsa, bunun nedeni, kendilerinin erkeklerle olan ilişkilerinde değil de, birey olarak aşk kadar gerçek ve yakıcı bir başka şeye de ihtiyaç duymuş olmalarındandır.

Feministlerin önünde özgür ve tam insan olarak örnek alabilecekleri tek bir model, tek bir imge vardı: Erkek. Çünkü son zamanlara dek yalnızca erkeklere (ama tüm erkeklere de değil) tam gizilgüçlerini geliştirmek için gerekli eğitimi görme, öncülük, yaratıcılık ve kâşiflik yapma, gelecek kuşaklara yol gösterme hakkı tanınıyordu. Seçme, yani toplumun biçimini kararlaştırma hakkı, yalnızca erkeklere aitti. Yalnızca erkeklerin sevme özgürlüğü, sevgiden haz duyma, kendi Tanrılarının indinde kendileri için doğru ve yanlış karar verme hakkı vardı. Acaba kadınlar bu özgürlükleri erkek olmak için mi, yoksa kendileri de insan oldukları için mi istiyorlardı?

Feminizmin bundan ibaret olduğu, simgesel olarak Henrik İbsen tarafından dile getirilmiştir. 1879'da yazdığı sahne oyunu *Bir Bebek Evi*'nde kadınların da birer insan olduklarını basitçe ifade ettiğinde edebiyat çevrelerine yeni bir anlayış getirmişti. Viktorya devrinin Avrupa ve Amerikalı binlerce kadını kendilerini piyesteki Nora'yla özdeşleştirdi. Ve 1960'da piyes televizyonda oynatıldığında, bunu seyreden birçok Amerikalı ev kadını da Nora'nın aşağıdaki sözlerinde kendilerini bulabildiler:

Bana her zaman nazik davrandın... Ama evimiz bir bebek evinden başka bir şey olmadı. Kendi evimde babamın bebek-evladı olduğum gibi, burada senin bebek-karın oldum. Çocuklarımızda benim bebeklerim oldular. Onlarla oynadığım zaman çocukların eğlenmeleri gibi, sen benimle oynadığın zaman da ben eğlendim. İşte evliliğimiz buydu, Torvald...

Çocukları yetiştirebilecek miyim?.. Ondan önce yapmam gereken başka bir iş var. Kendimi eğitmeye çalışmalıyım ve bu konuda bana yardım edecek olan kişi, sen değilsin. Bunu ben, kendim için yapmalıyım. Bundan dolayı şimdi seni terk ediyorum... Kendimi ve çevremi anlayabilmem için hayli yalnız kalmalıyım. Bundan ötürü seninle daha fazla yaşamayacağım...

Şaşıran kocası, Nora'ya «en kutsal görevleri»nin çocuklarına ve kocasına karşı olduğunu anımsatır: «Sen her şeyden önce benim eşim ve bir annesin» der. Ve Nora şöyle yanıtlar:

Öyle sanıyorum ki ben, her şeyden önce, aynı senin gibi, aklı olan bir insanım ya da her durumda böyle olmaya gayret etmem gerekir. Biliyorum ki, Torvald, insanların çoğu seni haklı bulacaktır ve buna benzer görüşleri kitaplarda da okumak olanaklıdır. Ancak artık çoğu insanların görüşleri ve kitaplarda yazılanlarla yetinemeyeceğim. Artık kendim için düşünmeli ve olayları kendi açımdan yorumlamaya çalışmalıyım.

Bugün olduğu gibi, o zamanlarda da her kadın, Nora'nın arayışını başlatmak için bildiği tek güvence olan

evine ve kocasına sırt çevirecek yiğitliği gösterebilecek yetenekte değildi. Ama herhalde bu kadınlardan bir çoğu ev kadını olarak yaşamayı pek anlamsız bulmuş olacak ki, koca ve çocuklarının sevgisiyle yetinemez duruma geldiler.

Aralarında insanlığın yarısına insan olma hakkının tanınmadığını kavrayan erkekler de vardı. Bunların bazıları, kadınları bağlayan koşulları ortadan kaldırmak için harekete geçti. Bu bağlayıcı koşulların neler olduğu, 1848 de Seneca Falls'da toplanan ilk Kadın Hakları Toplantısı'nda şöyle dile getirilmiştir:

O (erkek) kadını, yapılmasında hiç söz hakkı tanınmayan yasalara boyun eğmek zorunda bırakmıştır. O, evli kadınları yasalar indinde yurttaş olarak ölü hale getirmiştir. O, kadının elinden tüm mülkünü, hatta kazandığı ücreti almıştır. Evlilik akdinde kadın, kocasına itaati, onun her durum ve ilkede kendisinin efendisi olduğunu kabullenmeye zorlanmıştır. Yasalar kocaya, karısının özgürlüğünü kısıtlama ve cezalandırma yetkisi tanımıştır... Erkek, kendisi için uygun bulduğu tüm hak ve yetkileri kadından esirgemiştir. Tek bir kadın, dinbilim, tıp ya da hukuk profesörü yoktur. O, kadınlardan eğitim görme hakkını almış, kadınları tüm yüksek eğitim olanaklarından yoksun bırakmıştır. Evrende kadın ve erkekler için iki farklı ahlak kuralı olduğunu ön görmüş, kadınların toplum dışına itilmelerine yol açan davranışlarını bağışlamazken, aynı davranışları kendisinde onaylamıştır. O, kendini bir Yehova gibi görerek kadınların dünyadaki yerini belirlemeye kalkışmıştır. Oysa bu seçim kadının kendi vicdanı ve kendi Tanrısıyla yapacağı bir şeydir. O, elinden gelen tüm yollara başvurarak kadının kendine güvenini azaltmaya, öz saygısını sarsmaya ve kadını bağımlı, edilgin bir yaşam sürmeye yöneltmek istemiştir.

İşte, bir yüzyıl önce feministlerin değiştirmek için işe koyuldukları koşullar bunlardı.

Kadınların kurtuluş savaşımının iç savaşla başlamış ve kölelerin özgürlük mücadelesine koşut gelmiş olması bir rastlantı değildir. 1775'de devrim sözcüsü Thomas Paine, kadınların «en mutlu sayıldıkları ülkelerde bile mülk-

lerini istedikleri gibi kullanma özgürlüğünden yoksun bırakılmış, yasalar tarafından özgürlükleri ellerinden alınmış fikir tutsakları» durumunda kalmış olmalarını yeriyordu. Devrim sırasında, İngiltere'de Mary Wollstonecraft'ın kadın hakları hareketini başlatmasından on yıl kadar önce, Judith Sergeant Murray adlı bir Amerikan kadını kadınların yeni amaçlar edinmeleri ve bunlara ulaşmak için kendilerini geliştirmeleri gerektiğini söylüyordu. Erkeklerle eşit bir eğitim olanağını kızlara ilk kez tanıyan Mount Holyoke'un(*) kapılarını onlara açtığı yıl olan 1837'de Amerikan kadınları aynı zamanda New York'ta ilk kölelik aleyhtarı konferansı da düzenliyordu. Seneca Falls'da kadın hakları hareketini resmen başlatan kadınlar, Londra'da toplanan kölelik aleyhtarı konferansta kendilerine temsil hakkı tanımadığı zaman ilk kez birbirleriyle tanıştılar. Balayındaki Elizabeth Stanton ve beş çocuk annesi Lucretia Mott, konferansı kendilerini salondan ayıran bir perde ardından izleme zorunda bırakılınca, tutsaklıktan kurtarılması gereken insanların yalnızca köleler olmadığını da anladılar.

Ne zaman, nerede insan özgürlükleri uğruna bir başkaldırma olduysa, bunda kadınların payına da bir şeyler düşmüştür. Fransız Devrimi'ni yapan, Amerika'daki köleleri özgürlüğe götüren, Rus Çarı'nı deviren, İngilizleri Hindistan'dan çıkaran cinsiyet değil, insanların ortak savaşımıydı; insan özgürlüğü düşüncesi erkeklerin kafasını kurcalayınca, kadınların da kafasını kurcalar... Seneca Falls'daki konferansın kararları İnsan Hakları Bildirgesi'nden aynen alınmıştır:

İnsanlık olayları sırasında insanlığın dünya üzerindeki durumunda bir değişiklik yapılması gerektiği zaman... bu gerçeklerin açık olduğunu görürüz: Kadın ve erkekler eşit olarak yaratılmıştır.

Feminizm müstehcen bir şaka değildi. Kadınlar insanca yeteneklerini geliştirme özgürlüğünden yoksun bırakılmış oldukları için feminist devrimin yapılması gerekiyordu.

(*) Mount Holyoke: Birleşik Devletler'de özel bir Kolej. (Ç.N.)

1853'de, Bostan'da Theodore Parker adlı vaiz: «Kadının evcil işlevleri onun gücünü tüketmektedir» diyordu. «İnsan ırkının yarısının enerjisini ev işleri, anne ve eş olarak tüketmesi, Tanrı'nın yarattığı en değerli varlığa korkunç bir ihanettir.» Feminist hareketin başından beri var olan bir görüş de, kadınlara eşitlik ve özgürlüklerin tanınmasıyla erkeklerin de daha özgür bir yaşantıya kavuşacaklarıydı. Çünkü kadınların aşağılanması aynı zamanda evlilik, sevgi ve kadın-erkek arasındaki tüm ilişkilerin de aşağılanması oluyordu. Cinsel devrimin gerçekleştirilmesinden sonra; «cinsellik üzerindeki tekel de, öteki haksız tekeller gibi yok olacak ve kadınlar tek erdem, tek tutku, tek meslekle sınırlandırılamayacaklardır» diyordu, Robert Dale Adams.

Bu devrimi başlatan kadın ve erkekler: «En ufak bir yanlış anlaşılma, yanlış yorum ve aşağılanmaya göz yummayacaklarını» ilan etmişlerdi. Ve böyle oldu... Amerika'da kadın hakları için ilk sesleri yükselten, İskoçyalı bir soylunun kızı Fanny Wright ve bir hahamın kızı olan Ernestine Rose hakkında, ilkine «kızıl ihanet orospusu», ikincisine de «fahişeden bin kez daha aşağılık kadın» deniliyordu. Seneca Falls'da yayınlanan bildiri her yanda «devrim», «kadınların yeniden dirilişi», «jüponluların iktidarı», «küfür», gibi öylesi çığlıkların kopmasına yol açtı ki, yüreği dayanamayanlar imzalarını bildiriden geri çekmek zorunda kaldılar. «Serbest aşk» ve «legal (meşru) zina» konularıyla ilgili açık seçik raporlar gazetelerin, mahkeme salonlarının ve kilise vaazlarının konusu olmaya başladı.

Feministler, yollarının her adımında kadınların Tanrı vergisi özelliklerini çiğnemek istedikleri görüşüyle savaşmak zorunda kalmışlardır. Kadın hakları toplantıları, ellerinde *İncil* sallayan din adamları tarafından basılıyordu: «Aziz Pol demiştir ki... her kadının başı bir erkektir... kadınlarımızın kilisede sessiz kalmasını sağlayınız, çünkü onların konuşmasına izin verilmemiştir...» «...Ve kadın öğretemez, erkeğinin üstünde baskı kuramaz, susmalıdır; çünkü Adem, Havva'dan önce yaratılmıştır...» «Aziz Peter dedi ki: Kadınlar, siz de erkeklerinizin isteklerine boyun eğin...»

1866'da bir senatör, sofuca: «Onların daha yüksek ve daha kutsal bir görevleri vardır. Bu, gelecek kuşak erkek-

lerini yetiştirmektir. Onların görevi yaşam savaşımından dönen erkeklerin tutkularını sevgi ve yumuşaklıklarıyla yatıştırmaktır. Onların yeri evleridir; yaşam savaşımına katılıp yanmakta olan ateşe yeni odunlar katmak değil» diyordu.

Evli kadınlara mülk edinme ve para kazanma haklarının verilmesi için New York Eyalet Meclisi'ne getirilen önergeye karşı çıkan bir meclis üyesi: «Onlar, yalnızca kendi cinsiyetlerini yok etmekle yetinmeyip, ülkedeki tüm kadınları da erkekleştirmek istiyor» diyordu. «Tanrı, erkeği insan soyunun temsilcisi olarak yarattığı», «kadını erkeğin kaburgasından oluşturduğu» ve kadını erkeğe «tek et, tek varlık» olmak üzere verdiği «gerçeklerine» dayanarak meclis önergeyi ret kararı aldı. Gerekçe şuydu: «Meclisten çıkacak kararın üstünde bir yüce irade, kadınların erkeklerle eşit olamayacağı yasasını zaten öncelikle koymuştur.»

Feministlerin «doğa dışı canavarlar» oldukları inancı, kadınların Tanrı vergisi itaatkârlıklarının değiştirilmesinin aile yaşamını zedeleyeceği ve erkekleri kadınların kölesi yapacağı görüşüne dayanıyordu. Bu tür efsaneler, insanlık ailesinin yeni bir bölümünün eşitliğe doğru ilerlediği tüm devrimlerde ortaya atılır.

Feministlerin, insanlık dışı, alev saçan erkek yiyicileri olarak görüntüleri, ister Tanrı'ya bir başkaldırı, isterse daha modern bir yorumla cinsel sapıklık olarak ifade edilsin, zencilerin ilkel hayvan ya da sendika üyelerinin anarşist olarak tanıtılmasından farklı değildir. Cinsel terminolojinin gizlediği feminist hareketin, bir devrim olduğudur. Her devrimde olduğu gibi, bu devrimde de aşırılıklar olmuştur doğallıkla; ama feministlerin aşırılıkları da zaten bu devrimin gerekliliğinin bir göstergesiydi. Bu aşırılıklar, kadınların yaşadıkları hayatın aşağılayıcı gerçekliklerinin tutkulu bir şekilde reddedilişini simgeliyordu.

Doğal olarak, erkeğe gıpta ediyorlardı. İlk feministlerden bazıları saçlarını kısa kesmiş, «bloomer» denilen pantalon türü giysiler edinmiş, erkekler gibi davranmaya çalışmıştır. Bu tutkulu kadınların, annelerinin yaşadığı hayatı gördükten, kendi deneyimlerinden sonra kadının geleneksel görüntüsünü reddetmekte hakları vardı. Bazıları evlilik kavramını bile reddedip, annelikten feragat etmiş-

lerdir. Ama, eski kadınlık görüntüsüne sırtlarını çevirmekle, kendilerini ve tüm kadınları özgürleştirmeye çalışmakla, bazıları değişik bir kadın haline gelmiştir; tam anlamıyla bir insan olmuştur.

Bugün Lucy Stone adı baston kullanan, pantolon giyen, erkek yutucu bir felâketi anımsatmaktadır. Onu seven erkeğin onu evlenmeye razı etmesi çok uzun bir zaman aldı ve evlendikten sonra kocasını çok sevmiş ve ona sadık kalmış olmasına karşın, hiçbir zaman kocasının soyadını kullanmayı kabullenmedi. Lucy doğduğunda annesi: «Kız olduğuna çok üzüldüm» diye haykırmıştı; «bir kadının yaşamı öylesine zor ki!» Çocuğun doğmasına birkaç saat kala, Batı Massachustts eyaletinin bir çiftliğinde bulunan bu anne, bir sağanağın boşanmasından önce sekiz inek sağmıştı; fırtınadan ineklerin sütünü kurtarmak, doğurmak üzere olan bir annenin canından daha önemliydi. Bu yumuşak başlı, yorgun annenin yaşamının sonuna dek bir çiftliğin yorucu işlerine bakmanın yanı sıra, dokuz çocuk doğurmuş olmasına karşın Lucy Stone: «Evde tek kişinin iradesi egemendi ve bu da babamınkiydi» derdi.

Eğer kız olmak *İncil*'in ve annesinin dediği şey olmak idiyse, Lucy buna karşı çıktı. Günün birinde, kilisede genç bir adama gömlek dikerken bir kadının «kadınlar için eğitim» den söz ettiğini duymuştu. Gömlek işini yarıda bıraktı ve daha on altı yaşındayken haftalığı bir dolara öğretmenlik yapmaya başladı. Yüksek öğrenime geçebilmek için bu parayı dokuz yıl boyunca biriktirdi. Kendisini, «yalnızca kölelerin bağımsızlığı için değil, tüm insanlığın acılarıyla savaşabilecek» biçimde ve «özellikle kendi cinsinden olanlara yararlı olmak için» yetiştirmek istiyordu. Oberlin Üniversitesi'ni ilk bitiren kadınlardan biri olan Lucy'nin bu okula gittiği yıllarda hitabetini geliştirmek için tek başına ormanda konuşma provaları yaptığı bilinmektedir. Çünkü o yıllarda Oberlin Üniversitesi'nde bile kadınların başkalarının önünde konuşmasına izin verilmezdi.

Erkeklerin giysilerini yıkayarak, odalarını temizleyerek, sofrada onlara hizmet ederek, konuşmalarını dinleyerek ve toplantılarda saygılı bir sessizlik içinde oturarak Oberlin Üniversitesi'nin kadın öğrencileri, zeki bir anne ve saygılı bir eş olmaya hazırlanmaktaydılar.

Lucy Stone tatlı sesiyle, gürültücü bir grubu susturabilecek hitabet gücüne sahip, ufak tefek bir kadındı. Cumartesi ve pazar günleri kölelik aleyhtarı toplantıları ve haftanın öteki günleri de kadın hakları için, kendisini sopayla korkutan, başına dua kitapları ve yumurta atan, hatta bir kez kış ortasında üstüne hortumla su fışkırtan erkekleri susturup ikna ederek, konferanslar verirdi.

Bir keresinde bir kasabada (alışılmış şekilde) çizme giyip puro içen ve erkek gibi küfreden büyük, erkekleşmiş bir kadının konferans vermeye geleceği söylentisi yayılmıştı. Bu garip yaratığı görmeye gelen meraklı kasaba hanımları karşılarında, siyah satenden sade bir elbise giymiş, «kadınca incelik örneği, sabah kadar taze ve güzel» Lucy Stone'u görünce şaşmışlardı.

Onun sesi, kölelik yanlısı güçleri öylesine kızdırıyordu ki, *Boston Post* gazetesi, onun hakkında kaba bir şiir yayındı. Bu şiir, «Lucy ile evlenerek onun çenesini kapatacak olan adamın tarihe geçeceğini» ilan ediyordu. Lucy Stone, kadın için evliliğin köleliği kabullenmek demek olduğunu söylerdi. Henry Blackwell onu Cincinnati'den, Massachusets'e kadar izledikten, açıkça «evlilik içinde ne kadının, ne de erkeğin bir üstünlüğünün olmadığına inandığına» ant içtikten ve Lucy onu sevdiğini itiraf ettikten, kadın hakları lehinde konuşmalar yaptıktan sonra bile Lucy'nin evlenmeye ikna olması uzun zaman aldı. Ve evlenmeye karar verdikten sonra da uzun süre bunalımlar, migren, baş ağrıları çekti.

Nikahlarını kıyan rahip, «gözüpek Lucy'nin törende bir köy gelini gibi ağladığını» anlatır. Lucy ve Henry'nin evlilik andını içmeden önce imzaladıkları akit de açıklanmıştır:

Resmen karı ve koca olmayı kabullenerek birbirimize karşılıklı sevgimizi açıklamakla birlikte... bu davranışımızın, kadının kocasına boyun eğmesini zorunlu kılan, kadını bağımsız ve kendi aklı olan bir varlık olarak görmeyen, kocaya yıpratıcı ve doğa dışı bir üstünlük tanıyan bugünkü evlilik yasaları çerçevesine girmeyeceğini ilan ederiz.

Lucy Stone ve onun gibi düşünen arkadaşları (Antoi-

nette Brown, Margaret Fuller, Angelina Grimke, Abbey Foster, v.b.) nin tümü erken evlenmekten kaçınmış ve köleliğin kaldırılıp, kadın haklarının tanınması için verdikleri savaş rayına oturuncaya dek de evlenmemişlerdir. Bu kadınların bazıları hiç evlenmedi; Lucy Stone, bir erkeğin karısı olmanın kişi olarak bir tür ölüm olduğu tarzındaki inancın köklü etkisi altında hiçbir zaman kocasının soyadını kullanmadı. Yasalarda «femme couverte» (kapalı kadın) deyimiyle kullanılan kavram, kadının evlilik içinde «kişilik ve legal varlığı»nı kaldırmaktaydı: «Evli kadın için onun yeni kişiliği, onun üstü, efendisi, kocasıdır.»

O zamanki düşmanların (bugün de olduğu gibi) feministler için «düş kırıklığına uğramış kadınlar» demelerinde bir gerçek payı varsa, bunun nedeni, bu koşullar altında yaşayan kadınların düş kırıklığına uğramaları için gerekli tüm etkenlerin varlığıdır. 1855'de yaşamının en dokunaklı söylevlerinden birinde, Lucy Stone şöyle demişti:

Yaşamımda anımsadığım ilk günlerden beri kadın olarak düş kırıklığına uğramışımdır. Erkek kardeşlerimle birlikte yeni bir şey öğrenmek istediğim zamanlar: «Bu sana göre değil; bu kadınları ilgilendirmez» diye azarlanırdım... Eğitimde, evlilikte, dinde, her şeyde kadınların payına düşen, düş kırıklığıdır. Yaşantımın amacı bu düş kırıklığını, tüm kadınların benliğinde çekilmez hale gelip de kadınlar patlayıncaya dek, körüklemek olacaktır.

Lucy Stone ölmeden önce kadınlarla ilgili yasaların hemen hemen her eyalette kökten değiştirildiğini, kadınlara tüm liselerin ve Birleşik Devletler'deki yüksek okulların üçte birinin açıldığını gördü. 1893'de ölümünden sonra kocası ve kızı Alice Stone Blackwell, yarısı kazanılmış kadın hakları savaşımını sürdürdüler. Lucy Stone, tutkulu yolculuğunun sonunda kadın olmaktan ötürü mutluluğunu ifade etmiştir. Yetmişinci yaş gününden bir gün önce kızına şöyle yazıyordu:

Annemin, beni doğurduğu için ne mutlu olduğumu gördüğüne inanıyorum. Sevgili annem! Zorlu bir yaşam

sürdürdü. Ben doğduğumda kadınların zorlu yaşamını paylaşıp sürdürecek bir başka kızı daha olduğu için üzülmüştü... Ama ben doğduğuma çok memnunum.

Bazı erkeklerde, tarihin bazı dönemlerinde özgürlük tutkusu, cinsel sevginin bilinen tutkuları kadar, belki de bundan da öte, bir güçlülük gösterir. Kadın özgürlükleri için savaşan kadınların çoğu için de durumun aynı olduğu bir gerçektir. Babalarının ve kocalarının alay ve öfkelerine, «kadınca olmayan» davranışlardan ötürü onlara yöneltilen düşmanca davranışlara karşın, feministler savaşı sürdürdüler. Bu kadınlar yolun her aşamasında kendilerinden bile kuşkuya düşüyorlardı.

Güzel Angelina Grimke, Massachusetts meclisi önünde kölelik aleyhtarı bir konuşma yapmayı kabullendiğinde, bayılacağını sanmıştı. Bu, yasama yetkisi olan bir grubun önüne ilk çıkışı oluyordu.

Amerikan kadınlarının kölelere özgürlük vermeyi amaçlayan savaşımı duygusal olarak benimsemeleri, kendi başkaldırılarının bilinçaltı heyecanının tanığı olabilir de, olmayabilir de. Ancak, Amerikan kadınlarının köleleri özgürleştirmek için örgütlenmeleri, yasa tasarıları vermeleri, konuşmalar yapmaları sırasında kendilerini nasıl özgürlüğe kavuşturacaklarını da öğrendikleri yadsınamaz bir gerçektir. Köleliğin kadınları evde tuttuğu Güney'de, eski kadınlık görüntüsü olduğu gibi muhafaza edilirken, kadınların da kölelerin Güney'den Kuzey'e iltica etmesinde yardımcı oldukları ve başka şekillerde ırk ayrımına karşı çıktıkları Kuzey'de, geleneksel görüntü bir daha geri gelmemek üzere silinmiştir.

Feministlerin, çağdaşları olan kadınlardan ne daha fazla, ne de daha az bir nedenleri vardır erkeklere gıpta etmekte, ya da nefret beslemekte. Ama kendine saygı, yüreklilik, güçlülük gibi niteliklere sahiptirler. Erkeği sevseler de, sevmeseler de, kendi yaşantılarında aşağılanmaktan kurtulsalar da kurtulmasalar da, kadınlarla özdeşleşmişlerdir daima. Kendilerini aşağılayan koşulları kabullenen kadınlar, kendilerini de, tüm kadınları da küçük görmüşlerdir. Bu koşullara karşı çıkan feministler ise, hem kendilerini küçük görmekten kurtulmuşlar, hem de erkeğe gıpta etmek için daha az nedenleri olmuştur.

İlk Kadın Hakları Kongresi'nin toplanması, köleliğin kaldırılması için savaşan bir ev kadınının, küçük bir kasabadaki kadının günlük hayatında karşı karşıya kaldığı yalnızlık ve sıkıntıyı görmesiyle gerçekleşmiştir. Bugünkü banliyölerde oturan altı çocuklu kolej mezunu ev kadını gibi, Elisabeth Cady Staton da, küçük Seneca Falls kasabasına kocasıyla birlikte taşındığında, yemek pişirme, dikiş dikme, çocuklara ayrı ayrı bakma işlerinin içinde bunalmaktaydı. Köleliğin kaldırılması davasının önderlerinden olan kocasıysa, çoğu zaman işleri dolayısıyla evden uzakta oluyordu. Bu kadın, şunları yazmıştı:

«Ev işlerinin yalnızlığı içindeki kadının karşılaştığı güçlükleri ve hayatının büyük bir bölümünde yalnız çocuklar ve hizmetçilerle temas halinde olduğundan, kişiliğini geliştirmesinin olanaksızlığını şimdi kavrıyorum. Kadının kaderinden duyduğum genel hoşnutsuzluk ve kadınların çoğunluğunun bezgin, tedirgin görünüşleri, bana bazı etkin önlemler alınması gerektiği kanısını verdi. Nereden ve nasıl başlamak gerektiğini bilemiyordum, tek düşüncem, protesto ve tartışma amaçlı bir toplantı yapılmasıydı.

Elisabeth Stanton'un gazetelere bir tek ilan vermesi yetti: Başka bir hayat tarzından haberi olmayan ev kadınları ve kızları yetmiş beş - seksen kilometre çapındaki bir alandan bu kadının konuşmasını dinlemeye koşturdular.

Toplumsal ya da ruhsal kökenleri ne denli farklı olursa olsun, kadın haklarını savunan kadınların tümünün üstün zekâları ve zamana göre ileri denilebilecek bir eğitim düzeyleri vardı. Böyle olmasaydı, kadınların aşağılanmasını haklı gören önyargıların ardındaki gerçekleri görmeyi ve buna karşı seslerini yükseltmeyi beceremezlerdi.

Bu kadınlar, erkek yamyamı canavarlar değillerdi. Feministlerin zaman zaman başvurdukları sözde aşırılıklar, onların çaresizliğinden doğuyordu. Kadınlara hiçbir hak tanınmaz ve hiçbir şeye layık görülmezlerse, ne yapabilirlerdi ki? İlk başlarda konuşmaktan başka yapacak bir şey de yok gibi görünüyordu. 1848'den sonra her yıl konuşmak için, irili ufaklı bir sürü kentte, ülke ve eyalet çapında, kadın hakları toplantıları düzenlediler. Bu toplantılarda sahip olmadıkları haklardan söz ediyorlardı ve kıva-

inete kadar da böyle tartışmaya devam edebilirlerdi. Ancak yasa koyucuları, kendilerine mülkiyet hakkı, boşandıktan sonra çocuklarını alma hakkı, seçimde oy kullanma hakkı tanınması için, kendilerine ait bir kuruş paraları, hatta para sahibi olma hakları bile yokken, nasıl ikna edeceklerdi?

Böylesine bağımlı olmanın kadınlarda yarattığı duyarlık, yumuşak hapishanelerinden dışarı doğru attıkları her adımda acı çekmelerine yol açtı. Güçlerinin yettiği koşulları değiştirmeye kalkıştıklarında bile alay ve küçümsemeyle karşılaşıyorlardı. O günlerde «hanımların» giydikleri dehşetli rahatsız giysiler bile bağımlılıklarının simgesiydi. Nefes almayı güçleştiren sıkı korsajlar, beş-altı kilo ağırlığında üst üste giyilen yarım düzine jüponla kabartılmış, sokağın tozunu toplayan uzun etekler... Kadınların erkeklerin elinden pantolonlarını alacakları söylentisi, kısmen bu giysiye karşı kadınların tepki göstererek «bloomer» tipi giysileri benimsemelerinden doğmuştur. *Bloomer*, uzun bir tünik ve altına giyilen bilek boyu dar bir pantolondan ibaret bir giysiydi. Elizabeth Stanton ilk kez *bloomer*'i ev işi yaparken rahat olmak için, bugün bir kadının ev içinde pantolon ya da şort giydiği gibi, kullanmaya başladı. Ama feministler *bloomer* giysisini kurtuluşlarının bir simgesi olarak giymeye başladıklarında gazete yazarları, sokak serserileri ve küçük çocuklar tarafından öylesine kaba şakalara hedef oldular ki, devam etmek kadınlık onurlarına ağır geldi. Elizabeth Stanton *bloomer*'ini üzerinden çıkarırken: «Bu giysiyi daha rahat olmak için benimsemiştik ama zihinsel kölelikle kıyaslandığında fiziki rahatlığın bir anlamı kalmıyor» demişti.

Bu çaresiz edilginliğin kadın ve erkeklerin kafasından sökülüp atılması gerekiyordu. Evli kadınların mülk sahibi olması için imza topladıklarında, kapılarını çaldıkları kadınların yarısı, «kendilerini korumak için kocalarının olduğu, yasalara ihtiyaçlarının olmadığı» gerekçesiyle yüzlerine kapıyı kapatıyordu. Susan Antony ve arkadaşları on haftada altı bin imza toplayıp New York Eyalet Meclisi'ne sunduklarında meclis üyeleri onları kahkahalarla karşıladı. Meclis alayla, «hanımlara sofrada en güzel yemeklerin sunulduğu, arabada en güzel yerlerde oturdukları ve yatağın hangi tarafında yatacaklarına karar verebildiklerine»

göre, «bir eşitsizlik ya da baskı varsa bunun zararını beyler çekmektedir» sonucuna vardı. Buna karşın, istek önergesini imzalayan kadınların kocalarının da imzaları alındığı takdirde, meclis önergeyi incelemeye alabilecekti. «Bu durumda meclis, eşlerin giysi değiştirerek erkeklerin jüpon, kadınların da pantolon giymesini sağlayacak bir yasa çıkarmayı düşünebilir.» Cevap buydu!

Aslında feministlerin herhangi bir şey koparabilmiş olmalarına şaşmak gerekiyor. Bunlar, tarihe geçeceklerinin bilinciyle, savaşın içinde giderek yetkinleşen kadınlardı. Kırk yaşından sonra bile çocuk yapmaya devam eden Elizabeth Stanton, Susan Antony'ye: «Cesaret Susan, elli yaşımıza kadar orta yaşlı olmayacağız. Eğlence daha yeni başlıyor» diye mektuplar yazarken dili acı olmaktan çok, yaşam sevgisiyle doludur.

Bu kadınlar yaşamları boyunca, öteki kadınların aşağılanmasını meşrulaştıran, zamanın kadınlık imgesini değiştirmeye çalıştılar. Çamur gölcüklerinden atlayamayan ve arabaya binerken yardım isteyen kadınların seçim hakkı istekleriyle erkeklerin alay ettikleri bir mitingte, Sojourner Truth adlı mağrur bir feminist, siyah kolunu havaya kaldırdı:

Şu koluma bakın! Ben kazma da kazdım, ekin de ektim, ekini taşıdım da... ve kadın değil miyim? Bir erkek kadar çok çalışabilir, bulduğum zamanlar, bir erkek kadar çok yiyebilirim... üstelik çocuk da taşırım... On üç çocuk doğurdum ve çocuğun köle olarak satıldığını gördüm. Ve ana yüreğimle ağladığımda bana Tanrı'mdan başka kimse yardım etmedi... ve ben kadın değil miyim?

O boş edilgenlik imgesi, binlerce kızın tuğla fabrikalarında çalıştırılmaya başlamasıyla da sarsılıyordu. Lowell dokuma tezgâhlarında çalışan kızların biraz da kadınların sözümona daha aşağılık olduklarına dayanarak, erkeklerinkinden de beter korkunç çalışma koşullarına karşı çıkmaları da bu görünümü sarstı. Ama, fabrikadaki on üç, on dört saatlik çalışmanın üstüne ev işleriyle de uğraşmaktan canı çıkan işçi kadınların tutkulu yolculuğa öncülük etmeleri olanaksızdı. Öncü feministlerin çoğu bu yüzden or-

ta sınıftan çıktı ve karmaşık itkelerin etkisiyle kendilerini eğiterek bu boş imgeyi yıkmak için işe koyuldular.

Bir yüzyıllık bir savaşım sonunda ortaya çıkan gerçek, kadınların elde ettikleri özgürlüğü erkekleri baskı altına almak için kullanacakları mitinin bir yalan olduğudur. Eşit eğitim olanağına, başkalarının önünde konuşma, mülk edinme, istedikleri bir iş ve meslekte çalışma hakkına sahip olduktan sonra kadınların erkeklere kızmaları için daha az nedenleri kalmıştı. Ama bir savaş daha vermek gerekiyordu. Bryn Mawr Üniversitesi'nin ilk dekanı M. Carey Thomas'ın 1908'de dediği gibi:

Kadınlar dünya nüfusunun yarısını oluşturur ama bir yüzyıl öncesine dek kadınlar yarı karanlıkta yaşıyor, yarım bir yaşam sürdürüyor, erkekleri yürüyen gölgelermiş gibi görüyorlardı. Dünya erkeklerindi. Yasalar erkeklerin yasaları, hükümet erkeklerin hükümeti, ülke erkeklerin ülkesiydi. Şimdi kadınlar yüksek eğitim olanağını ve ekonomik bağımsızlıklarını sağlamış bulunuyor. Evin dışında çalışma ve eğitim görme olanaklarının en doğal sonucu yurttaşlık hakkıdır. Çok ilerledik, daha da ilerlemeliyiz. Artık geri dönemeyiz.

Kadın hakları hareketi yeterince saygı uyandırmıştı; ancak, seçme ve seçilme hakkı olmaksızın, kadınlar kendi sorunlarını ciddiye alacak politik bir parti desteğinden yoksundular. Elizabeth Stanton'un kızı Harriet Baltch, İngiliz kocasının ölümünden sonra 1907'de Amerika'ya döndüğünde, annesinin onu içinde büyüttüğü hareketi kısır bir «çay ve kurabiye» döngüsü içinde buldu. Sorunu dramatize etmek için İngiltere'deki kadınların kullandıkları taktikleri biliyordu: mitinglerde konuşmacıları hırpalamak, polisi kışkırtmak, hapiste açlık grevleri gibi edilgin direnme usulleri... Amerikan feministleri, hiçbir zaman kendilerine oranla daha çok ezilen İngiliz kardeşlerinin başvurdukları bu taktikleri kullanmak zorunda kalmadılar. Ama seçme ve seçilme hakkı sorununu, cinsel sorundan da öte bir muhalefet uyandırıncaya dek abartmasını bildiler.

On dokuzuncu yüzyılda kadınların özgürlük savaşlarının kölelerin kurtuluş savaşıyla birlikte başlatılmış olma-

sı gibi, yirminci yüzyılda da toplumsal reform mücadeleleri, işçi sınıfı hareketleri, fabrikalardaki dayanılmaz çalışma koşullarına karşı hareketlere koşut olarak gelişti. Haftada altı dolar için akşam saat ona dek çalışan, konuşmanın, gülmenin, şarkı söylemenin para cezasına çarptırıldığı Triangle giysi fabrikasındaki kızlar için eşitlik sorunu, eğitim ve seçim hakkını elde etmekten de ötede bir anlam taşıyordu. Acı soğukta ve aç karnına aylarca grev gözcüsü olarak direndiler; düzinelerle polis tarafından coplandılar, zırhlı arabalara tıkılıp hapislere atıldılar. Yeni feministler, grevcilerin kefalet ücretlerini ve yiyeceklerini sağlamak için para topladılar; aynı annelerinin Yeraltı Demiryolu'nda(*) çalıştıkları gibi.

«Kadınlığı kurtarın!», «evinizi kurtarın!» çığlıklarının ardında gizlenen politik mekanizma şimdi biraz görülebiliyordu. Bu reformcu kadınlara seçim hakkı tanınsa, kim bilir neler yapacaklardı... Kadınlar, içki içilen salonları kapattırmak istiyorlardı. İçki imalatçıları ve diğerleri, özellikle kadın ve çocukların düşük ücretlerine dayalı üretim yapan iş çevreleri, kadınların bağımsızlık istemlerine karşı Washington'da açıkça kulis yaptılar. «Fabrikatörler, açıkça rüşvete karşı dayanıklı, daha militan ve kanalizasyon yapılmasından, çocuk işgücünün kullanılmasının engellenmesine kadar bir dolu rahatsız edici reform öneren ve en kötüsü, 'siyaseti temize çıkarma'yı vaat eden yeni bir seçmen kitlesinin ortaya çıkmasını istemiyorlardı.» Güneyli milletvekilleri de kadınlara seçim hakkının tanınmasının zenci kadınları da içereceğine dikkat çekiyorlardı.

Seçim hakkı için son savaş artan sayıda üniversite eğitimi görmüş kadın ve bunların öncüsü olan ve mühendis kocası tarafından da savaşımında desteklenen öğretmen ve gazeteci Carrie Chapman Catt tarafından verildi. Daha sonraları Kadınlar Partisi adını alan bir grup, Beyaz Saray önünde sürekli gösteriler düzenleyerek gazetelerin baş sayfalarına geçti. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra kendilerini Beyaz Saray'ın duvarlarına zincirleyen kadınlar çevresinde büyük fırtınalar koparıldı. Poliste ve mahkemede kötü muamele gören kadınlar, hapishane-

(*) Yeraltı Demiryolu: İç savaşta köleleri Kuzeye kaçıran örgüt.

lerde açlık grevleri düzenlediler ve ancak zorla beslenerek kurtarılabildiler. Bu kadınların çoğu Quaker(*) ve pasifisttiler. Lucy Stone'un devrinden bugüne dek kadının evcillikten uzaklaşması kimin işine gelmiyorsa, onlar tarafından desteklenen «feministlerin erkek yamyamı oldukları» miti, bu insancıl kadınlara hiç uymuyordu.

Feministlerin seçim hakkını elde etmek için düzenledikleri bütün o mitingleri, yürüyüşleri, konuşmaları ve kulis çalışmalarını planlayacak insanlar gerekliydi. Yeni feministler, artık tüm zamanlarını savaşıma adamış kadınlardan oluşmuyordu; binlerce, milyonlarca evli, çocuklu, kocalı Amerikan kadını ayırabildikleri tüm boş vakitlerinde bu işlerle uğraşıyordu.

Bugün feministlere durmaksızın yöneltilen çirkin karalamalar, gerçekleri değil, kadınlara seçim hakkının verilmesine, çıkarları açısından karşı çıkan ve onların özgürlüğe kavuşmamaları için, yasa otuz altı eyalette kabul edildikten sonra bile, milletvekillerini tehdit etmekten, oy satın almaktan çekinmeyen çıkar çevrelerinin yarattığı bir şeydir.

O savaşı verenler, kâğıt üzerinde boş haklardan daha fazla bir şeyler için mücadele ettiler. Kadınları yüzyıllardır aşağılayan küçüklük duygusunun gölgesinde yaşamaktan kurtuldular. O savaşın sevinci, kişisel hazları ve heyecanı Ida Elexa Ross Wylie adlı bir İngiliz feministi tarafından çok güzel anlatılmıştır:

Hayretle, kadınların güçsüz dizlerine rağmen, bir işarette orta halli bir Londra polis memurundan daha süratli koşabildiklerini gördüm. Biraz antrenmandan sonra, olgun sebzelerle papazların gözlerinin ortasına nişan alacak kadar atıcılıklarını, Scotland Yard'ı kısır bir döngüye sokup çok aptal bir duruma düşürecek kadar zekâlarını geliştirebildiler. Ön hazırlık yapmaksızın örgütlenme yetenekleri, gizlilik ve bağlılık ilkelerine uymaları, kurulu düzen ve sınıf ayrımları karşısındaki aldırmazlıkları, herkese örnek olacak düzeydeydi.

Bir astsubay görevliyi, çenesine attığım bir sol yumrukla, mitinglerimizden birini yaptığımız tiyatronun or-

(*) Quaker: Pasifist ve barışçı bir Hıristiyan tarikatı. (Ç.N.)

kestra bölümüne yuvarladığım günü çok iyi anımsarım. Bu olay beni çok daha akıllı kılmadı, ama savaşımın ne denli haklı olduğuna iyice ikna oldum.

İki yıl süren bazen çılgın, bazen tehlikeli serüvende kıkırdayacak yerde yüksek sesle gülen, kırıtacak yerde düzgün adımlarla yürüyen, mutlu, hareketli, dengeli kadınlarla birlikte çalıştım. Bu kadınlar, Gandhi'yi şaşırtacak bir direnç gösterip sınavdan gülerek çıkabilirdi. Sert döşeme üstünde yaşlı düşesler, tıknaz aşçılar ve genç satıcı kızlarla yan yana yattım. Sık sık yorgun, kırgın ve korkmuş olurduk. Ama hiçbir zaman olmadığım kadar mutluydum. Hiç bilemediğimiz bir yaşama sevincini paylaşıyorduk. Benimle çalışan «mücahitler»in çoğu eş ve anneydiler. Ve onların ev hayatlarında da garip değişiklikler oldu. Geceleri kocaları eve daha istekli geliyordu... Çocuklara gelince, onların tutumu hızla «zavallı çaresiz anneye sevgiyle tahammül etmek»ten, merdkli bir hayranlığa dönüştü. Annelerinin başka işleri de olduğundan kendileriyle gereksiz yere ilgilenmesinin verdiği boğucu ana sevgisinden kurtulan çocuklar, annelerini gerçekten sevdiklerini anladılar. Anneleri «kafadar»dı. Yiğitti... Savaşımın dışında kalan küçük kadınlar —ve yazık ki bunların sayısı hayli yüksekti— savaşan kız kardeşlerinden müthiş bir kıskançlıkla nefret ediyorlardı.

Kadınların evlerine geri dönmeleri gerçekten feminizme karşı bir tepki midir? Gerçekte, 1920'den sonra doğan kadınlar için feminizm, unutulmuş tarihtir. Feminizm son hakkın, yani seçim hakkının da alınmasından sonra hayati bir hareket olarak sona erdi. 1930 ve 1940'lardan daha önceleri kadınlar için savaşmış bulunan feministler yine insan haklarıyla ilgilenmeye devam ettiler; özellikle siyahların, ezilen emekçilerin Franko İspanyasının ve Hitler Almanyasının halklarının özgürlük sorunlarıyla ilgilendiler.

Artık kadın haklarıyla kimse ilgilenmiyordu; tüm haklar alınmıştı. Ama «erkek yamyamı» miti devam etti. Herhangi bir bağımsızlık ya da insiyatif kullanan kadın hemen «Lucy Stone'cu» diye damgalanıyordu. «Meslek kadını» gibi, «feminist» sözcüğü de küfür anlamına kullanılır oldu. Feministler kadınların eski görüntüsünü silmişlerdi,

ama hâlâ geride kalan düşmanca duyguları, önyargıları, ayrıcalıkları yok edememişlerdi.

Feministlerin, o «yumuşak hiçliğin» küçültücü etkilerini ortadan kaldırmak için savaştıkları yıllarda doğup büyüyen kızlar, hâlâ o tuzağın içinde bulunan annelerini örnek olarak aldılar. Bu anneler muhtemelen «erkek yamyamı» mitinin gerçek modelleriydi. Yumuşak başlı bir ev kadınını saldırgan ve edepsiz biri haline getirebilecek denli güçlü olan küçüklük duygusunun etkisi, bu kadınların kızlarının bazılarını da erkeklerin birer öfkeli kopyası haline getirdi. İş ve meslek dallarındaki ilk profesyonel kadınlar birer gariplik örneğiydiler. Yeni kazandıkları özgürlüğün verdiği kendine güvensizlikle bazıları belki de yumuşak ve nazik olmaktan, sevmekten, çocuk doğurmaktan, —bağımsızlıklarını yitirerek tekrar tuzağa düşerler diye— korkuyorlardı. Bu gibi kadınların davranışları, miti güçlendirdi.

Ama feministlerin kazandıkları haklarla yetişen kızlar için o «yumuşak hiçliğe» geri dönmek olanaksızdı. Aynı zamanda, bu kızların teyze ve anneleri kadar erkeklere kızmaları, ya da sevmekten korkmaları için de neden yoktu. Eski görüntüyü tam anlamıyla geride bırakmışlardı; sonunda, ne isterlerse olmak hakkını elde etmişlerdi. Ama önlerindeki seçim neydi? Bir yanda hırslı, erkek yamyamı, yalnız ve sevgisiz meslek kadını; öte yandan yumuşak eş ve anne, kocası tarafından sevilen ve korunan, çocuklarının hayranlıkla çevresinde toplandığı sevimli kadın. Her ne kadar birçok kız, analarının başlattığı tutkulu yolculuğu devam ettirdiyse de, binlercesi yoldan döndü; bunlar hatalı bir seçimin kurbanlarıydı.

Doğal ki seçimlerinin nedenleri, feminist efsanesinden daha karmaşıktı. Kuşaklar boyu ayakları bağlı yürüyen Çinli kadınlar, sonunda koşabileceklerini nasıl keşfettiler? Ayakları çözülen ilk kadınlar o kadar acı duymuş olmalı ki, yürümeyi ya da koşmayı bir yana bırakalım, ayağa kalkmaya bile korkmuştu bazıları. Fakat Çinli kızların tek bir kuşağı bile bağlanmamış ayaklarla henüz yürümüş değilken, doktorlar onları huzursuzluktan ya da acıdan kurtarmak için yeniden ayaklarını bağlamalarını önerselerdi ne olurdu? Ya da öğretmenleri onlara bağlı ayaklarla yürümenin kadınca olduğunu, bir erkek tarafından sevilmek

isteyen bir kadının başka türlü davranmasına olanak olmadığını öğretselerdi? Ya da bilim adamları onlara, çocuklarından fazla uzaklaşamazlarsa daha iyi annelik edeceklerini söyleselerdi? Ve yürüyemeyen kadınların daha çok ıvır zıvır aldığını kavrayan işportacılar da, koşmanın tehlikeleri ve ayakları bağlı olmanın zevki hakkında masallar uydursalardı? O zaman bir sürü küçük Çinli kız ayakları sıkı sıkıya bağlı olarak büyümeyi, hiçbir zaman geniş adımlarla yürümeye ya da koşmaya eğilim duymamayı dileyerek yetişmez miydi?

Tarihin Amerikan kadınlarına oynadığı gerçek oyun, insanların adi Freudcu ukalalıklarıyla, ölü feministlerle alay etmekte oluşlarında aranmamalıdır. Bu, feministlerin anısını mistik görüşün erkek yamyamı hayaletiyle çarpıtan, kadının eş ve anneden öte bir şey olabilme isteğini parçalayan Freudcu düşüncenin, yaşayan kadınlara oynadığı oyundur. Mistik görüş tarafından kimlik bunalımlarını görmezlikten gelmeye özendirilen, cinsel doyum adına kişiliğinden vazgeçen kadınlar bir kez daha eski dişilik imgesine göre yaşamaya başlamışlardır. Yeni parlak giysilerine karşın, bu, yine de yüzyıllardır kadını tuzakta tutan ve feministlerin başkaldırısına yol açan eski imgenin aynısıdır.

5 Sigmund Freud'un Cinsel Solipsizmi

Her şeyin Sigmund Freud'la başladığını söylemek büsbütün yanlış sayılmaz. Aslında Freudculuk 1940'lara dek Amerika'da tam olarak pek başlamadı. Eski önyargılar —kadınlar hayvandır, insandan aşağıdır, erkekler gibi düşünemezler, erkekleri doğurmak ve onlara hizmet için yaratılmıştır, gibi düşünceler— ne de olsa öncü feministler, bilim, eğitim ve demokratik ilkelerle birdenbire ortadan kaldırılamamıştı. Bu önyargılar 1940'larda Freudcu bir kılıkla yeniden ortaya çıktı. Mistik görüş, gücünü Freudcu düşünceden alıyordu. Çünkü kadınlara önderlik eden ve onları inceleyen kimselerin, annelerinin engellenmelerini (frustration), babalarının, erkek kardeşlerinin ve kocalarının yadsıma ve yetersizliklerini, kendi duygularını ve hayatta olası seçimlerini yanlış yorumlamalarının nedeni Freud'un düşünceleriydi. Bugün birçok kadını kapana kıstıran şey, görünürde bir gerçek haline gelmiş olan Freudcu bir düşüncenin sonucudur.

Modern kadın için yeni mistik görüşü sorgulamak, eski önyargılara karşı tavır almaktan daha zordur. Bunun bir nedeni, mistik görüşün, önyargıların baş düşmanı olması gereken eğitim ve toplumbilim yetkililerince benimsenmiş ve yaygınlaştırılmış olmasıdır. Freudcu düşüncenin

nitcliği, sorgulanmaya yer bırakmamaktadır. Eğitilmiş bir Amerikan kadını, kendisi ruhbilimcisi olmadıkça, Freudcu bir gerçeğin doğruluğunu nasıl araştırabilir? Freud'un, zihnin bilinçaltı süreçleri üstüne bulgularının insanlık için büyük bir değer taşıdığını bilir. Bu bulguların üstüne kurulan bir bilimin acı çeken çok sayıda kadın ve erkeğin tedavisinde yararlı olduğunu da bilir. Ona, ancak yıllar süren ve ayrıntılı bir çözümleyici (analitik) eğitimden geçtikten sonra Freudcu gerçeklerin tam olarak anlaşılabileceği öğretilmiştir. İnsan zihninin gerçeklere karşı bilinçsizce nasıl direndiğini biliyor olabilir. Yalnızca ruhçözümleyicilerinin girmesine izin verilen bu kutsal bölgeye kendi halinde bir kadın nasıl girebilir?

Freud'un bulgularının temelindeki dehadan ve kültürümüze yaptığı katkının öneminden kimsenin kuşkusu yoktur. Ben bugün bir Freudcu ya da karşı-Freudcu tarafından yapılan ruhçözümlemesinin etkinliğini de sorgulamıyorum. Ama kadın olarak kendi deneyimlerime ve bir gazeteci olarak öteki kadınlara ilişkin edindiğim bilgilere dayanarak bugünün kadınına Freudcu kuramların uygulanış biçiminden kuşkuluyum. Freudcu düşüncenin tedavide kullanılan biçimi değil de, Amerikan kadınının günlük yaşamına popüler dergiler ve sözde uzmanların yorumlarıyla sızan biçimi beni kaygılandırıyor. Bence Freudcu kuramın kadınlarla ilgili bölümünün büyük bir kısmı devrini doldurmuştur ve bugün bu kuram kadınların önünde büyük bir engel, kadınların adsız sorunlarının önemli bir nedenidir.

Burada bir sürü çelişki var. Freud'un süperego (üstben) üstüne getirdiği kavram çoğu erkeği «yapılması gerekenler»in zorbalığından, çocuğu büyümekten alakoyan geçmişin zorbalığından kurtardı. Buna karşın, Freudcu düşünce eğitilmiş kadını felce uğratan yeni bir üstben kavramının oluşmasına yardım etti. Bu kadınları eski bir imgeye zincirleyen, seçim yapma özgürlüklerini ve gelişmelerini durduran ve onları bireysel kişilikten yoksun bırakan yeni bir «yapılması gerekenler» zorbalığı yarattı.

Bastırıcı bir ahlaktan kurtularak cinsel doyum sağlama sorununu geliştiren yönüyle Freudcu ruhbilim, kadın kurtuluşu ideolojisinin bir parçasıydı. «Kurtulmuş kadın» deyince 1920'lerde saç yükünü bir makas darbesiyle at-

mış, dizleri açık, Greenwich Village, ya da Chicago'nun kuzey yakasında tek başına bir dairede oturan, araba kullanıp sigara ve içki içen ve cinsel serüvenler yaşayan —ya da bu serüvenlerden bol bol söz eden— bir tip akla gelmektedir. Ancak bugün, Freud'un kendi yaşamıyla doğrudan ilgili olmayan nedenlerden ötürü, Freudcu düşünce, Amerika'da cinsel karşıdevrimin ideolojik kalesi haline gelmiştir.

Kadınlarda (yani Viktorya devrinin Viyanasında yaşayan orta sınıf kadınlarında), gördüğü bir olguyu betimlemek için Freud'un geliştirdiği «penise imrenme» kavramı, 1940'lardan başlayarak, Amerikan kadınlarındaki tüm bozuklukları açıklamak için kullanılmıştır. Tehlike altındaki kadınlık doktrinini geliştiren ve kadınları bağımsızlık ve kişilik sahibi olma yolundan geri çevirenler bu düşüncenin Freudcu kökeninden haberdar değildi. Freud'un penise imrenme kavramıyla neyi kastettiğini, bunu yaygınlaştırmakta büyük yararlılıklar gösteren toplumbilimci eğitimci, reklam şirketi yöneticileri, dergi yazarları, çocuk gelişim uzmanları, vaizler, «kokteyl parti otoriteleri»nin büyük çoğunluğu da bilmiyordu. İnsanın, Freud'un o Viktorya devri kadınlarında *ne gördüğünü* düşünmesi bile, bu kuramın bugünkü kadınlara uygulanmasındaki hatanın büyüklüğünü kavramaya yeter. Ve onun bu durumu *neden* bu biçimde betimlediğini bilmek, Freud'un devrinde bilinmeyen ama bugün toplumbilimcilerin açıkladığı gerçekler ışığında penise imrenme kuramının eskimişliğini ortaya koyar.

Freud'un insan kişiliğine ilişkin önemli sorunların duyarlı ve güvenilir bir gözlemcisi olduğu genellikle kabul edilir. Ama o, bu sorunları tanımlayıp yorumlarken kendi kültürünün tutsağıydı. Bizim kültürümüz için bir çerçeve yaratırken, kendi kültürünün çerçevesinden dışarı çıkamadı. Onun dehası bile, o zaman için, günümüz insanının içinde yetiştiği kültürel süreçler üstüne bir bilgi veremezdi.

Son yıllarda bilimsel gerçeklere yaklaşımımızı tümden değiştiren fiziksel izafiyet (görecelik) bilgisi, zor kavranan, ama bir kez kavranıldı mı, toplumbilimcinin (görecelik)inden çok daha kolay anlaşılan bir şeydir. Toplumbilimcinin kendini, kendi kültürünün etkisinden tam ola-

rak kurtaramayacağını söylemek slogan değil, gerçeğin ifadesidir; O, ancak kendi devrinin bilimsel verileri çerçevesi içinde yorum yapabilir. Bu, büyük öncüler için de doğrudur: Onlar, devrimci gözlemcilerini, içinde yaşadıkları zamana dek bilimin geçirdiği ilerlemenin belirlediği bir dilde ifade etmekten başka bir biçimde davranamazlar. Yenilik getiren buluşlar bile, bunları bulanların bakış açısına göre açıklanır.

Kültürel görecelik kavramı günümüzde sosyal bilimlerin önemli bir temelini oluşturuyorsa da, Freud için henüz yabancı bir kavramdı.

Freud tarafından biyolojik, içgüdüsel ve değişmez olarak tanımlanan olguların çoğunun özgül kültürel etkiler sonucu ortaya çıktığı modern araştırmalarla kanıtlanmıştır. Freud'un insan yaradılışının evrensel özellikleri diye tanımladığı şeylerin çoğu, aslında, sadece on dokuzuncu yüzyılın sonlarında, Avrupalı orta sınıf erkek ve kadınlarına özgü niteliklerdi.

Örneğin, Freud'un 'nevrozların cinsel kökeni' kuramı, ilk incelediği hastalarının çoğunun isterik olduğu olgusundan kaynaklanmıştı, bu örneklerde hastalığa neden olarak cinsel bastırmayı (sexual repression) bulmuştu. Ortodoks Freudcular hâlâ tüm nevrozların cinsel kökenli olduğuna inanmaktadır. Hastalarında bilinçaltı cinsel anılar aramakta, dinlediklerini cinsel simgelere dönüştürmekte, böylece tam da aradıklarını bulmayı pek güzel başarmaktadırlar.

Ama gerçekte bugün Freud'un gördüğü tipte isteri olaylarına pek az rastlanmaktadır. Anlaşıldığına göre, Freud'un devrinde cinsel iki yüzlülük cinselliğin bastırılmasına yol açıyordu. Hiç kuşkusuz, kültürünün cinselliği yadsıması, Freud'un dikkatini bu yöne yöneltmesinde etken olmuştur. O da tüm gelişme devrelerini cinsel terimlerle tanımlayarak, her gördüğü şeyi cinsel simgelerle yorumlayarak kuramını geliştirmiş bulunuyor.

Tüm ruhbilimsel olguları cinsellikle yorumlamak ve yetişkinlerin tüm sorunlarının çocukluklarındaki cinsel saplantılardan kaynaklandığını düşünmek, kısmen o'nun aldığı tıp eğitimine ve içinde yaşadığı devrin bilimsel düşünce tarzına da dayanmaktadır. Ruhbilimsel olgularla uğraşırken o, öteki bilim adamları gibi, öznellikten kaçın-

mak istiyordu. Bilinçaltının bilinmeyen yönlerini araştırırken anatominin bir organına bağlanabilecek, fizyolojik terimlerle açıklanabilecek sonuçlara varmak daha gerçek, rahat, bilimsel olacaktı. Freud'un özgeçmişini yazan Ernest Jones'un dediği gibi o, «beyin anatomisinin güvenilirliğine dayanmak için azami gayret harcadı.» Aslında Freud'un ruhbilimsel olguları görme ve tanımlama yeteneği öylesine güçlüydü ki, kavramlarına verdiği adları (penise imrenme, ego, ödipus kompleksi) fizyoloji, psikoloji ya da edebiyattan ödünç almış olması, yine de onlara somut bir gerçeklik veriyordu. Ruhbilimsel gerçekler, onun için son derece somuttu. Freud'un bu kavramları, daha az yetenekli düşünürlere intikal ettikçe, büyük zihin karışıklıklarına yol açtı.

Freudcu kuramın tüm üstyapısı, Viktorya devrinin bilimsel düşüncesini belirleyen katı bir determinizme dayanmaktadır. Bugün determinizm yerini, fiziksel ve ruhbilimsel süreç ve olguların daha karmaşık bir etki-tepki anlayışıyla açıklanması yöntemine bırakmıştır. Bu görüşten yola çıkan günümüz davranış bilimcileri artık ruhsal olayları açıklamak ya da onlara sahte bir gerçeklik kazandırmak için fizyolojik dil kullanma gereğini duymuyorlar.

Günümüzde biyologlar, toplumbilimciler ve artan sayılarda ruhçözümleyiciler, insanların temel gereksiniminin (cinsel gereksinimler dahil) gelişmek olduğunu kabullenmektedir. Freud'un cinsel gelişme açısından incelediği «oral» ve «anal» devreler(*) bugün, cinsiyet tarafından olduğu kadar, anne-babanın tutumları ve kültürel çevre tarafından da etkilenen insan gelişiminin olağan devreleri olarak tanımlanmaktadır. Dişler çıkınca ağız, emme işleminin yanı sıra, ısırma işlemini de yerine getirir. Ayrıca kaslar ve beyin de gelişir; çocuk denetim, hükmetme, anlama yeteneklerini geliştirir. Kişi ister beş, ister yirmi beş, ister elli yaşında olsun, gelişmek için duyduğu gereksinme, aynen cinsel gereksinim gibi, kültürel çevre tarafından doyum, yadsıma, çarpıtılma, özendirme ya da yasaklamayla karşılanabilir.

(*) Çocuğun ilk cinsel zevki ağız yoluyla emme işleminden, daha sonra da barsak hareketlerinden aldığı görüşü (Ç.N.)

Günümüzde çocuk gelişim uzmanları anneyle çocuğu arasındaki ilk sorunların yemek yedirme ve daha sonra tuvalet eğitimi konusunda belirdiği biçimindeki Freud'un gözlemini kabul ediyorlar. Ancak, son yıllarda Amerika'da çocukların «yeme sorunları»nda dikkat çekici bir azalma olmuştur. Çocuğun içgüdüsel gelişimi mi değişmiştir? Eğer söylendiği gibi 'oral devre' içgüdüselse, buna olanak yoktur. Yoksa, çocuk bakımında daha hoşgörülü davranmaya başlamamızdan dolayı ve bolluk toplumunda yemeğin anneler için endişe kaynağı olmaktan çıkması nedeniyle değişen kültürel yaklaşım, yemek sorununu sorun olmaktan çıkarmış mıdır? Freud'un kültürümüz üstündeki etkisi sonucu eğitim görmüş anne-babalar artık tuvalet eğitimi sırasında da çocuklarıyla çatışma, yaratıcı baskı yapmamaya özen gösteriyorlar. Anne-baba ve çocuk arasındaki çatışmalar bugün daha çok çocuğun konuşma ya da okuma öğrenmesi sırasında ortaya çıkmaktadır.

Amerikan toplumbilimcileriyle ruhçözümleyicileri daha 1940'larda Freudcu kavramları, yeni kültürel bilgilerin ışığında yorumlamaya başlamışlardı. Ama gariptir ki bu, Freud'un dişilikle ilgili kuramlarının kadınlara aynen uygulanmasını engellemedi.

Gerçek şudur ki, Freud'a göre kadınlar insan türünün garip, aşağı, insanlıktan uzak bir parçasıydılar. O kadınları, erkeklerin sevgisi açısından var olan, erkekleri sevmek ve gereksinimlerini gidermek için yaratılmış çocuksu bebekler olarak görüyordu. Bu, insanlığın yüzyıllar boyu güneşi dünyanın çevresinde dönen parlak bir nesne olarak görmelerine yol açan bilinçsiz soliptik düşüncenin bir türüydü.

Freud kendi kültürünün yarattığı bir tutumla büyüdü. Bu kültür yalnızca Viktorya devri Avrupasının değil, her gün erkeklerin: «Tanrım beni kadın olarak yaratmadığın için sana şükürler olsun», ve kadınların: «Tanrım, beni iradene göre yarattığın için sana şükürler olsun» diye dua ettikleri Yahudi kültürünün de etkisiyle oluşmuştur.

Freud'un annesi, kendinin iki katı yaşlı bir adamın güzel, evcil karısıydı; baba, ailesini Yahudilerde geleneksel olan zorba bir otoriteyle yönetirdi. Yahudilere zulmedildiği ve Yahudi erkeklerin dış dünyada fazla bir otorite kuramadıkları o yıllarda, erkeğin ailesine baskı yapması

gelenekseldi. Annesi ilk oğlu olan genç Sigmund'a neredeyse tapar, onun büyük bir adam olmak için yaratıldığına mistik bir inanç beslerdi; sanki varoluşunun tek nedeni onun isteklerini yerine getirmekti. Annesinin aynı zamanda isteklerine hizmet ettiği babasına olan kıskançlığı, Freud'un Odipus kompleksi kuramının temelini oluşturuyordu. Annesi ve kız kardeşleriyle olduğu gibi, karısı için de Freud'un gereksinmeleri, istekleri, tüm ev yaşantısının çevresinde döndüğü bir güneş önemliliğindeydi. Anna Freud'un yıllar sonra anımsadığı üzere, kız kardeşlerinin piyano çalışırken çıkardıkları sesler Sigmund'un çalışmalarını engelleyince, «piyano ortadan yok oldu»; ve piyanoyla birlikte «kız kardeşlerinin müzisyen olma olanakları da ortadan kalktı.»

Freud bu yaklaşımın kadınlar için herhangi bir sorun olabileceğini ya da bazı sorunlara yol açabileceğini görmüyordu. Freud'a göre, kadının doğası erkekler tarafından yönetilmek, hastalığı da onlara imrenmekti. Freud'un dört yıl nişanlı kaldığı (1882-1886) gelecekteki eşi Martha'ya nişanlılık yıllarında yazdığı mektuplarda; *Bir Bebek Evi* adlı oyundaki Torvald'ın Nora'ya karşı takındığı, üstten bakan ve onu insanca isteklerinden dolayı azarlayan bir hava vardır. Freud, Viyana'daki laboratuvarında insan beyninin sırlarını araştırmaya başlamıştı; bu sırada onun «tatlı yavrusu» Martha, annesinin gözetimi altında, Freud gelip kendisini alıncaya dek, dört yıl beklemeliydi. Bu mektuplardan ona göre Martha'nın kişiliğini «çocuk-ev kadını» olarak tanımladığı anlaşılmaktadır. Oysa Martha o zamanlar artık çocuk değildi ve henüz kadın da olmamıştı.

Masalar, sandalyeler, yataklar, aynalar, mutlu çifte geçen zamanı hatırlatacak bir saat, güzel düşler kurmak için bir koltuk, ev hanımının yerleri temiz tutmasını sağlayacak halılar, dolapta güzel kurdelelerle bağlanmış duran çarşaflar, son moda giysiler ve yapma çiçeklerle süslü şapkalar, duvarlarda asılı resimler, günlük bardaklar ve önemli günler için şarap kadehleri, tabaklar... ve dikiş masası, bir çalışma lambası... Ve her şey yerli yerinde olmalıdır yoksa yüreğini her mobilya için küçük parçalara bölmüş olan ev hanımı tedirgin olur. Her parça bir şey içindir. Bu parça, aile yuvasını bir arada tutan ciddi çalışmalar

içindir; şu, güzellikleri anımsamak için, şu anmaktan hoşlandığımız sevgili arkadaşlar, gezdiğimiz kentler, anımsadığımız saatler için... Yüreğimizi böyle küçük şeylere mi bağlamalıyız? Evet; ve hiç duraksamadan.

Senin ne tatlı olduğunu, bir evi nasıl bir cennet haline getirebileceğini, benim meraklarımı nasıl paylaşacağını, nasıl bir neşeyle tüm görevlerini yapacağını biliyorum. Evi istediğince yönetmene izin vereceğim. Buna karşılık sen de, kadınların çoklukla kınandıkları küçüklüklerin üstesinden gelerek beni tatlı sevginle ödülendireceksin. Zamanım izin verdikçe öğrenmek istediklerimizi beraberce okuyacağız ve ben sana bir kızın gelecekteki eşi ve eşinin uğraşını bilmediği sürece öğrenemeyeceği şeyleri açıklayacağım...

Freud'un kadınlar üzerine bilimsel kuramlarında bulunan Viktorya devrine özgü şövalyelik, kibirlilik John Stuart Mill'in *Kadınların Kurtuluşu ve Genel Kadın Sorunları* üzerine görüşlerini çürütmek için yazdığı 5 Kasım 1883 tarihli mektubunda açıkça ifade edilmiştir:

Genel sunuşta kadınların farklı — erkeklerden daha aşağı değil de, erkeklerin tam zıttı — oldukları hiç ortaya çıkmıyor. Kadınların ezilmişliğini zencilerin ezilmişliğine benzetiyor. Oy hakkı ya da hukuksal yetkinliği olmasa bile eli öpülen, sevgisi için erkeklerin her şeyi yapmayı göze aldıkları herhangi bir genç kız ona doğruyu gösterebilirdi. Kadınları aynen erkekler gibi bir varoluş mücadelesine itmeye çalışmak ölü doğmuş bir düşüncedir. Eğer örneğin, ben, sevdiğim kızı kendime hasım gibi görseydim, ona on yedi ay önce de dediğim gibi, onu sevdiğimi ve evimin dingin, rekabetsiz işlerine dönmesini söylerdim. Yetiştirilme şeklindeki farklılıkla kadının tüm yumuşak, korunmaya muhtaç özelliklerinin bastırılması ve kadının bir erkek gibi hayatını kazanır hale getirilmesi olasıdır. Böyle bir durumda yaşamın bize sunduğu en güzel şeyi, kadınlık idealini yitirdiğimiz için yakınmaya hakkımız kalmaz. Erkeklerin toplum içinde bir yer kazanmasından çok önceleri doğa, kadının yazgısını güzellik, çekicilik ve tatlılık olarak saptamış bulunuyor. Yasalar ve eğitimde yapılacak tüm reformcu girişimlerin bu gerçek karşısında

yıkılacağına inanıyorum. Yasalarla geleneklerin kadınlara vermesi gereken şeyler vardır, ama kadının durumu her zaman olduğu gibi kalacaktır: gençlikte, tapılan bir sevgili ve yaşlılıkta sevilen bir eş.

Freud'un da itiraf ettiği gibi, onun tüm kuramları kendi kendisine yaptığı derin ve sürekli ruhçözümlemelerine dayanıyordu. Tüm kuramları da cinsellik üzerine kurulduğundan, kendi cinselliğiyle ilgili bazı çelişkilerde gündeme girmiştir. Birçok incelemeleri de işaret ettiği gibi, çalışmalarının büyük bölümü yetişkin cinselliğinin ifadesinden çok, çocuk cinselliği üzerinde durmaktadır. Freud'un biyoğrafisini yazan Jones'un da dediği gibi, Freud zamanına göre fazlasıyla bekâret meraklısı sofu ve ahlâkçıydı. Kendi yaşamında cinsellikle pek ilgili değildi. Sadece gençliğinin sevgili annesi, on altı yaşındayken Gisele adlı bir kıza platonik tutkunluğu ve yirmi altısında da Martha'yla nişanlanması söz konusu olmuştu. Martha'yla, Viyana'da birlikte oldukları dokuz ay süresince pek mutlu olamamışlardı, çünkü, anlaşıldığına göre, Martha ondan korkuyor ve tedirgin oluyordu. Ama aralarına dört yıl süren rahat bir uzaklık girince ilişkileri dokuz yüz aşk mektubunu kapsayan bir «büyük sevda»ya dönüştü. Evlendikten sonra sevdanın hızla yok olduğu anlaşılıyor. Ancak, biyografisini yazanlar onun evlilik dışında cinsel doyum aramayacak derecede katı bir ahlâkçı olduğunu yazmaktadır. Yetişkin olarak yetenekleri ölçüsünde sevgi ve nefretin tutkularını yönelttiği tek kadın, nişanlılıklarının ilk devrelerinde Martha olmuştur.

Jones dahil Freud'un biyografisini yazan birçok kimse: «Freud'un kuramları kendi yaşamı açısından ele alındığında her şeyde cinsellik gören evde kalmış sofu kadını anımsarız» demektedirler. İlginç olarak evcil eşine ilişkin tek yakınması, Martha'nın yeterince 'evcil' olmadığı olmuştur. Ama yine de ilginç bir ikilem içinde, karısının onunla birlikteyken rahat görünmediğinden, kendisine iyi bir «hayat yoldaşı» olmadığından da yakınır.

Ama Freud'un acıyla anladığı üzere, o (karısı) ruh bakımından evcil değildi ve yeniden biçimlenmeye yatkın olmayan sağlam bir yaradılışı vardı. Kişiliği tam gelişmiş

ve dengeliydi: bir ruhçözümleyicinin en büyük övgüsüne layık, «normal» bir kimseydi.

Burada, Freud'un Martha'ya «her dem taze, tatlı, bir haftalık bir bebek safiyetinde, kabalıktan hiç eser kalmamış biri olması gerektiği»ni yazarken, «hiç bir zaman varamayacağı emelinin karısını annesinin kalıbına sokmak» olduğu izlenimi edinilmektedir. Fakat sonra da, kendi kendini kınamaktadır:

Sevilen kişi oyuncak bebek olmamalıdır, evin kesin efendisi bilgeliğinin sınırlarına vardığında, akıllıca bir iki laf edecek halde olabilmelidir. Oysa ben, onun (Martha'nın) içtenliğini yıkarak, benim fikrimin ne olduğundan emin olmadıkça kendi fikirlerini kendine saklamaya zorladım.»

Jones'un belirttiği üzere, Freud, karısına uyguladığı başlıca sınavı verememesinden büyük acı duymuştu. Karısı, «kendini onunla tam olarak özdeşleştirmeli, onun görüş, niyet ve isteklerini tam olarak paylaşmalıydı. O, kendi 'mührünü' karısının üstüne basmadıkça tam anlamıyla kendisinin olamazdı.» Freud, «bir insanda düzeltilecek taraf bulunmamasının can sıkıcı olduğunu» bile itiraf etmiştir. Jones, Freud'un sevgisinin «ancak çok uygun koşullarda açığa vurulan türden olduğunu ve Martha'nın, güçlü âşığından muhtemelen çekindiği için sessiz kalmayı yeğ tuttuğunu» ekliyor.

Freud sonunda Martha'ya şöyle yazıyordu: «Başında istediklerimi geri alıyorum. Seni yapmayı umduğum gibi bir hayat yoldaşına gereksinmem yok. Ben, tek başıma savaşacak kadar güçlüyüm... Sen benim için değerli, tatlı bir sevgili olarak kalacaksın.» Anlaşılan, Freud'un «yaşantısında ilk kez bir kadına karşı beslediği iki zıt duygu (sevgi ve nefret), böylece sona ermiş bulunuyordu.

Sıradan bir evlilikleri vardı; ama o tutkudan yoksundu. Evliliklerini Jones şöyle betimliyor:

Pek az evlilik daha başarılı olabilirdi. Martha kusursuz bir eş ve anneydi. İyi bir idareciydi; hizmetçilerini sık sık değiştirmeyen ender kadınlardandı. Fakat hiçbir zaman ev işlerine insanlardan öncelik tanıyan haus frau

tiplerinden olmadı. Eşinin rahatlığı ve konforu her zaman birincil önemdeydi... Kocasının güçlü düşünceleriyle aşık atması beklenemezdi.

En titiz bir Yahudi annesi kadar Freud'un gereksinmelerini karşılamaya özenirdi. Her yemek saatini *der Papa*'nın rahatlığını sağlayacak şekilde sıkı bir programa göre düzenlemişti. Ama yaşamını onun bir eşitiymişçesine paylaşmayı aklından bile geçirmezdi. Freud da öldüğü zaman karısının çocuklarına iyi bir eğitimci ve koruyucu olabileceğine inanmıyordu. Kendisi, Martha'yı tiyatroya çağırmayı unuttuğunu gördüğü bir düşten söz eder. Buradan, düşlerde bir şey unutmanın, «önemli olmayan konuları unutmanın mümkün olduğu» sonucuna varır.

Freud'un kültüründeki kadınların bu sınırsız bağımlılıkları, kişilik kazanma ve özgür hareket olanaklarının olmayışı, kadınlarda bir tedirginlik ve engellenme, kocalarında da bir bıkkınlık ve hoşgörüsüzlük uyandırmış gibi görünüyor. Bu durum, Freud'un evliliğinde de karakteristiktir. Jones Freud'un kadınlara karşı tutumunu «kişisel etmenlerden çok, yetiştiği günlerdeki toplumsal çevrenin kendisine kazandırdığı bir eski kafalılık» olarak özetlemektedir.

Soruna ilişkin entelektüel düşünceleri ne olursa olsun, yazı ve mektuplarında duygusal tavrı üzerine birçok belirti vardır. Erkekleri yaratıcı Tanrılar olarak gördüğünü söylemek çok ileri gitmek olur; çünkü yaradılışında bir parçacık olsun küstahlık ve kendini beğenmişlik gibi özellikler yoktur. Ama insanların dişi cinsini, başlıca işlevi erkeklerin konfor ve gereksinmelerini karşılamak olan melekler olarak tanımladığını söyleyebiliriz. Mektupları ve seçtiği kadını göz önüne aldığımızda onun zihnindeki cinsel nesninin tek bir tip; yumuşak ve dişi bir tip olduğunu görürüz.

Freud'un kadın psikolojisini erkeklere kıyasla daha karmaşık bulduğundan kuşku yok. Bir kezinde Marie Bonaparte'a şöyle demişti: «Bugüne dek yanıtlandırılmayan ve benim de otuz yıldır kadınlar üzerindeki araştırmalarımla yanıtlayamadığım büyük bir soru vardır: Kadın ne ister?»

Yine Jones şöyle diyor:

Freud'un ilgisini çeken diğer bir tip, daha entelektüel ve belki daha erkeksi bir kadın türü vardı. Seçkince erkek arkadaşlarını zenginleştiren kadınlar olarak bunlar onun yaşamında birkaç kez rol oynadılar ama onun için erotik hiçbir çekicilikleri yoktu.

Bu kadınlar arasında Martha'dan çok daha zeki ve bağımsız bir kişi olan baldızı Minna Bernays ve daha sonra ruhçözümleyicilik hareketinè katılan Marie Bonaparte, Joan Riviera, Lou Andreas-Salome gibi kadınlar sayılabilir. Ancak gerek onu Tanrılaştıran inanırlarında, gerekse düşmanlarında olsun, evlilik dışı cinsel doyum aradığına ilişkin hiçbir kuşku yoktur. Böylece, uzun yaşamının ilerlemiş üretken yılları boyunca düşünsel olarak ifade ettiği, ya da, daha az ölçüde, erkek ve «erkekleşmiş», dolayısıyla kendine eşit kabul ettiği kadın dostları arasında dile getirdiği kendi insancıl tutkularından cinselliği tümüyle ayrı tuttuğu anlaşılıyor.

Freud'un kuramlarında cinselliğe verdiği öneme karşın sözlerinden, cinselliği aşağılayıcı bir şey saydığı anlaşılmaktadır: erkeklerin gözünde bunca aşağılandıktan sonra kadınlar cinselliğe nasıl başka bir açıdan bakabilir? Ama, elbette Freud bunu kuramsal olarak böyle açıklamıyordu. Freud'a göre, kişilerin, «cinselliği aşağılayıcı, yalnızca bedeni değil, ruhu da kirletici bir iş olarak görmelerinin nedeni anne ya da kız kardeşle insest(*) korkusundan» doğmaktaydı. Her hal ve durumda Freud kadınların aşağılanmasını doğal karşılar ve bu onun kadınlar üzerine görüşlerinin anahtarıdır.

Freudcu kuramda kadın kişiliğinin itici gücü, kendisini kendi gözünde «ve ilkönceleri oğlanın, daha sonra da erkeğin gözünde» küçük düşüren penise imrenmedir. Bu, normal kadını kocasının penisine imrenmeye götürür, ancak bu imreniş, kadın ve erkek çocuk doğurarak «bir penis yaratınca» geçer. Kısacası, kadın bir *homme' manque,* eksik yaratılmış bir erkektir. Tanınmış ruhçözümcüsü Clara Thompson'un sorunu koyuşuna göre, «Freud

(*) Insest: Akrabayla ahlakdışı cinsel ilişki, (Çev.)

kendini Viktorya döneminin kadın yaklaşımından hiçbir zaman kurtaramamıştır. O, kadınlığın önüne geçilmez yazgısının Viktorya devrindeki dar görüşlülük olduğunu kabullenmiştir... İğdiş edilme kompleksi ve penise imrenme kavramı gibi, bu düşüncenin temelini oluşturan en önemli kavramlar, kadınların biyolojik olarak erkeklerden daha geri yaratıklar oldukları varsayımından hareketle geliştirilmiştir.»

Freud penise imrenme kavramıyla ne kastediyordu? Freud'un kendi kültürünün etkisinde kaldığını kavrayanlar bile, bunun içeriğini gerçekçi olarak yansıttığından kuşkulanmamaktadır:

Erkek çocukta iğdiş edilme kompleksi, kızların cinsel organlarını gördükten ve onca değer verdiği kendi organının kadın vücudunun gerekli bir parçası olmadığını anlamasından sonra doğar... Bundan sonra çocuk, gelişmesi için en güçlü itici etken olan iğdiş edilme endişesine kapılır. İğdiş edilme korkusu, erkeğin cinsel organlarını gördükten sonra kız çocukta da başlar. Kız çocuk derhal farkı ve itiraf edelim, bu farkın önemini kavrar. Kendisini çok eksik hisseder ve sık sık kendisi için de bir penis istediğini açıklar. Böylece onun kişiliğinde köklü etkileri olacak olan penise imrenmenin kurbanı olur. Bu onun gelişim ve kişilik yapısında silinemeyecek izler bırakır. Bu duygu en uygun koşullarda bile büyük çapta bir zihinsel enerji harcamadan ortadan kaldırılamaz. Kız çocuğun bir penisinin olmadığını anlaması demek onun bunu kolayca kabullendiği anlamına gelmez. Tersine, uzun süre böyle bir şeye sahip olmayı ister ve çok uzun yıllar geçip, gerçekte böyle bir şeyin olamayacağını kabullendikten sonra bile, çözümlemede, bu isteğin bilinçaltında bir hayli güçlü olarak hâlâ yattığını görürüz. Yetişkin bir kadını ruhsal çözümleme istemeye iten neden, böyle bir duygu olabilir. Ve ruhçözümlemesinden beklediği sonuç, örneğin, entelektüel bir meslek sahibi olma isteği, genellikle bu bastırılmış duygunun süblime edilmiş(*) bir biçimi olarak tanımlanabilir.

(*) Süblime edilmiş: İyiye yöneltilmiş, yüceltilmiş. (Çev.)

Freud: «Kız çocuğun iğdiş edilmiş olduğunu anlaması onun yaşamında bir dönüm noktasıdır», diye devam etmektedir. «Kendinden daha iyi 'donatılmış' erkekle kendini olumsuz yönde kıyaslaması sonucu, öz sevgisi yara alır.» Annesi ve tüm kadınlar, erkekler tarafından aşağılanmalarına yol açan aynı nedenlerle, gözünden düşerler. Bunun sonucu kız çocukta ya tüm bir engellenme (frustration) ve nevroza yol açar, ya da kadında «erkeklik kompleksi» ortaya çıkar. «Erkeklik kompleksi»ne kapılan bir kadın, «phallic» faaliyetlerinden (yani erkekler için tipik olan faaliyetlerinden) vazgeçemez ve «normal, kadıncı» bir yaşam kuramaz. «Buna karşın kadının durumu, penis isteğinin yerini çocuk isteği aldığında düzene girer: Burada çocuk, penisin yerini tutar.» Kız çocuğun bebeklerle oynaması onun kadınlığının ifadesi değildir, çünkü oyun, etkin bir şeydir. Oysa dişilerin edilgin olması gerekir. «En güçlü kadınca istek» olan penis isteği, ancak «doğan çocuk, uzun zaman istenilen penisi de yanında getiren bir erkek çocuğuysa» doyuma ulaşabilir. Böylece, «anne, bastırdığı tüm isteklerini oğluna aktarmak ve kendi erkeklik kompleksini oğlunda gidermek» olanağını elde eder.

Ama kadının doğal eksikliği, ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan penis imrenmesini yenmek öylesine zordur ki, kadının üstbenliği — vicdan ve idealleri — hiçbir zaman bir erkeğin ki kadar iyi oluşamaz: «Kadınlarda adet duygusu pek gelişmemiştir, ve bu da hiç kuşkusuz, onun duygusal yaşamındaki kıskançlığın bir ürünüdür.» Aynı nedenlerle, kadınların toplum yaşamına karşı ilgileri erkeklerinkinden daha azdır ve «içgüdülerini yüceltme yetenekleri de kısıtlıdır». Sonuç olarak Freud, «çözümleyici çalışmalarında tekrar tekrar rastladığı bir olgudan» söz etmekten kendini kurtaramaz. Bu da, ruh çözümlemesinin, kadınların doğal kısıtlılıklarından dolayı, kadınlara yaramadığıdır:

Otuz yaşında bir erkek bir bakıma toy ve tam gelişmemiş bir kimsedir, ama biz onun çözümlemeden geçtikten sonra önünde açılacak olan gelişme olanaklarından tam olarak yararlanacağını umarız. Ama aynı yaşlarda bir kadın sık sık bizi ruhsal katılığı ve değişmezliğiyle sarsar... Onun önünde daha fazla gelişmesi için açık yollar

yoktur, sanki tüm işlemler tamamlanmış ve gelecek yolunda ona erişme olanağı kalmamış, kadınlaşmanın gerektirdiği zorlu gelişme onun kişi olarak tüm kapasitesini yitirmiş gibidir... Bu, nevrotik çatışmaları ortadan kaldırmayı başardığımız durumlarda bile, böyledir.

Freud'un gerçekten anlatmak istediği şey nedir? «Penise imrenme» kavramını, yeni bilgilerin ışığında göz önüne alırsak, Freud'un biyolojik sandığı şeyin aslında kültürel bir tepki olduğunu görürüz. İnsan, Viktorya kültürünün kadınlara, erkeklere imrenmeleri için çok neden verdiğini anlayabilir; aslına bakılırsa bunlar, feministlerin karşı çıktıkları şeylerin aynılarıdır. Eğer bir kadın erkeklere tanınan özgürlük ayrıcalık ve zevklerden yoksun bırakılmışsa, gizlice bu haklara sahip olmayı ve bunlardan yararlanmak için erkek olmayı istemiş, düşlerinde başka şeyleri gördüğü gibi, kendini erkeklerden eşit olmayan biçimde ayıran o nesneyi — penisi — görmüş olabilir. Onun öfkesini ve kıskançlığını örtbas etmeye çalışmış olması ve çocuk, bebek, oyuncak rolü oynaması da doğaldır. Tüm isteği erkekleri memnun etmektir, çünkü yazgısı buna bağlıdır.

Bu öfke ve kıskançlık yine de içinde sinsice hüküm sürmeye devam edebilir. Kadın, kendinden gizlice nefret etse de ve kendinde olmayan tüm şeylerden dolayı erkekleri kıskansa da, yine de, yüzeysel sevgi gösterilerinde bulunabilir ve hatta erkeğe kölece bir hayranlık duyabilir. Ama acaba özgür, sağlıklı bir sevgi duyma yeteneği var mıdır? Kadınların doğal olarak erkeklerden daha aşağı yaratıklar olduğunu öncelikle kabullenmezsek onun kendine karşı nefretini anatomik bir şekilsizliğe karşı tepki olarak açıklayamayız. Penise imrenmenin nevrotik niteliği, ancak bu ön kabulden sonra meşrulaşabilir.

Freud'un erkeklerde bile ego, ya da kişiliğin gelişmesine gereken önemi vermediği şimdilerde kabul edilmektedir. Bu, «çevreyi denetleme ve çevreyle doyurucu bir ilişki kurmak güdüsü» olarak tanımlanır. Freud'un tek yanlılığından kendini kurtaran ruhçözümleyicileri diğer davranış bilimcileriyle görüş birliği içinde insanlarda gelişme gereksinimini esas olarak kabullenmekte ve bu gereksinmenin herhangi bir biçimde giderilememesinin ruhsal

sorunlara yol açtığı görüşünde birleşmektedir. Cinsellik, insan potansiyelinin ancak bir boyutudur. Freud, kadınları ancak erkeklerle olan cinsel ilişkileri açısından ele almıştır. Ama kendilerinde cinsel sorunlar gördüğü tüm o kadınlarda aynı zamanda engellenmiş bir gelişme, eksik bir olgunlaşma, bir kişilik eksikliğinin de var olmuş olması gerekirdi. O zamanki toplum, kadınlara eğitim ve özgürlük hakkı tanımayarak kadınların gizilgüçlerini ya da gelişmelerini hızlandıracak ereklere erişmelerini engelliyordu. Freud bu eksikliklere değinmekte, ama bunların tümünü «penise imrenme» yurtturmacasıyla açıklamaktadır. Freud, kadınların erkeklere özenmesini yalnızca cinsel bir bozukluk olarak yorumluyor... O, erkeğin eşiti olmaya çabalayan kadının, erkek için bir nesne olmayı kabullenemeyeceğini ileri sürmüştür. Ve burada, bir gerçeği dile getirirmiş gibi görünmektedir. Ama kadının eşitlik özlemini «penise imrenme» olarak geçiştirmeye yeltenirken Freud, kadınlar nasıl birer penise sahip olamazlarsa, aynı biçimde tam anlamıyla erkeklerle eşit olamayacakları tarzındaki kendi görüşünü dile getirmekte değil midir?

Freud toplumu değiştirmekle değil, kadın ve erkeklerin topluma uyum sağlamalarına yardım etmekle ilgileniyordu. Örneğin, hayatta herhangi bir rol oynamasına on beş yıl boyunca engel olan bir semptom-kompleksinden kurtarmayı başardığı evlenmemiş orta yaşlı bir kadından söz eder. Bu semptomlardan kurtulduktan sonra kadın, «hiç de küçümsenemeyecek eğilimlerini geliştirmek ve yaşamdan çok geç olmadan biraz zevk almak için bir sürü uğraşa» girişir. Ancak, kendine göre bir yer olmadığını anlamasıyla, tüm girişimleri sonuçsuz kalır. Eski nevrotik semptomlarına bir dönüş yapamayacağından, küçük kazalar geçirmeye başlar; ayak bileği burkulur, ayak ve ellerini incitir. Bu durumun çözümlemesi yapıldığındaysa, «kaza geçirmek yerine hafif hastalıklara yakalanır oldu; soğukalgınlığı, boğaz ağrısı, gribal durumlar ve romatizmal şişmelerden yakınmaya başladı. Bu durum, sonunda kendini tam bir edilginliğe geri dönmeye ikna etmesiyle sona erdi.»

Freud ve izleyicileri kadınları Tanrı vergisi, onarılamaz bir gerilik içinde kabullenmiş olsalar bile, bugün bilim böyle bir görüşü doğrulamamaktadır. Bugün biliyo-

ruz ki, bu geriliğin nedeni eğitimsizlik ve eve kapatılmış olmaktır. Kadının zeka bakımından ve kaba kas gücü dışında kalan her alanda erkeklerle mutlak eşitliğinin kanıtlandığı günümüzde, kadınların doğal geriliğine dayanan bir kuramı savunmak yalnızca saçma değil, aynı zamanda büyük bir ikiyüzlülük olacaktır. Ve bu, Freud'un kadın kuramının temelini oluşturmaktadır.

İzleyicileri, kadınları yalnızca Freud'un tanımladığı açıdan — geri, çocuksu, çaresiz, erkeğin edilgin nesnesi olmayı kabullenmedikçe hiçbir mutluluk olanağı bulamayan bir yaratık olarak — gördüklerinden, onları nevrotik eşitlik isteklerinden, bastırılmış kıskançlıklarından kurtarmak, doğal geriliklerini kabule zorlayarak, kadınca doyuma ulaşmalarını sağlamak istiyorlardı.

İzleyicileri, penise imrenme kuramlarını ve tedavi yöntemlerini Freud'un devrinden olduğu gibi alıp, yirminci yüzyıl Amerika'sına aktardıklarında, toplum yapısı dramatik bir değişikliğe uğramıştı bile. Kültürel süreçler ve insan gelişimi üzerine edinilen yeni bilgilerin ışığında, Viktorya devrinde Freud'un tedavi etmeye çalıştığı eğitim ve özgürlükten yoksun kadınlarla günümüz kadınları arasında büyük farkların olacağını açıkça görebiliriz. Bugünkü kadınların erkekleri kıskanmaları için daha az neden var. Ancak, Freud Amerikan kadınlarına öyle garip terimler kullanılarak anlatıldı ki, penise imrenme kavramı, kendine özgü mistik bir anlam kazandı. Amerika'da Freud kuramı kelimesi kelimesine öylesine kabullenildi ki, bugünün kadınıyla, Viktorya devri kadını arasındaki fark bile göz ardı edildi. Bir yüzyıl önce erkeklere kıyasla kadınlara yapılan haksızlıklar, penise imrenmenin doğrulanması yolunda kanıt olarak gösterildi. Ve bugünün kadınlarına, o zamanın kadınlarına oranla, daha geniş olarak tanınan hak ve olanaklar, penise imrenme adına, yeniden yasaklandı.

Freud kuramının kelimesi kelimesine uygulanışı, *«Modern Kadın: Yitik Cins» (Modern Woman: The Lost Sex)* adlı, ruhçözümelyici Marynia Farnham ve toplumbilimci Ferdinand Lundberg tarafından yazılan kitapta görülebilir. Dergilerde ve evlilik derslerinde sürekli işlene işlene zamanımızın kabullenilmiş bir gerçeği haline getirilen bu kitapta yazarlar, feminizmi penise imrenmeyle eşitliyorlar:

Politik ve toplumsal programının bir bölümüyle dışsal bir geçerliği olan feminizm, özünde derin bir hastalıktı... Bugünkü kızların yetiştirilmelerinin aldığı baskın yön... kadınların cinsel haz duyabilmeleri için gerekli olan edilginlik, ürkeklik ve öfke duymaksızın birine bağlı kalmanın gerekliliğini kabullenme ve cinsel yaşamın son hedefi olan gebeliğe hazırlanmak gibi özelliklerin geliştirilmesini önlemektedir.

Dişi organizmasının yetenekleri erkeklere özgü başarılar peşinde koşarak doyum sağlamaya yetmez... Feministlerin hatası, kadınları, erkeklerin yolu olan elde etme ve sömürü yönüne itmek olmuştur. Oysa kadınların yolu başkadır; hayat vermek...

Bu durumda belirlenmeye başlayan ruhsal-toplumsal ilke şu oluyor: Kadın ne denli eğitim görmüşse, ortaya çıkan cinsel dengesizlik de o denli hafif ya da şiddetli olur. Herhangi bir kadın grubunda cinsel dengesizlik gösteren kadın sayısı ne denli yüksekse, bunların doğuracakları çocuk sayısı da o denli düşer:.. Onların yazgısı, Lady Macbeth'in uğradığı lanettir, yalnızca doğurganlık konusunda değil, zevk alma yeteneği bakımından da cinselliklerini yitirmişlerdir.

Böylece Freud'u yaygınlaştıran kişiler, kuramında gözden kaçan kadın aleyhtarı geleneksel önyargıları bilimsellikten uzak bir temele oturtmuş oldular. Bizzat Freud, tek bir veriden bir dolu tümevarım (dedüksiyon) yaptığının farkındaydı. Ve verimli ve yaratıcı olmakla birlikte, bu yöntem verinin yanlış yorumlanması durumunda, iki yanı da keskin bir kılıç kadar tehlikeli olabilir. 1909'da Freud, Jung'a şöyle yazıyordu:

Benim yanlış görüşlerimin ölümümden sonra bile kutsallaştırılacağı biçiminde öne sürdüğün görüş beni çok eğlendirdi, ama ben buna inanmıyorum. Tersine, beni izleyenlerin sağlam ve güvenilir olmayan tüm görüşlerimi düzeltmek için süratle işe koyulacaklarını sanıyorum.

Oysa, Freud ve izleyicileri kadın konusunda yapılan hataları abartmakla kalmayıp, gerçek kadını kuramsal

çerçevenin içine sığdırmaya çalışırken, birçok soruları da yanıtsız bıraktılar. Böylece, örneğin, 1944'te *The Psychology of Woman: A Psychological Interpretation (Kadın Psikolojisi: Psikoanalitik Bir Yorum)* adlı, iki ciltlik kitabı yazan Helene Deutsch'un kadınların tüm sorunlarını penise imrenmeye bağlayamadığını görüyoruz. O zaman Bayan Helene Deutsch, Freud'un bile akılsızca bulduğu bir yola başvuruyor ve yalnızca cinsel alanda değil, yaşamın tüm alanlarında edilgenliği «dişilik» ve etkinliği «erkeklik» olarak tanımlıyor:

Kadınlık durumunun dışsal etkilerle oluştuğunu kabullenmekle birlikte, tüm kültür ve ırklarda, cinsel rollerin değişik şekil ve sayısal oranlarda «dişi-edilgen» ve «erkek-etkin» olarak belirlendiğini belirtmek isterim.

Büyük sıklıkla, kadın kendisindeki bu doğa verisi özelliğe karşı direnir, ve bundan sağladığı belirli avantajlara karşın, kendi yapısından tam anlamıyla memnun olmadığını gösteren çeşitli davranışlarda bulunur. Bu doyumsuzluğun ifadesi, giderme girişimleriyle birleşince, kadınlarda 'erkeklik kompleksi' ortaya çıkar.

Dr. Deutsch'un incelttiği «erkeklik kompleksi», doğrudan doğruya, «dişi iğdiş edilme kompleksi»nden doğar. Böylece anatomi yine de yazgıyı belirlemekte ve kadın yine *homme manque* (eksik erkek) olarak kalmaktadır. Dr. Deutsch araya: «Kız çocuğa gelince, çevre onun saldırganlık ve etkin olma gereksinmesi üzerinde bastırıcı bir etki yaratmaktadır» gibi bir tümceyi de sıkıştırmaktadır. Böylece penise imrenme, kadın anatomisinin eksiklikleri ve toplum el ele verip, «kadın karakterinin oluşmasında birlikte rol oynamakta»dır...

«Normal kadınlık», kadına özgü tüm istek ve amaçlardan, tüm bireysel «özgünlükler»den vazgeçip, kocasının ya da oğlunun amaç ve istekleri uğruna var olmasıdır. Bu süreç, cinsel olmayan yollardan da yüceltilebilir. Örneğin, kendinden üstün olan erkeğinin bilimsel incelemelerine temel araştırmalar yaparak katkıda bulunan kadınlarda olduğu gibi... Ömrünü babasına adayan kız evlat da, kadınca bir yüceltim yapmaktadır. Yalnızca eşitlik ilkesine dayanan ve kendi kişisel özgürlüğünü açığa vuran

uğraşlara giren kadında «erkeklik kompleksi» oluşmaktadır. Freud'un bu yetenekli (!) kadın izleyicisi, 1944 yılında, Amerika'da değişik alanlarda ad yapmış kadınların bu başarılarını kadınlıklarından vazgeçerek sağladıklarını da öne sürmektedir. O, kimsenin adını vermeyecektir ama bu başarılı kadınların tümünde «erkeklik kompleksi» vardır!

1940'larda, bilgeliğin kalesi sanılan kimselerin ağzından birdenbire duyulmaya başlanan bu düşüncelerin doğruluğundan ruhçözümcüsü olmadıkça, bir kız ya da kadın nasıl kuşkulanabilir, bunları sorgulayabilirdi ki? Freudcu düşüncenin, ruhçözümsel bu komplonun bir parçası olarak, Amerikan kadınının beynini yıkamak amacıyla, iyi kuşak boyunca kullandığını öne sürmek, saçmalamak olur.

Bu, iyi niyetli kimseler ve dikkatsiz çarpıtıcılar, bağnaz din adamları ve kaldırım fanatikleri, acı çekenler ve tedavi edenler ve çekilen acılar üstünden kâr edenler tarafından, ve en önemlisi, o zamanlar Amerikan halkının gereksinmeleri karşısında özel işbirliği yapan bir insanlar topluluğu tarafından gerçekleştirildi. Aslında, Freud'un kadınlar üzerine görüşlerinin Amerikan toplumuna olduğu gibi aktarılmasıyla Amerikan ruhçözümcülerinin kadın hastalarında gördükleri şeyleri Freudcu açıdan yorumlama gayretleri arasında trajikomik bir karşıtlık vardı.

Kurama göre kadınlar eş ve anne olarak, ancak ruhçözümlemeden geçip «erkeklik kompleks»lerinden ve «penise imrenme»den kurtulduktan sonra mutlu olabilirlerdi. Westchesterlı bir ruhçözümcüsü: «Amerikan kadınlarının neden bu denli mutsuz olduklarını açıklayamıyoruz» diyordu; «Amerikan kadınlarını nedense penise imrenmekten kurtarmak çok güç.»

Freud'un, Viyana'daki Psikoanalitik Enstitüsü'nden yetişen son kişilerden biri olan New Yorklu bir ruhbilimci bana şunları söyledi:

Amerikan kadınlarını yirmi yıldır çözümlüyorum. Bu süre içinde kendimi sürekli olarak, Freud'un kuramını hastalarıma istemeyerek empoze ediyormuş gibi buluyordum. Neticede penise imrenme diye bir şey olmadığı sonucuna vardım. Cinsel bakımdan, vajinal olarak, son derece

doygun, ama olgunlaşmamış, gelişmemiş mutsuz kadınlar gördüm. Gerçek sorunu kadınlığıyla yetinememek olan bir hastamda penise imrenme bulmak için iki yıl oyalandım. Bu hastam bir gün düşünde ders verdiğini görmüştü. Bu kadının düşündeki güçlü özlemi de penise imrenme olarak geçiştiremezdim. Çünkü bu onun olgun bir yetişkin olarak doygunluk isteğinin bir ifadesiydi. Ona şöyle dedim: «Ben bu düşü çözümleyemem. Bunun icabına siz bakacaksınız.»

Aynı kişi, bir üniversitenin lisansüstü öğrencilerine: «Hastanız kitaptaki tanıma uymuyorsa kitabı bir yana atıp hastanızı dinleyin» demektedir.

Ama yine de Freudcu kuramlar, çoğu ömründe bir ruhçözümleyicisine gitmemiş, ama duyduklarına ve okuduklarına inanan kadınlarca benimsendi. Hastalarına uydurmak için kimi ruhçözümleyicilerin kuramları kısmen değiştirdiği ya da tümden yadsıdığı doğrudur. Ama nedense bu kamuoyuna yansıtılmamıştır. 1940'ların sonlarında Freud öylesi kabullenilmişti ki, eğitilmiş Amerikan kadınlarının neden evlerine geri dönmek için birbirleriyle yarıştığını kimse sorgulamadı. Ortada bir aksaklık olduğu anlaşılıp da sorular sorulmaya başlandığındaysa, bunları ancak Freudcu çerçeve içinde yanıtlamak olasıydı: Kadınlar için eğitim, özgürlük ve hak talep etmek, hatalıdır.

Freud kuramının Amerika'da eleştirilmeden kabullenilmesinin nedeni kısmen, nesnel gerçekler karşısında rahatsız edici sorulardan kaçınabilme olanağı sağlamasıydı. Büyük buhran ve savaştan sonra Freudcu ruhbilim bir insan davranış bilimi, insan acıları için bir tedavi yöntemi olmaktan öte bir anlam kazandı. Her şeyi içeren bir Amerikan ideolojisi, yeni bir din haline geldi. Tanrı, bayrak, ya da banka hesabının ifade ettiği şeylerle artık yetinemeyen, ama insanların linç edilmesi, Hindistan'la, Afrika'nın açlıktan ölen çocukları ve toplama kamplarından dolayı sorumluluk duymaktan usanmış insanların düşünce ve amaçlarındaki boşluğu doldurdu. Atom bombasından, Mc Carthy'den, bifteklerin tadını bozacak, arabaların, renkli televizyonların ve yüzme havuzlarının zevkini kaçıracak tüm rahatsız edici düşüncelerden iyi bir kaçış sağladı. Bi-

zim dünya sorunlarıyla uğraşmayıp, kendi bireysel zevklerimizin peşinden koşmamıza izin verdi. Ve cinselliği bir erdem haline getiren, bireysel ahlâksızlıklardan ayıbı kaldıran, zihin ve ruhun yüce isteklerine kuşkuyla bakılmasına yol açan bu yeni ruhbilimsel dinin yıkıcı niteliği, kadınları erkeklerden daha çok etkiledi.

Uzun süre insan karmaşıklığını laboratuvar farelerinin davranışlarıyla açıklamaya uğraşan ruhbilim, birdenbire Amerikan düşüncesinin boşluklarında fırtınalar yaratan kutsal bir Haçlı Seferi, önemi kazandı. Freud bu kutsal seferberliğin ruhani önderi, kuramıysa, *İncil*'iydi... Ve bu, ne denli heyecan verici, ne denli gerçek ve önemliydi! Kuramların karmaşıklığı, canı sıkılan Amerikalıları pek eğlendiriyordu. Hem, bazıları için, anlaşılmaz bile olsa, kim kalkıp doğruluğunu sorgulayacak yiğitliği gösterebilirdi ki? Amerika, ruhçözümsel hareketin merkezi oldu. Viyana ve Berlin'den Freudcu, Adlerci, Jungcu ruhçözümcüler Amerika'ya akın etti ve Amerikalıların artan sinir hastalıklarıyla dolarlarının üzerinde yeni okullar kuruldu.

Fakat bir iyileştirme yöntemi olarak ruhçözümlemenin kullanılması değildir kadınlar hakkındaki mistik görüşün ana nedeni. Kitle iletişim araçlarındaki yazarların ve editörlerin, reklam ajanslarına bağlı davranış araştırmacılarının ve onların arkasında da, kolej ve üniversitelerde Freudcu düşünceyi yaygınlaştıran ve herkesin anlayacağı dile çevirenlerin yarattığı bir şeydir kadınlığın gizemi. Freudcu ve yarı-Freudcu kuramlar her yere yayılmış ve yerleşmiştir, yanardağ patlamasının arkasında bıraktığı ince küller gibi. Kadınlığın gizemi kuramının en hevesli savunucuları da işlevselcilerdir; önceden yalayıp yuttukları Freudcu düşünceyi kullanarak «Evlilik ve Aile Hayatı Eğitimi» konusunda kurslar açmışlar, bununla ilgili olarak ayrıca bir sürü ana-baba eğitimi, çocuk eğitimi, akıl sağlığı kursları, tartışma grupları vb. kolejlerde yaygınlaşmıştır. Eğitimli genç ev kadınları için yeni psikolojik üstben, briç ve kanastanın yerini almıştır tüm ülkede. Ve bu Freudcu üstben, Freud'un dediği gibi etki yaparak, geçmişi sürdürmekten başka bir yarar getirmemiştir genç Amerikalı kadınlara.

İnsanlık hiçbir zaman tam anlamıyla içinde bulunduğu devri yaşamaz; üstben'in ideolojisi geçmişi, ırkın ve halkın geleneklerini sürdürür. Bu gelenekler zamanın ve yeni gelişmelerin etkisiyle yavaş olarak, ekonomik koşullardan oldukça bağımsız olarak ve ancak üstben aracılığıyla değişirler...

Freudcu kuram tarafından bilimsel bir din kertesine yükseltilen kadınlık gizemi, kadınlar için tek bir anlam taşıyordu: Kadınlar için herhangi bir geleceğin yadsınması. Atomçağının sorunlarını göğüslemeye hazır olarak yetişen kızlar, zamanımızın en önde gelen düşünürleri tarafından evlerine geri dönmeye çağrıldı. Bu kızların bilime duydukları saygı da, kadınlığın gizemini sorgulamalarına engel oldu.

6 İşlevsel Donma, Kadınlık Protestosu ve Margaret Mead

Son yirmi yıl boyunca Freudcu düşüncenin katalitik etkisi altında bulunan ruhçözümleyiciler, antropologlar, toplumsal ruhbilimciler ve davranış bilimleriyle uğraşan araştırmacılar, üniversite merkezlerinde vakıfların desteklediği konferanslarda ve meşleki seminerlerde bir araya gelmişlerdir. Çeşitli görüşlerin izdivacı hepsini de pek geliştirmiş görünüyor; ama bu arada bazı garip melezler de yetişti. Ruhçözümcüler antropolojiden ödünç aldıkları bilgiler ışığında «anal» ve «oral» kişilik gibi Freudcu kavramları yeniden yorumlamaya başladılar. Freud'un Viyana'sında görülen kültürel süreçlerin doğruluğunu kanıtlamak için, antropologlar Güney Hint Adaları'na doğru yola çıktı ve oralardaki aşiretleri «oral» ve «anal» topluluklar olarak sınıflamaya giriştiler. «Etnolojik saha araştırıcıları için ruhbilimsel ipuçlarıyla donanmış» olan bu antropologlar genellikle aradıklarını bulmayı başarıyorlardı da... Freudcu kuramdaki kültürel tek yanlılığı çıkarıp bunu düzeltecek yerde, Margaret Mead ve onun gibi kültür ve kişilik alanlarında öncülük eden bilimsel kişiler, antropolojik bulgularını Freudcu çerçeveye sığdırmaya çalışmakla hatayı büyüttüler. Ama Amerikan toplum bilimcileri arasında işlevselcilik (fonksiyonalizm) denilen bir saptırma

akımı başlamasaydı, tüm bunların bile kadınların üzerinde dondurucu bir etkisi olmayabilirdi.

Özellikle kültürel antropoloji ve toplumbilimden kaynaklanan ve uygulamalı aile yaşamı eğitiminde en aşırı noktasına erişen işlevcilik, toplumsal bilimleri daha «bilimsel» yapmak için bir girişim olarak başlatıldı. Bu düşünce, biyolojiden örnek alarak, toplumun tümünü kas ve kemikten ibaretmişçesine, «yapı» ve «işlev» açısından incelemeye yönelmişti. Toplum içindeki bir kurumu yalnızca toplum içindeki işlevi açısından inceleyerek, toplumbilimciler, bilimsel olmayan değer yargılarını değiştirebileceklerini sanıyorlardı. Pratikteyse işlevselcilik, bilimsel olmaktan çok, bilimsel sözcüklerin kullanıldığı bir demagojiden ibaret kaldı. «İşlevi şudur...» deyimi genellikle «işlevi şu olmalıdır...» biçiminde yorumlanıyordu. Toplumbilimciler, ruhçözümleyicilerin önyargılarına Freudcu kılıf geçirmesi gibi, kendilerininkine işlevsel kılıf geçirdiklerini kavrayamıyorlardı. «Kadının rolü» adı verilen jenerik terime değişmez bir anlam ve kutsal bir kavram getirerek işlevselcilik, kadınları bir bakıma buzdolabına koydu, dondurdu. Kadınlar, çevrelerindeki dünya ilerlemeyi sürdürürken yakışıklı Prens'in gelip bir öpücükle kendisini uyandırmasını bekleyen Uyuyan Güzel'ler gibi, hareketsiz bir yaşama itildiler.

İşlevselcilik adına kadınların çevresinde acı verici sıkı bir çember çizen kadın ve erkek toplumbilimciler aynı zamanda «kadınsı protesto» diyeceğim ortak bir tutumu paylaşıyorlardı. Eğer, «erkeksi protesto» (işlevselcilerin erkeklere imrenen ve dolayısıyla erkek olmak isteyen ve giderek erkekleşen kadınlara taktıkları ad) diye bir şey var sayılırsa, bunun karşıtı bugün bir «kadınsı protesto» olarak görülebilir. Kadınsı protesto, kadınların gerçek niteliklerini yadsıyan ve onları yalnızca birer kadın olarak tutmak isteyen kadın ve erkek uzmanların yarattığı bir durumdur. Açıkçası «kadınsı protesto», kadınların erkeklerle eşit olmalarının doğuracağı sakıncalardan kaçınmak için yaratılmıştır. Ama Tanrısal bir üstünlüğe sahip, bir dediği iki olmayan bir toplumbilimci neden kadınları gelişmenin getireceği acılardan korumak istesin ki?

Koruyuculuk genellikle kadınların yüzüne kapanan ka-

pıların sesini azaltmıştır; bilim adına yapıldığından, bazı önyargıların açık seçik görülmesini engellemiştir. Yaşlı bir büyükbaba, fizikçi olmak istediği için matematik çalışan Nora'ya, kaşlarını çatarak: «Kadınların yeri evidir» dese, Nora büyükbabasına gülerek: «Ama büyükbaba, biz 1963'teyiz» diye karşılık verebilir. Ama aynı kız pipolu çağdaş toplumbilim profesörüne, ya da Margaret Mead'in kitabına, ya da *Kadın Cinselliği* üzerine yazılmış iki ciltlik başvuru kitabına, bunlar büyükbabanın dediklerinin aynını başka bir dille anlatıyor olsa bile, aynı umursamazlıkla gülemez. İşlevselliğin, Freudcu ruhbilimin ve kültürel antropolojinin karmaşık, gizemli dili, onların sözlerinin büyükbabanın geri mantığını dile getirdiğini gözden kaçırmaktadır.

Böylece, bizim Noramız, Kraliçe Viktorya'nın 1870 te yazılmış şu açık mektubunu okuyunca tebessüm edecektir: «Kraliçe, 'Kadın Hakları' denilen ve her türlü kadınca duygularla kadınlık iffetini ayaklar altına almış, cinsiyetinin verdiği zayıflığa bakmadan kendilerini budalaca bir ihanete kaptırmış bu çılgınlara karşı sözle ve yazıyla mücadele edecek yurttaşlarını yardımına çağırır... Bu konu Kraliçe'yi son derece hiddetlendirmektedir. Tanrı kadınlarla erkekleri farklı yaratmıştır: Şu halde herkes kendi yerini bilmeli!»

Ama *Modernler İçin Evlilik, (Marriage for Moderns)* adlı kitapta aşağıdaki sözleri okuyunca aynı alaycı tavrı takınamaz:

Cinsiyetler birbirlerini tamamlar. Kol saatimde bana zamanı gösteren, akreple yelkovandır. Şu halde parçalar bütünden daha önemlidir diyebilir miyiz? Ne biri, ne öteki daha önemlidir. Her ikisi de kendi işlevi açısından değerlendirilmelidir. Parçalar, birlikte işlev gören bir bütün oluşturur. Tek başına olan herhangi biri, bir anlamda, yarımdır. Parçalar birbirini tamamlar... Kadınlar ve erkekler aynı meslekleri yapar ya da aynı işlevlerde birleşirlerse, birbirini tamamlayıcı bu ilişki yitirilebilir.»

Bu kitap, 1942'de yayınlanmıştı. Yirmi yıl üniversitede kızlara ders kitabı olarak okutulmuştur. Toplumbilim, ya da Evlilik ve Hayata Uyum, ya da Aile Yaşamı

dersleri kisvesi altında kızlara şu tür telkinlerde bulunulmaktadır:

Biz gerçekçi bir dünyada yaşıyoruz. Bugünün dünyası geleceği belirlemektedir. Bugünün dünyasında geçmiş geleneklerin hâlâ güçlü bir etkisi vardır ve bu, kuramların etkisinden daha yaygındır. Bugünün dünyasında da çoğu kadın ve erkek hâlâ evlenmekte ve kadınların çoğu ev kadını haline gelmektedir. Gelenekler ve ahlak kökten değiştiği zaman, ya da 2000 yılında yaşamın nasıl olacağını düşünmek ilginç bir zihin jimnastiği olabilir, ancak bunlar genç insanların bugünkü yaşamın kaçınılmaz gerçeklerine uyum yapmalarına, evlenip çocuk yetiştirme zorunluğunda oluşlarını kabullenmelerine, ya da evliliklerini daha doyurucu bir hale getirmelerine yardımcı olamamaktadır.

«Yaşamın kaçınılmaz gerçeklerine uyum sağlamak», bugünkü hayatın ne denli bir hızla değişmekte olduğunu ve bugün yirmi yaşında bu uyumu sağlayan kızların 2000 yılında hala sağ olacakları gerçeğini yadsımaktadır. Bu işlevselci, «kadınlarla erkekler arasındaki tüm farklılıklara», «uyum» sağlamanın dışında yaklaşılmasını yasaklamaktadır. Ve eğer, bizim Nora'mız gibi, kadın bir meslek sahibi olmayı düşünüyorsa, onu uyarıcı bir el işaretiyle vazgeçirmeye çalışır:

Tarihte ilk kez, büyük sayılarda genç kadın kendisine şu soruyu sormaktadır: «Kendimi bir hayat boyu kısır bir mesleğe mi vereyim? Yoksa evlenip annelik ve ev kadını sorumluluklarını yükleneceğim güne dek oyalanacak bir işle mi uğraşayım? Yoksa ev kadınlığıyla mesleği bir arada mı yürütmeye çalışayım?..»

Eğer kadın mesleğinde, evlilikten daha fazla bir şeyler bulabilecekse, buna bir diyeceğimiz yok. Ancak birçok genç kadın, çoğu meslekte kendini ifade edebileceği bir ortam olmadığı gerçeğini unutmaktadır. Ayrıca, ancak kadın ve erkeklerin küçük bir azınlığının kendini bir meslek aracılığıyla ifade etme yeteneğinin olduğu da unutulmamalıdır.

Nora böylece, meslek sahibi olmayı seçtiği takdirde,

kısır bir yaşam sürdürmeyi seçmiş olacağı gibi neşeli bir haberle baş başa bırakılır. Evlilikle mesleği bir arada yürütebileceğini sanıyorsa, işlevselci onu yine düzeltir:

Acaba kaç kişi... iki ayrı mesleği aynı başarıyla yürütebilir? Çok değil. Bunu üstün yetenekli bir insan belki yapabilir, ama sıradan kimselerin harcı değildir. Evlilik ve ev kadınlığını diğer bir meslekle birleştirme sorunu özellikle zordur, çünkü bu iki farklı uğraş kişide iki farklı özelliğin varlığını gerektirir. Bunlardan ilkinde başarılı olmak için kişinin kendini feda etmesi, ikincisindeyse kendini geliştirmesi istenir. Birincisinde işbirliği, ikincisinde rekabet vardır... Oysa kadınla kocası birbirlerinin işlerini tekrarlamak yerine birbirlerine destek oldukları zaman evlilik şansı artar...

Evlilik üstüne bu ders kitabı, kendi ekolünün en az üstü örtülü olanlarındandır. Buradaki işlevselci görüşlerin belirli hiçbir bilimsel gerçeğe dayanmadığını saptamak son derece kolaydır. «Bu böyledir, şu halde böyle olmalıdır» demek herhalde pek bilimsel olmasa gerek. Ne ki, bu dönem boyunca tüm Amerikan toplumbilimini etkisi altına alan işlevselciliğin özünde işte bu gerçek yatmaktaydı. Üniversitelerdeki genç kadınlara Talcott Parsons'un «Birleşik Devletler'in sosyal yapısında cinsel rollerin analizi» adlı otoriter dersleri verilmekteydi. Otoriter nitelikte bir yönelticilik taşıyan bu derslerde kadınlara «evcillik», «çekicilik», ve «iyi arkadaşlık» özellikleriyle bezenmiş birer «ev kadını» olmasının dışında hiçbir seçenek tanınmıyordu:

Bazılarını ayrı tutarsak, yetişkin bir erkeğin kendine karşı ve başkalarının gözünde saygı gören bir kimse olabilmesi için geçerli bir işle «hayatını kazanması» gerektiğini söylemek bir abartma sayılmaz... Kadının rolündeyse durum, kökten farklıdır... Kadının esas konumu kocasının eşi ve çocuklarının annesi olmaktır...

Tanınmış bir toplumbilimci ve işlevsel kuramcı olan Parsons, bu «cinsel rollerin ayrımı»nda ortaya çıkan gerilimin kaynaklarını doğru olarak saptamaktadır. Ev kadın-

lığı rolünün «evcillik» yönünün «hareketli bir kimsenin tüm gününü dolduramayacak derecede önemini yitirdiğini» söylemektedir; «çekicilik örüntüsü», «erken bir yaş düzeyiyle ilişkilidir», ve «artan yaşla bu imgeyi koruma çabaları sonucu ciddi sorunlar ortaya çıkar». Bunlara ek olarak, «iyi arkadaşlık» özelliği de «ancak en zeki ve girişimci kimselerin bu yönde doyurucu uyum sağlayabilmeleri yoluyla» yerine gelir. Parsons şu sonuca varmaktadır: «...Açıktır ki, yetişkin kadın rolünde yeterince güvensizlik ve gerilim vardır ve bunun sonuçları yaygın nevrotik davranışlarla kendini gösterir.» Ama Parsons daha sonra şu uyarıyı yapmaktadır:

Hiç kuşkusuz, yetişkin kadının kendi sınıfından olan erkeklerle boy ölçüşecek alanlarda bir meslek sahibi olma yolunu seçme olanağı vardır. Ancak, kadınların kurtuluşunda büyük ilerlemeler kaydedilmiş olmasına karşın kadınlardan ancak küçük bir kısmının bu yola yönelmiş olması dikkat çekicidir. Böyle bir şeyin yerleşmesi ancak aile yapısında köklü değişikliklerin yapılmasından sonra olasıdır.

Kadınlarla erkekler arasında gerçek eşitlik «işlevsel» olamaz; düzen ancak kadının bir anne ve eş olarak kalması, ya da en çok, bir «meslek» yerine bir «iş» edinmesiyle korunabilir. Böylece Parsons'un «işlevsel» kavramı, toplumsal yapının olduğu gibi korunması için kullanılmaktadır. Anlaşıldığı gibi, işlevselcilerin başlıca ilgi alanları da budur.

Aile dayanışmasında tam bir fırsat eşitliği olması kesin uyumsuzluk yaratır... Evli kadınlar evlerinin dışında bir işte çalıştıkları zaman bu işler genellikle, kendi sınıflarından olan erkeklerle dolaysız rekabete girişmelerine yol açacak türden olmaktadır. Bizim toplumumuzda kadınlar genellikle kendilerini süslemekle ilgilenirler, ve haklarındaki değer yargıları da bu açıdan verilir. Bizim sınıfsal yapımızda bu farklılığın işlevsel olarak aile içinde dayanışmayı sağladığına işaret etmek isteriz.

Toplumumuzda kızların «kadın rolü oynamaya» na-

sıl uyum sağladıkları konusunu işlevsel açıdan güzel bir biçimde inceleyen tanınmış kadın toplumbilimci Mirra Komarovsky bile işlevselciliğin empoze ettiği katı kalıptan kurtulamamıştır: statükoya uyum sağlanması. Kişi, inceleme alanını, belirli bir toplumsal sistem içinde belirli bir kurumun işlevine yönelttiğinde, bu kurumun işlevine hiçbir seçenek tanımıyorsa, kaçınılmaz olarak o sistemin getirdiği tüm eşitsizlikleri ve haksızlıkları doğru ve güzel olarak göstermek zorunda kalır. Toplumun, bilimcilerin kendi işlevlerini, bireyin sitem içindeki «rolüne» uyum sağlamasını» sağlamak olarak yanlış bir yöne yöneltmiş olmalarına şaşmayalım.

Toplumsal bir sistemin işlev görmesi, kişilerin büyük çoğunluğunun toplum içindeki yerlerini bulmuş ve buna kendilerinden beklenen uyumu sağlamış olmaları sayesinde olasıdır... Değişik cinsten kimselerin yetiştirilmelerindeki farklılıklar... açıkça onların yetişkin hayattaki göreli rolleriyle ilişkilidir. Geleceğin ev kadınına ev içinde görev verilirken, erkek çocuğa «gazete satmak» ya da yaz aylarında dışarıda bir yerde çalışmak gibi daha büyük özgürlükler tanınır, böylece gelecekte evinin ekmeğini kazanmaya hazırlanır. Ekmeği kazanacak olan, özgürlük, rekabet, saldırganlık ve baskın özellikler taşımalıdır.

Bu toplumbilimciye göre kızların «geleneksel yetiştirilme tarzlarında»ki tehlike, bunun belki de kıza, «eş olarak oynayacağı rol için gerekli olan ölçüde özgürlük, kendine güven ve bir dereceye kadar kendi görüşlerini açıklama olanaklarını verememesidir.» İşlevselci şöyle sürdürür:

Ana-baba, kadınlık rolünün bazı geleneksel özelliklerini haklı olarak değersiz bulsa bile, kız çocuğun günün kabullenilen ölçütlerinin çok dışında hareket etmesine göz yummakla yanlış yapmış olur... Çağdaş yaşamın gerektirdiği ekonomik ve aile sorumlulukları yüklenecek kız evlatlar yetiştirirken ana-babaların takınacakları tavırlar bugün tanımı yapılan kadınlık özelliklerinden uzaklaşmak için kız evlatlarda özlemler yaratabilir. Üniversite mezunu ev kadınını ailesinin eğitilmiş bir özü yapan eğitim, aynı zamanda kadında ev kadınlığının öteki gerekleriyle bağdaş-

mayan istek ve meraklar da uyandırabilir... Bugün, tanımı yapılan bu kadınlara zıt düşen merak ve yeteneklerin gelişmesi tehlikesiyle karşı karşıyayız.

Yazar, toplumbilimci olmak isteyen bir kızın öyküsüyle devam ediyor. Kız, karısının çalışmasını istemeyen bir askerle nişanlıdır. Bu nedenle, nişanlısını kırmamak için, iyi bir iş bulamayıp durumundan bu şekilde sıyrılmayı ummaktadır:

Gelecekteki kocasının isteklerine onurunu yitirmeden boyun eğmesi için kötü bir işe girmenin iyi bir bahane olacağını düşünüyordu. Ülkesinin yetişmiş kişilere olan gereksinimine, kendi geleceğinin belirsiz oluşuna, kendi özel meraklarına aldırmadan, gelişigüzel bir işe girdi. Kararının makul olup olmadığını ancak gelecek gösterecekti. Nişanlısı cepheden döner de onunla evlenirse, onun yardımı olmaksızın ailesine bakacak kadar para kazanabilirse, bastırılan istekleri geri tepmezse, o zaman, aldığı karardan dolayı pişmanlık duymayacaktı...

İçinde bulunduğumuz şu tarihi anda, en iyi uyumu yapmış olan bir genç kız, okulda yeterince başarılı, ama sürekli olarak en yüksek notu alamayacak kadar zeki olandır. Bu kız yeteneklidir, ama yeteneklerini göreli olarak kadınlara yeni açılmış çalışma alanlarında göstermez. Kendisi, iki ayağının üstünde durup yaşamını kazanabilecek denli bağımsızdır, ama erkeklerle boy ölçüşecek derecede iyi bir yaşam kazanmaz; herhangi bir işi oldukça iyi becerir, ama mutluluğu için bu işin varlığına mutlaka gereksinim duymaz.

Böylece, kadınlığın kültürel tanımına uygun düşmesi için (görünüşte bunu kendine hiç uygulamayan) bu kadın toplumbilimci, Amerikan kadınının *çocuklaştırılmasını* savunmaktadır.

Genellikle denilebilir ki, bir kadın ne denli «çocuksu» kalır, kendi kendine karar almakta ne denli güçlük çeker, davranışlarını yöneltmekte anne-babasına ne denli bağımlılık duyar, ya da manevi bağımsızlıktan ne denli uzak kalırsa, ileride kuracağı yuvaya bağlılık göstermekte de,

erkeğe göre, o denli başarılı olur. Hiç kuşkusuz, kadınların üstüne titrenmesi ve korunmaları kadınlarda genelleşmiş bir bağımlılık duygusu uyandırır ve bu, hâlâ birçok ataerkil özellikler gösteren toplulumuzda, baba evinden koca evine geçişi kolaylaştırır.

Yazar, bazı araştırmalarda üniversiteli kızların erkeklere kıyasla gerçekten daha çocuksu oldukları, anne-babalarına daha bağlı oldukları ve erkekler gibi kendi başlarına kalmayı öğrenerek olgunlaşmadıklarını bulup çıkarıyor. Kadınlar anne-babalarına gerçekten çok bağlı «çocuksu» varlıklar olsalardı, evlilikteki kayınvalide-kayınpeder sorununun daha çok kadının ebeveynleri tarafından oluşturulması gerekirdi. Oysa toplumbilimcimiz incelediği yirmi ruhbilimsel olaydan hiçbirinde ailede anne-baba yüzünden çıkan çatışmaların kadının ailesine bağlılığından doğduğu konusunda bir belirti bulamıyor.

Amerikan toplumbilimcileri için işlevselcilik iyi bir çıkış yolu oldu. Her şeyi «olduğu gibi» tanımladıklarından hiç kuşkumuz yok. Bunu yaparken gerçeklere dayanarak kuramlar oluşturma ve derindeki gizli gerçekleri araştırma zorunluluğundan da kendilerini kurtarmış oldular. Ayrıca çatışmalara yol açabilecek soru ve yanıtlar ortaya atmaktan da kaçındılar. (Hem de tam Amerika'da ve akademik çevrelerde çatışmanın hoş karşılanmadığı bir devrede oldu bu.) Sonsuz bir «şimdiki zaman»ı kabullenerek geçmişten farklı bir geleçek olabileceğini yadsıdılar. Hiç kuşkusuz onların bu yorumları, gelecek değişmediği sürece, doğru olarak nitelendirilebilirdi.

Bilim ve bilim adamları, C.P. Snow'un dediği gibi: geleceğe yöneliktir. Oysa işlevsel damga altındaki toplumbilimciler öylesine bir katılıkla bugüne yönelmişlerdi ki, geleceği yadsıdılar. Kuramları geçmişin önyargılarını güçlendirdi ve değişmeyi açıkça engelledi.

Son zamanlarda toplumbilimcilerin bizzat kendileri işlevselciliğin bir bakıma hiçbir şey demediği için «utanç verici» olduğu sonucuna varmışlardır. Ne var ki, işlevsel çözümlemenin kadın kurbanları bundan derin bir biçimde etkilenmiş bulunuyor. «Kadınsı protestoyu» sürdürenler, ve kadınlığı olduğundan öteye abartanlar, bunu ister işlevselcilik, ister sadece kendilerince bilinen özel ve entelek-

tüel nedenlerle yapmış olsunlar, kadınların geleceğine kapıları kapadılar. Uyum uğruna koparılan bu fırtınada, bir gerçek unutulmuştu: Kadınlar tam gizilgüçlerinden daha geride bulunan bir duruma uymaya zorlanıyorlardı. İşlevselciler «anatomi yazgıdır» diyen Freudcu görüşü tümüyle kabullenmiyorlardı, ama kadınlar üzerine eşit derecede kısıtlayıcı olan başka bir görüşü tüm benlikleriyle benimsemişlerdi:

Kadın, toplumun tanımladığı biçimiyle vardır. İşlevsel antropologların çoğu da kadın anatomisinin yazgısını belirlediği insan topluluklarını incelemişlerdir.

Çağdaş kadın üzerinde hem kadınlık protestosu hem de işlevselcilik açısından en güçlü etkiyi Margaret Mead yapmıştır. Onun kültür ve kişilik üstüne çalışmaları — kitap üstüne kitap, inceleme üstüne inceleme — benim, benden önceki ve şimdiki kuşaklar üstünde köklü bir etki bırakmıştır. O, Amerika'da düşünen kadının simgesiydi, halen öyledir. 1928'de yazdığı *Samoa'da Büyümek (Coming of Age in Samoa)* ile *New York Times* dergisi ya da *Redbook*'ta çıkan son yazıları arasında geçen otuzu aşkın yıl içinde çok verimli olmuştur. Yapıtları üniversitelerde Antropoloji, Toplumbilim, Eğitim, Evlilik ve Aile Yaşamı derslerini alan kızlar tarafından, ileride kadınlarla çalışacak lisans üstü öğrencileri tarafından, geleceğin ruh doktorları ve çocuk eğiticileri tarafından, hatta ilerici genç papazların devam ettikleri ilahiyat üniversitelerinde yaygınlıkla okunmaktadır. Ayrıca o, her yaşta çok sayıda kadın tarafından okunan kadın dergilerinde ve gazetelerin pazar eklerinde de yazılar yazmaktadır. Margaret Mead kendi kendisinin en iyi reklamcısıdır ve onun etkisi Amerikan düşüncesinin her katmanında hissedilebilir.

Kadınlar arasında onun etkisi bir çelişki yaratmıştır. Kadınlığın gizemi, zamanının herhangi bir düşünüründen istediği düşünceyi alabilir. Margaret Mead'den, onun üç ilkel toplumda: Arapeş, Mundugumor ve Çambulilerde gördüğü cinsel ve davranışsal farklılıkları açıklayış biçimini de alabilirdi. Mead bundan Arapeşlerde hem erkek, hem de kadınlarda «dişi» ve «anaç» kişilik ve edilgin cinsellik görmüştü çünkü bu toplumda cinslerin her ikisi de, başkalarının gereksinme ve istemlerine duyarlı, karşılıklı dayanışmaya alıştırılarak ve saldırganlık duyguları gelişti-

rilmeden yetiştirilmekteydi. Mundugumor toplumunda hem kadın hem de kocası saldırgan ve sert karakterli, pozitif, yani erkeksi özelliklere sahipti. Çambuli'deyse kadın üstün, yöneten, buna karşılık erkek daha az sorumlu ve yönetilen durumundaydı. Bunlara bakarak insan doğasının çok çeşitlilik gösterdiği görülüyordu.

Geleneksel olarak bizim kadınsı kabul ettiğimiz davranış özellikleri — edilginlik, yönetilebilirlik ve çocukları koruma güdüsü — bir kabilede erkeksi davranış olarak tanımlanabiliyor, başka bir kabiledeyse bu tür davranışlar hem erkek, hem de kadınlar için yasaklanabiliyorsa, o zaman davranışların cinsiyete ilişkin özellikleri olduğu şeklinde bir sonuca varmamıza neden kalmamaktadır... Elimizdeki veriler, kadınsı ve erkeksi olarak tanımladığımız kişilik özelliklerinden tümünün değilse bile, çoğunun cinsellikle pek ilişkili olmadığına işaret etmektedir.

O, bu tür antropolojik gözlemlerden hareketle, gelişigüzel cinsel tanımlamalarla kadınların tüm gizilgüçlerini geliştirmelerine engel olunan toplumumuz kültüründe gerçekten devrimci bir yeni görüş yaratabilirdi. Ama mistik düşünce ondan bu görüşü almadı. Margaret Mead'in görüşleri de gittikçe ilk berraklığını yitirerek bulanıklaşmakta, ve kadının cinsel-biyolojik işlevlerini göklere çıkaran bir nitelik kazanmaktaydı. O, kimi zamanlar insan kişiliğinin uysallığı üzerine duyarlığını yitirerek, antropolojik verilere Freudcu bir açıdan bakmakta, cinsel biyolojinin her şeyi belirlediğini, anatominin yazgı olduğunu kabul etmektedir. Kimi kez de işlevsel bir tartışmaya girmekte ve kadınların gizilgücünün, insanlık gizilgücü kadar çeşitli ve sınırsız olduğunu kabullenmekle birlikte, yine de bir kültür tarafından konulan cinsel biyolojik sınırlar içinde kalmanın iyi olacağını söylemektedir. Bazen her iki görüş de aynı sayfada yer almakta, bu arada toplumun erkeksi diye tanımladığı insan gizilgücünü elde etmeye uğraşan bir kadının karşılaşacağı güçlüklere işaret ederek kadınları uyarmaktan geri durmamaktadır.

İnsanlara ayrıcalık ve statü veren önemli koşullardan biri de çeşitli insan kültürlerinin üstüne kurulduğu iki

cinsiyet arasındaki farklılıklardır... Kimi zaman bir özellik bir cinsiyete, kimi zamansa ötekine yakıştırılır. Bugün oğlan çocuklarının yetiştirilmelerine özel dikkat göstermek gerekir, yarınsa kız çocukların üstüne titrenir... Bazı insanlar kadınların dışarıda çalışamayacak kadar güçsüz olduklarını söylerken, bazıları da kadınların «kafaları erkeklerden daha sağlam olduğu için» en ağır yükleri bile taşıyabileceklerine inanırlar... Bizim geleneksel Avrupa dinlerimizi de içeren bazı dinler, kadınlara dinsel aşama sırasında erkekten daha aşağı bir yer tanımaktadır. Ötekilerse doğaüstü dünyayla olan simgesel tüm ilişkilerini, kadının doğal işlevlerinin öykünmesi biçiminde düzenlemişlerdir... İncelediğimiz tüm konularda örflerin büyük bir çeşitlilik ve iki cinsin rollerinin sık sık birbirine zıt örüntüler, (düzenler) gösterdiğini görebiliriz.

Ama bu örüntüler her zaman vardır. Gelecek kuşakların yaratılmasında oynadıkları rolden başka, kadınlarla erkekler arasında hiçbir fark gözetmeyen tek bir kültür tanımıyoruz. Hiçbir kültür kadınla erkeği sadece cinsel özellik göstermeyen değişik yeteneklerde insanlar olarak tanımlamaz.

Biz burada biyolojik yaratılışımızın derinliklerine işlemiş bir özellikle olduğu için dokunulmazlığı olan bir durumla mı karşı karşıyayız? Yoksa, çok derinlerde olmasa bile, elverişli olduğu için değişmemesi gerektiğinden mi duruma müdahale etmemeyi seçiyoruz? Örneğin, cinslerin davranışlarını farklı biçimlendirmek, farklı cinslere birbirlerinin tersi giyinip yürümeyi ve farklı tip işlerde uzmanlaşmayı öğretmek, çocukların doğup büyütülmelerini kolaylaştırmak bakımından daha iyi değil midir?

Ayrıca, «cinsiyet farklarının gizilgüçleri nedir?» diye de sormalıyız... Eğer erkek çocuklar hiçbir zaman bir çocuk yapamayacaklarını, bunun kız çocuklarının doğal hakkı olduğunu öğrenmenin getirdiği şoku karşılayıp sindirmek durumunda kalıyorlarsa bu, nasıl oluyor da onları daha yaratıcı bir biçimde hırslı, ve başarıya meraklı yapabiliyor? Küçük kızlar büyürlerken kendi cinsiyetlerinde bir eksiklik olduğu düşüncesiyle, bunu yenmek için, biraz daha gayret sarf ederlerse de, bu gayretleri anne olmalarıyla sona ermektedir. Bu durum da belki onların ilerleme

hırslarına bir sınır getirmektedir. Fakat acaba başka olumlu gizilgüçler var mıdır?

Margaret Mead'in mistik görüş için bir dayanak noktası haline gelen *Male and Female (Erkek ve Dişi)* adlı kitabından alınan bu parçalar, onun Freudcu inançlarının bir kanıtıdır. Her ne kadar o, her tümceyi (bilimsel görünme isteğiyle) «eğer» sözcüğü ile başlatmaktaysa da, bu çok anlamlı bir «eğer»dir. Çünkü kültür ve kişiliğe yaklaşım açınıza temel olarak cinsel farklılıkları alıyorsanız, (Freudcular gibi) insan kişiliğinin itici gücünün cinsiyet olduğunu var sayıyorsanız ve bundan da öteye, bir antropolog olarak her kültür için geçerli olan tek davranışın kadın-erkek ilişkilerinde üreme uğraşı olduğunu biliyorsanız, kaçınılmaz olarak bu uğraşa, bu tek biyolojik farklılığa kadın kişiliğini belirleyen en önemli etmen gözüyle bakmaya başlarsınız.

Margaret Mead, 1931'den sonra yaptığı saha araştırmalarında Freud'un vücut bölgelerine verdiği adları da kullandığını saklamamaktadır. Böylece toplumda «uygarlığın üstyapısının dayandığı yaratıcı, gösterişli, iddialı özellikleri» penisle, ve kadın yaratıcılığını da uterus'un «edilgin kabul ediciliği»yle tanımlamaya başlamaktadır.

Margaret Mead'in Güney denizlerindeki adalarda yaşayan ilkel toplumları ilk ziyaret ettiği günlerde oradaki insanların yazgısını anatomi belirliyor olabilirdi. Herhalde o zamanlar, yetişkin insanların kişiliğini bedenin ilkel içgüdülerinin belirlediği biçimindeki Freudcu tezin burada inandırıcı olarak varlığını sezme olanağı vardı. Oradaki insanların yaşamları daha gelişmiş uygarlık düzeyinde ve çevresiyle içgüdülerini akılla denetlemeyi öğrenmiş insanların yaşantıları kadar değişikliğe uğramamıştı. O ilkel, çıplak halklarda kadın ve erkek arasındaki biyolojik farkları yaşamın temel gücü olarak kabullenmek herhalde daha kolay olmuştur. Ama bir kadını karmaşık bir çağdaş uygarlıkta, çıplak insan vücudunun kişiliği ve yaşamını etkileyeceğine inandırmak için, böyle bir adaya giderken insanın gözünde Freudcu merceklerin olması, ve bazı antropologların «tarihin tuvalet kağıdı yapılacak kuramı» dedikleri şeyi, işe başlamadan önce kabullenmiş olması gerekir.

Bugünkü antropologlar artık kendi uygarlığımızı anlamak için, ilkel uygarlıkların laboratuvardaymışçasına incelenmesinde fazla taraftar görünmüyorlar; uygarlık o denli tekdüze değlidir.

Güney denizlerinin ilkel toplumlarındaki insanlarla çağdaş kentlerdeki insanların beden yapılarının aynı oluşuna bakarak, insan kişiliğini ve uygarlığı cinsel benzetmelerle açıklayan bir kuramı benimseyen bir antropolog, çağdaş uygarlıktaki bir kadına, aynı Güney denizlerindeki bir kadının yaptığı gibi, bedeniyle var olmasını önerebilir. Ama asıl sorun, Margaret Mead'in bize, içinde yaşayabileceğimiz, insan başarısının doruğuna çocuk doğurmakla erişilen bir Güney denizi dünyası veremeyişidir.

Bali'de iki-üç yaşlarındaki küçük kız çocukları göbeklerini ileri doğru çıkararak yürür, ve daha yaşlı kadınlar onlara «gebe» diye takılırlar. Ve böylece kız çocuk her ne kadar cinsel özellikleri henüz belirgin değilse de, göğüsleri birer küçük düğmeden, üreme organı gösterişsiz bir kıvrımdan ibaretse de, bir gün gebe kalacağını, bir gün bir bebeğinin olacağını öğrenir. Ve bir bebek sahibi olmak, en büyük yapının beş metre yüksekliğinde, en büyük teknenin yedi metre uzunluğunda olduğu bu küçük dünyanın insanlarının gözünde, dünyanın en büyük, en önemli olayıdır. Daha da öteye giderek küçük kız, çok kuvvetli ve hareketli olduğu için, çok çalışıp mücadele ettiği, uğraştığı ve sonunda başarı kazandığı için değil de, yalnızca erkek değil kız olduğu için bir bebeğinin olacağını da öğrenir. Ve kızlar kadın olurlar ve — kadınlıklarını koruyabilirlerse — sonunda çocukları olur.

Yirminci yüzyılda inisiyatif, enerji ve çalışma gerektiren bir alanda erkeklerle rekabete girişen ve başarısı erkekler tarafından kıskanılan bir kadın olan Margaret Mead'den daha az yetenekli bir kadın için, Güney denizlerindeki kadının sadece çocuk doğurmakla sağladığı başarı çok çekici gelse gerekir!

Bizim Batılı dünya görüş açımızda erkeğin kaburgasından oluşan kadın, en çok erkeğin yüksek güç ve yeteneklerine öykünmekle yetinebilir. Başlangıçtaki inanışlardaysa

kadının, çocuk yapma yeteneğiyle, yaşamın sırrını taşıdığına inanılır. Bunlarda erkeğin rolü belirsiz, ve belki de gereksizdir. Erkek temeldeki geriliğini gidermek amacıyla büyük gayretlerle bir yöntem geliştirmiştir. Tüm etkinliği çıkardıkları seslerin onları dinleyenlerce (yani kadınlar ve çocuklarca) bilinmemesi olan çeşitli esrarlı aletlerle, boş kütükler ve bambu yivleriyle bezenen erkekler gizlendikleri yerlerden garip gürültüler çıkarırlar... Bu garip seslerle oğlanları kadınların yanından kendi yanlarına çekerler, onları böylelikle erkekleştirirler. Kadınların insan yarattıkları doğrudur, ama ancak erkekler, oğlanları erkek yapabilirler.

İlkel toplumların, «sonsuz tabu ve önlemlerle korunan sallantılı bir yapılarının olduğu» gerçektir ve bu yapı kadınların utangaçlığı, çırpıntılı korkuları, erkek kaprislerine boyun eğmeleri ve herkesin kurallara uyduğu sürece korunur. «Kadınlara gürültüyü koparan yivleri gösteren ilk misyoner, kültürü başarıyla çökertir.» Ama Amerikan kadın ve erkeklerine kendi gelişigüzel ve sallantılı tabularını, utançlarını, korkularını ve erkek kaprislerine boyun eğişlerinin «yivlerini gösterebilecek» olan Margaret Mead bilgisini bu yönde kullanmamıştır. O tüm erkeklerin kadınları kıskandığı Samoa, Bali gibi yerlerden örnekler getirerek Amerikan kadını için öyle bir ideal yarattı ki, cinsel önyargıların sallantılı yapısına, mistik görüşe yeni bir gerçeklik kazandırdı.

Dil, antropolojiktir. Gerçek diye öne sürülen kuram Freudcudur; ama özlenen şey, cennet bahçesine geri dönüştür. Kadınların eğitimle başlayan «kutsal mutsuzlukları»nı unutarak erkek başarısının çocuk doğuramamanın yarattığı boşluğu dolduran bir uğraş olarak yorumlandığı bir bahçeye dönüş...

Uygarlığın sürekli uğraşı, erkeklik rolünü yeterince iyi tanımlayabilmek olmuştur. Erkeğin rolü, bahçe yapıp hayvan yetiştirmek, hayvan ya da düşman öldürmek, köprü yapmak ya da banka hesaplarıyla uğraşmak olsun, erkeğe, yaşamı süresince, çocuk doğuramadığı için kendinden sakınıldığını sandığı başarıyı başka bir konuda sağlamak olanağı verilmelidir. Kadınlık durumundaysa toplumsal düzen-

lemelerle onların biyolojik rollerini oynamalarına izin verilmelidir.

Mistik görüş, Margaret Mead'den kadının sınanmamış büyük insanlık gizilgücünü değil de her kültürde sınanan ve Margaret Mead'in göklere çıkardığı kadının cinsel işlevini almıştır. Kadının bu işlevi uygar toplumlarda, nadiren dünyanın en önemli olayı olarak kabullenilir. Uygar toplumlarda daha çok insan yaratıcılığının sınırsız gizilgüçleri hayranlık uyandırmaktadır ve bu yollar bugüne dek daha çok erkekler tarafından denenmiştir. Mistik görüş, Margaret Mead'in kadınların yalnızca kadın olarak kalmak ve çocuk doğurmakla, erkeklerin yaratıcı özellikleriyle elde ettikleri başarıya eş bir başarı ve saygı sağlayacakları biçimindeki görüşünü benimsemiştir. Tüm bunlardan, sanki kadınlarda bir rahimde bir çift göğüsün olması onlara, erkeklerin hiçbir zaman duyamayacakları bir mutluluk veriyormuş da, erkekler bunu karşılamak için tüm yaşamları süresince uğraşıyorlarmış gibi bir anlam çıkıyor. Böyle bir dünyada kadının yapabileceği tüm öteki işler, çocuk doğurma işleminin yanında hiçbir özellik göstermemektedir. Kadınlık, toplumun tanımladığından daha fazla bir şey haline geliyor; o, uygarlığın yıkıcı etkilerinden, soyu tükenen bizon öküzleri gibi korunması gereken bir değer oluyor.

Margaret Mead'in ikna etme yeteneğiyle dolu sayfaları, birçok Amerikan kadınının, çıplak göğüslü Samoalı kadının rahat, kaygusuz dişiliğine gıpta etmesine yol açtı. Ve birçok Amerikan kadını kendisini, uygarlığın sutyenlerinden kurtulmuş göğüsleri ve insanlığın ilerleyişi konusunda bilgilerle, bulanmamış beyinleriyle gevşek birer vahşi haline getirmek istedi.

Kadının biyolojik kariyer çizgisinin doğal bir doruk noktası vardır. Bu doruk göz ardı ya da inkar edilebilir. ama her iki cinsiyetin de kendisi üzerine görüşlerini etkileyen gerekli bir parça olarak kalır... «Sen I Tewa mısın?» diye sorduğunuz genç Balinezyalı kız size «Ben Men Bawa'yım» diye yanıt verir. Bu kesindir; o, Bawa'nın annesidir. Bawa yarın ölebilir ama o her zaman Bawa'nın annesi olarak kalacaktır. Kadınların yaşam geçmişleri her aşamada böylesine yadsınmaz bir kesinlikle belirgindir. Bu,

küçük kıza, yapmak yerine yalnızca var olmak için doğal bir hak verir. Oğlan çocuk, oğlan gibi davranması, işler yapması, kendini tekrar tekrar oğlan olarak kanıtlaması gerektiğini öğrenir. Bu arada kız çocuk, kız olduğunu ve bütün yapacağı işin oğlan gibi davranmamaktan ibaret olduğunu bilir.

Ve sayfalar dolusu böyle devam ediyor. Öyle ki, bir yerde, «eh, ne olmuş yani?» demek geliyor içinizden. Doğuyorsun, büyüyorsun, gebe kalıp çocuk doğuruyorsun. Çocuk büyüyor. Bu bütün kültürlerde olan bir olaydır. Ama bugünkü kadınların yaşantıları yalnızca bundan mı ibarettir?

Kadının erkekten biyolojik farklılığına dayanarak yaratılışının tanımlanmasına karşı çıkmak, biyolojinin önemini yadsımak demek değildir. Kadın biyolojisi, kadının «biyolojik kariyer çizgisi» değişmemiş, taş devrindeki kadının aynı olarak kalmış olabilir. Ama insanların biyolojiyle olan ilişkileri *değişmiştir.* İnsanların yükselen bilgi düzeyi, insan zekâsının artan etkinliği, bizim açlık, susuzluk ve seks gibi basit biyolojik gereksinmelerin ötesinde bazı amaçlar edinmemizi sağlamıştır. Güney denizlerinde ya da taş devrindeki insanlara kıyasla, günümüzün kadın ve erkeklerinin bu basit biyolojik gereksinmeleri giderme biçimleri de çok farklı olup, karmaşık bir kültürün bir parçası haline gelmişlerdir.

Amerikalı kadınlar Margaret Mead'in dediklerini değil de yaptıklarını yapsalardı, kadınların profesyonel sözcüsü olarak oynadığı rolün önemi daha az olabilirdi. Bir kadın olarak Margaret Mead, kendi yaşamını meydan okurcasına yaşamayı bilmiş bir kadındır. Düşüncenin ön hatlarında dolaşmış ve bilgilerimizin üstyapısına katkılarda bulunmuştur. Kendisi çocuk doğurmanın çok ötesinde kadınca yetenekler göstermiştir; kadınlığını yadsımadan, «erkeklerin dünyası» kabul edilen bir alanda kendine yol açmıştır. Aslına bakılırsa o, çalışmalarında erkek antropologlardan çok daha başarılı olmuştur. Yüzyıllarca erkek yetkilileri dinledikten sonra bir kadın yetkili ne kadar doğal geliyor! İnsanlığın savaşları durdurmak, hastalıkları iyileştirmek, ırklara bir arada yaşamayı öğretmek ve insanların içinde yaşamaları için güzel yapılar yapmak gibi yüce düşleri, «ço-

cuk doğurmanın başka bir yolu» olmaktan öte bir anlam taşısa gerektir.

Yıllanmış önyargıları alt etmek kolay değildir. O, bir toplumbilimci olarak kadınlar hakkındaki önyargılara belirli darbeler indirmeyi başarmıştır. Kadınların insan oldukları — bir eksiği olan erkekler değil de, belirli özellikleriyle birer insan oldukları — görüşünde ısrarla direnerek Freud'dan bir adım öteye gidebilmiştir. Buna karşın incelemeleri Freud'un bedensel benzetmelerine dayandığından, kadınlar hakkındaki görüşlerini, kadınlığı göklere çıkararak sakatlamıştır. Kadınlığın gizemli mucizesi böylesine övülmese bile, her kadın bunu yalnızca kadın olmakla, tanıyabilir. Biyolojik rolünün ötesinde mutluluklar arayan kadınların cinsiyetlerini yitirmiş cadılar haline gelecekleri uyarısını yaparken o, bir kez daha gereksiz bir seçim önermiştir. Genç kadınları, kadınlıklarını yitirmektense zorlukla kazandıkları insanlıklarından vazgeçirmeye ikna etmiştir.

Bazı feministlerin yaptıkları erkeksi protestodan sonra kadınsı protesto belki de atılması gerekli bir adımdı. Kadın hakları kazanıldıktan sonra Amerika'da ün kazanan ilk kadınlardan biri Margaret Mead olmuştur. Onun annesi bir toplumbilimci, büyükannesi de öğretmendi. Önünde örnek olarak alabileceği gerçek modeller vardı, herhangi bir erkek kadar iyi bir eğitim görmüştü. İnançla kadın olmanın iyi bir şey olduğunu, erkekleri kopya etmenin gerekmediğini, kadın olarak kendine saygı duyabileceğini söyleyebilirdi. Ortaya hem kendi yaşamında, hem de çalışmalarında yankılanan bir kadınsı protesto koydu.

Margaret Mead ve öteki işlevselciler, yıllanmış kısıtlayıcı bağları kırmanın getireceği tehlikeleri biliyordular. Bunu bildikleri için, kadınların gizilgüçlerinden söz ettikten hemen sonra, kadınların erkeklerle rekabete girişmeyip kadın olarak eşsiz biyolojik yapılarının sınırları içinde kalmalarını öneriyorlardı. Bu da pek «devrimci» sayılacak cinsten bir öneri değildi; kadınlara ilişkin geleneksel görüşlerden hiçbirine dokunmuyordu. Belki eski imgeyi yıkmak istemişlerdi; ama mistik görüşe bilimsel bir otorite kazandırdılar.

Komik denilebilecek bir gariplikle Margaret Mead, 1960'larda dünya büyük bir teknolojik fırtınanın eşiğin-

deyken Amerikalı kadınların dar evcilliğe, «mağara kadınlığı»na geri dönmeye başlamaları karşısında irkilişini söze dökmeye başladı. 1962'de bir dergide çıkan bir yazısında şöyle diyordu:

Teknolojideki ilerlemelere karşın neden Taş Devri görünümüne geri döndük?.. Her kadın, kendi mağarasına çekilmiş, tedirginlikle eşini ve çocuklarını bekliyor, erkeğini kıskançlıkla öteki kadınlardan sakınıyor, yuvasının dışındaki yaşamın hemen hemen hiç farkında değil... Doğurganlığa bu geri dönüşte tek bir kadını suçlayamayız. Suç, bu ülkede gelişen düşünce tarzındadır.

Herhalde Margaret Mead bu «düşünce tarzının» gelişmesinde kendi payının farkında değil, ya da bunu kabullenmek istemiyor. Herhalde birkaç kuşak Amerikan kadınını «çaresiz mağara kadınları gibi tüm yaşamlarını dar evcilliğe adamaları»na ikna etmekte kendi çalışmalarının oynadığı önemli rolü göz ardı ediyor.

Öteki toplumbilimciler «kadın olmak, insan olmaktan ne daha az, ne de daha fazla bir şeydir» gibi şaşırtıcı bir sonuca varmış bulunuyorlar. Ama toplumbilimciler bu sonuca vardıklarında cinsiyete yönelik eğitimciler «kadınlık rolü» sorununu yeni yeni keşfetmeye başlamışlardı. Ve buna dört elle sarıldılar. Kadınları çağdaş topluma katılacak biçimde eğitecek yerde, onlara «kadınlık rolünü oynamanın yolları»nı öğretmeye giriştiler.

7 Cinsellikle Yönlenen Eğitimciler

Eski tarz eğitimciler durumu aradan ancak on-on beş yıl geçtikten sonra fark edebildiler. Yeni, cinsellikle yönlenen eğitimcilerse bu duruma şaşılmasına pek şaştılar.

Her zamankinden daha çok sayıda Amerikan kadınının üniversiteye gitmesinden safça umutlananları şaşırtan, şoke eden şey, bu kadınların üniversite bitirip fizikçi, filozof, şair, doktor, avukat, politikacı hatta üniversite öğretim üyesi olmayışlarıydı. İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki kadınlara kıyasla son zamanlarda üniversiteyi bitiren kadınlar arasından çıkan kariyer ve meslek sahibi kadın sayısı çok daha azdı. Üniversiteye giren kızların üçte ikisi okulu bitirmeden ayrılmakta ve gittikçe azalan sayıda kadın kendisini bir mesleğe adama kararı almaktaydı. 1950'lerde yüksek öğrenimlerini sürdürenler bile, okulu bitirdikten sonra eş ve anne olmaktan başkaca bir şey düşünmemekteydi. Aslına bakılırsa, Smith, Vassar ve Barnard gibi ün yapmış kız kolejlerinde öğretim üyeleri, kızların ilgisini ders programına çekmek için *her şeyi* göze almışlardı, ama öğrenciler birdenbire, bir nişan yüzüğünden başka hiçbir şeyle ilgilenmeyen ihtirassız, meraksız kişiler haline gelmişlerdi. Nişan yüzüğü için duydukları müthiş istek daha okulun ilk yıllarında belli oluyordu.

Kadınlar için yüksek öğrenimin önemine safça inanan eski tarz profesörler, ilk başlarda susmayı yeğlediler. Ama Amerikan kadınlarının yüksek öğrenime karşı ilgisizlikleri yavaş yavaş istatistiklerde de kendini göstermeye başladı. Kız Kolejlerindeki erkek profesörler birer-ikişer ayrılmaya başladılar. Bazı kız kolejleri kapandı. Kız-erkek karışık öğrenim yapılan üniversitelerdeki öğretmenler, öğrenci kontenjanlarının kadınlarla doldurulmasının yol açtığı ziyana değinmeye başladılar; Sarah Lawrence gibi değerli bir kız koleji, okula erkek öğrenci almanın düşünüldüğünü açıkladı; Vassar Koleji'ndeki rektör, kadınlar için üniversite çağının kapanmak üzere olduğunu belirtti.

1956'da Mellon Vakfı'nın, Vassarlı kız öğrenciler üzerinde yaptığı bir incelemede ilk uyarıları okuduğum zaman, «vay canına; Vassar pek bozulmuş olmalı» diye düşünmüştüm:

(Öğrenciler arasında...) ev kadınlığından başka bir iş ya da meslek edinmekle ilgilenenlere ender rastlanmaktadır. Öğrencilerin belki üçte bir kadarı, mezuniyet sonrası eğitimine geçip, örneğin, öğretmenlik gibi mesleklere girmeyi düşünmektedir. Ancak bunların pek azı mesleklerivle aileleri arasında bir çatışma olduğu takdirde mesleklerini yeğlemeye niyetlidir... Daha önceki devrelere, örneğin, «feminist devre»ye kıyasla pek az öğrenci hukuk ve tıp gibi yüklü sahalarda çalışmak isteğindedir.

Ben de, 1959'da kendi fakültem olan Smith'te öğrencilerle birlikte bir hafta geçirdiğimde, değişikliğin gerçekten büyük olduğunu sezmiştim.

Sevdiğim bir ruhbilim profesörü emekliye ayrıldığı günün akşamında şöyle yakınmaktaydı:

Onlar yeterince akıllılar. Zaten faküteye girebilmek için de böyle olmaları gerekiyor. Ama nedense bir şeyle ilgilenmek istemiyorlar. Sanki bir şeylerle ilgilenirlerse, bu, onların genç bir işadamıyla evlenip banliyölerde bir eve yerleşmelerine ve bir dolu çocuk doğurmalarına engel olacakmış gibi. Son sınıf öğrencilerim için hazırladığım seminer bir türlü yapamadım; kızların çoğu evlenme hazırlığı içindeydi, ve seminer yapmaya vakitleri yoktu.

«Amma da abartıyor,» diye düşünmüştüm.

Bir zamanlar yazılışleri yöneticiliğini yaptığım okul gazetesinin bir sayısına baktım. Yeni yazılışleri yöneticisi, kızların bir siyaset bilimi dersindeki tutumlarını anlatmaktaydı: «Yirmi kız öğrenci, derste birer Madame De Farge ciddiyetiyle oturmuş, yün örmekteydi. Öğretmen, ciddi olmaktan çok, meydan okur bir ses tonuyla: 'Batı uygarlığı sonuna yaklaşıyor!' dedi. Kızlar not defterine uzandılar ve tek bir ilmek kaçırmadan, bunu kaydettiler; Bt. uyg. lığı - sonuna yaklş..»

Okulu bitirme töreninde genç bir sarışına: «Bugünlerde öğrenciler hangi konularla ilgileniyorlar?» diye soruyorum. Zaman değiştiğine göre bu, belki nükleer fiziktir?.. Ya da Afrika Uygarlıklarıdır... Ama kız bana sanki tarih öncesinden kalma bir canavarmışım gibi bakıyor, ve şöyle yanıt veriyor:

Kızlar artık bu tür şeyler yüzünden heyecanlanmıyor. Biz, meslek sahibi olmak istemiyoruz. Anne-babalarımız bizim üniversiteye gitmemizi istediği için okuyoruz. Zaten okula gitmeyenler toplum dışı kalıyorlar. Ondan, herkes gidiyor. Ama okuduğu derslerle gereğinden fazla ilgilenen, örneğin araştırma yapmak isteyen bir kız garip kaçar; erkekleşmiş görünür. Galiba herkes okuldan parmağında bir nişan halkasıyla mezun olmak istiyor. En önemli şey bu.

Kolejlerde, öğrenciler arasında, dersler, ya da entelektüel herhangi bir konuda tartışmayı yasaklayan gizli bir yasa var gibiydi. Kampusta kızlar büyük bir telaş içinde bir yerden ötekine sürekli olarak koşturup duruyorlardı. Birkaç üniversite hocası dışında kimse okul çevresindeki kahvelerde oturup bir şeyler tartışmıyordu. Oysa biz zamanımızda saatlerce oturup, sanat, gerçeklik, din, cinsiyet, savaş ve barış, Freud ve Marx üstüne tartışırdık.

Güzel bir ikinci sınıf öğrencisi bana şunları anlattı:

Biz vaktimizi öyle işlerle harcamayız. Soyut sorunlar üzerinde hiç tartışmayız. Genellikle gezdiğimiz oğlanlardan söz ederiz. Zaten ben haftanın üç günü kampustan uzak-

tayım. Hoşuma giden bir oğlan var, onunla birlikte olmayı yeğliyorum.

Bu kızlar, «gerçek» yaşamın başlaması için üniversiteyi bir an önce, sabırsızlıkla, can sıkıntısıyla ve bir işadamı tavrıyla bitirilmesi gereken bir şey sanıyordu. Üniversiteden sonra başlayan «gerçek» yaşamsa kişinin evlenip koca ve çocuklarıyla oturduğu banliyö evindeki yaşantıydı. Bu işadamı telaşı, bu can sıkıntısı doğal mıydı? Evlilikle bu denli ilgilenmek doğru muydu? Eğitimle ilgili bir tartışma konusunu, «ben evlendiğim zaman...» sözleriyle ustaca değiştiren kızların çoğunun aslında belirli hiçbir adamla ilgilenmediklerini gördüm. Dersten çıkıp telaşla uzaklaşan, haftanın üç gününü kampustan uzakta geçiren kızların çoğu, aslında gezdikleri erkeklere karşı da belirli bir duygu beslemiyorlardı.

Benim zamanımda hafta sonlarını Yale Üniversitesi'nde geçiren popüler kızlar, «kafalı» kız öğrenciler kadar dersleriyle ve görevleriyle de ilgilenirdi. Geçici ya da ciddi olarak birine âşık olan kızlar bile hafta içinde entelektüel faaliyet gösterir bunu ilginç, zorlu, bazen heyecanlı, ama her zaman gerçek bulurlardı. Bugün üniversiteye girebilmek ve oradaki rekabete katılabilmek için daha fazla çalışmaları, daha yetenekli olmaları gereken bu kızların entelektüel faaliyeti bunca sıkıcı bulmalarının nedeni neydi?

Yavaş yavaş onlardaki bu can sıkıntısının görünüştekinden farklı olduğunu sezmeye başladım. Bu kızların can sıkıntısı, bazı şeylerle fazlasıyla ilgilenmemeleri için bir savunmaydı; bir yadsımanın üstüne örttükleri kılıftan ibaretti.

Bir kız öğrencinin bana yaptığı açıklamaya göre:

Rahat ve olgun görünmek gerekiyor. Yaptığın işe ya da başka bir şeye çok meraklıymış gibi görünmeyeceksin. İşleri ciddiye alan insanlara ancak acınır, ya da bunlar alaya alınırlar. Bir şeye çok meraklı olmakla insan başkalarını rahatsız eder... şarkı söylemek isteyen birinin başkalarını rahatsız etmesi gibi. Garip bir tip olup çıkar.

Başka bir kız konuyu daha da genişletti:

Başkaları sana acıyabilir. Bence insan yaptığı işle gerçekten çok ilgileniyor olsa bile, yine de kendini bir entelektüel olarak damgalanmaktan kurtarabilir. Arada sırada durup, yaptığın işin aslında çok komik olduğunu düşünmen gerekiyor. İşini gereğinden fazla ciddiye almadığın sürece sorun çıkmaz.

Bu olgu, belirli hiçbir üniversiteye özgü görünmüyor. Buna herhangi bir üniversitenin kız öğrencileri arasında rastlayabilirsiniz. Benim için anlaşılmaz olan şey, bu kızların yaşantılarının zihinsel bir yönü olmasına karşı direnmeleri değildir. Benim anlayamadığım şey, eğitimcilerin onların bu direnmeleri karşısında çaresiz kalmaları, hatta bazılarının yaptığı gibi, giderek «öğrenci kültürü»nü suçlamalarıdır. 1945 ile 1960 yılları arasında üniversiteye giden herhangi bir kadının bir şeyler öğrenip de, evlenip çocuk doğurmaktan başka *hiçbir şeye* karşı ilgi duymaması olanaksızdır. 'Evlenmek ve çocuk sahibi olmak dışında hiçbir şeyle ilgilenmemesi gerektiği' dersini o, kısmen evden, kısmen öteki kız arkadaşlarından ve kısmen de kaçınılmaz olarak onun yaratıcı zekasını geliştirme göreviyle yükümlü profesörlerinden öğrenmiştir.

Son on beş yılda Amerikan kadınlarının akademik kültüründe alttan gelen ve neredeyse fark edilemeyen bir de değişiklik oldu. Eğitimciler cinsiyete yöneldiler. Kadınlık gizeminin etkisi altında, kadınların eğitiminden sorumlu tutulan dekan ve profesörler, öğrencilerin gelecekte zekalarını kullanma kapasiteleri yerine, öğrencilerinin gelecekte orgazma erme kapasitelerinin geliştirilmesiyle daha çok ilgilenir oldular. Hatta bazı tanınmış kadın eğitimcileri, büyük bir işgüzarlıkla, öğrencilerini eleştirici ve yaratıcı zekalarını kullanma isteğinden kurtaracak yollar aramaya başladılar. Buldukları parlak yöntem de, zekayı eleştirici ve yaratıcı *olmayacak* şekilde geliştirmek oldu. Böylece yüksek eğitim, ağırlığını kadınların biyolojik işlevlerine kaydırmaya ve onların bireysel yeteneklerinin geliştirilmesi işini hafife almaya yöneldi. Üniversiteye giden kızların hemen hemen hepsine Freud ve Margaret Mead'den bir şeyler veriliyor, öğrenciler «Evlilik ve Aile» adlı dersi alıyor

ve bu derste onlar, «kadın rolü oynama» yolunda işlevselci koşullandırmaya tabi tutuluyordu.

Buna karşın, kadınların eğitimindeki cinsivete yönelim belirli bir ders ya da belirli bir kürsüyle sınırlanmamıştı. Bu, tüm toplumsal bilimlerde açıkça görülüyordu. Bundan da öteye, bu durum eğitimin bir parçası haline geldi. Bunun nedeni, İngilizce hocasının ya da rehberlik danışmanının ya da üniversite dekanının Freud ve Margaret Mead okuması değil, eğitimin mistik görüşün ilk hedefi haline gelmiş olmasıydı. Mistik görüş, Amerikan kızlarının erkeklerle birlikte, ya da onlarla boy ölçüşecek biçimde eğitilmelerini eleştiriyordu. Freudcular ve işlevselcilerin dediklerinin doğruluğuna inanılırsa, Amerikan kadınlarını kadınlıktan uzaklaştıran (de-feminize eden), onların anne ve eş olarak mutsuz olmalarına yol açan, onları kısır mesleklere ve orgazmsız bir yaşama itenler, suçlu eğitimcilerdi. Bu, kahredici bir suçlamaydı ve birçok üniversite dekanıyla eğitim kuramcısı bunun üstüne tek bir söz söylemeden cinsiyete yönelik eğitim yöntemini benimseyiverdiler. Gerçi, zihinsel faaliyetin evlilik yatağından daha önemli olduğunu düşünen bazı eski tip eğitimcilerden buna karşı öfkeli itirazlar yükseldi, ama bu kimseler zaten emeklilik yaşına gelmişlerdi ve yerlerine kısa zamanda ya daha genç, cinsellik koşullamasından geçmiş hocalar getirildi, ya da özel çalışmalara boğularak okul politikası hakkında ses çıkaramaz oldular.

Çevreye uyum sorununa verdiği önemle cinsel koşullamanın yapılması için uygun bir ortam vardı. Çünkü eğitimciler bellibaşlı entellektüel öğrenim dallarını kavrayarak zekanın geliştirilmesi tarzındaki eğitim ilkelerini daha o zamanlardan beğenmemeye başlamışlardı.

Cinsellikle yönlenen eğitimciler yetenekli kadınlar için yeni ufuklar ve geniş dünyalar açacak yerde, onlara, ev ve çocuklardan ibaret bir hayata uyum göstermelerini öğretmeye başladılar. Geçmişin önyargılarına karşı gerçekleri gösterecek yerde, genç kızlara eleştiricilikten uzak reçeteler ve sezgilerden oluşmuş bir kokteyl verdiler. Ve bu durum geleneksel «şunu yap-bunu yapma»lardan daha bağlayıcı önyargılar doğurdu. Bunların çoğu, toplumbilimcilerin tanıttığı biçimiyle mistik görüşe inanmış iyi niyetli eğitimciler tarafından, bilinçli olarak yapıldı.

Cinsellikle yönlenen eğitimci, kadınların cinsel ya da genel engellenmelerine eğitimin yol açtığını öncelikle kabullenerek işe girişir.

Masamın üzerinde, üniversiteyi bitireli birkaç yıl olmuş genç bir annenin mektubu var.

Başarılı bir erkek olmak için eğitildiğimi ve şimdi başarılı bir kadın olmayı kendi kendime öğrenmem gerektiğini anlıyorum.

Amerika'da kadın eğitimi olarak kabullenilenlerin ne denli uygunsuz şeyler olduğu bundan daha iyi ifade edilemez... Bizim, ortalama erkek ve kadınların yaşamlarındaki basit ve temel farkları göz önüne almayan eğitim sistemimiz bugün milyonlarca kadının mutsuzluğunun baş sorumlusudur.

Kadınlar tekrar kendilerine karşı saygılarını kazanmak istiyorlarsa, kadın ve erkek arasında doğuştan gelen entelektüel ve duygusal farklar olduğunu yadsıyan eski feminist taktiklerinin tam tersini benimsemelidirler. Ancak bu farkların varlığını görerek ve farkların önemini ısrarla belirterek kadınlar, kendilerini içine düştükleri küçüklük duygusundan kurtarabilirler.

Cinsellikle yönlenen eğitimci, bizim «fazlasıyla abartılmış kültürel yaratıcılığımızı», «'ilerlemeyi' eleştirmeksizin çok iyi bir şey olarak kabullenmemizi», «yenilik getirme,» «soyut kurgu» ve «niceliksel düşünme» özelliklerimizi erkeksi edimler olarak kabullenir. Bunlara karşı kadınca olan özellikler, «insanların varlığını sezmek, karmaşık ve niteliksel ilişkiler, istatistik ve rakamlara karşı bir isteksizlik,» «içgüdüsel», «duygusal», «değer bilen» ve «koruyan»dır... «iyi, gerçek, güzel, yararlı ve kutsal» olandır.

Kadıncıl bir yüksek eğitim programında toplumbilim, Antropoloji, Ruhbilim gibi dersler olabilir. (Kadıncıllığın koruyucusu bir eğitimci: «Bunlar, güçlü erkeğin defne yapraklarıyla süslü dehasıyla pek ilişkili olmayan derslerdir diyor. «Bu dersler, toplum ve ailenin sessiz ve göze batmayan güçlerini incelemeye yöneliktir... Kadıncıl işlev olan değer bilme ve koruma gibi özellikleri içerir.») Kadınlar için eğitimde fen yoktur, çünkü soyut kuram ve nice-

liksel düşünce kadıncıl değildir. Güzel sanatlar da yoktur, çünkü güzel sanatlar da erkeksi ve soyuttur. Buna karşın uygulamalı el sanatları — seramik, tekstil gibi beyin gücünden çok elişi gerektiren sanatlar — kadıncıldır. «Kadınlar güzelliği erkekler kadar çok sever ama onlar özellikle yaşam süreçleriyle ilgili güzelliklere daha düşkündür... Bu bakımdan el işi, beyin işi kadar dikkat ve saygıya değer.»

Cinsellikle yönlenen eğitimci, Kardinal Tisserant'ın: «Kadınlar, kocalarıyla tartışabilmeleri için eğitilmelidirler» şeklindeki sözünü zevkle anar. O. kadınlar için profesyonel eğitimi tümüyle bırakalım der; bütün kadınlar ev kadını olmak için eğitilmelidirler. Bugün üniversitelerde öğretildiği şekliyle Ev Ekonomisi dersleri bile erkeksidir, çünkü «kadınları profesyonel birer mesleğe hazırlar niteliktedir.»

Işte size gerçekten kadıncıl eğitim:

Kadınlar isteklerini okul eğitim programlarına yansıttıkça, her üniversitede kadınlar için Aile Hayatı hakkında çekirdek niteliğinde bir ders konulacak ve bu çekirdekten besin ve beslenme, tekstil ve giyim, sağlık ve hemşirelik, ev planlaması ve iç dekorasyon, bahçe planlaması ve uygulamalı botanik ve çocuk gelişimi konularında dersler kök salacaktır... Besinler konusunda bir dersi, bir Kant sonrası felsefe dersi kadar heyecan verici hale getirmek neden mümkün olmasın? Proteinler, karbonhidratlar ve ötekilerinden söz etmeyi bir kenara bırakıp, örneğin, öğrencilerimize fazla kaynatılmış bürüksellahanalarının hem tat, hem de vitamin bakımından daha değersiz olduğunu gösterelim... Öğrencilerimiz neden Bask paellasının yapılışını, şiş kebap, şaraplı kuzu böbreği sotesi, kari yapmak, otların kullanılış tarzı ve taze sütle soğuk enginar servisi yapılışını incelemesinler?

Üniversite düzeyindeki derslerin yemek pişirmek ve el işleri gibi, lisede öğrenilebilecek basitlikte konularla sulandırılmaması yolundaki bir tartışma cinsellikle yönlenen eğitimciyi hiç ilgilendirmez. Bunları liseli kızlara öğretin. Üniversitedeyse bu konuları daha da genişletin... Oğlanlar da Aile Yaşamı hakkında bir şeyler öğrenmelidirler, fakat üniversiteye gittikleri değerli günlerde değil... Lisenin

ilk sınıflarında biraz elişi öğrenmeleri, «onları, ileride bir garajdaki bir sırada ya da bahçede oturup, çocuklarının hayran bakışları altında çalışacak kadar yetenekli yapmaya yeter.»

Hayata uyum sağlamak uğruna, birçok lise ve üniversite bu tip eğitim programlarını benimsedi. Bu, özellikle kadınların gelişimini engellemek için planlanmamıştı, fakat bu yolda çok yardımcı oldu. En sonunda Amerikan eğitimcileri ulusal yaratıcı zeka kaynaklarımızın nasıl yitirildiğini araştırmaya kalkıştıklarında, yitirdiğimiz kadınların birer Einstein, Schweitzer, Roosevelt, Edison, Ford, Fermi ve Frost olmuş olabileceklerini anladılar. Birleşik Devletler'de yüzde kırk oranında liseyi bitiren en zeki çocuklardan ancak yarısı üniversiteye girebilmektedir. Üniversiteye giremeyen öteki yarının içinde kızların oranı *üçte iki*dir. Dr. James Conant ülkeyi dolaşıp liseleri incelediğinde öğrencilerin daha çok kolay elişi gerektiren dersleri seçtiklerini görmüştü. Yine, fizik, cebir, analitik geometri, yabancı dil öğrenmesi gereken fakat öğrenmeyenler, kız öğrencilerdi. Bu kızlar, cinsiyetle ilgili olmayan bir zeka düzeyine sahiptiler, fakat aynı zamanda cinsiyetle ilgili olan bir tavırları da vardı; «kadıncıl» olmayan derslerden kaçınmak.

Arada bir kız öğrenci zor bir ders almak istese, rehberlik danışmanı ya da sınıf öğretmeni ona bunun vakit kaybı olacağını söylerdi. Örneğin, Doğudaki iyi liselerden birinde okuyan bir genç kız, mimar olmak istiyordu. Rehberlik danışmanı olan herhangi bir üniversiteye başvurmaktan, bu meslekte kadınların tutunamadıkları ve hiçbir üniversitenin onu almayacağı gerekçesiyle, caydırmaya çalıştı. Fakat genç kız inat ederek iki mimarlık üniversitesine başvurdu ve hayretle her ikisinin de onu kabul ettiklerini gördü. Bunun üzerine danışmanı ona, mimarlık fakültesine gitse bile kadınlar için mimarlıkta gelecek olmadığını, ömrünü proje odalarında harcayacağını söylemeye başladı. Bunun yerine derslerin çok daha hafif olduğu bir yüksek okula gidip evlendiği zaman işine yarayacak şeyler öğrenmesini öğütledi.

Cinselliğe yönelik eğitimin etkilerinin lise düzeyinde belki de daha yıkıcı olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü lisedeyken koşullanan kızların çoğu üniversiteye girmemişlerdir bi-

le. Bir kezinde, yaşadığım banliyö semtindeki bir ortaokulda kızlara verilen Hayata Uyum dersinin notlarına bakmıştım. Bu notlardan birinde Şık Bebek başlığı altında, oğlanlarla gezmeye giderken kızlara «şunu yap-bunu yapma» şeklinde öğütler verilmekteydi. Ve bu dersi alan kızlar henüz on iki-on üç yaşlarındaydılar. Onlara bir bakıma zorla cinsel işlevlerini kabullenmeleri telkin edilmekteydi. Çoğunun henüz sutyeni dolduracak bir şeyleri yokken, sutyensiz kazak giymemeleri ve oğlanların bacaklarını görmemeleri için eteklik altına jüpon giymeyi unutmamaları salık veriliyordu. Lise ikinci sınıfa geldiğinde çoğu kızın kendi cinsel işlevini iyice bellemiş olmasına, okuldaki tüm derslerden sıkılmasına, evlenip bebek sahibi olmaktan başka hiçbir amacının olmamasına şaşmamalı. İnsan, bu kızların cinsel işlevleri üstüne gereğinden çok daha erken bir çağda, gereğinden yoğun bir eğitim görüp görmediklerini, özellikle on dört yaşında hamile kalıp on beşinde evlenen kızların sayısal çokluğu karşısında, merak ediyor.

Kızların cinsel olmayan işlerden böylesine uzaklaştırılmaları bütün ülkede yaygındır. İndiana liselerini 1955'te bitiren ve başarı bakımından ilk sırayı alan % 10 oranındaki öğrencilerden üniversiteye gidemeyen erkek öğrenci oranı % 15, kız öğrenci oranıysa % 36'ydı. Yüksek öğrenimin genişleyen bir dünyada yer almak isteyen herkes için gerekli olduğu bir çağda, *Birleşik Devletler'de üniversiteye giden kız sayısı her yıl daha da azalmaktadır.* 1950'lerde kadın öğrenciler erkeklerden daha büyük bir hızla üniversiteden ayrılmaktaydılar; kadınların yalnızca % 37'si okulu bitirmekteydi. Buna karşılık, okulu bitiren erkek oranı % 55'ti.

Eğitim, kişinin «geniş bir dünya görüşü kazanmasına, yeni deneyimlere açık olmasına, düşüncede bağımsız ve disiplinli olmasına, dünyayı kendi kişiliğiyle yoğurup yorumlamaya çalışmasına» yardım eder ve etmelidir. Kızlarda bu tür bir gelişmeye engel olan şey onların, cinsellikle yönlenen eğitimcilerce kuvvetle empoze edilen kadınlık rolü hakkındaki önyargılarla engellenmeleri ve bunu kırmak için kendi yeteneklerini, sorumluluklarını yüklenmemeleridir.

Eğitimciler neden kızları ve yalnız kızları böyle

cinsel bir açıdan görmektedirler? Ergenlik çağındaki erkek çocukların da cinsel güdüleri vardır ve bunlar da üniversitede engellenebilir. Fakat eğitimciler, erkek çocuklar için «cinsel fantezi»lerle ilgilenmemektedir; ve erkek çocuklar, «kendilerini kültürümüzün ahlaken değer verdiği şeylere — iş dünyasına — adayarak karakter sahibi ve geleceği olan kimseler olarak ün yapmalıdırlar.» Başında erkek çocukların gelecek için besledikleri imge ve amaçlar pek gerçekçi olmasa bile, cinsellikle yönlenen eğitimciler erkek çocuklarda bu çocuksu amaç, saik ve merakların zamanla değişeceğini varsayarlar. Aynı zamanda son değişikliğin kritik devresinin üniversitede olduğunu kabullenirler. Ancak anlaşılan kız çocukların değişmesi beklenmemekte ve onlara bu fırsat tanınmamaktadır. Karma üniversitelerde bile, kızların pek azı erkeklerle aynı öğrenimi görmektedirler.

Eğitimcilerin kendilerinin de kabul ettiği gibi, kadınlar için üniversite eğitimi onları üniversiteden sonra yüksek düzeyde bir meslek edinmeye hazırlamamaktadır. Cinsellikle yönlenen eğitimciler üniversitelerin kızların koca bulmalarına yardım eden yerler olduklarını onaylamaktadırlar. Bir eğitimcinin dediği gibi, kampus «dünyanın en iyi evlilik pazarı»ysa, her iki cinsiyet de bundan etkilenmektedir. Üniversite kampuslarında bugün evlilik avının en saldırgan kişilerinin kızlar olduklarında, öğrenciler de, profesörler de görüş birliği yapmaktadırlar. Evli olsun, olmasın erkekler üniversiteye yeni şeyler öğrenmek, kendi kişiliklerini bulmak, yaşam hakkındaki tasarılarını gerçekleştirmek için gitmektedirler; fakat kızlar yalnızca cinsel işlevlerini doyurma için orada bulunmaktadırlar.

Araştırmalar, «fantazi ve uyum için» evlenen üniversite eşlerinin % 90'ının kocalarının okul giderlerini karşılamak için dışarıda çalıştıklarını göstermektedir. Evlenmek ya da çocuk doğurmak üzere lise ya da üniversiteyi yarıda bırakıp kocasını okutmak üzere işe giren genç kadının zihinsel gelişimi, işçi çocukların fiziksel gelişmeleri gibi, güdük kalmaktadır. Aynı zamanda onun topluma ve kendisine yararlı olacak bir kariyer ya da gönülden benimseyebileceği bir görev için kurduğu tasarılar da engellenmektedir.

Cinsellikle yönlenen eğitimcilerin kendilerini kadının

cinsel uyumuna ve dişiliğine adadıkları dönemde, iktisatçılar Amerikanın istihdam yapısında yeni ve devrimci bir değişiklik saptamaktaydı: İktisadi konjonktürün yükselme ve alçalmalarının altında, eğitimsiz ve niteliksiz kişilerin istihdam edilme olanağı gittikçe azalıyordu. Hükümetin «Kadın İşgücü» araştırmasını yürüten iktisatçılar kolej kampuslarını ziyaret ettiklerinde, kızların, yetişkin ömürlerinin yirmi beş ya da daha fazla yılını evin dışında bir işte geçirecekleri yolundaki istatistiksel olasılığı pek takmadığını gördüler. Artık birçok kadının hayatını tam gün ev kadını olarak geçiremeyeceği kesinlik kazandığında bile, cinsellikle yönlenen eğitimciler, kızlara cinsel uyumlarını bozar korkusuyla bir kariyer yapmaları yönünde öğüt vermiyordu.

Birkaç yıl önce cinselliğe yönelik eğitim, sonunda önemli bir kadın kolejine de sızdı. Bu kolej geçmişte verdiği mezunlarının eğitim, hukuk, tıp, fen ve sanat, devlet ve toplumsal güvenlik alanlarında oynadıkları öncü rollerle gurur duyardı. Bu okulun dekanı, belki de erkek gibi yetiştirilen bunca kadından dolayı kendini suçlu hissetmeye başlayan eski bir feministti. Eski mezunlara gönderilen bir anket formuna her yaştan mezun tarafından verilen yanıtlarda, büyük çoğunluğun aldığı cinsellikle yönlenmeyen eğitimden memnun olduğu anlaşıldı. Bunlardan ancak küçük bir azınlık, eğitimlerinin, kendilerini kadın hakları ve erkeklere eşitlikle, kariyer kurma isteğiyle fazlasıyla ilgilenen, topluma gerekli katkıda bulunmadıkları gibi rahatsız edici bir duygu duyan, en azından okumaya, çalışmaya, kendi merak ve yeteneklerini geliştirmeye zorunluluk duyan kadınlar haline getirdiğinden yakınmaktaydı. Bu kadınlar neden mutlu eş ve ev kadını olacak biçimde eğitilmemişlerdi?

Başarılı bir adamla evli ve çok çocuk sahibi olduğu için, eskiden inanmış bir feminist olduğundan ve evlenmeden önce kariyerinde hayli ilerlemiş bulunduğundan dolayı suçlanan kolejin kadın dekanı, onu, kız öğrencilerini kendi gerçekdışı, modası geçmiş, enerjik, kadınca olmayan imgelere göre yetiştirmek istemekle suçlayan toplumsal bilimciler tarafından kuşatılınca, öğretim programına evlilik ve aile yaşamı konusunda tüm ikinci sınıfların alması gereken işlevsel bir ders koymak zorunda kaldı.

İki yıl sonra kolejin bu dersi neden *kaldırmaya* karar verdiği, hâlâ devlet sırrı gibi saklanmaktadır. Kolejle resmen ilişkili hiç kimse bu konuda konuşmamaktadır. Fakat kendisi bir işlevselci öncü olan ve fakülte çevrelerine yakın bir öğretmen, kolejdekilerin bu işlevsel dersi alan kızların süratle evlenmesinden şikayetçi olarak dersi kaldırdıklarını, saflıkla yanlış bir şeye inanmışların küçümseyen tavrıyla anlattı:

Kızların biraz erken evlenmeleri onları neden tedirgin etsin? Doğru dürüst bir ön hazırlıktan sonra bir kızın erken yaşta evlenmesinin hiçbir sakıncası yoktur. Herhalde kendilerini, kadınların zihinsel faaliyetleri için eğitilmeleri gerektiği yolundaki eski kavramlardan kurtaramıyorlar. Kendileri bunu yadsıyorlar ama, hâlâ kadınların meslek sahibi olması gerektiğine inandıklarından hiç kuşkum yok. Bazı eğitimcilerin, kadınların koca bulmak için üniversiteye gittikleri görüşünü yadsımaları gerçekten bir talihsizlik.

Cinsellikle yönlenen bir eğitimciden «işlevsel görüş açısını» tanımlaması istendiğinde, onun hemen kendini savunmaya geçtiğini görürüz. Bunlardan biri bir gazeteciye şöyle demişti:

Büyük laflar etmek pek hoştur. Entelektüel genellemeler, soyut kavramlar, Birleşmiş Milletler, falan... Ama bir yerde bu sorunları daha mütevazi bir çerçevede, bireyler arası ilişkiler açısından incelememiz gerekmektedir. Olgulara öğretmen açısından değil, öğrenci açısından bakmalıyız. Sizin, öğrencilerin gereksinmeleri olduğunu sandığınız şeylere değil, öğrencilerin gerçek gereksinmelerine yanıt vermeniz gerekiyor. İşlevsel görüş açısı budur. Derse girersiniz ve amacınız belirli bir konuyu açıklamak değil, öğrencilerin kendilerini rahat hissedecekleri bir ortam yaratmak ve havada kalan engellemelerden değil, bireysel arası ilişkilerden serbestçe söz edebilmektir.

Ergenlik çağında çocukların çok idealist olma eğilimleri vardır. Onlar, değişik tipte değer yargılarına sahip olabileceklerini, kendilerininkinden farklı sınıftan bir adamla evlenebileceklerini ve bunların önemli olmadığını sanır-

lar. Onların karışık bir evliliğe ya da başka tuzaklara düşmemeleri için biz onlara, bu tür şeylerin önemli olduklarını anlatırız.

Freud'u açıklayan ya da Margaret Mead'den pasajlar veren ders kitaplarındaki sözleri öğrenciler Tanrı buyruğu gibi kabullenmektedirler, çünkü onlara ruhbilim ve antropoloji bilgileri, bunlardan kuşkulanacak derecede nesnel olarak öğretilmemiştir. Aslında bilimsellik taslayan evlilik dersleri üniversite eğitiminin yaratması gereken eleştirici tavrın gelişmesini özellikle engelleyerek, yaygın kanılardan öteye gidemeyen düşünceleri bilimsel yasa niteliğinde yutturmaya çalışmaktadırlar. Bu düşünce günün modası olabilir, ya da psikiyatrik çevrelerde geçerliğini yitirmiş olabilir, ama çoğunlukla bir önyargıdan ibarettir. Ve bu önyargı, iyi seçilmiş istatistiklerle ve beylik psikolojik sözlerle desteklenerek kuşkulanılamayacak bilimsel bir gerçek haline getirilir.

Evlilik öncesi cinsel ilişki konusunda bir tartışma, çoğunlukla bunun yanlış olduğu şeklinde bir «bilimsel» yargıyla sonuçlanır. Profesörün teki, evlilik öncesi cinsel ilişkinin yanlışlığı konusundaki görüşlerini desteklemek için evlilikten önce cinsel ilişki kurmuş insanların evlilik yaşamına uyum sağlamakta daha büyük güçlüklerle karşılaştıklarını kanıtlayan istatistiksel bulgulara başvurur. Öğrenci bu görüşü desteklemeyen başka istatistiklerden haberdar olmaz. Eğer bunlardan profesörün haberi varsa, işlevsel evlilik dersinde bunları kolaylıkla «işlevsel değil» diye yadsıyabilir. İşlevsel «bilgi», yalnızca üstün yetenekleri olan kadının kariyer kurup başarıyla yürütebileceği bilgidir. Pek tabii, geçmişte pek çok kadının kariyeri olmadığına göre, kariyer yapan tek tük kadınların hepsi de «kuraldışı»dır. Aynı biçimde, farklı sınıflar arasındaki evlenmelerde, bir kızın evlilik öncesi cinsel ilişki kurması da «kuraldışı»dır. Bunların hepsi, yüzde elli birden daha düşük oranlarda var olan olgulardır. İşlevsel eğitimin kuralı şöyle anlaşılıyor: Bugün nüfusun yüzde elli biri ne yapıyorsa, gelecekte nüfusun yüzde yüzü bunu yapmalıdır.

Böylelikle cinsellikle yönlenen eğitimci, bir kızı «normal» evlilik ve aile yaşamı dışında kalan her şeyden vazgeçmeye ikna eder. Bu tip eğitimcilerden biri öğrencilerini

iyice inandırmak için sınıfa eskiden dışarıda çalışan bir anneyi çağırarak, onu, sabahları çocuklarını evde bırakırken duyduğu suçluluk üstüne konuşturur. Ama nedense öğrenciler, gelenekleri başarıyla yıkmış kadınlar hakkında pek ender olarak bilgi edinirler. Çocukları doğduğunda işini kız kardeşine devreden başarılı genç doktor kadının, çocuklarının uyku saatlerini ders çalışmasına engel olmayacak biçimde düzenleyen annenin, Katolik bir erkekle evlenen Protestan kadının, evlilik öncesinde kurduğu ilişkilerle aile yaşamı sarsılmayan kadının, başarılı öyküleri öğrencilerce pek duyulmaz. İşlevselci, bazı «kuraldışı» olayların varlığını titiz bir tavırla kabullendiği halde, onca kuraldışı olaylar pratik bir önem taşımamaktadır. (Eğitim argosunda «kuraldışı» çocuk, bir handikap ifade eder: kör, sakat, geri zekalı, dahi, geleneklere uymayan, kalabalıktan ayrılan, herhangi bir şekilde eşsiz olan herhangi biri, ortak bir ayıbı paylaşmaktadır. O, «kuraldışı»dır.) Böylelikle öğrenci yavaş yavaş «kuraldışı kadın» olmak istemediğini öğrenmeye başlar.

Herkes gibi olma eğilimi, hayata uyum eğitimine birçok şekillerde yerleştirilmiştir. Yalnızca herkese uyum sağlamayı öğrenmekte zihni zorlayan bir güçlük yoktur. Evlilik dersi hemen her kampusta en kolay derstir. Okunulanların, tartışılanların ciddi düşüncelere yol açmasını kimse beklemez; evliliğe işlevsel yöntemle hazırlanmanın amacı bu değildir.

Sosyal bilimler eğitiminin kadında ve erkekte herkes gibi olma eğilimi yarattığını söylemek istemiyorum. Eleştirici bir gözle çalışıldığı ve entelektüel uğraşların bilinen amaçlarıyla hareket edildiğinde, elde edilen sonuç hiçbir zaman bu değildir çünkü. Fakat yeni mistik görüşün toplumbilim, ruhbilim gibi dallara mesleki ya da entelektüel açıdan bakmalarını engellediği kızlar için sosyal bilimler çoğu kez yalnızca «işlevsel»dir.

Şunu sorabiliriz: İnsan zihninin gelişmesine yönelik bir eğitim dişiliği zayıflatıyorsa, dişiliğin geliştirilmesine yönelik bir eğitim zihnin gelişmesini zayıflatmaz mı?

İşlevselcilik dersi, henüz çocukluktan kopamamış ikinci sınıf öğrencisine çok daha huzur verici gelir; rahat, güvenli alışkanlıklara, örf ve adetlere karşı çıkmaz, annesinin babasının görüşlerini benimsediğini daha entelektüel

sözcüklerle ifade etmesini sağlar, kolejde içinden geldiği gibi hareket edebileceğini, tembellik edebileceğini telkin eder. Helen Deutsch'un kitabı ne demektedir?

Kadının entelektüel faaliyeti, değerli dişilik özelliklerini büyük ölçüde yitirmesine yol açar... Tüm gözlemler, entelektüel kadının erkekleştiğini, sıcak, sezgizel bilgisinin yerini soğuk, kısır düşünceye bıraktığını işaret etmektedir.

Kuşak kuşak kolejli kızların cinsellikle yönlenen eğitimcilerin çağrısına uyup, kolejden de meslek hayatından da kaçarak, cinsellikten «kadınca bir şekilde» zevk alamaz hale gelecek ölçüde «entelektüel» biri olmadan evlenip çoluk çocuğa karışmalarına şaşmamak gerekir.

Amerika'da yetişen zeki bir kadın, cinsellikle yönlenen eğitimcilerin yardımı olmaksızın da, kısa zamanda, attığı adıma dikkat etmesi gerektiğini, «herkes gibi olmayı», olduğu gibi görünmemesi gerektiğini öğrenir; çok fazla çalışmamayı, çok sık düşünmemeyi, fazla soru sormamayı öğrenir. Liselerde ve kız-erkek karışık olan üniversitelerde kızlar, «kafalı» olarak damgalanmamak için, derste tartışmaya girmekten kaçınırlar. Bu olgu, birçok araştırmayla kanıtlanmıştır; herhangi zeki bir kız ya da kadın, kendi özel yaşamında bunu doğrulayabilir. Bryn Mawr adlı koleje giden kızlar, kendi aralarında zekalarının belli olmasından çekinmeksizin yaptıkları tartışmalara karşılık erkeklerin yanındaki konuşma biçimlerine özel bir ad takmışlardır. Kız erkek karışık eğitim gördükleri kolejlerde — ve ötekilerinde — kızlar, kendilerini özellikle cinsel açıdan, erkeklerin kız arkadaşı, geleceğin eşleri olarak görürler. Onlar kendi kişiliklerini geliştireceklerine, «güvenilir bir erkek» arayarak kendilerine ihanet eder ve kişiliklerini yitirerek edilgin bir küçüklük duygusuna saplanırlar.

Birkaç yıl önce Californialı bir grup ruhbilimci, gelişimini izledikleri yüz kırk gençten bazılarının zeka düzeylerinin ergenlik çağında kesin bir düşme gösterdiğini saptadılar. Bunu daha yakından incelediklerinde, bazı gençlerin zeka durumlarının yıllar geçtikçe aynı yüksek düzeyde kalmasına karşılık, zekalarında düşme görülen çocukların çoğunlukla kız olduğunu buldular. Bu düşmenin

ergenlik çağının fizyolojik değişiklikleriyle ilgisi yoktu, çünkü kızların hepsinde görülmüyordu. Fakat zeka düzeyi düşen kızlar hakkındaki tutanaklarda kızların tekrar tekrar «akıllı bir kız, çok akıllı görünmemelidir» yollu ifadeler kulandıkları görülmekteydi. Sözcüğün gerçek anlamıyla bu kızların zeka gelişimlerine, kadınlık imgesine uyma uğruna, on dört-on beş yaş gibi erken bir devrede ket vurulmaktaydı.

Vassar Koleji'ndeki kızlar üzerinde araştırma yapan ruhbilimciler, bir paradoksla karşılaşmışlardır:

Daha az «dişi» olmak, daha çok eğitim ve olgunluk düzeyiyle yakından ilgilidir... Buna karşın, kaynağı erken koşullanmalarda olabileceği gibi, fizyolojik kökenli de olabilen «dişi duyarlılığının» üniversitedeki dört yıl boyunca azalmadığını belirtmemiz yerinde olur. «Kadıncıl» merak ve davranışlar, yani edilginlik ve uyumluluk gibi özellikler, daha sonra kazanılmakta ve dolayısıyla bu özellikler kadının eğitilmesi ve olgunlaşmasıyla azalmaktadır...

Biz yalnızca dengelilikle ilgileniyorsak, birinci sınıftaki öğrencileri daha fazla eğitecek, olgunlaştıracak ve cinsel rollerine esneklik getirecek yerde, onları oldukları gibi bırakmak için başka tip bir okul programı hazırlamamız gerekiyor, diyebiliriz. Son sınıf öğrencilerinin daha dengesiz olmalarının nedeni, onların önünde birçok olanakların açılmasından dolayı kişiliklerini şaşırmalarıdır.

Mezuniyetlerinde bu kadınlar kendi kendilerine hareket edebilme yeteneklerini ancak yarı yarıya geliştirebilmiş durumda bulunurlar. Onların yazgıları, orada alacakları karara bağlıdır. Bu karar, gelişmeyi sürdürecekleri bir yola başvurmak, ya da gelişmenin getireceği gerginlik ve çatışmadan süratli bir kaçış sağlamak biçiminde olabilir. Çatışma ve gerginliği önlemenin en kolay yolu, hemen evlenivermektir. Kadının kendi kendine hareket edebilecek hale gelmesini isteyen bir eğitimci için böyle bir evlilik bir gerileme (regression)dir. Cinsellikle yönlenen eğitimci içinse bu, kadınlık gereğinin yerine getirilmesidir.

Kolejli kızlarla çalışan bir ruhbilimci bana, üniversitedeyken erkeklerden ve evlilikten başka bir şeyle ilgilen-

meyen ve «güvenebilecekleri» oğlanlarla evlenmek için okulu bırakmalarına izin verilmezse «mahvolacaklarına» inanan kızlardan söz etti. Bu kızlar, ruhbilimcinin yardımıyla sonunda kendilerini çalışmaya verebildikleri zaman, okul gazetesi ya da öğrenci derneğinde birer sorumluluk aldıklarında, «güvenilebilir birini bulmak» için duydukları dehşetli gereksinmeyi unutmuşlardı. Okulu bitirdiler, işe girdiler ve şimdi oldukça farklı bir duygusal düzeyde ilişki kurdukları genç adamlarla evlenmiş bulunuyorlar.

Cinsellikle yönlenen eğitimcinin tersine, bu ruhbilimciye göre son sınıftayken geleceği hakkında karar vermek zorunda kalan ve büyük bir bunalım geçiren bir genç kızın ruh sağlığı, eğitiminden etkilenmeyen, babasının evinden kocasının evine sessiz bir geçiş yapan uyumlu, dengeli, sakin ve hiçbir zaman bireysel kişiliğini arama zorunluluğunun getirdiği acıları tatmayan kızınkinden daha sağlamdır.

Buna karşın, bugünkü kızların çoğunluğunun eğitimden etkilenmedikleri bir gerçektir. Vassar Kız Koleji'nde yapılan bir araştırma, kızların gelişimlerinin tam kişiliklerini bulma zorunluluğunun acısını duydukları anda durduğunu göstermiştir. Bu kızlar az çok bilinçli olarak gelişimlerini durdurup kadınca rol oynamaya başlamaktadırlar. Ya da, başka bir deyişle, onlar gelişmelerini sağlayacak daha ileri deneyimlerden kaçınmaktadırlar. Bugüne dek bu gelişmenin durdurulması ve ilerlemekten kaçınmanın normal kadıncıl davranış olduğu düşünüle gelmiştir. Fakat Vassar'da yapılan inceleme kadınları son sınıftan da öteye izlediğinde, geleneksel kadıncıl role kendini vermiş olanlarda şu gerçekleri saptadı:

1. Okuldan ayrıldıktan yirmi-yirmi beş yıl sonra bu kadınlar, zihinsel, duygusal ve kişisel gelişimi saptayan 'Gelişim Ölçeği' testinde, son sınıf öğrencilerine kıyasla daha düşük başarı göstermekteydiler. Kolejde sağladıkları gelişmeyi bütünüyle yitirmemiş olmakla beraber, yirmi bir yaşındaki gelişimi daha ileriye götüremedikleri anlaşıldı.

2. Bu kadınların çoğu banliyölü ev kadını rolüne uyum sağlamış, annelik görevlerini hakkıyla yerine getiren ve kendi çevrelerinde toplumsal faaliyetlere katılan

kimselerdi. Ancak, profesyonel kariyer sahibi kadınların dışında, bunların kendilerine ait derin bir ilgi alanları yoktu. Kişisel ilgi alanlarının yokluğuyla gelişimin durması arasında bir ilişki var gibiydi.

3. Yirmi yıl sonra ruhbilimcileri en çok uğraştıran kadınlar, geleneksel kadıncıl rollere uyum yapmış olanlardı. Bunlar, fakültedeyken bile koca bulmaktan öteye bir şeylerle ilgilenmemiş bulunmaktaydılar.

Vassar araştırmasında bir grup öğrenci vardı ki, bunlar ne şiddetli bir çatışma geçirmiş, ne de evliliğe sığınmak için gelişimlerini durdurmuşlardı. Bunlar, üniversitedeyken birer meslek sahibi olmaya hazırlanan öğrencilerdi. Yüksek eğitimleri sırasında, kendilerini bir mesleğe verecek derecede köklü bilgiler edinmişlerdi. Araştırma, böyle meslek sahibi olmaya niyetlenen öğrencilerin hemen hemen tümünün evlenmeyi planladıklarını, fakat onların evliliği kendi kimliklerini kazanmak için bir zorunluluk olarak değil de, kişilerin isteyerek paylaştıkları bir beraberlik olarak kabullendiklerini göstermektedir. Böyle öğrenciler çoğundan farklı olarak berrak bir yön belirleme duygusuna sahip, daha bağımsız kişilerdir. Onlar nişanlı ya da âşık olabilirler, ancak evlilik uğruna kendi kişiliklerini ya da kariyer isteklerini feda etmeyi düşünmezler. Ruhbilimciler, bu kızları incelerken, onların, erkeklerle ya da evlilikle ilgilenmelerini, entelektüel gelişime karşı bir savunma mekanizması olarak kullanmadıklarını gördüler. Bu kızlar, erkeklere karşı gerçek bir ilgi duymaktaydılar. Ama bu, onların aynı zamanda eğitim görmelerine engel olmamaktaydı.

Fakat kadınlar hakkındaki mistik düşüncenin Amerikan eğitimcilerinin beynini ne denli yıkadığını anlamak için Vassar araştırması yöneticisinin bir panel toplantısında anlattıklarına bakalım. Yöneticinin sözünü ettiği kız, «derslerde yalnızca en yüksek puanları almakla kalmayıp, büyük bir olasılıkla ileride akademik ya da profesyonel bir kariyer kurabilecek» yapıda bir kimsedir.

Julie B...'nin annesi bir öğretmendir. Anne, evin okumuş kişisi, yöneticisidir... Anne, babaya fazlasıyla yumuşak başlı olduğu için kızar. Baba, kızıyla karısının bi-

raz «entelektüel» fikir ve zevklerinin olmasına aldırmamakta, fakat bunları paylaşmamaktadır da. Julie, «ev kızı» gibi büyümez, çevresine uymaz, ağabeyinin üstünde egemenlik kurar. Ev ödevlerini yapamaz, ya da okuldaki puan ortalamasını düşürürse çok üzülür. İnatla mezuniyet sonrası eğitimi görüp öğretmen çıkmak ister. Şimdi ağabeyi bir üniversitede öğretim üyesidir. Julie de mezuniyet sonrası eğitimini sürdürmekte ve mezuniyet sonrası fen eğitimi gören bir gençle evlenmiş bulunmaktadır.

Birinci sınıftayken onunla yapılan görüşme verilerini, yorumlamadan, bir grup ruhbilimci, ruhçözümleyici ve toplumbilimcinin incelemesine sunmuştuk. Bizce bu kız gerçekten parlak bir gelecek vaat etmekteydi. Oysa verileri inceleyen grubun sorduğu soru: «Bu kızın nesi var?» oldu. Herkesin üstünde anlaştığı yanıtsa: «Bu kızın ruhsal tedaviye gereksinmesi var»dı. Julie ikinci sınıftayken nişanlandı. Buna karşın, kendini gittikçe artan bir biçimde çevresine yabancılaşmış buluyor, kendini bir entelektüel olarak tanımlıyordu. Çalışmalarını ihmal etmek onun için olanaksızdı. Bir kezinde: «Keşke tek bir şeyde bir kez başarısız olabilsem» demişti...

Bir eğitimcinin bugün cinselliğe yönelmeye karşı çıkabilmesi için hayli cesaretli olması gerekiyor. Çünkü o böyle yapmakla temelde geleneksel kadınlık imgesine kafa tutmuş sayılacaktır. Bu imge kadınların edilgin, bağımlı, çevreye uyan, eleştirici düşünceden ve topluma katkıda bulunma yeteneğinden yoksun varlıklar olduğunu söylemektedir. Ve cinsellikle yönlenen eğitim, onların böyle kalmayı sürdürmelerini sağlamaktadır. Aynı, daha erken çağlarda eğitimsizliğin onları böyle tutması gibi... Kimse, banliyöde ya da köyde oturan basit, bağımlı «kadıncıl» bir kadının üniversiteye giden ve evinin ötesinde başka şeylerle ilgilenen bir kadına kıyasla daha mutlu olup olmadığını, cinsel yönden daha fazla doyuma ulaşıp ulaşmadığını sormamaktadır. Son yıllarda Ruslar ayın çevresinde dönünceye ve insanlar uzaya çıkıncaya kadar, kimse, eğitimin amacının çevreye uyum sağlamak mı olduğunu sormadı. Aslında, kadınların çevreye uyumuyla uğraşan bunca cinsellikle yönlenen eğitimci, Amerikan kadınları hakkındaki en çirkin gerçekleri neşe içinde, güle oynaya sıra-

layabilirler: onların boşluğu, tembelliği, can sıkıntıları, alkoliklikleri, ilaç düşkünlükleri, bedenlerinin yağa dönüşümü, hastalıkları, kırk yaşından sonra cinsel işlevleri sona erince içine düştükleri derin üzüntüleri... Onlar, kadınları bu sonuçlara götüren «kutsal» seferlerinden bir milim bile caymaksızın, bütün bunlardan söz edebilirler.

Böylelikle cinsellikle yönlenen eğitimci, kadınların kırk yaşından sonra yaşayabilecekleri otuz yılı nasıl geçirecekleri konusunda pek sevimli üç öneride bulunur:

1. Kadının dul olarak sigorta, vergi, yatırım ve miras işleriyle uğraşmasını kolaylaştırmak için Yasa ve Düzen konusunda bir kursa gitmesi.

2. Karılarını yalnız bırakmamaları için erkeklerin daha erken emekliye ayrılmalarının sağlanması.

3. «Halka hizmet götüren kuruluşlarda, politika ya da sanat alanında gönüllü olarak» kısa bir süre çalışması. Ancak, kırk yaşını aşan kadın, bu konularda yetişmiş bir kişi olmayacağından, böyle bir şeyle uğraşmakla yalnızca kişisel bir kazanç sağlamayı amaç edinebilir. «Bir örnek verecek olursak, gerçekten anlamlı bir deneyim kazanmak isteyen bir kadın, kendini ya da ülkesini çağdaş dünyamızın iç bulandırıcı bir egzeması olan ilan tahtalarından kurtarmak için bir kampanya açarak işe girişebilir.»

Gerçi ilan tahtaları, bir nesneye bulaşmış bakteriler gibi üremeye ve her yerde görülmeye devam edeceklerdir. Fakat bunlara karşı mücadele etmekle bir kadın en azından yöresel politika konusunda bir fikir edinmiş olacaktır.

Bu önerileri yapan uzman, kadınların yarım gün çalışacağı bir işe de girebileceklerini ileri sürmektedir. Ama bu iş, ailelerinin ekmek parasını kazanan erkeklerle boy ölçüşeceği bir alanda olmamalıdır. Aslında kadın, böylesine «heyecan verici» bir iş alanında çalışacak yetenek ve deneyimden de yoksundur.

Kadınlık gizemi, onun mizah yeteneğini de yok etmemişse, pahalıya mal olan eğitiminin sonunda kendisine uygun gördüğü bu işler, bir kadını çok güldürebilir. Ama üzücü olan gerçek, bu Freud ve işlevselcilik ve mistik görüş devresinde, eğitimcilerin, değer yargılarının cinsellik-

le böylesine saptırılmış olmasından kaçınamamasıdır. *Max* Lerner ve hatta *Yalnız Toplum*'un *(The Lonely Crowd)* yazarı Riesman bile kadınların topluma katkıda bulunmaktan kaçınarak kocalarına yardımcı olmalarını salık vermektedir. Böylece, nasıl ayrı tip eğitim, yetenekli zencilerin Amerikan yaşamının önemli yerlerinde rol oynamalarını engellediyse, cinsellikle yönlenen eğitim de yetenekli kadınları bundan alakoymuştur.

Buna karşın bütün suçu eğitime yükleyemeyiz. Cinsellikle yönlenen eğitimcilerin hataları neler olursa olsun, öteki bazı eğitimcilerin yetenekli kadınları daha ileri amaçlara yöneltmeye çalışmaları da boşuna gayret olmuştur. Son çözümlemede, bu ülkede yaşayan milyonlarca kadının, eğitimin kendilerine açtığı kapıdan geçmemeyi seçmiş oldukları bir gerçektir. Eve dönme yarışına katılma karar ve sorumluluğu bu kadınlara aittir.

8 Hatalı Seçim

Herhangi bir mistik görüş kendi kendini zorla kabul ettirmez. Amerikan kadınlarının on beş yılı aşkın bir süredir «beynini yıkamış» olması için mistik görüşün, onu kabullenen ve onu kullananların bazı gerçek gereksinmelerine yanıt vermiş olması gerekir. Gereksinmeler, bütün kadınlar ve bütün kullananlar için birbirinin aynı olmamış olabilir. Ama Amerika'da, belirli bir zamanda, birçok şeylere karşı gereksinme duyulmaktaydı ve bunlar bizi mistik görüşün hedefi haline getirdi. Bu gereksinmelerin zorlayıcı etkisi altında biz, bütün eleştirici düşünceyi içgüdüsel olarak bir kenara bıraktık.

Mistik görüşün yerleşmesinden önce Amerika'da bir bunalımı izleyen ve atom bombasının kullanılmasıyla sona eren bir savaş olmuştu. Savaşın getirdiği yalnızlık ve bombanın korkunçluğundan, ürkünç kararsızlıklardan, değişen dünyanın soğuk genişliğinden yeterince tedirgin olan birçok kadın ve erkek, huzuru aile yuvası ve çocuklarında aramaya başladı. Siperlerdeki askerler, duvarlarına Betty Grable'in resimlerini yapıştırıyorlardı fakat dinledikleri şarkılar, ninnilerdi. Bu askerlerin ordudan ayrıldıktan sonra evlerine, annelerine dönmeleri için yaşları hayli ilerlemişti. Cinsiyet ve sevgi gereksinmesi, kız ve oğlanların ka-

dın ve erkeklerin tümü için gerçektir ama bunlar neden bu devrede *başlıca* gereksinme kertesine yükseltildiler?

Hepimiz zayıftık, sıla özlemi çekiyorduk, yalnızdık ve korkuyorduk. Birkaç farklı kuşakta aynı anda evlenme, yuva ve çocuk sahibi olma özlemi belirdi. Bu özlemin savaş sonrasında hızla kalkınan Birleşik Devletler'de doyurulması kolaydı. Savaşta geçen yıllar sonucu vaktinden önce yaşlanan asker, annesine duyduğu özlemi ancak kendi çocukluk evini baştan yaratarak giderebilecekti. Üniversiteye gidip meslek sahibi oluncaya kadar birçok kızla gezmek yerine askerler, askerlik tazminatıyla evlenmeyi ve yoksun kaldıkları ana sevgisini çocuklarına vermeyi yeğ tuttular, Bir de daha yaşlı erkekler vardı; savaştan dolayı evlenemeyen yirmi beş yaşını geçkin erkeklerle, ilk önce bunalım, sonra da savaş yüzünden yuva kuramayan otuzun üstündekiler...

Kadınlar içinse yalnızlık içinde geçen bu yıllarda sevgi özlemi büyük bir önem kazanmıştı. 1930'larda evlenen kadınlar, kocalarının savaşa gidişini görmüşlerdi. 1940'larda yetişenlerse, haklı olarak, her kadının özlemini duvduğu aile yuvasına ve çocuklara hiçbir zaman sahip olamayacaklarından korkmaktaydılar. Erkekler geri döndüğünde, süratle evlenmeye doğru bir akım başladı. Kocaların ve koca olabileceklerin savaşa gittikleri ve bir bombanın düşmesiyle yok olma olasılığının varlığı, kadınları mistik görüşe karşı özellikle duyarlı kılmıştı. Onlara, meslek sahibi olarak ve evin dışındaki şeylerle uğraşarak savaşın getirdiği yalnızlığın aynını duyacakları söylendi. Mistik görüş ortaya bir seçim zorunluğu koydu: sevgi, aile yuvası ve çocuklar, ya da öteki amaç ve istekler... Böyle bir seçim zorunluğu karşısında kalan Amerikalı kadınların amaç olarak sevgiyi seçmelerine şaşılabilir mi?

Savaş sonrası yıllarında doğumların birdenbire artışı, bütün ülkelerde görüldü. Ama öteki ülkelerin çoğunda bu durum, kadınlar hakkındaki mistik düşünceyle süreklilik kazanmadı. Öteki ülkelerde 1950'lerde çocuk doğumlarının daha da artmasına, ergenlik çağında evlenme ve hamile kalma olaylarına ve aile birey sayısının yükselmesine rastlanmadı. Yirmi yıl içinde üç ya da daha fazla çocuk sahibi kadın sayısı eskisinin iki katına çıktı.

Ve savaş sonrasında en fazla çocuk doğurma yarışına öncülük edenler, yüksek öğrenim gören kadınlar oldu.

Savaş sonralarında doğan çocuk sayısı her zaman yükselme gösterir. Ama Amerika'daki nüfus patlamasının nedeni daha çok ergenlik çağındaki evlenmelerdi. Metropolitan Hayat Sigortası Şirketi'nin verdiği sayılara göre, 1940 ile 1957 arasında, ergenlik çağındaki kızların doğurduğu çocuk sayısı % 165'lik bir artış göstermiştir. Normal olarak üniversiteye gitmeleri gerekirken bunu evlenmek uğruna yapmayan kızlar, mistik görüşün birer ürünüdür. (1960'larda Amerikan kızları çoğunlukla 18 ve 19 yaşlarında evlenmekte. Amerikan kadınlarının yarısı yirmi yaşına dek evlenmiş bulunmaktaydı.) Bu kızlar hiç duraksamadan eğitimlerinden vazgeçmekte, eş ve anne olarak mutlu olabileceklerine inanmaktaydı.

Öteki ülkelerde bu böyle olmamıştır. Savaş sırasında çok daha fazla sayıda erkeğin öldürüldüğü ve çok daha fazla sayıda kadının evlilikten tamamen vazgeçmeye zorlandıkları ülkelerde bile kadınlar paniğe kapılıp evlerine kaçışmadılar. Ve bu ülkelerde bugün erkekler kadar kızlar da kendi geleneklerine giden yol olan eğitimi görmek için büyük bir istek beslemektedirler.

Savaş, kadınları mistik görüşe karşı özellikle duyarlı kıldı, ancak kadınların tekrar evlerine dönüşlerinin tek nedeni savaş değildi. Kadınların tekrar evlerine dönmelerinin nedeni, eğitimli kadınların bahane olarak gösterdikleri «hizmetçi sorunu»yla da açıklanamaz. Aşçı ve hizmetçilerin savaş tesislerinde çalışmaya gittikleri savaş yıllarında hizmetçi sorunu bugünkünden çok daha büyüktü. Ancak o yıllarda cesaretli kadınlar, mesleklerini sürdürmek için alışılmışın dışında düzenler almayı becerebilmişlerdi. Ve o zamanlar çalışan annelerin çocukları için kreş gereksinmesi de karşılanmaktaydı.

Savaş sonrasındaysa, çocukları için bir dadı ve hizmetçi tutabilecek kadınlar bile evde oturup çocuklarına kendileri bakmayı yeğlediler. 1950'lerde, kentlerde çalışan annelerin çocukları için kreş sayısı neredeyse sıfır oldu. Bunlara gereksinme olduğu yolundaki en ufak bir ima bile eğitilmiş ev kadınlarından ve mistik görüşü sürdürenlerden isterik itiraz feryatlarının yükselmesine yol açmaktaydı.

Savaş sona erdiğinde, o zamana dek daha çok ka-

dınların gördüğü işlerle işgal ettikleri üniversite sıraları askerlere geri verildi. Kısa bir süre, keskin bir rekabet görüldü. İş ve meslek alanlarında kadınlık aleyhtarı eski önyargıların tekrar ortaya atılması, kadınların işlerinde tutunmalarını güçleştirdi. Hiç kuşkusuz bu, birçok kadını yıldırarak evlilik ve aile yuvasına sığınmaya itti. Cinsel ve ücret yönlerinden ayrım yapılması bir yana, kadınlar aleyhinde gizli ayrıcalıklar gözetmek bugün hâlâ yazıya dökülmemiş bir yasadır ve bunun etkileriyle mücadele etmek son derece güçtür. Örneğin, *Time* dergisinde çalışan bir kadın araştırıcı, yetenekleri ne olursa olsun, yazar olmaya kalkışamaz; yazılı olmayan yasalar, ancak erkeklerin yazar ve editör, kadınlarınsa araştırıcı olabileceklerini söylemektedir. Kadın öfkelenmez; işini sever, patronunu sever. Kadın hakları sorununda bir öncü değildir, Gazeteciler Birliği'ne giremez. Her şeye rağmen bu, cesaret kırıcıdır. Hiçbir yere varamayacak olduktan sonra, devam etmek niye?

Çoğu kadın, daha iyi bir işi yönetmeye hazır oldukları bir sırada bu işin bir erkeğe verildiğini görerek, öfkeli ve kırgın, çalıştığı alandan çekilmiştir. Bazı işlerde bütün işi kadın yapar ve övgüyü erkek alır. Ya da daha iyi bir işe girerse, erkeğin kırgınlık ve düşmanlığına hedef olur. Amerika'da herhangi bir meslek dalında ilerlemek erkekler için öylesine keskin bir rekabete girişmeyi gerektirir ki, erkekler bir de kadınların kendilerine rakip olduklarını görmek istemezler... Ve onları bir kenara itmek için yazılı olmayan yasalara başvururlar. Savaş sırasında kadınların yetenekleri ve rekabeti hoş karşılanıyordu; savaştan sonraysa yüzlerine o nazik, fakat deliksiz, düşmanca perde çekildi. Kadınlara bu durum karşısında sevmek ve sevilmek ve erkeklerle rekabete kalkışmamak daha kolay geldi.

Buna karşın, bunalım yıllarında birçok yetenekli kız, iş bulma olanaklarının azlığına bakmadan, özverilere katlanarak, önyargılarla mücadele ederek, mesleklerini sürdürmek için rekabete girişmişlerdi. Bu kızlar meslekle sevgi arasında bir çelişki olduğunu düşünmemekteydiler. Savaş sonrası refahındaysa birçok iş, birçok meslek dalında açık çalışma alanları bulunmaktaydı; sevgi ve evlilik uğruna her şeyden vazgeçmek gerekmiyordu. Ancak bu durum,

yalnızca meslek sahibi kadınlar için doğruydu. Savaştan bu yana sanayide çalışan kadın işçi sayısı düzgün bir artış göstermişti. Buna karşılık, eğitim, çaba ve kişisel özveri isteyen kariyer ve meslek alanlarında çalışan kadın sayısı aynı artışı göstermedi. Benim kuşağımın açıksözlü bir üyesi bana: «Ben, kocam ve çocuklarım aracılığıyla yaşıyorum» demişti. «Böylesi daha kolay. Yararlanmasını bilen için bu dünyada kadın olmaktan daha kolay hiçbir şey yok.»

Bu anlamda, savaş sonrası yıllarında kadınlara olanlar, tümümüzün başına geldi. Bir zamanlar karşılamaya gücümüz olan sorunlardan kaçınmak için bahaneler bulmaya başladık. Amerikalılar garip bir uykuya yattılar; kadın, erkek, korkmuş liberaller, düşleri kırılmış radikaller, değişme karşısında şaşıran tutucular, tüm ülkenin büyümesi durdu. Tümümüz evlerimizin parlak ılıklığına sığındık. Aynı anne-babalarımız alt katta briç oynar ya da okurken üst katta huzur içinde uyuduğumuz çocukluğumuzda olduğu gibi.

Erkekler nasıl bombaya boş verdiler, toplama kamplarını unuttular, yozlaşmayı hoş gördüler, sessizce boyun eğdilerse; düşünürler nasıl savaş sonrasının önemli sorunlarından kaçındılarsa, kadınlar da öylece evlerine geri döndüler. McCarthy'yi ya da denetimden çıkan bombayı düşünmektense, sevgi ve cinsiyeti düşünmek daha kolay ve güvenceliydi. İnsan davranışında, düşüncelerinde ve savaşlarında Freudcu kökenler aramak, onun toplumunu eleştirmek ve hataları düzeltmeye çalışmaktan daha kolaydı. En ileri görüşlü, en gözüpekler için bile bir cins kişisel gerileme oldu. Gözlerimizi ileri ufuklardan ayırdık ve düzgün bir şekilde kendi göbeklerimizi incelemeye başladık.

Geriye baktığımızda bütün bunları görebiliyoruz. O zamanlar sevgi ve cinsiyete olan gereksinmemizi yaşamın tek amacı haline getirerek gerçeklerden kaçınmak kolayımıza gelmişti. Toplumbilimci, ruhbilimci ve çeşitli «aile» danışmanları için, özel hastalara cinsiyet, kişilik ve bireyler arası ilişkilerle ilgili kişisel sorunlar konusunda tedavi yapmak, insanların ortak acılarının ortak nedenlerini bulmak için olayları derinlemesine incelemekten daha güvenceli bir yoldu. Artık insanların tümünü düşünmek is-

temeyenler, belaya girmeden tek tek bireylere «yardım» etmeyi yeğ tutuyorlardı. Bir zamanlar savaş, barış ve ırk ayrımı hakkında yazdıklarıyla Amerikan bilincini zorlayan Irwin Shaw, şimdi cinsiyet ve zina'dan söz etmekteydi; Norman Mailer ve onun gibi genç *beatnik*'ler,(*) devrimci görüşlerini cinsiyet, zevk ve uyuşturucu ilaçlardan söz ederek ve yazılarında bol bol küfür kullanarak duyurabileceklerini sanıyorlar, bundan öteye gitmiyorlardı. Yazarların politika yerine ruhbilimin genel amaçlar yerine özel dürtülerin sözünü etmeleri hem daha kolaydı, hem de moda olmuştu. Ressamlar, disiplinsiz ve ilke olarak anlamın yok edilmesini benimseyen soyut ekspresyonizm'e gerilediler. Tiyatro yazarları, insanlığın amaçlarını öfkeli, yapmacık bir anlamsızlığa indirgediler; «uyumsuz tiyatro». Freudcu düşünce, bu kaçış sürecinin tümüne sonsuz, merak uyandıran, entelektüel bir esrarlılık kazandırdı; süreç içinde süreç, anlam içinde anlam... Öyle ki, bir yerde anlamın tümü kayboldu ve can sıkıcı dış dünya neredeyse varlığını hepten yitirdi. Bir tiyatro eleştiricisinin, Tennessee Williams'ın sahne dünyasına karşı, ender görülen bir başkaldırı anında dediği gibi: «sanki insan için, cinsel sapıklardan ve erkeklerin annelerini hem sevip hem de nefret ettiklerinden başka bir gerçek yoktu.»

1940 ve 1950'lerde Amerikan kültürünü saran Freudcu çılgınlık, ruhsal tedaviyi geliştirmekten ayrı olarak, bir ideoloji, ulusal bir amaç haline geldi ve halkın sorunlarına zihnin uygulanması için duyulan gerçek bir gereksinmeyi de giderdi. Son zamanlarda ruhbilimcilerin kendileri de bu kadar çok sayıda kadın ve erkeği ruhsal tedaviye iten şeyin, kısmen, ulusal ideoloji ve amaçtan yoksun oluşumuz ve insanlarımızın boşluğu olduğunu söylemeye başlamışlardır. Aslında, ruhsal tedaviye başvuran kadın ve erkekler yalnızca tedavinin kendilerine sağlayamayacağı bir amaç aramaktadırlar. Amerika'da dinsel uyanışla ruhçözümleme hareketi aynı zamanda ve belki de aynı nedenlerden ötürü ortaya çıktı. Kişisel kimlik ya da güvence arama gayretinin ardında, büyük bir amaçsızlık yatmaktaydı. Bizce,

(*) Beatnik: Birleşik Devletler'de hippilerden önce görülen, sistemi eleştiren ve çevreyi reddeden gençlere verilen ad. (Çev.)

bugün birçok rahibin kendi kilise cemaatine ruhsal tedavi yapmaya başlamış olması, ilginçtir.

1950'lerin sonunda kolej kampuslarında anket yaparken hem din adamlarının hem de toplumbilimcilerin genç kuşağın «özel yaşama düşkünlük»lerinden yakınmaları dikkatimi çekmişti. Onlara göre erken evlenme hareketinin en önemli nedeni, gençlerin çağdaş toplumda daha değerli bir şey görmemeleriydi. Profesyonel bir toplum eleştiricisinin gençleri özel zevklerle ve maddi güvenlikle, ya da beatnikliğin olumsuz boşluğuyla suçlaması kolaydır. Fakat bu gençlerin anne-babaları, öğretmenleri, vaizleri, onlara, kişisel uyum, maddi başarı, güvenlik amaçlarının ötesinde bir şeylerden söz etmiş olsalardı acaba gençler yine de bir şeyler öğrenemezler miydi?

Beş çocuk, banliyölere taşınma, kendi işini kendin yap hareketi, hatta beatniklik bile birçok evcil gereksinmeyi karşılamaktaydı. Bunlar aynı zamanda ülkenin daha cesaretli kişilerinin uğraştığı önemli sorunların da yerini aldılar. «Politika can sıkıcı iş... Zaten insanın elinden bir şey gelmiyor...» Dolar, uğrunda yaşamın harcanmasına değmeyecek kadar hem pahalı, hem de ucuz olunca, ve insanların içinde yaşadığı toplum bundan başka bir şey düşünmezken... Aile ve ailenin sorunlarıyla uğraşmak... En azından bu, iyi, güzel ve gerçekti... Freud'un kelimesi kelimesine, olduğu gibi yutulması da bunun, acı çeken toplumun tümü için daha önemli olduğu sanısını uyandırdı.

Freudcu mikroskobun mercekleri altında bambaşka bir aile kavramı oluşmaya başladı. Odipus kompleksi ve kardeşler arası rekabet deyimleri, ailenin günlük konuşmalarına girdi. Çocuğun engellenmesi (frustration), kızıl hastalığı kadar dehşet verici bir tehlikeydi. Özel dikkat gerektiren kişi olarak da «anne» seçildi. Birdenbire, annenin hemen hemen her şeyden sorumlu tutulabileceği anlaşıldı. Her sorunlu çocuğun; her alkolik, intihara kalkışan, şizofrenik, psikopatik, nevrotik yetişkinin; iktidarsız, homoseksüel erkeğin; soğuk, ya da önüne gelenle yatan kadının; ülserlinin, astımlının, ya da başka türlü bir rahatsızlığı olan herkesin geçmişleri incelendiğinde bir anne bulmak mümkündü. Bu, engellenmiş, baskı altında bırakılmış, dengesiz, kullanılmış, hiçbir şeyle doymak bilmeyen, sürekli olarak söylenen, kaba bir kadındı. Bu, itici, fazlasıyla koruyucu,

hükmedici bir mahluktu. İkinci Dünya Savaşı milyonlarca Amerikalı erkeğin savaşın şokunu psikolojik olarak kaldıramadığını, «anne»lerinden ayrı olmaya dayanamadıklarını göstermişti. Açıkça, Amerikalı kadınlarda bir şeyin «bozuk» olduğu anlaşılıyordu.

Talihsiz bir rastlantıyla, annelere karşı bu hücum, tam Amerikan kadınlarının bağımsızlık haklarını kullanmaya yeltendikleri, fazla sayılarda koleje girmeye ve meslekler edinmeye başladıkları ve sanayiyle meslek kollarında erkeklerle rekabete giriştikleri bir devrede açıldı. Kadınlar tam Amerikan toplumunda cinsiyetlerine değil, kişisel yeteneklerine dayanan bir rol oynamaya başlamışlardı. Bu kadınların gerçekten daha bağımsız, kafalı, iradeli, daha az edilgin oldukları, onları «sırtlarını bile yıkayan» Alman ve Japon kızlarıyla kıyaslayan Amerikan askerlerinin gözünden kaçmıyordu. Bu kızların kendi annelerinden de farklı olduklarıysa daha az belli oluyordu. Garip bir mantık saptırmasıyla, bu kadınların bireycilikleri geçmişteki ve şimdiki çocukların bütün nevrozlarının nedeni olarak ortaya atıldı. O bağımsızlık ve bireycilik ki, bir önceki kuşağın ev kadını-annelerinde bunun izini bulmak mümkün olamazdı.

1940'ta dışarıda çalışan kadın sayısı, toplam kadın nüfusunun dörtte birinden daha azdı; ve çalışanların çoğu da evli değildi. Annelerin ancak % 2,5 kadar küçük bir oranı «kariyer kadını»ydı. 1940'ta on sekizle otuz yaşları arasında olan askerlerin anneleri on dokuzuncu yüzyılda, ya da 1900'lerin başlarında doğmuş ve Amerikan kadınları seçim hakkını almadan, 1920'lerde doğan kadınlara kıyasla bağımsızlıklarını ve eğitim fırsatlarını kazanamadan yetişmiş kimselerdi. Çoğunlukla bu «anne»ler ne feminist, ne de feminizmin birer ürünü değillerdi. Bunlar yalnızca geleneksel Amerikan ev kadınının hayatını sürdüren kadınlardı. Bu «anne»leri engelleyen ve bunun acısını çocuklarından çıkarmalarına yol açan nedenler gerçekten eğitim, kariyer umutları ve bağımsızlık olabilir miydi? Yeni mistiğin kurulmasına yardımcı olan Edward Strecker'in *Analarının Oğulları (Their Mother's Sons)* adlı kitapta bile bu annelerin ne kariyer kadını, ne feminist, ne de eğitimlerini herhangi bir şekilde kullanmayan kadınlar oldukları belirtilmiştir. Bu kadınlar çocukları için yaşıyorlardı ve

evin dışında, çocukları, aileleri ya da kendi güzelliklerinden başka bir şey düşünmüyorlardı.

Dr. Strecker'in Kara ve Deniz Kuvvetleri başhekimliğine danışman olarak, psikiyatrik bozukluklardan dolayı orduya alınmayan 1.825.000; ordudan nöro-psikiyatrik nedenlerden dolayı çıkarılan 600.000 ve askerden kaçan 500.000 (yani orduya alınan 15.000.000 adamdan neredeyse 3.000.000 kadarı) askerin vaka tarihçesinde gördüğü ve bu bozukluklarda rol oynadığı sanılan «anne» tipi şöyledir:

Bu anne tipi, çocuklarıyla olan ilişkilerinde, her yaptığı iş ve söylediği sözle, bilinçdışı olarak, çocuklarını sindirme ve kendine bağlama amacı güder. Bu amacı sağlamak için çocuklarında olgunlaşmamış davranışları sürekli kılmak ister... Yaşamı olgunlukla karşılayan kadın ve erkeklerin anneleri, geleneksel «anne» tipinin dışında kalırlar... Çoğunlukla «anne» tatlı, çocuğunun üstüne titreyen, özverili bir tiptir... Çocuklarının giyim eşyasını kendi seçer... Saç modellerine, seçtikleri eş ve arkadaşlara, yaptıkları spora, toplumsal tavır ve fikirlerine karışır. Genellikle çocukları için her şeyi düşünür... (Bu hakimiyet...) bazen sert olabilir, fakat çoğunlukla yumuşak, ikna edici ve biraz da belli belirsizdir. Çocuklarına istediğini yaptırmak için en sık başvurduğu yöntem, sanki bir şeye incinmiş de, bunu saklamak için büyük güç harcıyormuşçasına davranmaktır. Bu yumuşaklıkla sorunlara yaklaşım taktiği, gençlik fikir ve hareketlerini önlemekte son derece etkilidir...

Kendini feda eden anneye baskı yapınca, duraksayarak, belki gerçekten biraz yorgun olduğunu itiraf eder, sonra yapmacıklı bir neşeyle, «Eh, yorgunsam ne olacak?» diye şakır. Yüreği bencillikten uzak, hizmet etme aşkıyla dolu olduğundan, kendisinin nasıl göründüğüne aldırmadığını ima etmek istemektedir. Sabahtan gece yarılarına kadar mutluluğu çocuklarına hizmet etmekte bulur. Ev, çocuklarınındır... Her şey «yerli yerinde» olmalıdır; yemekler tam vaktinde, sıcak, iştah açıcı olarak verilir. Evde her zaman yiyecek bulunur... Tertipli evceğizinde elbiselerin tek bir düğmesi bile eksik olamaz. Her şey yerli yerindedir ve anne her şeyin yerini bilir. Çocuklar her şeyi oraya

buraya atıp ortalığı dağıttıklarında anne hiç yakınmadan, memnuniyetle onları toplar... Çocuklarının en ufak isteklerini bile yerine getirmeye hazırdır. Burası kusursuz bir yuvadır... Böyle bir evden çıkan çocukların dış dünyada aynı barışçı cenneti bulamayınca birer-ikişer mutlu evlerine dönüp sonsuza kadar ana rahminde kalmayı istemelerine şaşmamak gerekir. Çocuklarını bir cins amniyotik sıvı içinde yüzer tutmak istemesi, annenin kendi gelişmemişliğinin bir delilidir. Kendisi olgunlaşmadığından, çocuklarının büyümelerini de engeller, çocuklarını çoğunlukla bir ömür boyu sürecek kişisel ve toplumsal bir yetersizlik ve mutsuzluğa kurban eder.

Dr. Strecker'e böylesine geniş yer ayırmamın nedeni, savaş sonrası Amerikan kadınlarını, dişiliklerini yitirdikleri için suçlayan ve derhal evlerine dönerek yaşamlarını çocuklarına adamalarını salık veren yazar ve konuşmacıların onun kitabından geniş çapta yararlanmış olmalarıdır. Oysa Stercker'in anlattıklarından çıkarılacak sonuç bunun tam tersidir; o çocuksu erkeklerin anneleri, yaşamlarını *fazlasıyla* çocuklarına adamış, kendileri belirli bir gelişme ve olgunluk düzeyine ulaşamamış, düşünce ve davranışlarında bağımsızlık kazanamamış kadınlardı.

Kadınlık gizemi gerçekleri garip bir olguyla yutup, kendine mal etmektedir. 1940'larda Amerikan askerlerinin nevrotik olduğu gerçeğini mistik görüş evirdi, çevirdi ve bunu, kariyer sahibi olmak için eğitilmiş, erkeklerle eşit haklar ve bağımsızlık isteyen kadınları suçlamak için bir «kanıt» olarak kullandı. Oysa bu nevrotik askerlerin anneleri böyle kadınlar değil, basit ev hanımlarıydı. Yaşamlarını yalnızca çocuklarına adayan annelerin duydukları engellenme sonucu çocuklarının ruh gelişimlerine yaptıkları olumsuz etkiyi, kadınlar hakkındaki mistik düşünce, hayranlık duyulacak bir ustalıkla çarpıtarak, yeni yetişen kızları eve dönüp tüm yaşamlarını çocuklarına adamalarına ikna etmek için kullandı.

Kinsey araştırmasının ilk çıkan bölümünde az eğitim görmüş kadınların cinsel orgazma daha kolay eriştiğini gösteren bulgular, bu yutturmacayı iyice kolay hazmedilir hale getirdi. Kinsey raporunun ilk bulguları, üniversite bitirmiş kadınların yüzde elliyle seksen beş oranında hiç cinsel

orgazm duymamış olduklarını, buna karşılık lise mezunu kadınlardan ancak beşte birinin orgazma erişemediklerini yazmaktaydı. Kinsey'in bu ilk bulguları *Modern Kadın: Yitik Cins (Modern Woman: The Lost Sex)*'te şu şekilde yorumlanmaktadır:

İlkokulu bitirmiş ya da daha az eğitim görmüş kadınlarda orgazma erişememe durumu sıfıra yaklaşmaktaydı. Dr. Kinsey ve arkadaşları, hiç eğitim görmemiş zenci kadınlarda tam orgastik tepkiyi yüzde yüz oranında buldular... Burada beliren psiko-seksüel kural şu olmaktadır: Kadın ne denli çok eğitim görmüşse, onda bir cinsel tepki bozukluğu görme olanağı o denli artmaktadır...

Kinsey'in bu erken bulgulara tamamen zıt sonuçlara varan son raporunun tamamlanması için aradan on yıla yakın bir süre geçti. Acaba bugün kaç kadın, Kinsey raporunun bitmiş şeklinde orgazma erişme yeteneğinin eğitim ile *arttığının* yazılı olduğunu bilmektedir? İlkokul öğrenimi görmüş kadınların hiç orgazm duymama olasılıkları yüksekken, üniversite biteren ve daha yüksek öğrenim gören kadınların her keresinde orgazm duyma olasılıklarının çok daha fazla olması ihtimali çok yüksek bulundu. Ancak mistik görüş temel olarak erken bulguları kullanıp raporun bitmiş halini görmezlikten gelmeyi yeğ tutmuştur.

Bir de, anneleri çalıştığı için kendilerini itilmiş ve terk edilmiş hisseden çocuklarla ilgili korkutucu sayılar vardı. Acaba bugün bile, anne şefkatinden yoksun kalınca sararıp solan bu çocukların eğitimli, meslek sahibi kadınların değil, daha başından evli olmayan anneleri ve sarhoş babaları tarafından terk edilmeye mahkûm evsiz barksız çocuklar olduğu gerçeğini kaç kadın kavramıştır? Ne zaman çalışan annelerin çocuklarının asi, zor okuyan, ya da ruhen sağlıksız olduklarını saptayan bir araştırma yapılsa, gazeteler bunu manşet yaparlar. Bir süre önce Stanford Üniversitesi'nden Dr. Stolz bu tür araştırma verilerini incelemiştir. Vardığı sonuç şu olmuştur: Bir kişinin çalışan anneler hakkında ileri sürdüğü *herhangi bir* kuram — iyi ya da kötü olsun — birtakım verileri kullanarak desteklenebilir. Fakat çocukların, annelerinin *çalışmasından dolayı*

daha mutsuz, sağlıksız, uyumsuz olduklarını kanıtlayan tek bir araştırma yoktur.

Çalışan kadınların daha mutlu, daha iyi ve olgun olduklarını gösteren çalışmalar pek duyulmaz. Asi çocuk olaylarıyla «entelektüel işlerle uğraşmak için eğitilen» kadınların sayısındaki benzer artışlara bakılarak bu ikisi arasında bir etki-tepki ilişkisi olduğu sonucuna varılmaktadır. Oysa, elimizdeki deliller, böyle bir ilişkinin olmadığına işaret ediyor. Birkaç yıl önce, bir grup asi gençle aynı sayıda 'normal' genç arasında karşılaştırmalı bir araştırma yapılmıştır. Alınan sonuçlar arasında, okula devamlılık ve öteki yönlerden annesi evde oturan gençlerle dışarıda çalışanlar arasında bir farkın olmadığı saptanmıştır.

Her vaka geçmişi araştırmasında anne hakkında bilgiler edinilmesi olağandır. Özellikle, sözümona çok önemli olan o ilk beş yıla ait hatıralar aranıyorsa... Aslına bakılırsa, anne her zaman *oradadır, orada olması gerekir.* Birçok kültür kendi iç çatışmalarını çocuklarına anneleri aracılığıyla geçirir; yine de uygarlaşmış dünyanın modern toplumundaki en akıllı, en yetenekli kadınların çocuk bakımını kariyer edinecek biçimde yetiştirilmeleri olağan olması gerekir.

Bir zaman önce Dr. Spock, biraz da sıkılarak, yaşamda çocuklarından da başka amaçları olan Rus annelerin çocuklarının, yaşamda çocuklarının üstüne titremekten başka işi olmayan Amerikan annelerin çocuklarına kıyasla daha dengeli, uyumlu ve olgun olduklarını açıklamıştır. Acaba Rus kadınlarının yaşamda daha önemli amaçları olduğu için Amerikan kadınlarından daha iyi anneler olduklarını söylemek yanlış mı olur? Sayın Dr. Spock bu kadınların, en azından, kendilerinden daha emin davrandıklarını belirtmektedir. Onlar, Amerikan anneleri gibi, uzmanların en son sözünü, çocuk bakımından en son moda olan yöntemi benimsemekte o denli işgüzar davranmamaktadırlar. Dr. Spock için, 13.500.000 annenin, çocuklarını onun kitabına harfiyen uyarak büyütmeye çalışacak kadar kendilerinden emin olamamaları, büyük bir yük olsa gerekir.

Amerikan çocuklarıyla yetişkinlerinde artan «kendine güvenmeme» duygusu karşısında ruh doktorlarının kuşkuları hiçbir gazetede manşet olmamıştır. «Annenin aşırı

koruyuculuğu» konusunda çok ünlü bir araştırması bulunan ruh doktoru David Levy, çocuklarını gereğinden fazla gözeterek ve hoş görerek patolojik derecede etkileyen yirmi anne üzerinde ayrıntılı incelemeler yapmıştır. Tipik bir örnek, annesi ekmeğine yağ sürmedi diye tepinme krizleri geçiren on iki yaşında bir erkek çocuğudur. Bu çocuk, giyinmek için hâlâ annesinin yardımını istiyordu... Yaşamdan bütün beklediğini şöyle özetlemekteydi: «Ben evleninceye dek annem ekmeğimi yağlayacak. Ondan sonra da bu işi karım yapacak.»

Bu kadınların tümü — fizyolojik belirtiler açısından — anaç ve kadıncıl içgüdüleri gelişmiş kimselerdi. Yirmi kadının ikisi hariç, hepsi sorumlu, dengeli ve girişken (aggressive) kadınlardı. Hiçbirinde, annelik ve kadınlık durumlarını bilinçaltından yadsıdıklarına dair bir belirti yoktu.

Bu kuvvetli derecede anaç yirmi kadının patolojik derecede çocuksu (infantil) oğlanlar yetiştirmelerinin nedeni neydi? Bir kere çocuk, «onlarda tatmin edilemeyen anormal bir sevilme isteğinin doyurulmasına alet olarak» kullanılmaktaydı. Oğullarının okuldan dönme vakitleri yaklaştığında bu analar, aynı yeni evliler ya da sevgilisine hazırlanan genç kızlar gibi, kendilerine çekidüzen verip boyanmaktaydılar. Levy'nin dediğine göre, çoğunda güdük kalmış kariyer istekleri vardı. «Anne koruyuculuğu» aslında bu kadınların gücü, temeldeki kadıncıl enerjilerinin bir sonucuydu. Bu kadınların temeldeki sorumlu, dengeli, etken ve saldırgan enerjileri başka yollardan tatmin edilemeyince çocuklarına yöneltiliyor ve patolojik sonuçlara yol açıyordu.

Bu kadınlarla kocalarının geldikleri evlerin aile yapısı incelendiğinde, evlerinde annenin hakim ve babanın da boyun eğen durumunda olduğu anlaşılmıştı. Bu patolojik çemberi kırmak için annelerle oğullarına yıllar boyu yoğun ruhsal tedavi uygulandı. Ama ilk incelemenin üstünden yıllar geçtikten sonra, bu annelerle patolojik oğulları tekrar incelendiğinde, çoğunlukla ruhsal tedavinin etken olmadığı saptandı. Ancak, mucizevi olarak, oğullardan bazıları patolojik yetişkinler haline gelmediler. Ancak bunun nedeni tedavi görmeleri değil, zaman içinde annenin kendine göre yeni bir ilgi alanı bularak çocuğunun ya-

şamına karışmaktan vazgeçmesiydi. Daha seyrek olarak da çocuk, annesinin karışamayacağı bir alana yönelerek ve bu alanda annesinden bağımsızlığını sağlayarak, kendi kendini kurtarmayı becerebilmişti.

Amerika'da anne-evlat ilişkilerindeki sorunlar öteki toplumsal bilimciler tarafından da — mistik görüşe hiç değinmeksizin — incelenmiştir. Arnold Green adlı bir toplumbilimci anne sevgisi ya da yoksunluğuyla nevrozlar arasında neredeyse rastlantı sonucu diyebileceğimiz bir olguyla, yeni bir ilişki daha kurmuştur.

Green'in büyüdüğü Massachusetts eyaletinin bir sanayi kasabasında çocukların yetiştirilme tarzlarına bakarak, tüm bir kuşağın nevrotik olması gerektiği sonucuna varılabilirdi. Bu çocukların yetiştirilme tarzları, gerçekten travma nedeni olabilirdi. O koşullar ki, evlatla ebeveyn arasında tam bir «sevgi» yoksunluğu, akıldışı, öç alıcı, hatta kaba kuvvet kullanarak cezalandırmayla belirlenmekteydi. Polonyalı göçmenler olan anne-babalar, Amerikalı çocuklarının artık saygısını uyandırmayan katı eski dünya kurallarını empoze etmek istiyorlardı. Çocuklarının küçük görme, nefret ve öfke duyguları karşısında büyüklerin şaşkınlık içinde başvurdukları yöntem, «çocukların gelecek hakkındaki istek ve umutlarıyla bağdaşmayan öç alıcı, özel ve akıldışı otorite kurma» gayretiydi.

Amerikalılaşmış çocuklarının üzerinde tüm denetimlerini yitirmekten korkan büyükler, kolaylıkla yumruk ve kırbaca başvururlar. Sıra sıra harap evlerden yükselen darbe, çığlık, acı ve nefret haykıran sesler öylesine olağandır ki, yoldan geçenler bunlara en ufak bir ilgi bile göstermezler.

Freud sonrası her Amerikan ebeveyninin kavradığı anlamda nevrozların gelişmesi için bundan daha uygun bir ortam bulunamaz, diye düşünmek olağandır. Oysa bir toplumbilimci olarak Green geri dönüp bu toplumu incelediğinde, kitaba göre yaygın olması gereken nevrozlardan hiçbirini görememiştir. Polonyalılar arasında psikonevrotik nedenlerden dolayı orduya alınmayan erkek çıkmamıştır. Green, kasabadaki batan bir kuşakta, nevrotik davranışın açık belirtileri olan «anksiete gösterileri, suç-

luluk duygusu, tepkilerde katılık, bastırılmış düşmanlık duyguları gibi, nevrotik kişiliğin temel belirtileri»ne rastlayamamıştır. Bu durum Green'i şaşırtmıştı. Bu çocuklar neden nevrotik olmamışlar, neden o kaba, akıldışı ebeveyn otoritesiyle yıpranmamışlardı?

Bu çocuklar, orta sınıf annelerinin vermeye özendirildiği sürekli gözetim ve kapsamlı sevgiden yoksundular; anneleri, babaları gibi, bütün gün fabrikada çalışmaktaydı. Küçükler abla ve ağabeylerinin bakımına bırakılıyor, kırlarda ve korularda özgürce oynuyor ve mümkün olan ölçüde, anne-babalarından kaçınıyorlardı. Bu ailelerde ağırlık kişisel sevgiye değil, iş'e verilmekteydi: «insanları birbirine bağlayan sevgi değil, saygıdır.» Bu ailelerde sevgi gösterileri hepten yok değildi, fakat, Green'in dediğine göre: «Bu açık sevgi gösterileri... orta sınıf kadın dergilerinde tanımlanan şekilden oldukça uzaktı.»

Green'e göre bu çocuklarda, orta sınıf çocuklarında öylesine sıklıkla görülen nevrotik belirtilerin olmayışının nedeni, her zaman ve her yerde bulunan anne sevgi ve gözetiminin yokluğudur. Green'e göre Polonyalı anne-babalar, «çocuğun kişiliğini içine alacak» yöntem ve fırsatlardan yoksundular. Belki de yalnızca «sevgi yoksunluğu» ve «akıldışı otorite» nevroza yol açmamakta, ancak bunlar çocuğun «kişiliğini içerecek» (yani Amerikan orta sınıfında görüldüğü şekilde çocuğun fizik ve duygusal yönden anne-babanın sevgisiyle örtülmesi ve çocuğun büyüklerine bağımlı kılınması) şeklinde uygulandığı zaman nevrotik belirtiler görülmektedir.

Nevrozun nedeni acaba «sevgi yoksunluğu» mudur, yoksa çocuğun bağımsız varlığını içeren ve onda gereğinden fazla bir sevilme gereksinmesi yaratan orta sınıfa özgü pohpohlama mıdır? Ruhçözümleyiciler her zaman nevrozların tohumlarını merak etmişlerdir; Green de «çağdaş bir orta sınıf ebeveyni olmanın *hangi yönüyle* çocukta nevrozun ortaya çıkmasına neden olan gübreyi sağladığını» araştırmıştır.

Her zamanki gibi, parmaklar anneyi göstermektedir. Ama Green çağdaş Amerikan kadınının rolüne uyum yapmasıyla ilgilenmez; tersine, onun çağdaş toplumda herhangi bir rol oynamaktan yoksun bırakıldığını belirtir.

«İyi» bir evlilik yapan orta sınıftan bir kız, herhangi bir kariyerin ona verebileceğinden daha fazla bir statü kazanmış olur. Fakat evlenmeden önce bir kariyerle az ya da çok uğraşmış olduğundan, evlendikten sonra ev temizleme, bez yıkama ve yemek pişirme gibi işleri canla başla benimseyemez... Annenin evin içinde ve dışında yapabileceği pek az iş vardır; tek çocuğunun başlıca arkadaşıdır. Modern «bilimsel çocuk bakımı», çocuğun sürekli gözetimini ve sağlığıyla uğraşmayı, çocuğa ıspanak yedirip üst benini geliştirmeyi empoze eder. Bunlara ek olarak, orta sınıf ebeveynleri arasında çocuğun doğumundan itibaren başlayan rekabet dolayısıyla, çocuğun erken yürümesi, tuvalet terbiyesi, konuşması için sarf edilen gayretler vardır.

Green, orta sınıf anneleri hakkında şöyle bir kurguda (spekülasyonda) da bulunmaktadır:

(...Belki de orta sınıf anneleri...) çocuklarıyla olan ilişkilerinde karşılıklı «sevgi»ye fazlasıyla önem vermektedirler. Bunun nedeni kısmen devrimizde moda olan ve orta sınıf çevrelerinde iyice abartılan «sevgi kompleksi,» kısmen de annelerin çocukları uğruna yaptıkları birçok özverinin karşılığını alma istekleri olabilir. Çocuğun sevgi gereksinmesi tamamen bu gereksinmeyi duymak için koşullanmasının sonucudur... Kölece bir bağımlılık duymak için koşullanma... Modern nevrozların kökeninde anne sevgisine gereksinme değil, bu sevgiden yoksun kalmanın korkusu yatar; ıspanağını yemezsen, ya da sütünü dökersen ya da kanepeden aşağı inmezsen anne seni sevmeyecek tehdidi... Çocuğun kişiliği ne denli içerilmişse, onun bu tür davranış karşısında paniğe kapılması o denli şiddetli olur... Böyle bir çocukta, kınayan bir bakış bile, yirmi dakika içeri kapatılmaktan daha fazla dehşet yaratabilir.

Green annelerle yalnızca oğullarının üstündeki etkileri açısından ilgilenmekteydi. Ancak yalnızca «kişilik içerilmesinin» nevrozu açıklayamayacağını kavramıştı. Çünkü bu böyle olsaydı, bir önceki kuşağın kadınlarının tümünde nevroz olması gerekirdi. Oysa böyle bir şey kaydedilmemişti. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında yetişen kız-

ların kişilikleri hiç kuşkusuz, ondan mutlak sevgi ve itaat bekleyen aileleri tarafından «içerilmiş»ti. Ama «o koşullar altında nevroz oranı muhtemelen yüksek değildi», çünkü, genç kızın kişiliği her ne kadar içerilmiş idiyse de, bu devamlı bir süreç içinde oluşmakta, genç kızın «çocukluktan ergenliğe geçişi, flört etmesi ve sonunda evlenmesi sırasında kendi kişiliğini bulması söz konusu olmamakta»ydı.

Öte yandan çağdaş orta sınıftan bir oğlan başkalarıyla boy ölçüşmeye, başarmaya zorlanır. Bunlar bir dereceye kadar bağımsızlık, amaçta katılık, saldırganlık, kendine güven gibi özellikler gerektirir. Bundan dolayı erkekte annesi tarafından yaratılan aşırı sevilme gereksinmesi nevrotiktir. Aynı durumun kızda olması, nevrotik değildir.

Bir toplumbilimcinin 1946'da yaptığı bu spekülasyon ilginçtir. Bu, Amerikan annelerinde bir bozukluk olduğu görüşünün yaygınlaşmasına yol açmakla beraber, hiçbir zaman toplumsal kuram ve kadınlar hakkındaki mistik düşünce kalelerinin ileri istihkâmlarına dek sızamamıştır. Mistik görüşü aşıp, çocukları anne sevgisine muhtaç varlıklar olmaktan ötede görebilen bu toplumbilimci bile yalnızca erkek çocukların sorunlarıyla ilgilenmektedir. Oysa esas olan, orta sınıf Amerikan kadınlarının hem kız, hem de erkek çocuklarının kişiliğini boğup içermesidir. Birçok insan için Amerikalı erkek çocukların başarı, bireysel değer yargıları ve bağımsız hareket yeteneklerinden yoksun bırakılmaları çok trajik bir olaydır. Ama birçok kuşak önce birçok kız evladın ve annenin başına gelen aynı durum, trajik bir olay olarak nitelendirilmemektedir. Bir kültür kadınlarından insanca gelişme beklemiyorsa, bunun yokluğunu bir kayıp ya da nevroz ve çatışmaların nedeni olarak nitelendirmez. Bir ulus olarak, yalnızca oğullarımızın üzerindeki etkilerini gördükten sonra kadınlarımızın nerede aksadığını merak etmeye başlamamız aslında bir hareket, ulusal kültürümüzde kadının kimliğini tekrar düşünmemizi gerektiren bir durumdur.

Gerçek aksaklığı görememiz bir sürpriz midir? Bunu durağan işlevselci terimlerle nasıl anlayabilirdik? Orta sınıf genç kızının kişiliği çocukluktan yetişkinliğe dek «kadınlık rolü» kisvesi altında sürekli olarak eritilirken buna top-

lumbilimcilerle eğitimciler alkış tutmuşlardır. Ama insan kişiliğinin harcanması, kadınlar söz konusu olduğunda, incelenmeye değer bir olgu sayılmamaktaydı. Kişilikten yoksun oluşlarının sefaletini, çaresizliğini duyan kadınlar bile bu duyguya anlam verememekteydiler; bu, adı olmayan sorun haline geldi. Ve kadınlar, bu sorundan kaçınmak için, bir utanç ve suçluluk duygusuyla, çocuklarına döndüler. Böylece anadan kız ve erkek evlatlara, kuşaktan kuşağa geçen döngü, kendi kendini tamamlamış oldu.

Kızının da, oğlunun da büyümesini güçleştiren annenin kızı, kocası ve çocukları aracılığıyla yaşamayı yeğledi; çünkü özgürlük, sonunda büyüyüp, edilgen bağımlılıktan sıyrılmak, korkutucuydu. Hele toplumun tüm güçleri kadına büyüyüp gelişmesini telkin ediyorsa o, neden başka bir yolun tehlikesine atılsındı?

Amerikan kadınlarının hatalı seçimlerini yapmaları böyle oldu. Yalnızca cinsel olarak yaşamak için kadın evine koştu, bireyselliğini güvenliğiyle değişti. Ardından kocası geldi ve evlerinin kapısını dış dünyaya kapadılar. Kadınlar hakkındaki mistik yalanı beraberce yaşamaya başladılar ama buna kendileri inanıyorlar mıydı? Kadını evde tutan nedir? «Meslek: ev kadını»nı, kadınlar için öteki bütün olanakları ortadan kaldıracak derecede kocaman harflerle yazabilecek güçte olan şey nedir?

Her yerden bize bakan, kadının dünyada kendi yeteneklerini kullanmasını yasaklayan o cici evcil resimlerin ardında bu ülkenin kudretli güçlerine hizmet eden bir şeyler olmalı. Kadınlar hakkındaki mistik düşüncenin bu anlamda sürdürülmesinde hiç de cinsel olmayan amaçlar bulunsa gerekir. Düşündükçe, Amerika'nın varlığının geniş ölçüde kadınların edilgin bağımlılığına, onların dişiliğine dayandığını görebiliriz. Eğer ona hâlâ bu adı vermek istiyorsak, «dişilik», Amerikan kadınlarını cinsel satışın hem hedefi, hem kurbanı haline getirmiştir.

9 Cinsel Satış

Birkaç ay önce, kadınların eve dönüşlerinin nedenlerini bulmaya çalışırken, bir şeyi unuttuğum sanısına kapıldım. Kısır bir döngü içindeki entelektüel düşüncenin kadınlık hakkındaki eskimiş görüşleri nasıl sürdürdüğünü, «Meslek: ev kadını» paftasının ardındaki boşluğu saklamak için bunun önyargılarla nasıl karıştırıldığını görüyordum.

Ama bütün bunların itici gücü neydi? Eğer bunca ev kadınının adlandırılmayan mutsuzluğuna karşın, pek az kadın, ev kadını ve anne olmaktan başkaca bir şey istemiyorsa, onları bu yöne iten oldukça güçlü bir mekanizmanın varlığı düşünülebilir. Feminist hareket, kendi kendine durmayacak derecede enerjik bir akım olarak başlamıştı. Buna karşın, ondan daha güçlü bir şey tarafından durduruldu. Bunca güçlü olan şey neydi?

Yaşamın öyle basit, günlük gerçekleri vardır ki, insanlar bundan söz etmeye gerek duymazlar. Öykülerdeki kahramanların neden hiç tuvalete gitmedikleri yolunda bir soru, ancak bir çocuktan beklenir. Neden, kadınların ev kadını olarak kalmalarından gözetilen gerçek amacın onların *ev için daha fazla eşya almalarının sağlanması* olduğu hiç söylenmez? Kadınlık ve kadının rolü üstüne tüm bu

tartışmalar sürdürülürken Amerika'da esas işin *ticaret* olduğu gerçeği unutulmaktadır. Her nasılsa, bir yerde, birisi tarafından, kadınların o yararsız, enerjilerini nerede tüketeceklerini bilmez ev kadınlığı durumunda bırakıldıkları sürece daha fazla mal satın aldıkları keşfedilmiş olmalı.

Bunun nasıl olduğu konusunda hiçbir fikrim yok. Sanayide karar verme mekanizması tarihçilerin sandıkları kadar basit ve ölçülü biçili değildir. Deterjan ve elektrikli yumurta karıştırıcıları ve kırmızı, yuvarlak köşeli ocaklar ve sentetik kürkler ve yer cilaları ve saç boyaları ve ev için dikiş patronları ve deterjanla yıpranan eller için losyonlar ve havluları bembeyaz tutmak için çamaşır suları yapan General Foods ve General Electric ve General Motors, ve Macy's ve Cimbel's ve tüm öteki firmaların müdürlerinin günün birinde maun bir masanın çevresinde toplanıp şunları söylemiş olduklarına ihtimal veremiyorum: «Beyler, hepimizin çıkarları söz konusu olduğundan size, Amerikan kadınlarının evden uzaklaşmalarının önünü alacak elli milyar dolarlık bir kampanya başlatmamızı öneriyorum. Onları ev kadını olarak tutmalıyız. Bunu unutmayalım.»

Belki de düşünceli bir müdür yardımcısı: «Çok okumuş kadın var. Evde oturmak istemiyorlar. Sağlıksız bir gidiş. Hepsi bilimci falan olmaya kalkışırsa, alışverişe ayıracak zamanları kalmayacak. Onları evde tutmalı. Ama bunu nasıl yapacağız? Hepsi meslek diye tutturuyor,» demiştir.

Bunun üzerine ruhbilimden doktora derecesi almış bağa gözlüklü yeni danışman da, şöyle bir öneride bulunmuştur: «Onlara evin içinde meslek icra edecek olanağı sağlayalım. Onları, evin içinde yaratıcı olmaya yönelteliim.»

Doğallıkla, pek böyle olmadı. Bu, kadınlara karşı kurulan ekonomik bir komplonun parçası değildi. Bu, son zamanlarda yöntemlerle sonuçları genel olarak birbirleriyle karıştırmamızın bir ürünü olarak ortaya çıktı: Üretim, satış ve kâr amacıyla yatırım yapma işlemleriyle ulusal amaçlarımızın birbirine karıştığı ve bunların başlıca amacımız olmaya yüz tuttuğu bir sırada, işin içine kadınların da karıştırılmasıyla belirginleşti. Bugün, ev kadını

için pazar kalmayınca bolluk toplumumuzun başına gelecek ekonomik krizin nasıl halledilebileceğini bulmak için oldukça akıllı bir iktisatçı olmak gerekiyor.

Bunun neden böyle olduğunu anlamak kolaydır. Ticaret yaşamının gereksinmelerine göre kadınların duygularını ayarlama yolundaki hizmetlerine karşılık, yılda yaklaşık olarak bir milyon dolar kazanan bir adamı ziyaret ettiğim zaman bunun *nasıl* yapıldığını görmüştüm. Bu adam, 1945 yıllarında «gizli ikna» işine başlamış ve bu yolda hızla yükselmişti. Karargâhı, Westchester'deki «Motivasyonel Manipulasyon Enstitüsü» denilen bir malikanede kurulmuştu. İki kat yüksekliğindeki balo salonunun duvarları, tavana dek, bini aşkın inceleme dosyasını taşıyan çelik raflarla kaplıydı. Bu inceleme dosyalarında, çoğunlukla Amerikan ev kadınlarıyla yapılmış 300.000 kadar görüşme ve anket sonuçları depolanmıştı.

Bana, istediğim her şeye bakabileceğim ve herhangi bir şirketin gizli dosyası olmamak kaydıyla, bütün dosyaları inceleyebileceğim söylendi. O dosyalarda gizli, saklı hiçbir şey yoktu: Yalnızca, o anketlerin her sayfasında Amerikan ev kadınlarının yaşadığı neşesiz, amaçsız, yaratıcı olmayan ve hatta cinsel bakımdan anlamsız yaşamlarını görebilirdiniz. Enstitü'nün müdürü olan bu gizli iknacılar başı bana ev kadını olarak kalan kadınların oynadıkları işlevi gösterdi. Onların kişiliksiz amaçsız oluşlarının yarattığı birikim, alışveriş anında, dolar şekline dönüştürülebiliyordu.

O bana, doğru dürüst bir yaklaşımla Amerikan ev kadınlarının eksikliğini duydukları kişiliğin, amaçlılığın, yaratıcılığın, hatta cinsel zevkin eşya satın alarak doyurabileceğini söyledi. Birdenbire, Amerikan piyasasındaki tüketim maddelerinin yüzde yetmiş beşinin kadınlar tarafından satın alınmakta olduğu gerçeğinin önemini kavradım. Birdenbire, kadınların mal satın alma anındaki güçlü istekleriyle birer *kurban* haline getirilmiş olduklarını gördüm. Bu «manipülatör»ün benimle böylesine liberal bir tavırla paylaştığı görüşler, çok şeyi açığa çıkardı...

1945'te Amerikan kadınlarının elektrikli ev aletlerine karşı tutumlarını saptamak için bir araştırma yapılmıştı. Bunun sonuçlarının, savaş sona erdiğine göre,

savaş malzemesi yerine tüketim malı satışlarının alacağı seyri anlamaları bakımından, özellikle bunları üreten şirketlerin işine yarayacağı düşünülmekteydi. «Ev kadınının psikolojisi» üstüne bir inceleme niteliği taşıyan bu araştırma, «bir kadının ev aletlerine karşı tutumunun genel olarak ev kadınlığı hakkındaki düşüncelerinden ayrı tutulamayacağı» varsayımından hareket etmekteydi.

Ulusal düzeyde 4.500 kadını (orta sınıfa mensup, lise ya da üniversite eğitimi görmüş) içeren bu incelemede kadınlar üç kategoriye ayrılmıştı: «gerçek ev kadını» tipi, «kariyer kadını» ve «dengeli ev idarecisi». O zamanlar bütün kadınların % 51'i «gerçek ev kadını» tipine uymaktaydı. («Ruhbilimsel açıdan bu kadının esas meraklı, ev'dir. Ailesi için iyi düzenlenmiş, rahat bir ev idare etmek ona büyük bir kıvanç ve tatmin duygusu verir. Bilinçli ya da bilinçdışı olarak, yaptığı işin çok önemli olduğuna ve bunu kendisinden başka kimsenin yapamayacağına inanır. Evinin dışıyla hemen hemen hiç ilgilenmez ve ilgilendiği zaman da bunu, bir gereksinimi karşılama baskısı altında kaldığı için yapar.») Bu grubun giderek azaldığı ve kadınlar için yeni ilgi alanlarıyla eğitim olanakları yaratıldığı ölçüde, muhtemelen daha da hızlı olarak ortadan kalkacağı belirtilmekteydi.

Ancak, ev aletleri için en geniş pazarı bu «gerçek ev kadını» tipleri oluşturmaktaydı. Her ne kadar yeni aletleri benimserken bu kadınlar bir miktar «isteksizlik» göstermekteydiselerse de, onların bu özelliklerinin ortadan kaldırılabileceği düşünülüyordu.

İkinci tip — kariyer kadını tipi — o zamanlar azınlıkta kalıyordu, ama satıcı açısından son derece «sağlıksız» bir gruptu; reklamcılara, bu grubun daha da genişlemesine göz yummamaları salık veriliyordu. Çünkü bu tip kadınlar, «kadının yeri evidir» varsayımına inanmamaktaydılar. («Bu gruptakilerin çoğu hiç çalışmamıştır ancak tavırları şudur: 'Bence ev kadınlığı, korkunç bir zaman kaybından başkaca bir şey değildir. Çocuklarım daha büyük olsalar ve ben evden ayrılabilecek duruma gelsem zamanımı daha iyi bir şekilde değerlendirirdim. Ailemin yiyeceklerine ve çamaşırlarına bakacak biri olsa, çıkıp bir işte çalışmayı yeğ tutardım.'») Araştırma, kariyer kadınlarının ideal müşteri olmadıkları hususunun unutulmaması gerek-

tiğini belirtmekteydi. Çünkü bu kadınlar çok *eleştiriciydiler;* her şeyi kolay kolay beğenmiyorlardı.

Üçüncü tip — dengeli ev idarecisi tipi — «pazarlama açısından, ideal tip»tir. Bu tipin ev dışında bazı ilgileri vardır, ya da yuva kurmaya başlamadan önce bir işte çalışmıştır; mekanik aletlerin yardımını «hemen kabullenir», fakat bu aletlerin «mucizeler yaratmasını» beklemez, çünkü «düzenli bir ev idare etmekte» kendi inisiyatifini de kullanmak ister.

Araştırmanın vardığı sonuç açıktı: «Dengeli ev idarecisi» tipi gelecek için en geniş pazar potansiyeli gösterdiğinden, ev aleti üreticilerinin kadınları bu gruba dahil olmaya ikna etmeleri avantajlı olacaktı. Reklamlar aracılığıyla onlara, dış ilgilerinin olabileceği ve entelektüel etkiler altında kalabilecekleri (kariyer kadını haline gelmeksizin) öğretilmeliydi. İyi bir ev idarecisi haline gelmek, her normal kadının amacı olmalıydı.

Modern kariyer kadınlarını, ya da bu hale gelmeye istekli olanları, gerçek ev kadını tipine dönüştürmenin — onları bu duruma geriletmenin — olanaksızlığı araştırmada belirtilmekteydi. Ancak onları dengeli ev idarecisi — ev kariyeristi — yapmak mümkündü. Bırakınız onlar, ne yardan ne de serden geçsinler; iş yaparken zaman kazansınlar, daha konforlu olsunlar, pislik ve kargaşalıktan uzak olsunlar, makinelerin rahatlatıcılığından yararlansınlar, yine de «işi kendi kendine yapma»nın iyi bir ev idarecisine verdiği kişisel başarma ve kıvanç duygularını duyabilsinler.

Ancak bunu başarmak ne iş adamları, ne de reklamcılar için kolay bir iş değildi. Pazar, hemen hemen bütün ev işlerini tek başına yapabilecek aletlerle dolmaya başlamıştı. Amerikan kadınlarına o «işi tek başına başarma» duygusunu tattırabilmek için bir yandan ev kadınlığını yaşamın başlıca ilkesiymiş gibi göstermeye devam ederken bir yandan da daha çok yaratıcı olabilmelerini sağlamak gerekiyordu. Onları başka amaçlara hazırlayan herhangi bir şeyin (eğitim, bağımsızlık .kazanmak, bireycilik gibi); sürekli olarak karşısına çıkılmalı ve bu özellikler tekrar eve doğru kanalize edilmeliydi.

Manipülatörün hizmetleri gittikçe daha değerli olmaya başladı. O, araştırmalarında artık profesyonel kadın-

larla görüşme yapmıyordu, çünkü zaten bu kadınlar sabahları evde bulunmamaktaydılar. Araştırma örneklemesine aldığı kadınlar gerçek ev kadını tipleriyle dengeli ev idarecileriydi. Sonuç olarak ev ve tüketim malları, bu kadınlara hitap etmektedir; bütün tüketim malları reklamlarının bütçelerinin % 75'i, kadınların hoşuna gidecek şeylere harcanır. Daha doğrusu, ev kadınlarına; sabahları görüşme yapmak için, alışverişte harcamak için, fazla zamanı olan kadınlara hoşgörünmelidir bu reklamlar... Doğal olarak, manipülatörün derinlemesine görüşmeleri, yansıtma (projective) testleri, «yaşayan laboratuvarları», müşterilerini etkileyecek şekilde düzenleniyordu. Ama büyük bir sıklıkla, bunlarda, yetenekli bir toplumbilimcinin kâr amacı güdenlerce kullanılabilecek önemli gözlemleri de bulunmaktaydı. O müşterilerine, Amerikan kadınlarının giderek artan yaratıcı olma istekleriyle ilgili bir çalışma yaptığını, «modern ev kadınının en tatmin olmadığı konuyu» kavramaya çalıştığını söylüyordu. Örneğin, bir raporunda şöyle yazmıştı:

X karışımını(*) kadının yaratıcı gayretleri üstüne kuracağı bir temel olarak satmak için her türlü çareye başvurulmalıdır.

Keki ayrı ayrı malzemelerden yapmanın hamallık yanını ortadan kaldıran X karışımının, kadının kendi özel yaratıcılığını yansıtmasını olanaklı kılacağı belirtilmelidir. Ayn zamanda, keki fırında pişirme işleminin eğlenceli yanları da belirtilerek, X karışımıyla yapılacak kekin gerçekten kek yapmak kadar iyi olduğu üzerinde durulmalıdır.

Fakat çelişki yine de ortadadır: İşin hamallığını ortadan kaldırarak kadına, «enerjisini daha olumlu yönlerde kullanma olanağı» tanıyan X karışımını almaya ikna eder-

(*) X karışımıyla kastedilen, örneğin, bir kek yapmak için gerekli bütün malzemenin bir arada, kullanma tarzları hakkındaki bir tarifeyle beraber, paketlenmiş olarak satılmasıdır. Bunu alanın yapacağı tek şey, çeşitli malzemeleri tarifeye uyarak karıştırıp keki ortaya çıkarmaktır. (Çev.)

ken, onun «kek yapacak zamanı olmayan» bir kadın haline getirilmesi de istenmez. Kek sonunda fırından çıkınca ve kadın her şeye karşın bunun yine de şekerli bir cins ekmekten başka bir şey olmadığını görünce ve ortada bir «yaratıcı başarı» duygusu olmayınca ne yapmalı? Keki çarşıdan, yapılmaya hazır bir karışım olarak almayan ve evde bulunan malzemeyle yapma zorunda olan eski kadınların duygularını duymayan kadına ne yapmalı?

Rapor, bu sorunun da çözümlenebilceği yolunda güvence veriyordu:

X karışımını kullanan bir kadın, ailesiyle beraber olmaya daha fazla zaman ayırabileceğinden, kendini iyi bir eş ve anne olarak ispatlamış olur... Tabii, evde pişen keklerin her zaman çarşıdan hazır yapılmış olarak alınanlara tercih edilmesi gerektiği özellikle belirtilmelidir.

En önemlisi, kolay tarifeler yerine, «fırında pişirme geyreti»nin önemini ortaya çıkaran X karışımının «tedavi edici bir özelliği» olduğu belirtilmelidir. Reklamcılık açısından bu, «evinizde X karışımı bulundurmakla siz bambaşka bir kadın olacaksınız... Daha mutlu bir kadın...» demek anlamına gelir.

Rapor, reklamcının koyduğu «bu keki mümkün olan en kolay, en tembel yoldan yapmış olacaksınız» tümcesine karşı çıkıyordu çünkü bu tümce, kadınlarda olumsuz bir tepki yaratabilir, fazlasıyla gayret harcamadığı gibi bir suçluluk duygusu uyandırabilirdi. (Kendilerinin yeterince gayretli olmadıklarını düşünenlere, X karışımıyla kek yapmanın tembel işi olduğunu söylemek kuşkusuz, çok yanlış bir yöntemdir.)

Ama rapora göre, bu suçluluk duygusunu da yok etmenin yolları vardır.

Reklamlar aracılığıyla X karışımının on iki ayrı kullanılış tarzını denememenin, kadının ailesine vereceği hazzı kısıtlaması demek olduğu söylenebilir. Böylece az iş yapmaktan dolayı duyulan suçluluk duygusunun transferi mümkün olur. Tatlı olarak ailesine X karışımı verdiği için suçlanmak yerine kadın, ailesine X karışımının on iki

değişik türünü veremediği için suçluluk duymaya başlar. «Yeteneklerinizi harcamayın. Kendinizi kısıtlamayın!..»

1950'lerin ortalarına doğru araştırmalar büyük bir sevinçle, kariyer kadını tipinin yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladığını rapor etmeye başladılar. «Eşitlik için çarpışan, yaşamın hemen hemen her alanında kişiliğini arayan, 'evcil esaret'e karşı tepki gösteren» kadın gitmiş, yerine «daha az deneyimli, daha az entelektüel» olan ve okul aile birliklerindeki faaliyetleriyle «evinin dışında geniş ilişkiler kuran» ama esas olarak «kendi kişiliğiyle kadınlığının ifadesini ev işinde bulan» kadın gelmişti. Bu yeni kadın, eski tip «saçını süpürge eden», özverili ev kadını tipine uymamaktadır; kendini erkeğine eşit olarak görür. Ancak yine de yapacak fazla bir işi olmadığından kendisini «tembel, sorumsuz, suçluluk duygularıyla tedirgin» bulur. Reklamcı onun bu «suçluluk duygusu»nu, ona mal satacak şekile kanalize edebilmelidir.

Başlangıçta biraz direndikten sonra o, şimdi hazır kahveyi, donmuş yemekleri, önceden pişirilmiş hazır yiyecekleri ve iş kolaylaştırıcı ev aletlerini günlük yaşamının bir parçası olarak kabullenmiş bulunuyor. O kendini bunları kullanmaktan dolayı haklı çıkarmak için şöyle düşünmektedir: «Yemek pişirmek yerine ben çağdaş bir eş ve anne olarak yapabileceğim daha önemli işlere ayıracak zamanı bulabiliyorum.»

Çağdaş kadının ev içinde değişen durumunun yarattığı sorunun diyalektik sonucu, yaratıcılığın gelişmesi olmuştur. Tez: Ben bir ev kadınıyım. Anti-tez: Ivır zıvır işlerden nefret ediyorum. Sentez: Ben yaratıcıyım!

Bu demektir ki, örneğin, ev kadını zaman ve işten kazanmak için konserve yiyecek alabilir, ama yalnızca bunu yapmakla yetinmez, konserve yiyeceğe özel bir katkıda bulunarak ailesini hoş tutmak için kişisel bir gayret gösterdiğini ispatlamaya büyük bir ihtiyaç duyar.

Yaratıcılık duygusu aynı zamanda başka bir amaca da hizmet eder: Bu, çağdaş kadının özgür yetenek, ince zevk ve hayal gücü ve inisiyatifini göstermesi için açık bir kapı bırakır. Yaratıcılık kadına dışarıdaki bir kariyerde

kullanabileceği bütün yetenekleri evde kullanma *olanağı verir. Yaratıcılığını göstermek için fırsat bulmak yolunda duyulan istek, kadınları satın almaya iten dürtülerin başında gelir.*

Araştırmalar, buradaki önemli sorunun, satın alma anında «onun kendi aklına ve kararlarına dayanması» olduğunu belirtmekteydi. «O, kollektif, çoğunluğun değer yargılarına dayanan yargılara göre karar vermekten vazgeçerek, bağımsız değer yargıları geliştirmek» yolundaydı. («Komşulardan bana ne. Ben, onların ölçülerine göre yaşamak ve attığım her adımda kendimi onlarla kıyaslamak istemiyorum.») Artık ona «komşuların yaptığını siz de yapın» yoluyla erişmek mümkün değildi. Şu halde reklamcı onun *kendi gereksinmelerine seslenmeye* çalışmalıydı.

Eksik yönüne hitap edin... Ona, yaşamına daha bir heyecan, daha büyük bir haz getirdiğinizi, bunları tatmak için sadece elini uzatmasının yeterli olacağını ve bunları tatmaya hakkı olduğunu söyleyin. Hatta ona «hayat dersleri» verdiğinizi düşündürebilmelisiniz.

Belirli bir temizlik aleti yapımcısına, «ev temizlemenin eğlenceli olduğu» söylenmişti. Her ne kadar onun bu malı, örneğin, bir süpürge makinesinden daha az etkili idiyse de, ev kadınına ev işi yaparken daha fazla enerji harcama olanağı veriyordu. Dahası, ev kadınının kendisini «hangi işler için hangi temizlik aletlerinin kullanılacağı konusunda bir profesyonel, bir uzman» olarak görmesini sağlamaktaydı.

Bu profesyonelleştirme, elle yapılan işlerin azalmaya yüz tuttuğu bir çağda kendisini ailesinin bir uşağı, bir «temizleyip tertipleyen» olarak görmek istemeyen ev kadını için psikolojik bir savunma mekanizmasının işletilmesidir.

Uzman rolü iki yönlü bir duygusal işleve hizmet eder: (1) Ev kadınının statü kazanmasına yardımcı olur ve (2) iş yapmanın daha iyi yollarını araştırırken kadının evinin yörüngesinden çıkmasını ve çağdaş bilimin dünyasına açılmasını sağlar.

Sonuç olarak, ev aletleri ve mamullerinin satılması için bundan daha uygun bir ortamın olamayacağını söyleyebiliriz. Çağdaş ev kadını... onun uzman fikrine göre gerçekten gereksinmesini karşılayacak ev malzemelerini arayıp bulmakta oldukça girişkendir. Bu eğilim, evde değişik temizlik işlemleri için değişik cila ve verniklerin kullanılması, yer cilalarının kullanımındaki artış, yer ve duvarların temizliği için kullanılan süpürge ve paspasların çeşitliliğinde görülebilir.

Aslında, «sonu gelmeyen bir iş olan ev idareciliğinin aynı zamanda toplumun en az ustalık gerektiren işi sayılması ve toplumun en ezilen birey ve grupları tarafından yapılıyor olması» gerçeğine karşın, ev kadınlığı «mesleğinde» kadının bir «başarı duygusu», bir «ego tatmini» duyabilmesini sağlamak birçok zorluklar yaratmaktadır. «Sırtı yeterince sağlam (ve beyni yeterince küçük) olan herhangi bir kimse bu elle yapılan işleri becerebilir.» Ancak kadına daha çok şey satmak için bu zorluk da yenilmelidir ve yenilebilir.

Ev kadınının ev temizleyicisi olarak saygınlığını artırmasının bir yolu, özel işler için özel mamuller kullanmayı bilmesidir.

Her iş için kullanılabilecek bir cins sabun yerine çamaşır yıkamak için bir cins, bulaşıklar için ikinci bir cins, duvarlar için üçüncü, yerler için dördüncü, jaluzileri yıkamak için beşinci bir cins sabun kullandığı zaman o, kendini niteliksiz bir işçiden çok bir mühendis, bir uzman olarak hisseder.

Konumunu yükseltmenin ikinci bir yolu da «işleri kendine göre yapmanın sağlanması» yaptığı işin «hilesini hurdasını» öğrenerek, bunları geliştirerek uzmanlaşmasıdır. O, kendine özgü yöntemler geliştirebilmeli, örneğin, «çamaşır yıkarken, renkli çamaşırlar için bile, biraz aklandırıcı çamaşır suyu kullanırım... böylece çamaşırlar çok daha temiz oluyor» gibi görüşler ileri sürebilmelidir!..

Bu rapor, ev kadınının basit işlerini önemliymiş gibi göstermek için, «ona milyonlarca mikrobu yaptığı temizlik-

le öldürerek ailesini büyük tehlikelerden koruduğunu» söylenmesini öğütlüyordu. «Onun aile içindeki önemli yerini belirtiniz... basit bir el işçisinden çok bir uzman olmasını sağlayınız... ev işini can sıkıcı ve nankör, boş bir çaba olarak değil de bilgi ve yetenek isteyen bir uğraş olarak gösteriniz.» Bunu becermenin etkili bir yolu, ortaya *yeni* bir mal çıkarmaktır. Çünkü görünüşe bakılırsa, gittikçe artan sayıda ev kadını «yalnızca günlük ev işi yükünü hafifletmek için değil, aynı zamanda onların evin dışında olup biten bilimsel ilerlemelerden de haberdar olmalarını sağlayacak yeni malların piyasaya çıkmasını» beklemektedir.

Tüm bunların formülleştirilmesindeki parlak deha insanı hayran bırakıyor: Ev kadını, yeni bir mal satın alarak bilimsel ilerlemelere katılmış olacakmış!

Onun profesyonel statüsünü yükseltmenin yanı sıra yeni bir ürün ya da alet, kadının ekonomik güvence ve lüks bir yaşam sürdürme duygusunu da arttırır. Aynen yeni bir otomobilin bir erkeğe verdiği zevk gibi bir şeyler hisseder. Bunun doğruluğu, ankete katılanların yüzde yirmi sekizi tarafından onaylanmıştır. Ankete katılan kadınlar, bu duyguyu şöyle ifade etmekteydiler: «Yeni şeyler denemekten hoşlanıyorum. Daha geçenlerde yeni bir likid deterjan kullanmaya başladım ve nedense kendimi bir kraliçe gibi hissediyorum.»

Araştırıcılar dahil hiç kimse, ev işinin sonu gelmeyen bir uğraş olduğu ve aynı işlerin biteviye tekrarının pek öyle uzmanlık bilgisi gerektirmediği gerçeğini yadsıyamıyordu. Ama satıcı açısından işlerin biteviyeliği oldukça avantajlı bir durumdu. Yalnız, binlerce anket sonucunun işaret ettiği sorunun büyümesini engellemek gerekliydi. Kadınlar: «Bıktım artık; yapmam gerektiği için yapıyorum, başka bir şeyden dolayı değil!» diyecek duruma gelmemeliydiler. Bunu önlemek için ne yapmalıydı? Bir kez, piyasaya daha fazla mal sürülebilir ve bu malların kullanış talimatları daha ayrıntılı olarak verilebilir, böylelikle bunları kullanacak olan kadınların «uzmanlaşmaları» zorunluluk haline getirilebilirdi. (Rapora göre çamaşır

yıkamak, kirlileri makineye atıp üstüne sabun dökmekten ibaret olmamalıydı. Çamaşırlar, özenle, cinslerine göre ayrılmalı, bir grup A talimatına göre, bir grup B talimatına göre, bir grup da elle yıkanmalıydı. O takdirde ev kadını, «duruma göre hangi işlemlerin yapılması gerektiğini bilmenin kıvancını» duyabilirdi.)

Rapor, «ev kadınlarının gizli pisliğe karşı duydukları suçluluk duygusunu geliştirin,» diye devam ediyordu. Böylece kadın kendisine birkaç hafta boyunca «işini başarmanın rahatlığını» verebilecek bir uygulamaya girerek, evinin köşe bucak her yanını indirip, büyük bir temizleme harekâtına itilmeliydi. («Yeni temizlik ürünleri özellikle evinin köşe bucak her yanını temizlemeye kalkışan kadınlarca satın alınmaktadır.»)

Kendini işin içinde kaybederek, bütün o temizlik kremleri, aletleri, tozları ve sabunlarının arasına gömülerek kadın, aynı işleri çok kısa bir zaman sonra tekrarlayacağını unutur. Başka bir deyişle ev kadını, kısa bir süre sonra labavonun tekrar bulaşıkla dolacağını, yerin tekrar çok kirlenmiş olacağını unutur ve işini tamamlamaya uğraştığı sürece, büyük bir sanat eseri yaratmaya çalışan bir sanatçı kadar kendini tatmin olmuş hisseder.

İşte, mal satıcısının ev kadınına sunduğu yaratıcı deneyim olanağı bu cinsten bir «olanak»tır. Bir ev kadınının dediği gibi:

Ev işi yapmayı hiç mi hiç sevmiyorum. Berbat bir ev işçisiyim. Ama arada sırada aşka gelir, her yanı altüst ederim... Elime yeni bir temizlik maddesi geçtiğinde — örneğin, cam cilanın ilk çıktığı günlerde, ya da silikonlu mobilya cilaları gibi — öylesine sevinmiştim ki, oturup çevrede ne varsa her şeyi parlatmıştım. Banyoyu pırıl pırıl temizlenmiş gördüğümde kendimi öyle iyi hissediyorum ki...

1950'lerde, gençlik pazarı keşfedildi. Araştırmalarda, ergenlik çağında ve yeni evlenmiş gençlerle yapılan görüşmeler de yer almaya başladı. Liseden sonra evlenen, hiç

çalışmamış genç kadınların kendilerine daha az güvendikleri, daha az bağımsız oldukları ve onlara mal satmanın bu bakımlardan daha kolay olduğu keşfedildi. Bunlar göz önüne alınarak, bu genç insanlara, çalışmadan ve okumadan, belirli şeyler satın alarak orta halli statüyü yine de kurabilecekleri söylendi. Genç gelinler söz konusu olduğunda onlara, «komşuları taklit etme» öyküsünü yutturmak kolaydı. Araştırmalar, «mal sahibi olma mutluluğu» nun bu kadınlara yeterince genç yaşta aşılanması gerçekleştirilebilirse, onların giderek dışarıda çalışmalarına bile göz yumulabileceğini söylemekteydi. Burada önemli olan temel nokta «mal sahibi olma mutluluğu»nun yalnızca zengin ya da yetenekli kişilere özgü bir ayrıcalık olmayıp, bunun, yapmasını bilen herkes tarafından paylaşılabileceğini anlatmaktı.

Gençlerle ilgili raporlardan birinde şöyle denilmekteydi:

Yeni gelinlerin yüzde kırk dokuzu on dokuz yaşından daha gençtir ve bugünkü kızların çoğu on sekiz yaşında evlenmiş bulunmaktadır.

Bu erken evlenme eğilimi ortaya, satın alma konusunda kendi karar alma sorumluluğunu yüklenen yüksek sayıda genç insan çıkarmaktadır...

Ama en önemli sorunun niteliği, ruhbilimdir. Evlilik, bugün yalnızca romantik bir bağlılığın sonucu olmaktan çıkmıştır. Aynı zamanda, konforlu, çeşitli eşyayla donanmış bir yuva yaratmak için geçmişe kıyasla daha bilinçli olarak alınan bir karardır.

Genç evliler ve evlenmeye hazırlanan genç kızlarla yaptığımız anketlerde, bu kimselerin gelecek hakkındaki plan ve umutlarının geelcekteki evleri, evin dekorasyonu, «fikir edinmek için» çarşıyı dolaşmak, çeşitli ürünlerin iyi ve sakıncalı yanlarını tartışmak çerçevesinde toplandığını gördük.

Çağdaş gelinler evlilik sevgisinin değerini bilmekte, evlilik aracılığıyla gerçek mutluluğa erişeceklerine inanmaktadırlar.

Bugün nişanlılık devresi, ancak bir dereceye kadar romantik ve heyecanlı bir devredir. Nişanlılığı, belki de evlilikte tarafların yüklenecekleri maddi görev ve sorum-

lulukları prova ettikleri bir devre olarak tanımlamak pek yanlış olmasa gerekir. Çiftler, evlilik andını içecekleri günü beklerken çok çalışır, almak istedikleri eşya için para biriktirir, hatta taksitle bazı şeyler almaya bile başlarlar.

Bir yanda evlilik yaşamının güzelliğine ve önemine neredeyse dinsel diyebileceğimiz derin bir inanç, öte yanda maddeye verilen bu önemin anlamı nedir?

Çağdaş gelin, büyükannesinin alınyazısı, annesininse esaret olarak gördüğü bir erkeğe ait olma, kendine göre bir ev ve çocuk sahibi olma, birçok kariyer arasından kendine eş-anne-ev kadını olmayı meslek olarak seçmeyi bilinçli bir amaç olarak kabullenmiştir.

Reklamcıya göre, genç gelinin evlilikten umduğu bütün bu şeylerin «pratiğe uygulanma» şansı büyüktür. Çünkü evlilikten bütün bekledikleri, hatta başkalarından «geri kalma» korkusu bile mal satın almaya kanalize edilebilir. Örneğin, satılması çok güç olan gümüş çatal-bıçak takımları üreticisi bir işadamına nasıl bir yol tutacağı konusunda şu öneriler yapılmıştır:

Ona (genç evliye) yeni rolünde tam anlamıyla kendinden emin olmak için saf gümüş çatal-bıçak takımları almasının gerekli olduğunu anlatın... Bu, onun bir kadın olarak sağladığı başarının bir simgesidir. Gümüş takımları parlatırken duyacağı kıvancın özellikle üstünde durun.

Dahası, bu rapor çok genç, ergenlik çağındaki kızlara özellikle önem verilmesini salık vermekteydi. Çünkü genç kızlar, annelerinin isteklerine pek kulak asmasalar bile, yaşıtları için önemli olan şeylere fazlasıyla büyük bir istek duyarlar. («Anket yaptığımız genç kızlardan birinin dediği gibi: millet daha şimdiden kendi gümüş takımını kurmaya başladı. Hepimiz buna iyice merak sardık. Çeşitli şekilleri kıyaslıyor, reklamlardaki çatal-bıçak resimlerini beraberce inceliyoruz. Benim ailemin hiç gümüş takımları olmadı. Onlar, gümüş kaplama takımların aynı derecede iyi olduğunu ve benim paramı bunlara harcayarak gösteriş yaptığımı sanıyorlar. Oysa arkadaşlarım bu işten oldukça hoşlanıyorlar!») Genç kızları okullarda, kiliselerde, kız öğrenci derneklerinde yakalayın; onlara aile

bilgisi öğretmenleri, grup liderleri, gençler için TV programları ve reklamlar aracılığıyla erişin... «Bu kızlar geleceğin büyük pazarını oluşturmaktadır. Ve ağızdan ağıza yapılan reklamla grup baskısı birleşti mi, özellikle geleneği olmadığı bir yerde çok güçlü ve gerekli bir etki yapılmış olur.»

Başka bir araştırma raporunda, kürk endüstrisinin içinde bulunduğu sıkıntıdan söz edilmekteydi. Rapora göre kürk paltoların iyi satmayışının nedeni bu paltoların genç kızlara çağrışım yoluyla «yararsızlık» ve «metres kadın»ları hatırlatmasıydı. Bunları önlemek için yapılan öneri yine, gençlere. kafalarında bu talihsiz düşünceler yerleşmeden önce erişmekti. («Gençleri kürk paltoya karşı olumlu yönde etkilemek, onların, oldukça erken yaşlarda kürk almalarını sağlar.») «Kürkün, kadınların dişi ve seksi görünmesini sağladığı» belirtilmeliydi. («Bu, genç kızların düşlerine giren türden bir şeydir. Bir anlamı vardır. Dişicedir.»; «Kızımı iyi yetiştiriyorum. Her zaman 'annesinin kürkünü' giymek istiyor. Onlara karşı istek duyuyor. Gerçek bir kız o...») Ancak, «vizon kürklerin. bütün kürk endüstrisinde olumsuz bir simge haline geldikleri» unutulmamalıdır. Bir talihsizlik olarak, kadınların üçte ikisi, vizon kürk giyenlerin «asalak... sömürücü... bağımlı... toplumsal yönden üretici olmayan...» kimseler oldukları düşüncesini beslemektedir.

Raporda, bugün dişiliğin sömürücülük ve asalaklıkla ya da eski tarzda «herkesten farklı olma» bencilliğiyle ilgili olmadığının belirtilmesi gerektiği yazılmıştı. Bundan dolayı kürkün akla getirdiği «bencillik» fikri azaltılmalı, yerine ev kadınının yeni dişiliği konulmalıydı. Yeni, ev kadını tipi kadın için dişilik, egosunu değil, ailesini düşünmekti.

İşe, kürkün bir gereksinme — hoş bir gereksinme — olduğu sanısını uyandırarak başlayın... Böylece bugün kürk satın almayı bir bakıma bencillik olarak gören tüketiciye kendini hoş görme olanağı yaratmış olursunuz... Kürke sahip kadının kişiliğini genişleterek ona aşağıdaki statü ve prestij simgelerini ekleyin... duygusal yönden mutlu bir kadın... oynadığı rolden ve kişiliğinden ötürü çocuklarının ve kocasının sevgi ve saygısını kazanan iyi bir eş ve anne...

Kürkü aile yuvasına sokun; aile üyelerinin, koca ve çocukların kürk bir giysi karşısında duydukları hayranlığı, annelerinin kürk paltosundan dolayı duydukları kıvancı gösterin. Kürk giysileri «aile» hediyeleri haline getirin; örneğin, Noel'de hediye olarak kürklü bir şeylerin verilebileceğini gösterin. Böylece kürk sahibinin kendisini 'bencil' hissetmesini ve kendi kendini pohpohladığı için suçluluk duymasını engellemiş olursunuz.

Anlaşılan, genç bir ev kadınının suçluluk duygusuna kapılmadan kendini göstermesi için tek yol, evi ve ailesi için mal satın almak oluyor. Onun sahip olduğu bütün yaratıcı dürtüler, evliyle ailesine yöneltilmelidir. Ev için dikiş malzemesi üreten endüstrinin yaptırdığı bir araştırmada belirtildiği gibi:

Dikiş dikmek gibi faaliyetler yeni bir anlam ve statü ifade etmektedir. Artık bir gereksinmeyi karşılamak için dikiş dikilmemektedir... Eve yönelik faaliyetlerdeki artış sonucu yemek yapmak, bahçecilik, ev dekorasyonu gibi uğraşlarla birlikte dikiş dikmek de kişinin yaratıcılığını ve özgünlüğünü gösterdiği alanlar haline gelmiştir. Aynı zamanda bunlar, incelen zevkleri tatmin etmek için «kalite» arayanların başvurdukları usullerdir.

Bu araştırma, giysilerini kendi diken kadınların faal, enerjik, zeki Amerikan kadınları olduklarını; bu kadınlarda doymak bilmeyen bir yaratma, başarma ve kendi özgün yanlarını açığa çıkarma isteği olduğunu ve bu isteği bir faaliyetle doyurmaya çalıştıklarını rapor ediyordu. Dikiş endüstrisinin büyük sorunu, dikiş dikme işleminin çok «sıkıcı» bir «görünüm» göstermesiydi; nedense insanlara önemli bir şey yapmakta oldukları duygusunu veremiyordu. Bu durumda mal satışlarında dikiş endüstrisi, dikişin «yaratıcı dayanıklılığı»na ağırlık vermeliydi.

Araştırmalarda Amerikan kadınlarının gereksinmeleri ve gizli istekleri tekrar tekrar çözümleniyordu. Ve her defasında bu gereksinmelerin iyi manipüle edilmesiyle kadınların yeni «şeyler» satın almaya yöneltilmeleri mümkün oluyordu. 1957'de yapılan bir araştırma, her şeyin satıldığı Büyük Mağazaların kadınlara yalnızca eşya satmak değil,

aynı zamanda onların «eğitim» gereksinmesini karşılama işlevini gördüklerini: Evinde yalnız kalan kadının kendini değişen dünyanın bir parçası olarak hissetmesini sağladıklarını açıklamaktaydı. Rapor, mağazaların bu işlevlerini kavrayarak daha fazla mal satabileceklerini belirtiyordu.

Çoğu kadınlar mağazaları gezmekle yalnızca maddi bir gereksinmeyi değil, aynı zamanda yalnızlıklarını da gidermektedirler. Kadınlar göreceli bir deneyim edinmektedirler. Deneyim ve görgüleri sınırlıdır. Bu kadınlar, kendi ufuklarının ötesinde daha geniş bir dünyanın varlığının farkındadırlar ve yaşamın içinde olmadıklarından korkarlar.

Büyük mağazalar onların bu tecrit edilmişliğini yıkar. Büyük bir mağazaya giren bir kadın, birdenbire dünyada olup bitenleri bildiği duygusuna kapılır. Yaşamın çeşitli yönleri hakkında büyük mağazalar dergilerden, TV'den, ya da herhangi başka bir kitle iletişim aracından çok, kadınların temel bilgi kaynağını oluştururlar...»

Rapor, «büyük mağazaların karşılaması gereken birçok ihtiyaç vardır,» diye devam etmekteydi. Bunlardan biri, «kadının yaşamda öğrenme ve ilerleme gereksinmesi»ydi.

Toplumsal durumumuzu, bizi çevreleyen nesneler aracılığıyla simgeleştiririz. Kocası birkaç yıl önce 6.000 dolar kazanırken, şimdi 10.000 dolar kazanan bir kadın, yeniden bir dizi simge öğrenmek zorunda kalır. Bu konunun en iyi öğretmenleri, büyük mağazalardır.

Başka bir gereksinmeyse, başarma gereksinmesidir. Çağdaş kadın bu gereksinmeyi de «ucuza iyi cins bir mal alarak» karşılar.

İçinde yaşadığımız bu bolluk ekonomisinde, çoğu kadının fiyatlarla ilgilenmelerinin nedeninin mali olmaktan çok, ruhbilimsel bir gereksinmenin giderilmesi olduğunu bulduk... «Ucuza iyi cins bir mal alma»nın anlamı «daha yüksek bir fiyattan alamayacağı bir malı elde etmek» anlamına gelmez; bunun anlamı, «ev kadını olarak iyi bir

iş yapıyorum; nasıl ki kocam evimize maaşını getiriyorsa, ben de ucuz ve iyi cins bir mal alarak ailemin güvenliğine katkıda bulunuyorum»dur.

Ruhbilimsel birçok işlevi doyuran yüzlerce ürün vardır ve üreticilerle reklamcılar, satışlarını etkili kılmak için, bunların ne şekilde kullanılacağını bilmelidirler. Toplumsal gerginlikleri hafifletmek için bir zamanlar nasıl üretime hız verildiyse, bugün de tüketim, aynı sonuca hizmet için kullanılmalıdır.

Yalnızca ev ve aile yaşamının tatmin edemediği gereksinmeler bile — ev kadınının «kendi ötesindeki şeylere erişme»; «yaşama amaç ve anlam kazandıran şeylere doğru başkalarıyla birlikte ilerleme»; «yolunda gayret sarf edilmesi gereken toplumsal amaçlara yönelme» gereksinmeleri gibi — yeni şeyler satın alarak doyurulabilirdi.

İnsan tabiatının derinliklerinde, anlamlı toplumsal amaçları gerçekleştirmek isteyen bir grubun üyesi olma güdüsü yatar. Bunun eksikliğinde bireyde tedirginlik görülür. Bundan dolayı biz, ülke çapında, konuştuğumuz kimselerden şöyle sorular duymaktayız: «Bütün bunların anlamı ne?»; «nereye gidiyorum?»; «hepimiz bu kadar çok çalışıp bu kadar çok mala sahipken, neden hiçbir şey uğrunda yaşanmaya değer görünmüyor?»

Sorulan şudur: İmal ettiğiniz mal bu boşluğu doldurabilir mi?

Başka gizli bir istek de bu «beraberlik» çağında «aile yaşamında özelliğin korunması için duyulan gereksinme» dir. Bu gereksinme, örneğin, aileye yeni bir otomobil satmak için kullanılabilir.

Bütün ailenin kullandığı otomobile ek olarak, karı kocanın sırf kendileri için bir otomobil... Otomobilin içinde yalnız kalabilen çift, sonunda rahat bir soluk alabilir ve otolarını kendilerine özelliklerini geri veren bir araç, yeniden kazandıkları mahremiyetin bir kalesi sayabilirler.

Başka bir araştırmadaysa, evlilik, aile ve cinsiyete

verilen öneme karşın, «evlilik yaşamında cinselliğin yitirilmesi (de-sexualization)» gibi garip bir olgudan söz edilmekteydi. Sorun: raporun, «cinsel kıvılcım eksikliği» olarak teşhis ettiği şeyi ne sağlayabilir? Çözüm yolu: rapor, satıcılara, «reklamlara tekrar libidonun getirilmesini» salık veriyordu. İmalatçılarımızın bize her şeyi cinsiyeti kullanarak satmaya çalışmalarına karşın TV ve dergi reklamlarında sunulan şekliyle cinsellik çok evcil, çok dar bir görünüştedir, diyordu rapor.

Modern reklamcılık, genellikle bizim ülke çapında yaygınlık gösteren insan ihtiraslarını küçümseme eğilimimizi duyurmakta ve abartmaktadır... Kimse reklamların açık saçık ve adi olmasını önermemektedir. Ama bu çekingenliğin ve hayal yoksunluğunun sonucu olarak reklamcılığımız libidosuz ve dolayısıyla gerçekdışı ve bıktırıcı bir hale gelebilir.

Reklamcılığımızın yoksun olduğu libidoyu, kendiliğindenliği, yaşam sevgisini ve özgürlüğü geri getirmek için ne yapmalı? Rapor, boş bir anında, şu sonuca varmaktadır: «Yaşama ve karşı cinse duyulan sevgi, dışsal etkilerle kirletilmemelidir. Bırakınız kadın, bir ev kadınından daha fazla bir şey olsun... gerçek bir kadın.»

On beş yıldır Amerikan reklamcılarına çeşitli fikirler veren bu raporları inceleyerek içlerinde kaybolduğum günlerden birinde, motivasyonel araştırmaları yürüten adam beni öğle yemeğine davet etti. Kadınlık gizeminin ardında gizlenen ticari amaçları bana açıklamakta öylesine yardımcı olmuştu ki, belki benim de ona bir yardımım dokunabilirdi. Kendisine, kadınlara gerçek bir yaratma ve başarı duygusu veremediğine ve onların suçluluk, hayal kırıklığı ve engellenmelerini daha fazla «şey» almaya kanalize ettiğine göre, neden kadınları satın alma işlemini bitirdikten sonra dünyaya açılıp gerçekten yaratıcı roller oynamaya ikna etmediğini, büyük bir saflıkla sordum.

«Ama biz onun yaratıcılığının ifadesi olarak, evini keşfetmesine yardım ettik» dedi. «Biz onun evini, bir ressamın stüdyosu ya da bir bilimcinin laboratuvarı imişçesine düşünmesini sağlıyoruz. Hem,» diye omuz silkerek devam etti, «bizimle iş yapan imalatçıların çoğu ev işleriyle ilgili malzeme üretimi yapıyorlar.»

«Özel girişimin hakim olduğu bir ekonomide,» diye sürdürdü konuşmasını, «yeni mamuller için bir gereksinme ortamının yaratılması gerekir. Bunu yapmak için de biz, kadınları yeni şeyler isteyecek bağımsızlığa kavuşturuyoruz. Ev idaresinin, erkeklerle rekabete girişmekten daha yaratıcı olduğunu keşfetmelerine yardım ediyoruz. Biz onlara istemeleri gereken şeyleri satıyoruz; yaptığımız, bilinçaltlarını uyandırmak, yoluna koymaktır. Asıl sorun, kadına, bütün zamanını yemek yapmakla, temizlikle geçiremez duruma gelmekten korkmayacak bağımsızlığı kazandırabilmektir.»

«Benim de söylemek istediğim bu...» dedim. «Kek karışımını öven reklam neden kadınlara artan zamanlarını örneğin, astronom olmak için kullanabileceklerini söylemiyor?»

«Bu yapılabilir» diye karşılık verdi. «Birkaç imge... astronom erkeğini buluyor, kahraman astronom, cazip astronom... Ama olmaz.» Tekrar omuzlarını silkti. «Bu müşterilerimizi korkutabilir. O, kek karışımını satmak istiyor. Onun için kadının mutfakta kalmayı arzulaması gerekir. İmalatçı, onun mutfağa geri dönmesini istiyor ve biz de ona bunun nasıl sağlanacağını anlatıyoruz. İmalatçı kadına kalkıp, eş ve anneden başka bir şey olamayacağını söylese, kadın yüzüne tükürür. Ama biz ona, kadına mutfakta kalmanın yaratıcı olduğunu nasıl söyleyeceğini gösteriyoruz. Kadının mutfak içinde yaratıcı olmasını sağlıyoruz. Ona astronom olabileceğini söylersek, mutfaktan çok uzaklara gidebilir. Hem,» diye ekledi, «kadınların astronom olmalarını sağlayacak bir kampanya başlatmak için, Milli Eğitim Birliği gibi bir kurumun bunun masraflarını karşılaması gerekir.»

Amerikan ticaret âlemindeki manipülatörlerle onların müşterisi olan imalatçıları, mistik görüşün yaratıcıları olarak suçlamak doğru olmaz. Fakat bunun sağlamlaştırılmasında en güçlü etkenlerden biri de bunlardır; ikna edici, aldatıcı imgelerle ülkeyi kaplayan, onların milyonlarıdır. Amerikan ev kadınlarına dalkavukluk eden, suçluluk duygularını saptıran ve artan boşluklarını gizleyenler onlardır. Onlar, çağdaş toplumsal bilimlerin kuram ve tekniklerini kullanarak ve bunları o aldatıcı basitlikte, zekice hazırlanmış reklamlara çevirerek bunu öylesine başa-

rıyla yapmışlardır ki, bugün bir Amerika gözlemcisi, Amerikan kadınlarının büyük çoğunluğunun ev kadını olmaktan başkaca bir şey istemedikleri sonucuna kolaylıkla varabilir. Onlar, kadınları eve göndermekten sorumlu olmasalar bile, kadınları eve hapsetmekten mutlak sorumludurlar. Kitle iletişim araçlarının böylesine arttığı devrimizde onların her yerden bize yöneltilen sürekli seslerinden kaçınmak kolay değildir; onlar, kadınlık gizemini her kadının, kocanın, evladın ve komşunun zihnine iyice yerleştirmişlerdir. Kadınlık gizemini onun günlük yaşamının bir parçası, kadını daha iyi bir ev kadını olamadığı, ailesini yeterince sevmediği, her gün daha yaşlandığı gibi düşüncelerle rahatsız eden bir parçası haline getirmişlerdir.

Kirli bir ocakta yemek pişiren bir kadının içi rahat olabilir mi? Bugüne dek gerçekten iyi temizlenebilen bir ocak yoktu. Fakat bugün yeni RCA Whirlpool ocaklarının kaldırılabilen üstleri ve fırın kapakları, muslukta yıkanabilecek ızgaraları, kolayca dışarı çıkan yağlıkları var... Bir kadının gerçekten temiz tutabileceği ilk ocak... Pişen her şeye daha iyi bir lezzet veren ilk ocak...

Sevgi göstermenin çok şekilleri vardır. Sevgi, vermeyi ve almayı bilmektir... Korumayı ve seçmeyi bilmektir... Sevdiklerimiz için en iyi olanı bilmektir. Onların tuvalet kâğıtları daima Scott markası taşır... Şimdi, beyazdan başka dört ayrı rengi de olan Scott tuvalet kâğıtları...»

Kadının başarma gereksinmesini, sonsuz gençlik vaatlerinde bulunan cinsel fantezilerle ne de ustaca saptırmayı biliyorlar. Ona, zamanı bile durdurabileceğini söylüyorlar:

Boyuyor mu... boyamıyor mu? O, çocukları kadar neşeli ve onlar kadar taze görünüşlü! Doğallığı, saçlarının parlaklığı ve ışığı yansılayışı, sanki zamanı durdurmanın sırrını biliyor. Bir bakıma gerçekten biliyor diyebiliriz...

Artan bir ustalıkla reklamlar onun Amerikan ev kadını olarak rolünü göklere çıkarıyorlar. Çünkü kadının kendini bu rolle tanımlayamayışının sonuçta onu ne satılıyorsa almaya götüreceğini biliyorlar.

Kimdir bu kadın? Okulların açılışında altı yaşındaki çocuğu kadar heyecanlı. Günlerin geçişini karşıladığı trenlerle, paketlediği öğle yemekleriyle, bantladığı parmaklarla ve binbir ayrıntıyla unutuyor. Bu kadın siz olabilirsiniz. Hareketli yaşantınız için özel tipte giysilere gereksinmesi olan siz...

Bu kadın siz misiniz? Çocuklarına, onlar için istediği tüm sevinçleri ve avantajları sağlayan, onları gezdiren ve onlara yardım eden, kilisede ve toplumda kendinden beklenen sorumlulukları yüklenen, daha ilginç biri olmak için yeteneklerini geliştiren bu kadın siz misiniz? Kendinize Plhymouth marka bir otomobil alarak istediğiniz tipte bir kadın olabilirsiniz... Başkasının değil, yalnızca sizin olan bir Plymouth'la dilediğiniz yere, dilediğiniz zaman gidin.

Oysa yeni bir ocak ya da yumuşak tuvalet kâğıdı almak bir kadını olduğundan daha kusursuz bir kadın yapmaz. Saçlarını boyaması geçen zamanı durdurmaz. Plymouth almak ona yeni bir kişilik kazandırmaz... İstedikleri gerçekten bunlar olsa bile... Oysa bu yerine getirilmeyen aldatıcı vaatler onu sürekli olarak yeni şeyler istemeye iter ve gerçekten gereksinmesi olan ya da istediği şeylerin neler olduğunu öğrenmekten alıkoyar.

New York Times gazetesinin 10. Haziran 1962 tarihli sayısında, bütün bir sayfayı kaplayan bir reklamda, «ömrünü gizilgücünü karşılamak için yaşayan kadına» başlığı altında tuvaletli çok güzel bir kadınla iki bakımlı çocuğun resmi gösteriliyordu. Bu resmin altındaysa şöyle yazmaktaydı: «Makyaj ve cilt bakımı için ilk ayrımlı program... kadını güzelliğinin doruğuna çıkarmak için özenle hazırlanmış. Ultima kullanan kadın derin bir doygunluk duygusu duyar, yeni bir kıvanç tadar. Çünkü bu lüks kozmetik koleksiyonu *en iyisi*dir... Daha iyisi yoktur.»

Aslında neler karıştırdıklarını sezmeye başladığımızda bütün bunlar bize öyle gülünç geliyor ki! Ne kendisinin, ne de ailesinin gereksinmesi olmayan şeyleri satın almasına neden olan manipülatörün etkisi altına girdiği için, belki de kadının kendinden başka kimseyi suçlamaması gerekir.

Şirket, üretiminden kâr sağlamalıdır. Dergiler, radyo

ve TV programları, ayakta kalabilmek için reklam almalıdır. Ama kâr etmenin tek amaç, başarının tek göstergesi olduğu durumlarda bile iletişim araçlarının müşteriye, kendilerince gereksinmesi olduğunu sandıkları şeyleri vermekle hata edip etmediğini merak ederim. Kadınları kafasız, mal meraklısı mahlûklar yapan gençlik serumuyla boğmak yerine onların gelişmelerine izin verilse, Amerikanın ekonomik ve ticari çıkarlarına uzun vadede daha iyi hizmet edilmiş olup olmayacağını merak ederim...

Amerikan ekonomisi için ne denli önemli olursa olsun bence en büyük suç, «onlara erken erişme» sorununda işlenmektedir. TV ve dergi reklamları, genç kızları büyüyüp kadın olmadan önce yakalamakta ve onları, daha o yaştan geleceğin ev kadını tüketicileri olmaya koşullamaktadır.

O, X dergisini başından sonuna dek okuyor. Nasıl alışveriş yapılacağını, nasıl yemek pişirip dikiş dikileceğini ve genç bir kadının bilmesi gereken öteki şeyleri öğreniyor. O, giyeceklerini X dergisinin modellerine bakarak planlıyor, X dergisinin güzellik öğütlerine dikkat ediyor... Gençler arasında en son moda olan şeyleri öğrenmek için X dergisine başvuruyor... Ve, X dergisindeki reklamlara bakarak neler alacağını öğreniyor. Satın alma alışkanlığı X dergisinden başlar. Bu huyu başlatmak, durdurmaktan kolaydır.

Kızlarını Tanrılarına kurban eden ilkel kültürlerde olduğu gibi biz de kızlarımızı kadınlık gizemine kurban ettik. Bunu yaparken cinsel satıştan yararlanarak onları süsledik ve onları, ülkemizin derin bir bağlılık gösterdiği kâr amacını gözeterek, tüketici haline getirdik. Ülke çapında satış yapan büyük bir gazetede bir keresinde iki reklam yayınlanmıştı. Bu kez reklamlar genç kızlar için değil de, imalat ve satış işleriyle uğraşan işadamlarına hitap amacıyla hazırlanmıştı. İlkinde, bir oğlan çocuk resminin altında şunlar yazılıydı:

Aya gideceğim işte!.. Ve sen gidemeyeceksin, çünkü sen kızsın! Çocuklar günümüzde daha çabuk gelişiyor ve patenlerden roketlere kadar, birçok şeye merak sarıyorlar.

Uluslararası devlet ve uzay çalışmalarının hizmetinde dünya çapında kullanılabilecek geniş bir elektronik ürün çeşitliliği sunan X şirketi de gelişmiştir.

İkincisindeyse bir kız çocuğunun resmi vardı:

Yetenekli bir çocuk ev kadını olmak için mi yetiştirilmelidir? Eğitim uzmanlarının tahminlerine göre ülkemizdeki elli çocuktan yalnız bir tanesine ileri zekalı olma ayrıcalığı bahşedilmiştir. Bu ileri zekalı çocuğun cinsiyeti kız olduğu zaman elimizde olmayarak şöyle bir soru gelebilir aklımıza: «Bu kız çocuk ev kadını olduğu zaman, bu ender özellik harcanmış mı olacaktır?» Bırakalım bu soruyu kızların kendileri yanıtlasınlar... Bu kızların, yüzde doksanı aşkın bir bölümü evlenmekte ve çoğu kendilerine meslek olarak ev kadınlığını seçmektedirler. Bu seçimi yapmış olmanın zaman, enerji ve zekalarını olumlu yönde kullanmalarına engel olduğunu da düşünmemektedirler. O, hemşire, eğitimci, iktisatçı ve ev kadını olarak oynadığı günlük rollerde sürekli olarak ailesinin yaşamını düzeltip geliştirmeyi düşünmektedir... Amerika'daki ailelerin yarısı için alışveriş yapan milyonlarca kadın bunu, X kuponlarını biriktirerek gerçekleştirmektedir.

Oğlanın aya gittiği bir çağda, bu zeki kız çocuk büyüyüp ev kadını olduğu zaman, dükkânların verdiği pulları biriktirmekle bütün zekasını ve insancıl enerjisini kullanmış mı olacaktır?

Başka bir reklamda, «kadınların gücü küçümsenemez» denmektedir. Oysa Amerikada bu güç küçümsenmiş ve küçümsenmektedir. Ya da, böyle bir gücün varlığı, satış yapma anında, manipüle edilebildiği oranda hatırlanmaktadır. Kadının insanca zeka ve enerjisinin esaslı bir önemi yoktur... Buna karşın bu olgular, ev kadınlığından ve mal satın almaktan ötede bir amaç uğrunda kullanılmak üzere ortadadır; bunları kullanmak ya da harcamak mümkündür. Kadınların gücünü görmezlikten gelmeyi yeğ tutan, kendi sorunlarını, bireylerinin yeteneklerine eşit amaçlarını göz önüne alarak çözümlemeye yeltenmeyen bir toplum, belki de hasta bir toplumdur. Belki de ka-

dınlarını insan değil, «ev kadını» olarak gören toplumlar, hasta ve gelişmemiş toplumlardır. Toplumun büyük sorunlarını çözümlemekten kaçınarak, hiçbir acı ve huzursuzluk duymaksızın, eşyayla ve mallarla dolu evlerine çekilebilen ve orada uzun süre yaşayabilenler, belki de, hasta ve gelişmemiş kadın ve erkeklerdir.

10 Ev Kadınlığı Boş Zamanları Dolduracak Şekilde Genişliyor

Gözlerimin önünde işlevselci toplumbilimcilerle, cinsellikle yönlenen eğitimcilerin tanımladığı, dergi ve televizyonda gördüğüm mutlu ev kadınlarının imgesiyle, bu efsanevi mahluklardan birini bulabilmek için, aranmaya çıktım. Lambasıyla Diojen gibi banliyöleri dolaşarak, ev kadını olarak gerçekten mutlu olmuş eğitimli ve yetenekli kadınlar arıyordum. İlkönce banliyölerdeki ruh sağlığı kliniklerine, tanınmış yöresel doktorlara, yörenin ileir gelenlerine başvurarak, beni nevrotik olmayan, zeki yetenekli, eğitimli ve bütün zamanını ev kadınlığıyla geçiren mutlu kadınlara göndermelerini istiyordum.

Bir ruhçözümleyici bana: «Kadın olarak tatmin olmuş birçok ev kadını tanıyorum» dedi. Bana bunlardan dördünün adını vermesini istedim, sonra bu kadınları görmeye gittim.

Bunlardan ilki, beş yıl süreyle ruhsal tedavi gördükten sonra, ruh sağlığına kavuşmuş, ve artık yalnızca ev kadınlığıyla uğraşmayan biriydi; tedaviden sonra bilgi işlem programcısı olmuştu. İkincisi fevkalâde aydın ve uyanık bir kadındı ve kendisi kadar uyanık çocuklarla başarılı bir kocası vardı. Evliliği süresince profesyonel bir ruhçözümleyici olarak çalışmıştı. Üçüncüsü, hamile olmadığı

zamanlar, ciddi bir şekilde dans mesleğini sürdürmüştü. Ve dördüncüsü, psikolojik tedavi gördükten sonra, gittikçe artan bir ciddiyetle, politikayla ilgilenmeye başlamıştı.

Tekrar, beni bu kadınlara gönderen doktora başvurarak, bu dört kadının, her ne kadar «tatmin olmuş» görünüyorlarsa da, hiçbirinin bütün işlerinin ev kadınlığı olmadığını ve hatta, bir tanesinin de kendi meslektaşı olduğunu, belirttim. «Bu bir rastlantı olsa gerekir» diye karşılık verdi. Ben bundan pek öyle emin değildim.

Başka bir çevrede, söylentilere göre, gerçekten mutlu başka bir ev kadınına gönderildim. (Bu kadın, «evinin ekmeğini bile kendisi yapıyor»muş.) Gördüm ki, dört çocuğunun da altı yaşından küçük olduğu yıllarda bu kadın yeni bir dil öğrenmiş ve daha önceleri aldığı müzik eğitimini ilkönceleri kilisede gönüllü orgcu olarak, daha sonra da para karşılığında değerlendirmişti. Onunla görüşmemden kısa bir süre sonra öğretmenliğe başladı.

Yine de görüştüğüm kadınların çoğu kadınca mutluluk imgesine uymaktaydı: Dört, beş, ya da altı çocuk sahibi, evinin ekmeğini kendi pişiren, evlerinin inşaatında çalışmış olan çocuklarının bütün dikişlerini diken kadınlardı bunlar. Bu kadınların hiçbir zaman bir meslek özlemleri olmamıştı; evlerinin ötesindeki dünyayı düşünmemişlerdi. Bütün uğraşları ev kadını ve anne olarak evlerinin çevresinde yoğunlaşmaktaydı. Ömürlerinin tek amacı gerçekleşmişti... Fakat mutlu muydular?

Orta halliden yüksek gelir düzeyinde olan ailelerin yaşadığı bir semtte yirmi sekiz kadınla görüştüm. Bazıları, 30-40 yaşlarında, üniversiteyi bitirmiş kadınlardı. Daha genç olanlarıysa genellikle evlenmek için üniversiteyi bitirmiş bulunuyorlardı. Kocaları, çoğunlukla, önemli profesyonel işlerde çalışmaktaydı. Bu yirmi sekiz kadından sadece bir tanesinin dışarıda bir mesleği vardı. Gerisi, anneliği meslek edinmiş ve biraz da toplumsal faaliyetlerle ilgilenen kadınlardan oluşmaktaydı. Yirmi sekiz kadından on dokuzu, ağrısız doğum yapmıştı. Yirmi tanesi çocuklarını emzirmişti. Kırk yaşında, ya da kırk yaşına yakın kadınların çoğu yine hamile kalmış bulunmaktaydı. Kadınsı mutluluk mistiği bu çevrede öylesine sözcüğü sözcüğüne izlenmekteydi ki, küçük bir kız kalkıp, «ben büyüyünce doktor

olacağım», dese, hemen onu annesi düzeltirdi: «Hayır, canım; sen kızsın... Büyüyünce anneciğin gibi sen de ev kadını ve anne olacaksın.»

Oysa annecik gerçekten neydi? Yirmi sekiz anneden on altısı halen ruhsal tedavi ve ruhçözümleme altındaydı. On sekizi trankilizan kullanıyordu; birkaç tanesi intihara kalkışmıştı ve bazıları sinir bozukluğuyla, değişen sürelerde, hastaneye kaldırılmıştı. (Acil durumlarda yardıma çağrılan bir doktor, bana şöyle demişti: «Bu banliyölü mutlu ev kadınlarından kaçının bir gece çıldırıp sokakta çırılçıplak, çığlıklar atarak nasıl koştuğunu bir görseniz, şaşar kalırsınız.») Çocuğunu emziren kadınlardan biri, çocuk kötü beslenme durumuna düşüp de doktor müdahalesini gerektirene dek, çocuğunu emzirmekte delice ısrar etmişti. On iki kadının evlilikdışı ilişkisi olmuştu.

Bunlar, evleri, kocaları, çocukları ve kişisel yetenekleri bakımından gıpta edilecek zeki, akıllı Amerikan kadınlarıydı. Şu halde neden çoğunun ruh sağlığı böylesine bozuktu? Daha sonraları, benzer banliyölerde benzer olgularla karşılaştıkça, bunların birer rastlantı olmadığını anlamaya başladım. Bu kadınlar, başlıca bir konuda birbirlerine benzemekteydiler: zeka ve yetenek bakımından üstündüler ve yüksek öğrenimle bu özelliklerini bir miktar geliştirme olanağı bulmuşlardı. Ama banliyölü ev kadını olarak sürdürdükleri yaşantı, onların bu özelliklerini kullanmalarını engellemekteydi.

Adı olmayan sorunun ilk belirtilerini bu kadınlarda görmeye başladım: Sesleri tekdüze veya sinirli ve tizdi; ilgisiz ve sıkkındılar, ya da çevrelerinde ve evlerinin içinde «müthiş meşgul»düler. Mistik görüşün kabullendiği anlamda, eş ve anne olarak «doygunluk»tan söz ediyorlardı, fakat hepsi asıl «öteki sorun»dan konu açmaya çalışmaktaydı ve anlaşılan, bu «öteki sorun»u yakından bilmekteydiler.

Kadınlardan biri, semtin geri okul sistemini düzeltmek için iyi eğitimcilerin sağlanmasına öncülük etmiş ve okul idare kurulunda görev almıştı. Bütün çocukları okula başladığında, otuz dokuz yaşında, kendi geleceğini ciddi olarak düşünmeye başlamıştı: Okula dönüp bir eğitim lisansı alsa ve öğretmenliğe başlasa olur muydu? Ama birdenbire bundan cayarak yeni bir çocuk yaptı, beşinci çocuğunu. Bana bir defa daha «ev işlerinde diploma al-

mak için» liderlikten vazgeçerek evine çekildiğini açıklayan sesinde o tekdüze, sıkkın ton vardı.

İnşaatına yardım ettiği evinin kocaman mutfağında başka bir kadınla görüşme yaptım. Ünlü ev ekmeğinin hamurunu yoğurmakla meşguldü; kızı için diktiği bir elbise yarı tamamlanmış olarak dikiş makinesinin üstünde duruyordu; köşede bir el tezgâhı vardı. Evin her yerine çocuk oyuncakları dağılmıştı. Bu kadın şimdi yedinci çocuğuna hamileydi; günlerini çocuklarıyla geçirmekten katıksız bir mutluluk duyduğunu söylüyordu. Belki de bu kez, gerçekten mutlu bir kadına rastlamıştım.

Yanından ayrılmamdan az önce, aklıma takılan bir şeyi sordum; söz arasında bana, desinatör olan komşusuna gıpta ettiğini söylemişti. Herhalde şaka ediyor, olmalıydı? «Hayır, şaka etmiyordum» diye karşılık verdi. Ve bu sakin ev kadını, ev ekmeğinin hamurunu yoğurduğu bir sırada, birden ağlamaya başladı: «Ona hem de çok gıpta ediyorum» dedi. «O, ne istediğini biliyor. Ben bilmiyorum. Hiçbir zaman da bilemedim. Hamile olduğum ya da çocuklar küçük olduğu sürece nihayet *birisiyim*, bir anneyim. Ama sonra çocuklar büyüyorlar ve ben ortada kalıyorum. Sürekli çocuk doğuramam ki...»

«Mutlu ev kadını» imgesine tıpatıp uyan bir kadına hiç rastlayamadığım halde, kadınlık gizeminin koruyucu gölgesinde yaşayan bu kadınlarda başka bir özellik dikkatimi çekti. Bu kadınlar *çok meşgul*düler: Alışveriş, şoförlük etmek, bulaşık ve kurutma makinelerini ve elektrik mikserlerini kullanmak, bahçecilik, yerleri cilalamak, möbleleri parlatmak, çocuklarının ev ödevlerine yardım etmek ve daha binlerce ufak tefek işlerle meşguldüler. Bu kadınlarla görüşme yaptığım sırada ev işlerinin aldığı *zamanın çokluğu* bana garip görünmeye başladı.

Bir banliyö sokağında koloni tarzı iki büyük ev vardı. Her bir evin büyük, konforlu bir oturma odası, küçük bir kütüphanesi, dört yatak odası, dört buçuk dönümlük birer avlu ve bahçesi vardı ve her birinde okul yaşında üç çocukla işine otomobille gidip gelen birer koca bulunmaktaydı. Her iki ev de bakımlıydı. Haftanın iki günü bir temizlikçi kadın çalıştırıyorlardı; fakat yemek ve öteki ev işleri ev sahibi kadınlar tarafından yapılmaktaydı. Bu kadınların her ikisi de henüz kırk yaşına gel-

memiş, zeki, sağlıklı, kadın olarak çekici ve iyi eğitim görmüş kimselerdi.

İlk evde oturan Bn. W., yalnızca ev kadınıydı ve günlerinin büyük bir kısmını yemek, temizlik, alışveriş, şoförlük yaparak ve çocuklarına bakarak geçiriyordu. Komşusu Bn. D. ise bir mikrobiyolog olarak bu işlerin büyük bir kısmını sabah saat 09'dan önce tamamlayıp, daha sonra laboratuvarına çalışmaya gidiyordu. İşlerin gerisini de işten 17.30'da döndükten sonra tamamlamaktaydı. Ailelerin hiçbirinde çocuklar ihmal edilmemekteydiler. Yalnız Bn. D.'nin çocuklarının biraz daha bağımsız oldukları göze çarpıyordu. Ev kadını olan Bn. W.'nın çevresinde birçok rutin faaliyeti vardı fakat karar verme durumunda kalabileceği sürekli bir sorumluluk yüklenecek derecede «vaktinin olmadığını» söylüyordu. En çok yapabildiği bir balo komitesinde ya da okul aile birliği gösterisinin hazırlanmasında çalışmaktı. Bilim kadını olan Bn. D.'nin çevresinde rutin hiçbir faaliyeti yoktu ama, işine ek olarak, bir telli sazlar beşlisinde çalıyor (fenden başka ilgilendiği şey müzikti) ve ayrıca politik bir kuruluşta da yönetici olarak çalışıyordu.

Aynı büyüklükte bir ev ve aileye, gelir düzeyine, yardımcıya sahip olan bu iki kadından nasıl oluyor da Bn. W., ev işlerinin dışında pek az şeye zaman ayırabilirken, Bn. D. bu kadar çok ve çeşitli faaliyetlerle ilgilenme olanağını bulabiliyordu? Aslında Bn. W., tembellik de etmemekteydi. Örneğin Bn. D.'nin sık sık yapabildiği gibi, bazı geceler oturup kitap okumaya bile zaman ayıramamaktaydı.

Kendilerini «ev kadını» olarak tanımlayan kadınlarda bu olguya tekrar tekrar rastlıyor ve onları, yarım, ya da tamgün çalışan meslek kadınlarıyla kıyaslıyordum. Aynı durum, ev ya da meslek kadınının birer hizmetçiye sahip oldukları durumlarda bile görülmekteydi. Yalnız, bütün ev kadınlığı yapanlar genellikle (iki hizmetçi tutabilecek maddi olanakları olsa bile) ev işlerinin tümünü kendi kendilerine yapmayı yeğlemekteydiler. Ancak, önceleri, sabahtan akşama dek koşturdukları halde akşam yemeğinde bile bitiremedikleri ev işlerini bu kadınlar, başka bir şeye merak sarıp onunla uğraşmaya başladıklarında, bir saatlik bir zamana sığdırmayı pekâlâ becerebiliyorlardı.

Bir saatte bitirilebilecek bir ev işinin nasıl olup da altı saate dek genişletilebildiği sorunuyla uğraşırken kadınlık gizeminin aynı çelişkisiyle karşılaştım: kadının ev kadını olarak rolünün göklere çıkartılmasının bir sonucuydu bu. Şu halde «kadınlık rolü»nün abartılmasıyla toplumun, kadınları birer insan olarak kabullenmekten çekinmesi arasında bir ilişki bulunmaktaydı; bu rolün önemi azaldığı ölçüde, onun boşluğunu gidermek için o kadar çok anlamsız ayrıntıyla süslenmesi gerekmektedir. Genel kavramlarla bu olgu, toplumbilim ve tarih belgelerinde kaydedilmiştir; örneğin, ortaçağlardaki şövalyelik ve Viktorya devrinde kadının yapay olarak putlaştırılması gibi... Ama özgür Amerikan kadınları için aynı şeyin bugünün ev kadınlarınca da geçerli olduğunu öğrenmek bir şok etkisi yaratabilir.

Bu açıdan bakıldığında, kadınlık gizeminin çelişkisi oldukça büyük bir açıklık kazanmaktadır:

1. Bir kadın, toplum içinde yeteneklerine uygun bir düzeyde işlev görmekten ne denli alakonursa, onun anne, eş ve ev kadını olarak yaptığı iş o denli artmaktadır. Ve bu ölçüde annelik ve ev işleriyle ilgili görevlerini bitirmeyi geciktirmektedir (büsbütün boş kalmamak için).

2. Herhangi bir kadının ev işi için ayırdığı zamanla ilgilendiği öteki bir işi yapmak için ayırdığı zaman arasında ters bir orantı bulunmaktadır. Ev işi dışında bir şeyle ilgilenmeyen kadın, günlük yaşamının her dakikasını eviyle ilgili ıvır zıvır işlerle uğraşmaya adamaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında gelişen bürokrasi hakkında C.N. Parkinson'un kuramlaştırdığı «işin eldeki zamanı dolduracak şekilde genişletilmesi» *(work expands to fill the time available)* ilkesi, Amerikan ev kadınının durumuna kolaylıkla uygulanabilir: Ev işleri, eldeki zamanı dolduracak şekilde genişler; annelik eldeki zamanı dolduracak şekilde genişler ve hatta cinsiyet eldeki zamanı dolduracak şekilde genişler. Hiç kuşkusuz bu, bütün iş kolaylaştırıcı araçlara karşın çağdaş ev kadınının, büyükannesine kıyasla, daha fazla ev işi yapmakta oluşunun nedenidir. Ayrıca bizim cinsiyet ve sevgiyle aşırı derecede ilgilenmemizin ve sürekli nüfus artışının nedenleri arasında bu da, kısmen, vardır.

Bunların cinsiyet açısından neler ifade ettiğini bir

süre için bir kenara bırakarak Amerika'da kadın enerjisinin harcanması hakkında açıklama getiren bu konunun dinamizmasını inceleyelim: Birkaç kuşak gerilere dönelim; ben, gerek feminizm, gerekse kadınların engellenmelerinin nedeni olarak ev kadınlığının boşluğunu görüyorum. Toplumun esas kararlarının alınması ve işlerin görülmesi evin dışında yapılmaktaydı ve kadınlar, bu işlere katkıda bulunma gereksinmesini duyuyor, bu hakkın kendilerine tanınması için mücadele ediyorlardı. Eğer kadınlar yeni elde ettikleri eğitim hakkını kullanmış ve evin dışında kendilerine yeni alanlar yaratabilmiş olsalardı, ev kadınlığı mekanizması yaşamlarında ikincil bir rol oynamaya başlayacaktı. Nasıl bugün erkekler için otomobil, bahçecilik, ya da marangozluğun ikincil bir önemi varsa, öyle olacaktı... Aynı erkekler için olduğu gibi, kadınların yaşamında da annelik, cinsel sevgi, aile sorumluluğu yeni birer manevi değer haline gelecekti.

Ama kadınlar hakkındaki mistik düşünce, kadınları evlerine geri gönderince, ev kadınlığının tamgün çalışılan bir meslek haline gelmesi gerekti. Cinsel sevgi ve anneliğin yaşamın her şeyi olması, kadının bütün yaratıcı enerjisini bu yolda harcaması gerekti. Aile sorumluluğunun niteliğinin genişletilerek, bunun, topluma karşı sorumlu olmanın yerine ikame ettirilmesi gerekti. Bunların oluşturulduğu sıralarda iş kolaylaştırıcı her araç, ev işine, aslında işin artmasına yol açan bir yeni ayrıntının eklenmesini gerektirdi. Kadınları yemek, temizlik, çamaşır gibi işlerin yükünden kurtararak yaşamda başka amaçlara yönelebilmeleri için olanak sağlaması gereken her yeni ev aleti tersine, kadınlara yeni işler yükledi. Öyle ki, ev işleri yalnızca eldeki zamanı dolduracak şekilde artmakla kalmayıp, belirli bir zaman içinde bile zorla tamamlanabilen boyutlara ulaştılar.

Eskiden kadınlar haftanın dört ya da beş saatini çamaşır asmak ve toplamakla geçirirlerdi. Bugün bunu yapmayıp otomatik çamaşır kurutucuları kullanıyorlar. Fakat kadınlar artık haftanın bir günü yerine her gün çamaşır yıkayıp kurutmaya başlamışlardır. Bu durumda kadın eskiye kıyasla zaman kazanmış olmamaktadır. Çünkü, ne de olsa makineyi doldurup boşaltarak, çamaşırları ayırıp katlayarak bir hayli zaman harcamaktadır. Genç bir annenin

dediği gibi: «Artık haftada iki kez yatak çarşaflarını değiştirmek mümkün oluyor. Geçen hafta kurutma makinesi bozulunca çarşafları sekiz gün boyunca değiştiremedim. Evde herkes bundan yakındı. Herkes kendini kirli hissetti. Ben de suçluluk duydum. Ne saçma değil mi?»

Çağdaş bir kadın, annesine kıyasla, çamaşır yıkamak, kurutmak ve ütülemek için çok daha fazla zaman harcamaktadır. Elektrikli bir buzluğun varlığı, çok fazla zaman gerektirir; bahçede yetiştirilmiş olan fasülyeler, dondurulacak şekilde ayıklanıp hazırlanmalıdır. Elektrikli bir mikseriniz varsa, bunu kullanmalısınız: O kestane püresi, tere ve bademli yemek tarifelerini yapmak, kuzu pirzolası pişirmekten çok daha fazla zaman alır.

Savaştan sonra Bryn Mawr'ın yaptığı bir araştırmaya göre, tipik bir Amerikan çiftçi ailesinde ev işi haftada 60.55 saat çalışmayı gerektirmektedir. Nüfusu yüz binin altında olan kentlerde bu, 78.35 saat ve nüfusu yüz bini aşkın olan kentlerde de 80.57 saat tutmaktadır. Çiftçi kadınlarına kıyasla, kentli ev kadınları bütün iş kolaylaştırıcı ev araçlarına karşın, ev işleri için çok daha fazla zaman harcamaktadırlar. Hiç kuşkusuz bunun nedeni, çiftçi kadınlarının ev işlerinden başka yapacak bir dolu işlerinin olmasıdır.

Yine de banliyölü ya da kentli ev kadınının elinden, eskiden evde yapılan işlerin çoğu alınmıştır; konservecilik, ekmek pişirmek, bez dokuyup elbise dikmek, çocuklara okuma yazma öğretmek, hastalara ve ihtiyarlara bakmak gibi... Kadınların tarihi tersine çevirmeleri — ya da çevirebileceklerini düşünerek kendilerini aldatmaları — mümkündür. Bunu, örneğin, ev ekmeği yapmakta ısrar ederek yapabilirler. Ama yasalar, artık onların çocuklarına okuma yazma öğretmelerine izin vermemektedir. Ve kadının bir zatürree ya da bademcik iltihaplanmasını evde tedavi etmesi artık olanaksızdır.

Şu halde bazı ev kadınlarının yakınmalarında bir gerçek payı vardır: «Nedense kendimi çok boş, yararsız hissediyorum. Sanki var olmuyormuşum gibi.» Bu boşluk duygusu, evin dışındaki dünyanın yadsınması, çoğunlukla kadını, geleceği unutmak için, daha büyük bir gayretle, işe sarılmaya yöneltir. Kadının boşluğu doldurmak için seçtiği şeyler — bunlar her ne kadar akılcı ve gerekli nedenlerden

ötürü seçilmiş görünürlerse görünsünler — onun, evcil rutinin ıvır zıvır işlerine daha da fazla gömülmesine neden olur.

Örneğin, kentte oturan iki çocuklu bir kadın, yararsızlık ve boşluk duygularının etkisiyle, banliyöde geniş bir eve taşınmaya, «çocuklarının iyiliği için» karar alabilir. Banliyödeki evin temizlenmesi daha uzun sürer; alışveriş, bahçecilik, şoförlük ve öteki işler o kadar çok zaman alır ki, bir süre için boşluk giderilmiş gibi olur. Ama ev döşendiği, ailenin çevredeki yeri belirlendiği ve çocuklar okula başladığı zaman aynı boşluk duygusu yine geri gelir. O zaman oturma odasını yeniden dekore etmeli ya da mutfağı daha sık cilalamalı ya da yeni bir çocuk doğurmalıdır. Yeni doğan çocuğun altını değiştirmek, evin öteki işlerinin üstüne binince, kadın öylesine koşuşturmaya başlar ki, kocasının da geceleri ona yardım etmesi gerekir. Ama bunların hiçbiri aslında göründükleri kadar gerekli ya da önemli değildirler.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'daki önemli değişikliklerden biri, kentlerden banliyölere — o çirkin, sonsuza dek uzanan ve ulusal bir sorun olmaya başlayan yerleşme semtlerine — taşınma akını başlamıştır. Toplumbilimcilere göre, banliyölerde yaşayan kadınların kenttekilere kıyasla daha çok eğitim görmüş olmaları ve çoğunun dışarıda çalışmıyor olmaları, onların ayırıcı özellikleridir.

İlk bakışta, banliyölerin varlığı ve gittikçe büyüyor olmalarının eğitimli Amerikalı kadınlarının ev kadını haline gelmelerinin başlıca nedeni olduğu sanısı uyanabilir. Oysa, benim görüşme yaptığım kadınlarda, «çocukların iyiliği için» banliyölere taşınma eğilimi, meslek sahibi olmaktan vazgeçip ev kadını olmaya karar vermelerinden ve bir iki çocuk doğurduktan sonra belirmekteydi.

Kadının belirli bir meslekte ilerlemeye niyetli olduğu ailelerde banliyölere taşınma eğilimi daha azdır. Kuşkusuz, kentlerde, eğitim görmüş kadınlar için çok sayıda ve ivi gelir getiren iş bulma olanakları daha fazladır. Ayrıca kentlerde çok sayıda, bazıları parasız, üniversiteler ve gece kursları vardır ve hizmetçi bulma olanağı da daha fazladır. Ama bu düşünceler, ancak, kadın evinin dışında bir şeyle ilgilenmek istediği takdirde önem taşır.

Kentte, ev kadınlığının boş zamanları dolduracak

şekilde genişleme olgusu da daha azdır. Tedirgin edici «zaman öldürme» duygusu genç, yetenekli, kentli ev kadınını erken etkiler. Her ne kadar çocuklar küçükken, kadının onları parklara götürüp havalandırma görevi ve öteki işleri epeyce zamanını alırsa da, küçük kent dairesinde bir buzluk için yer, fasülye yetiştirmek için bahçe yoktur. Ve kentlerdeki bütün kurumlar öylesine büyüktür ki... Kütüphaneler eskiden kurulmuştur, kreşleri ve eğlence programlarını bu konuda uzmanlaşmış kişiler yönetir...

Şu halde birçok kentli ev kadınının bir ari önce banliyölere taşınmak istemelerine şaşmamak gerekiyor. Tedirgin göçmeni tahrik eden Kansas düzlükleri gibi, banliyölerde ilk başlarda eğitim görmüş Amerikan kadınına meydan okurcasına boş durmaktaydılar. Yeterince güçlü ve bağımsız olan bazı kadınlar bu yeni semtlerin kuruluşunda önderlik ettiler. Fakat mistik düşünce yerleşmeye başladıktan sonra banliyölere yeni tipte bir kadın akını başladı. Bunlar, kaçacak delik arıyorlardı; banliyö çevresini olduğu gibi kabullenmeye hazırdılar (tek sorunları, bu çevreye «uyum sağlamak»tı). Ev kadınlığının gerektirdiği ıvır zıvır işlerle bütün zamanlarını harcamaya hazırdılar. Bu tip kadınlar, ki benim anket yaptıklarımın çoğu da böyleydi, çevrelerinde yönetsel faaliyetlere katılmaktan kaçınırlar. Ciddi sorumluluk yüklenmeye karşı direnmelerine neden olarak, ailelerinden ayıracak zamanlarının olmadığını gösterirler. Ama zamanlarının büyük bir kısmı anlamsız işgüzarlıklarla geçer. Çevrelerinde, çalışmayı seçtikleri faaliyet dalı, onların zekalarını zorlayacak cinsten değildir; hatta bazen tamamen işlevsiz bir iştir. Bunu yapmaktan büyük bir zevk duymazlar ama zamanı doldurduğu için, devam ederler.

Bunlardan dolayı, banliyölerde gerçekten ilginç olan ve gönüllü katılmayı gerektiren işlerin — kooperatif kreşlerin yönetimi, parasız kütüphaneler, hatta okul aile birliği başkanlıkları bile — çoğu, erkekler tarafından yapılmaya başlanmıştır.

Amerikan ev kadınının rutin işlerinin altındaki gerçek boşluk birçok yollarla açığa çıkartılmıştır. Minneapolis'te, yöresel bir gazetede, bir kadının günlük işleri hakkında çıkan bir yazıyı okuduktan sonra Bay Enghausen adlı,

otuz altı yaşında bekâr bir öğretmen, gazeteye mektup yazarak: «Bu kadar çok zaman harcayan bir kadın ya zamanını planlamayı bilmiyor, ya da son derece beceriksiz olmalı» diyor ve işlerin daha çabuk nasıl bitirilebileceğini göstermek için gönüllü olarak herhangi bir evde çalışmayı öneriyordu.

Bir dolu ev kadını onu, bunu ispatlamaya davet etti. O da ikiyle yedi yaşları arasında dört çocuğu olan Bay ve Bn. Daltonların evinde üç gün süreyle çalıştı. Tek bir gün içinde evin alt katını temizledi, üç makine dolusu çamaşır yıkayıp ipte kuruttu ve çarşaflarla iç çamaşırları da dahil olmak üzere hepsini ütüledi, öğlen ve akşam yemeklerini hazırladı, iki pasta pişirdi, ertesi gün için iki salata yaptı, üç çocuğu giydirdi, soydu yıkadı ve tahtalarla mutfak yerini fırçalayarak temizledi. Bn. Dalton onun kendinden daha iyi yemek pişirdiğini kabul etti. «Temizliğe gelince,» dedi, «ben daha fazla hakkını vererek yapıyorum ama belki de benimkisi gereksiz.»

Enghausen, üniversite öğrencisiyken, ev işlerinde çalışarak para kazandığını ve yedi yıldan beri de kendi evine baktığını belirterek, şöyle dedi: «Keşke 115 öğrenciye öğretmenlik yapmak, dört çocuklu bir eve bakmak kadar kolay olsa... Ev işlerinin, kadınların iddia ettikleri gibi, bitmek tükenmek bilmeyen bir zorunluluk olduğuna inanmıyorum.»

Erkekler tarafından özel ve genel olarak sık sık ileri sürülen bu görüş son günlerde ev kadınları üzerinde yapılan bir zaman devinim incelemesi (time and motion study) ile de doğrulanmıştır. Bu incelemede ev kadını tarafından harcanan enerjinin büyük bir kısmının gereksiz olduğu sonucuna varılmıştır. Başka araştırmalarla da, «kadınların gerektiğinin iki katı daha fazla çalıştıkları kanıtlanmıştır. Kadınlar, gereksiz adımlar ve boş hareketlerle enerjilerini boşuna harcamaktadırlar.»

«Ev kadınının yorgunluğu» hakkındaki görüşler sorunu biraz daha aydınlatmaktadır. Birçok tıp kongrelerinde doktorlar bunun nedeninin bulunması ve tedavisinde başarısız olduklarını rapor etmişlerdir. Amerikan Jinekolog ve Obstetrikçiler Derneği'nin bir toplantısında Clevelandlı bir doktor, «o yorgunluk duygusu»nun üstesinden gele-

meyen ve doktorların yardımının dokunmadığından yakınan kadınların ne hasta, ne de uyumsuz olduklarını ama gerçekten yorgun olduklarını rapor etmiştir. Bu doktor, ruhçözümlemenin ya da ruhsal tedavinin gereksiz olduğunu söylemekteydi: «O, günde on altı saat, haftada yedi gün çalışmaktadır... Sorumluluk duyduğundan, izcilik kuruluşları, okul aile birlikleri, kilise faaliyetleri, çocukların müzik ve dans derslerine götürülüp getirilmesi gibi faaliyetlere de katılır.» Ama garip olarak, ev kadınının ne işlerinin çokluğu, ne de yorgunluğu, sahip olduğu çocuk sayısıyla etkilenmemekteydi. Bu hastaların genellikle bir ya da iki çocukları vardı. «Tek çocuğu olan bir kadın, dört çocuğu olan bir kadına kıyasla sadece dört kat daha fazla titizlenir ve sonuç birincisinin aynı olur,» diyordu doktor.

Bu kronik olarak yorgun annelerde organik bir hastalık bulamayan doktorlar, onlara, hastalıklarının «zihinsel» olduğunu söylüyor, onlara hap, vitamin, ya da kansızlığa, düşük tansiyona, düşük metabolizmaya iyi gelen iğneler veriyorlar, ya da zayıflama rejimine sokuyorlardı (ortalama bir ev kadını, normal ağırlığının beş altı kilo kadar üstünde olmaktadır). Doktorlar onlara içkiyi yasaklıyorlar, (Amerika'da yaklaşık olarak bilinen bir milyon alkolik ev kadını vardır), ya da uyuşturucu ilaçlar veriyorlardı. Dr. Loushire'a göre bütün bunlar gereksizdi çünkü bu kadınların tek sorunları sadece yorgunluktu.

Böyle annelerin gerektiği kadar ya da gereğinden çok uyuduklarını bulan başka doktorlarsa sorunun temel nedeninin yorgunluk değil, can sıkıntısı olduğunu ileri sürüyorlardı. Bu sorun öylesine yaygınlaştı ki, kadın dergileri soruna aşırı bir önem vermeye başladılar. *Redbook*'ta çıkan bir yazıda (Genç kadınlar Neden Her Zaman Yorgun Oluyorlar? 1959 Eylül), şöyle denilmekteydi:

... Her türlü yorgunluk bir bozukluk belirtisidir. Fiziksel yorgunluk, bedeni, daha fazla zorlanarak incinmekten korur. Öte yandan sinirsel yorgunluk, kişiliğin tehlike altında olduğunu ihtar eden bir belirtidir. «Sadece bir ev kadını» olmaktan yakınan kadında bu durum çok belirgin olarak görülür. Bu tip bir kadın ev işleriyle uğraşarak eğitimini ve yeteneklerini harcadığını, zekasını, çe-

kiciliğini ve hatta kişiliğini yitirdiğini düşünür. Endüstride en yorucu işler, işçiden ancak kısmi dikkat gerektiren, ama aynı zamanda işçinin başka herhangi bir şeyle ilgilenmesini de engelleyen işlerdir. Çoğu genç kadın, çocuklarla uğraşırken ve ev işlerindeki bu zihinsel durumun kendilerini en çok rahatsız eden şey olduğundan yakınmaktadır. «Bir zaman sonra zihnimiz bomboş oluyor,» derler. «Uykuda gezenler gibi, hiçbir şeyle ilgilenemez oluyorsunuz!»

Dergi aynı zamanda John Hopkins Hastanesi'nden bir ruh doktorunun, hastalarda kronik yorgunluk yaratan en önemli etmenin «hiçbir üzücü ya da sevindirici olay olmaksızın sürgit devam eden tekdüzelik» olduğunu söylediğini ve «bunun, çoğu genç kadının durumunu açıkladığını» yazmaktadır. Ayrıca Michigan Üniversitesi'nde yapılan bir araştırmaya değinerek, «hangi işlerde en çok yararlı olduğunuz duygusuna kapılıyorsunuz?» sorusuna cevap veren 524 kadından hemen hemen hiçbirinin ev işini göstermediğini; dışarıda çalışan kadınların dışarıdaki mesleklerini ev işinden daha doyurucu bulduklarını belirtmektedir. Burada dergi, kendi görüşlerini ortaya atmaktadır. «Bunlar, hiç kuşkusuz, genç annelerin yorgunluğuna karşı tek çarenin meslek sahibi olmalarının gerektiği anlamına gelmez. Bu durumda kadının çalışması, evde oturmaktan daha çok sorunlar yaratır.» Böylece dergi, neşeli bir sonuca varmaktadır: «Çocuk büyütme ve eş işlerinin gerekleri pek esnek olmadığına göre, kronik yorgunluk sorununa tam bir çözüm getirilemez. Ancak birçok kadın, kendilerini zorlamaktan vazgeçerek yorgunluğu hafifletebilirler. Kadın, yapabileceği, ve daha önemlisi, yapamayacağı şeylerin neler olduğunu gerçekçi bir tarzda kavramaya çalışarak, uzun vadede, daha iyi bir eş ve anne olmanın yolunu bulabilir.»

Böyle başka bir makalede: «Ev kadınının kronik yorgunluğu can sıkıntısından mıdır?» diye sorulmakta ve şöyle karşılık verilmektedir: «Evet! Çoğu ev kadınının kronik yorgunluğunun nedeni işlerin tekrarlanması, çevrenin biteviyeliği ve hiçbir olayın olmayışıdır. Ağır ev işlerinin yorgunluğun nedeni olmadığı bulunmuştur... Sizden beklenen iş zeka düzeyinizin ne kadar altındaysa, duyduğunuz can sıkıntısı da o kadar fazla olacaktır. Bu öylesine doğru-

dur ki, deneyimli işverenler hiçbir zaman rutin işler için zekâ düzeyi ortanın üstünde olan kimseleri almazlar... Ortalama ev kadınının işini kocasına kıyasla daha yorucu kılan şey bu can sıkıntısı ve bir de günlük engellenmelerdir.» Bu durumun düzeltilmesi için yapılması gereken işse: «İşin yemek pişirmek gibi bir yönünü özellikle benimsemek, arada sırada davetler düzenlemek, ve en önemlisi, erkeklerce beğenilmek, evcil can sıkıntısına karşı en etkin panzehirdir.»

Benim anket yaptığım kadınlara göre sorun, onlardan çok şey beklenmesi değil, tersine çok az şeyin bekleniyor olmasıydı. Bir kadın bana: «Ev işlerini bitirdiğimde üstüme bir uyuşukluk çöküyor» demişti. «Evde yapılacak bir dolu şeyin olmasına karşın, kendimi, sanki yapacak hiçbir işim yokmuş gibi hissediyorum. Onun için devamlı olarak dolapta martini bulunduruyor, ve daha çok iş yapacak gücü toplayabilmek için arada bir, iki tane içiyorum. Ya da kocam eve gelinceye kadar durumu idare ediyorum.»

Başka kadınlar, boş zamanı doldurmak için işleri uzatırken yemek atıştırıyorlar. Alkolizm, şişmanlık ve nevrozların çocukluk deneyimlerinden köken aldıkları söylenmektedir. Ama bu, kırk yaş civarındaki Amerikan kadınlarının o cansız ve sıkıcı dış görünüşlerini, yaşamlarının öldürücü aynılığını, çok yemelerini, alkol, müsekkin, uyku hapı kullanmalarının nedenini açıklayabilir mi?

Bu kadınların kişiliklerinin farklı olmasına karşın, onları bu gibi kaçamaklara iten şey, yaptıkları işin niteliğinde olsa gerekir.

Amerikan kadınlarının işi hakkında söylenen bu şeylerin çoğu, Amerikan erkeklerinin işleri hakkında da söylenebilir; seri üretim hatlarında ve şirket ofislerinde bir erkeğin bütün yeteneklerini kullanmasına olanak vermeyen işler onları da boş, kaçış arayan bir hale getirir. Kaçışı uyuşturucu haplarda, televizyonda, alkolde, cinsiyette ararlar. Ama benim anket yaptığım kadınların kocaları yetenek, sorumluluk ve karar gerektiren işlerde çalışmaktaydı. Bu adamlara evin içinde bir iş verildiğinde, karılarına kıyasla çok daha kısa bir zamanda işi yapıverdiklerini fark ettim. Ama tabii, bu işler, onların yaşamlarının tek amacı değildi.

Toplumsal eleştirmenler, «beraberlik çağı»nda, erkek-

lerin yapmak zorunda bırakıldıkları bütün o ev işlerinden dolayı kariyerlerinde ilerleyemediklerini iddia ediyorlardı. Ama benim anket yaptığım kadınların kocalarının çoğu böyle düşünmemekteydi. Kocalar geceleyin ya da hafta sonları evde karılarına bir parça yardım ettiklerinde ev işleri gereğinden fazla uzatılmamaktaydı.

Kişinin elinden gelen her işi yapması, olgunluk belirtisidir. Ev kadınlarını dışarıda çalışmaktan alıkoyan ev işlerinin çokluğu, hizmetçilerin yokluğu, ya da çocuk sahibi oluşları değildir. Hizmetçilerin bol bulunduğu daha erken çağlarda bile kadınlar toplumda önemli işler alabilmek için hizmetçi tutmazlardı; rahatları için tutarlardı, çünkü «kadınlık rolü» onları rahatlıkla sınırlamaktaydı. Kadınlardan yalnız ev kadını olmalarının beklenmediği Rusya ve İsrail gibi ülkelerde hizmetçiye enderlikle rastlanır, yine de anlaşılan, bu ülkelerde sevgi ve çocuk sahibi olma olanakları ortadan kalkmamıştır.

Kadınları ellerinden gelecek işleri yapmaktan alıkoyan, kadınlık gizemi ve onun oluşturduğu gelişmemişliktir. On ya da yirmi yıldır bu gizemi yaşayan, ya da buna çok erken bir yaşta uyum sağlamış olan kadınların ev kadınlığına bağlı kalmalarına — her ne kadar bu onları «boş, yararsız, var olmuyormuş» duygusuna mahkum ederse de — şaşmamak gerekir. Yaşamakla güdülen başka bir amaç olmadığında ev kadınlığının, boş vakitleri doldurmak için uzayabileceği, uzatılmasının gerekliliği açıktır. Sonuç olarak, yaşamda hiçbir amacı olmayan zeki, enerjik bir ev kadını için çocukları okula gönderdikten ve bütün ev işlerini bir saat içinde bitirdikten sonra, günlerinin boşluğu çekilmez olacaktır.

Kadınlık gizemine uygun olarak yaşamak tarihin geriye döndürülmesine, insanlığın ilerlemesinin değerdüşürümüne dayanır. Kadınları tekrar evlerine sokmak için onlara, Nazi'lerin yaptığı gibi, emretmek yerine «kadının tüm öteki kadınlara ve annelere güvenini ve prestijini geri getirecek propaganda» yaparak, «kadının kadın gibi yaşaması» sağlanmalıydı.

Kuşkusuz, şu anda Amerika'da ev kadını olarak yeterince mutlu olan birçok kadın vardır. Bunlardan bir kısmının tüm yetenekleri de ev kadınlığı rolünde yeterince kullanılıyor olabilir. Ama mutluluk, tam anlamıyla kul-

lanılıyor olmanın getirdiği canlılıkla aynı şey değidir. İnsanlığın zekâ ve yetenekleri de durgun değildir. Boş zamanı doldurmak için ev işleri nasıl genişletilirse genişletilsin, orta ya da normal bir zekaya sahip bir kadının tüm yeteneklerini doyurmaktan uzaktır.

Birkaç yıl önce, geri zekâlılarla uğraşan bazı kurumların, ev işlerinin özellikle en geri zekalı kızlar için uygun olduğu sonucuna varılmıştı. Birçok kentte, geri zekalılar için olan kurumlarda kalan hastalar geniş çapta, ev hizmetçileri olarak istihdam ediliyordu ve o zamanlar ev işleri, bugünkünden çok daha zordu.

Kuşkusuz, çocuk yetiştirmek, ev dekorasyonu, menü planlama, bütçe, eğitim, dinlenme gibi konularda karar almak zeka gerektirmektedir. Ama mistik görüşün saçmalığını görebilen ender ev ve aile uzmanlarından birinin dediği gibi, ev işlerinin büyük bir kısmı ve özellikle yapılması en uzun zamanı gerektiren işler, «sekiz yaşında bir çocuk tarafından başarıyla yerine getirilebilir.»

Bu devrin bazı anormal cinsel olgularının nedenlerinin bir kısmı, milyonlarca kadının günlerini 8 yaşında bir çocuğun yapabileceği işlerle uğraşarak geçirmelerinde bulunabilir. Çünkü «ev ve aile kariyeri» ne denli haklı gösterilmeye çalışılırsa çalışılsın, ev kadınlığı boş zamanları doldurmak üzere ne denli genişletilirse genişletilsin, yine de yetişkin bir zihin için çok az bir şey ifade etmektedir. Bu zihinsel boşluğa lüks yemek pişirmek, bilimsel çocuk bakımı ve «evlilikte aşk», yada cinsel aşk konularında sayısız kitap doldurulmuştur. Bunlar da ergin bir zihin için pek ilginç değildirler. Sonuçlar önceden tahmin edilebilirdi. Erkeklerin şaşkınlığına karşın, kadınlar birdenbire «uzman», her şeyi bilen kimseler haline geldiler. Bu kadınların, erkekleriyle paylaştıkları evlerindeki sarsılmaz üstünlüğüyle rekabet etmek olanaksız, beraber yaşamaksa çok güç bir hale geldi. Russell Lynes'ın dediği gibi, kadınlar kocalarına uşak, ya da bir ev aleti muamelesi yapmaya başladılar. Ev ekonomisi konusunda kısa bir ders aldıktan sonra Dr. Spock ve Dr. Van der Velde'nin kitaplarıyla silahlanmış, tüm enerjisini ve zekâsını kocasına, çocuklarına ve evine yöneltmiş olan genç Amerikan kadını, kolaylıkla, önüne geçilmez bir şekilde, ailesi üzerinde tehlikeli sonuçlar yaratan bir egemenlik kurmaya başladı; hem de, annesinden daha fazla bir egemenlik

11 Seks Peşinde Koşanlar

Ben bir Kinsey araştırması yapmadım. Ama adı olmayan sorunun nedenlerini araştırırken görüştüğüm banliyölü ev kadınlarının çoklukla, sorduğum ilgisiz sorulara özellikle cinsiyetle ilgili yanıtlar vermekte oldukları dikkatimi çekti. Ben, kişisel uğraşları, istekleri, kocaları, çocukları, ya da ev işlerinin dışında neler yaptıkları konularında sorular sorardım. Bazen soru, aldıkları eğitimi ne yolda kullandıkları konusunda da olurdu. Ama bu kadınların bazıları onlara cinsiyetle ilgili soru sorduğum sonucuna varıyorlardı. Yoksa adı olmayan sorun cinsiyetle mi ilgiliydi? Böyle bir sonuca varabilirdim, ancak, bu kadınlar seksten söz ettiklerinde, kullandıkları deyimlerde gerçekdışı, garip bir özellik vardı. Üstü kapalı imalar yapıyorlardı; cinsel konularda kendilerine soru sorulmasına istekli görünüyor ve onlara böyle bir soru yöneltmediğim zamanlarda bile, cinsel bir serüvenlerini anlatmaktan kıvanç duyar gibi bir halleri vardı. Bunlar, uydurma serüvenler değildi, gerçekten olmuştu. Ama bunları böylesine gerçekdışı, cinsiyetle ilişkisi yokmuş gibi gösteren özellik neydi?

Dört çocuk annesi, otuz sekiz yaşında bir kadın bana, «onu canlandıran tek şeyin» seks olduğunu söylemişti. Yalnız bir bozukluk vardı, çünkü artık kocası ona bu duy-

guyu veremiyordu. Seks ilişkisinin gerektirdiği hareketleri yapıyorlardı ama kocası onunla gerçekte ilgilenmemekteydi. Kadın, yatakta kocasını hor görmeye başlamıştı.

Otuz yaşında, beş çocuklu başka bir anne, sakin sakin yün örerken, bir yandan da sevişti̇ği adamla Meksika'ya kaçmak istediğini anlatıyordu. Gerçi bu adamı sevmiyordu ama, kendisini ona «tam anlamıyla» verdiği takdirde, «yaşamda tek gerçek» olduğunu anladığı şeyi bulabileceğini sanıyordu. Peki, çocuklar ne olacaktı? Onları da yanında götürmeyi düşündüğünü söyledi. Aradığı duygu neydi? İlk başlarda bunu kocasında bulduğunu sanmıştı. Evlendiği zaman — on sekiz yaşındaymış — «o kadar mutluydum ki, mutluluktan ölebilirdim» diyordu. Ama kocası «kendini tam olarak ona vermemişti»; daha çok işiyle ilgileniyordu. Bu yüzden bir zaman için yitirdiği bu duyguyu çocuklarında bulabileceğini sanmıştı. Beşinci çocuğunu üç yaşında emzikten kestikten kısa bir zaman sonra ilk serüvenini yaşamıştı. Bu olayın ona, «kendini başkasına adamanın verdiği o çok güzel duyguyu geri getirdiğini» keşfetti. Ama bu serüvenin sonu gelmedi; her ikisinin de çok çocuğu vardı. Ayrıldıklarında adam, «bana büyük bir benlik duygusu kazandırdın» demişti. Ama kendi benliği ne olacaktı? O yaz, çocukları kocasına bırakarak, bir aylığına evden uzaklaşmıştı. «Bir şey arıyordum. Ne olduğunu bilmiyorum. Ama bunu ancak birisine âşık olduğum zamanlar bulabiliyorum.» Bundan sonra ikinci bir serüven yaşadı ama bu kez o duyguyu tadamadı. Bu yüzden, bu sonuncu serüvende tümüyle uzaklara gitmek istiyordu. Örgüsüne devam ederken: «O duyguyu tekrar nasıl sağlayacağımı biliyorum» dedi. «Onu yeniden buluncaya dek uğraşacağım.»

O gölgemsi, belirsiz adamla gerçekten Meksika'ya gitti; beş çocuğunu da yanında götürdü. Ama altı ay sonra hepsi geri gelmişlerdi. Anlaşılan, «duygu»yu bulamamıştı. Ve her ne olduysa, herhalde evliliğini etkileyecek nitelikte değildi ki, evliliği eskisi gibi devam etti. Bu kadının seksten beklediği şey neydi ki? Ve neden bu hep erişilemeyecek bir yerdeydi? Kişinin kendini «canlı», «benliğini bulmuş» hissetmesi için sekse gereksinme duyması sonucu olarak acaba seks gerçekdışı bir fantezi niteliğini kazanıyor olabilir mi?

Başka bir banliyöde, yaşı kırka yaklaşmış, çekici bir kadınla konuştum. Biraz belirsiz nitelikte «kültürel» meraklarının olduğunu söylüyordu. Bitirmediği tablolara başlıyor, dinlemediği konserler için para topluyor ve henüz «kendi ortamını bulamadığını» öne sürüyordu. Onun, aynı kültürel uğraşları kadar belirsiz ve amaçsız bir şekilde, cinsel bir konum bulma özlemi de çektiğini gördüm. Sürekli olarak kendisinin entelektüel üstünlüğü, profesyonel ayrıcalığı, kendisiyle yatmak isteyen adamların çokluğuyla böbürleniyordu: «Böyle bir şey bana kıvanç veriyor, saklamak istemiyorum. Söz konusu adam öyle üstün bir konumda olunca, bunu herkesin bilmesini istiyorum» diyordu bana. Bu adamla üstün konumu olsun ya da olmasın, ne dereceye kadar yatmak istediğiyse bir başka sorundu. Daha sonraları bu kadının, komşularının indinde, alay konusu olduğunu öğrendim. Gerçekten herkes her şeyi «biliyor»du. Onun kimlere karşı cinsel eğilim gösterdiği öylesine belliydi ki, ancak çevreye yeni gelen bir koca bunları ciddiye alıp yanıtlayabilirdi.

Ama aynı banliyöde oturan başka, daha genç bir kadının cinsel eğilimleri, aynı şekilde şaka konusu olmaktan hayli uzaktı. Bu kadının serüven ardına serüven yaşamasına karşın bir türlü doymak bilmeyen seks düşkünlüğü, en azından iki yuvanın yıkılmasına yol açmıştı. Bu gibi kadınlar tam anlamıyla mistik görüşün dar sınırları içinde yaşıyorlardı. Zekiydiler, ama garip bir şekilde «yarım» kalmışlardı. Ev işlerini boş vakitleri dolduracak şekilde genişletme girişimlerinden vazgeçmiş, bunun yerine seksle uğraşmaya başlamışlardı. Ama yine de doygun değillerdi. Kocalarının kendilerini tatmin edemediklerini söylüyorlardı; evlilikdışı ilişkilerde durum daha iyi değildi. Mistik görüşe göre kadın, kişisel bir «boşluk» duygusu duyuyorsa, mutlu değilse, bunun nedeni, cinseldir. Öyleyse neden seksle de doyamıyor?

Yaşamları boyunca kadınlık gizeminin sınırları içinde yaşamış kadınlar için seks, onlara açık bırakılan tek kapıdır. Geçen son on beş yıl içinde bu kapı, boş zamanı doldurmak için, belki de mümkün olanın üstünde, ardına dek açılmıştır. Amerikan kadınlarının cinsel açlığından, insanı usandıran, mide bulandıran oranlarda (Kinsey, toplumbilimci ve romancılar, reklamlar, televizyon sinema ve

kadın dergileri tarafından) söz edilmiştir... Birkaç kuşaklık yetenekli Amerikan kadınının seks nesneleri, seks avcıları haline getirildiklerini söylemek bir abartma olmayacaktır.

Sonsuz cinsel doyum vaadini yerine getirecek yerde mistik görüşe sahip Amerika'daki haliyle, seks, giderek, neşesiz bir ulusal uğraş haline gelmiştir. Seksle dopdolu romanlar gittikçe daha açık saçık ve can sıkıcı bir nitelik kazanmaktadır. Kadın dergilerindeki haliyle seksin anlatılış tarzında sayrıl bir üzücülük vardır. Yeni seks tekniklerini anlatan el kitaplarının sayısındaki artış heyecan yoksunluğuna işaret etmektedir. Bu cinsel sıkıcılık, Hollywood artistlerinin gittikçe büyüyen göğüs ölçülerinde, reklamlarda erkeklik organının bir reklamcılık «oyunu» olarak kullanılmaya başlanmasında da görülebilir. Bu abartılmış simgelerle ifade edilen seks gerçek niteliğini yitirmiştir. Ama mistik görüşün egemen olduğu devirde ortaya çıkan birçok garip cinsel olgu arasında en önemli olanı şudur: Amerikan kadınları bağımsızlıklarından vazgeçip kişiliklerini, evin içindeki cinsel rolleriyle tanımlamakla sınırlandırmaya karar verdikleri sırada dikkatlerini, özellikle, ayrımında olarak ve saldırgan bir şekilde cinsel doygunluğa yönelttikleri bu sırada, erkeklerin cinsel ilgisizliği ve kadınlara karşı düşmanca duyguları da artmıştır.

Bu olguların belirtilerine her yerde rastlıyordum. Daha önce de söylediğim gibi bugün her yerde seks abartılmış ve gerçekdışı bir özellik göstermektedir. Bu, ister bir romanın açık saçık sayfalarında olsun, ister moda fotoğrafları için poz veren kadınların neredeyse a-seksüel bedenlerinde olsun, böyledir. Kinsey'e göre son on yılda cinsel «boşalma» bakımından olanaklarda bir artış olmamıştır. Ama son on yıl süresinde Amerikalıların seks ve cinsel fantezilerle uğraşmalarında büyük bir artış göze çarpmaktadır.

1950 Ocağında ve yine 1960 Ocağında bir ruhbilimci Amerikan gazete, dergi, televizyon ve radyolarında, sahne oyunlarında, popüler şarkılarında, çok satan romanlarında ve kurgu dışı kitaplarında cinselliğe yapılan her değinmeyi inceledi. Cinsel isteklere ve anlatımlara yapılan değinmelerin sayısında muazzam bir artış gördü («çıplaklık, cinsel organlar, müstehcenlik, şehvet, cinsel temas dahil). Bunlar insan cinselliğiyle ilgili değinmelerin

yüzde ellisinden fazlasını oluşturuyor, «evlilik dışı cinsel temas» (zina, aldatma, cinsel azgınlık, fahişelik ve zührevi hastalıklar dahil) teması ikinci sırada yer alıyordu. Amerikan kitle iletişim araçlarında 1950'ye kıyasla 1960'da ikibuçuk misli daha fazla cinselliğe değinme vardı. «Erkek dergisi» denilen tür yayınlarda belirli kadın cinsel organlarına yönelen ilgi aşırı düzeye çıkmakla kalmadı, eşcinsellere hitap eden dergiler mantar gibi çoğaldı. En çarpıcı cinsel olguysa, genellikle kadınlara hitap eden «best-seller» türü romanların ve süreli yayınların «doymak bilmez» seks düşkünlüğüydü.

Cinsellikle ilgili konuların serbestçe dile getirilmesinden yana bu ruhbilimci şunları yazmak zorunda kalmıştı:

Cinsel organların betimlenmesi, modern romanlarda o denli sıklaştı ki, insan bir romanın bestseller olabilmesi için bunun şart olduğunu düşünüyor ister istemez. Eskiden olduğu gibi, cinsel temasın üstü kapalı anlatımı artık heyecan uyandırıcı olmaktan çıktığından ve cinsel sapmalar bile modern romanda sıradan şeyler olduğundan, bundan sonraki adımın cinsel organların kendisinin ayrıntılı betimlenmesi olduğu ortaya çıkıyor. Bundan sonraki adımın ne olacağını düşünmekse, çok zor...

1950 ile 1960 arasında erkeklerin cinsel ilişkilere karşı duydukları ilgi, kadınlarınkine kıyasla, pek azalmış bulunuyor. Aynı zamanda süresinde kadın dergileri cinsiyete, bunu sayrıl bir kılıf altında saklayarak, artan bir yer ayırmaya başlamışlardır. Dergilerde «Evlilikte Anlaşma», «Bu Evlilik Kurtarılabilir mi», «Doktorunuz Diyor ki» gibi başlıklar altında en mahrem cinsel konulara değiniliyor ve kadınlar bunları büyük bir ilgiyle okuyorlardı. Sinema ve tiyatrolar gittikçe artan oranlarda sapık cinselliğe yer ayırıyor ve her yeni film ya da oyun, bir öncesine kıyasla, daha fazla şoke etmek amacını güdüyordu.

Aynı zamanda, banliyölerde oturanların cinsel davranışları üstüne yapılan sayısız araştırmalarda ve Kinsey raporlarında, insan cinselliğinin en dar fizyolojik çerçeveye indirgendiği de görülmekteydi. 1948 ve 1953'te yayınlanan iki Kinsey raporunda insan cinselliği, kişinin tattığı «boşalma» olanaklarının miktarına bakarak tayin

edilen bir oyun olarak sunuluyordu. Kinsey araştırıcılarının rapor ettikleri şeyler ve bunları rapor ediş tarzları, açık saçık roman, dergi ve sahne oyunlarından farksız olarak, bizim, cinsiyetle gereğinden fazla ilgileniyor olmamızdaki gelişmemişliğin, neşesizliğin ve duygusuzluğun belirtisiydiler.

Bu «şehvet, açıklık ve düşkünlük» sarmalının, insanlar arası cinsel ilişkilerin sağlıklılığının bir işareti olmadığı, kadına düşkün erkeğin yerini erkeğe düşkün kadın imgesinin almaya başlamasından da anlaşılabilirdi. Oyunlarda, hem oyun kahramanını, hem de seyircileri eşit olarak heyecanlandırabilmek için cinsel pozisyonların abartılmış, sapık şekilleri gerekli görülüyordu. Bu sapık tersliğin belki de en iyi örneği *Tatlı Hayat (La Dolce Vita)* adlı İtalyan filminde görülebilir. Tüm sanatsal ve simgesel iddialara karşın bu filmin Amerikada popüler olmasının nedeni bol bol reklamı yapılan cinsel yönüydü.

Amerikan roman, sahne oyunu ve filmlerinde olduğu gibi, bu filmde de seks avcıları, fazla ya da eksik giyinmiş akılsız cinsel mahlûklar (Hollywood artisti), ya da isterik parazitler (gazetecinin kız arkadaşı) şeklinde kadınlar olarak gösterilmekteydi. Bunlara ek olarak, cinsel doygunluk için bir fahişenin yatağını ödünç alan sapık zengin kız, şatodaki mum ışığında oynanan saklambaç oyununda seks delisi saldırgan kadınlar ve yalnız, canı sıkılan ve ilgisiz seyirciler önünde kıvrak bir striptiz yapan dul kadın da vardı.

Aslında bütün erkekler rahatsız edilemeyecek kadar sıkıntılı ve meşguldüler. İlgisiz, edilgin erkek kahraman, seks avcısı bir kadından ötekine gidiyordu... Bir Don Juan, homoseksüel, nehrin karşı yamacında gördüğü a-seksüel kıza özlem duyan biri... Cinsel durumların abartılan aşırılıkları sonunda şişirilmiş bir can sıkkınlığı yaratır. La Dolce Vita'nın son sahnelerinden çok önce — tümünün dışarı çıkıp suyun yüzündeki şişmiş, kocaman ölü balığa baktıkları sırada — filmin demek istediği nokta açıklığa kavuşur: «tatlı hayat», can sıkıcıdır.

Banliyölü ev kadınları seksi bulmaktan çok, peşinde koşturmaktadırlar. Bunun nedeni yalnızca okuldan eve dönen çocuklar, garaj yolunda uzun zaman park eden arabalar, ya da dedikoducu hizmetçiler değil, basit ola-

rak, erkeklerin öyle kolayca bulunabilir olmayışlarıdır. Bundan dolayı ergenlik çağından başlayarak orta yaşı geçinceye dek Amerikan kadınları ömürlerini cinsel fantezilerle harcamaya mahkûm edilmişlerdir.

The Exurbanites adlı roman yazarının dediği gibi:

Erkek, kendince oldukça olağan bir serüven yaşadığını düşünür ama kadını, bunun tam tersine inandıracak sözler sarf eder. Buna karşılık kadın genellikle ömrünün en gerçek sevgisini yaşadığı duygusuna kapılır. Evlilik yaşamının yetersizliklerinden bıkmış, mutsuz, öfkeli ve kocasının davranışlarından dolayı çoğunlukla kendini küçük düşmüş gören kadın, kendisini, çekici, zeki ve baştan çıkarıcı davranışları olan bir erkeğe, bilinçsiz olarak hazırlar... Böylece cumartesi gecesi partilerinde, plaj partilerinde, bir yerden ötekine giderken geçen uzun araba yolculuklarında — yani çiftçilerin doğal olarak ayrı düştükleri bütün durumlarda — ilk sözler sarf edilebilir, ilk ortam yaratılır, ilk fanteziler düşünülebilir, ilk anlamlı bakışma, ilk kaçamak öpüşme olur. Ve çoğunlukla, aradan bir zaman geçtikten sonra, kadın, kendisi için önemli olanın erkek için olağan olduğunu anladığı zaman, ağlayabilir. Daha sonra gözyaşlarını kurular ve tekrar çevresine bakınmaya başlar.

Ama kadın, tüm kimliğini cinsel rolüyle sınırladığı, «yaşadığını hissetmesi için» cinsiyete mutlak gereksinme duyduğu zaman ne olmaktadır? Basit olarak ifade edersek, o zaman kendi «dişiliği» ve kocasının «erkekliği» üzerinde, karşılanması olanaksız istemler ileri sürmeye başlar. Bir evlilik danışmanı bana, birlikte çalıştığı banlivölü kadınlar için şunu söylemişti: «(Onlar) evlilik ve sevgiden çok fazla şeyler beklerler, ama yine de ortada bir heyecan, bir esrar yoktur. Bazen hiçbir şey olmaz.»

Bu cinsel eğitim ve kendini bir eş ve anne olmaya adamak sorunu (kadının) yetiştirilmesiyle eğitiminde gözetilen tek amaçtır. İki yabancının, erkek ve kadının birbirini bulmasında gizemli bir şey yoktur. Her şey önceden belirlenmiştir. Senaryo, bir mücadele olmaksızın, yaşamın güzelliğini ve şaşırtıcılığını tatmaksızın izlenir. Ve ondan

sonra kadın kocasının bir şeyler yapmasını, kendisine bir şeyler vermesini ister ama onda bunu yaptırtacak güç yoktur.

Bir ruh doktoru, kadın ve erkeklerin «dış dünyadaki amaçlarını gerçekleştiremedikleri zaman sevgi ve yakınlığı» aile yuvasında bulmaya çalışmaları sonunda seksin «yavaş bir ölümle yok olduğunu» gördüğünü söylemektedir. «Bazen,» diyor ruh doktoru, «gerçek yaşantıdan o kadar az bir şey vardır ki, sonunda seks bile bozulmaya başlar ve nihayet ölür. Öyleki, çiftlerin genç olmalarına karşın aylar geçer ve bir istek duyulmaz.» Cinsel ilişkiler, «mekanik ve kişisellikten uzak bir hal almaya başlarlar. Bu çiftlerin kendilerini, öncekinden daha da yalnız hissetmelerine yol açar. Nazik sevgi gösterileri yok olur. Seks, egemenlik ve denetim gösterilerinin yapıldığı bir arena haline gelir. Ya da can sıkıcı, boş, rutin olarak yapılan bir iş olur.»

Sekste hiçbir tatmin olanağı bulamamalarına karşın bu kadınlar sonsuz arayışlarını sürdürürler. Çünkü, kadınlık gizemine uygun olarak yaşayan kadın için seksten başka bir başarı olanağı yoktur; kendi kişiliğini ve konumunu bununla kanıtlamak zorundadır: cinsel fetihler yapmak, istenen bir cinsel nesne olarak konum sağlamak, cinsel yönden başarılı bir eş ve anne kişiliği kazanmak... Yine de seks, bu gereksinmeleri gerçekten gideremediğinden o, kendi boşluğunu nesnelerle doldurmak ister. Sonunda cinsiyetin, kendisi ve kendi cinsel kişiliğinin dayanağı olan kocasıyla çocukları da nesne, şey, mülk haline gelirler. Kadın, kendisi cinsel bir nesne olunca, nesnelerden oluşan bir dünyada yaşar ve kendisinde bulunmayan kişiselliği başkalarında da göremez olur.

Banliyölü ev kadınlarını, kendilerini yabancılara ve komşularının kocalarına büyük bir taşkınlıkla vermeye ve kocalarına kendi evlerinde «eşya» muamelesi yapmaya iten şey bir nitelik ya da başarı gereksinmesi midir? Banliyölerdeki yaşamı anlatan yeni bir romanda yazar, çevredeki ev kadınlarından yararlanan bir kasabın ağzından şunları söylemektedir:

Amerika'nın ne olduğunu biliyor musunuz? Büyük, sabunlu bir bulaşık tası... Ve o bulaşık tasını hiçbir koca anlayamaz. Ve hiçbir kadın o bulaşık tasından başka bir kadına söz edemez çünkü hepsinin elleri o sabunlu sıkıntının içindedir. Bir erkek olarak yapılacak tek şey anlayışlı davranmaktır. «Evet bebeğim, biliyorum, biliyorum, berbat bir yaşantın var. Al sana çiçek, al sana parfüm, al sana 'seni seviyorum', hadi yatağa gidelim...» Kendi evlerimizde sen, ben, birer eşyayız. Ama yandaki eve gidince, ohh!.. Tümü romanlarda ve filmlerde gördükleri romantik şeyleri arıyorlar.

Ve onunla beraber olmak için kocasının av tüfeğiyle karşılaşmayı göze alan bir erkekten daha romantik ne olabilir... Üstelik bu adamın en heyecan verici yönü de yabancı oluşudur... Kadının malı değildir o... Kadın, kendisini, âşık olduğuna inandırır ve kendisini yalnızca haftada bir kez dolduran bu yabancıyla beraber olabilmek için evinden, mutluluğundan, gururundan, her şeyinden vazgeçmeyi göze alır.

Kinsey, 5940 kadınla yaptığı araştırmada özellikle orta sınıfa dahil Amerikan eşlerinde, on, on beş yıllık bir evlilikten sonra cinsel isteğin, kocalarının doyuramayacağı oranda arttığını bulmuştur. Araştırmaya giren kırk yaşındaki dört kadından biri evlilikdışı ilişki kurmuş bulunmaktaydı. Kinsey aynı zamanda orta sınıfa dahil Amerikan erkeklerinde cinsel isteğin, karılarına ters oranda, azaldığını buldu.

Ancak, Amerikan kadınları arasında artan cinsel istek belirtilerinden daha da tehlikeli olan, kendi kadınlıklarıyla çatışmalarıdır. Kadınlar arasında «kadın hastalıkları» terimiyle tanımlanan cinsel çatışmaların gittikçe daha erken belirmeye başladıkları ve daha şiddetli belirtiler göstermekte olduklarına dair bulgular artmaktadır.

Tanınmış bir hastanenin baş kadın hastalıkları uzmanı bana, genç annelerde artan bir sıklıkla (menapoz geçirmiş kadınlarda görülen cinsten) yumurtalık bozukluklarına — akıntı, âdet gecikmesi, aksamalar, uykusuzluk, yorgunluk, fiziksel bozukluklar — rastladığını söyledi. Şunları anlattı:

Bu kadınlar üreme işlevlerini yitirdiklerinde acaba patolojik bir parçalanmaya mı uğrayacaklardır? Bu menapoz geçiren kadınlara özgü zorluklara erken yaşta kapılan çok sayıda kadına rastlıyorum ve bu zorlukları yaşamlarındaki boşluktan köken aldığından hiç kuşkum yok. Bunların tersine cinsel ilişkileri olmuş, çocuk doğurmuş, ama bir bakıma kişilikleri daha gelişmiş olan ve sürekli bir şekilde çocuk doğurarak kadınlıklarını ispatlamak zorunluğu duymayan öteki kadınlarda sıcak basması, uykusuzluk, sinirlilik halleri daha az görülüyor.

Kadınlık hastalığı olanlar, kendi kadınlık yönlerini yadsıyanlar ya da patolojik oranda dişice davranışlar gösterenlerdir. Biz bu belirtileri gittikçe daha genç, yirmi otuz yaşlar arasında, çocukları üstüne büyük yatırım yapmış, çocuklarından başka bir şeyle ilgilenmeyen kadınlarda görmeye başladık. Bana gelen yirmi iki yaşında, üç çocuk anası bir kadına ben, «gereğinden erken bir yaşta, gereğinden fazla çocuk doğurmuşsunuz» derim, ama içimden de şunu düşünüyorum: «Kişiliğiniz henüz yeterince gelişmemiş.»

Aynı hastanede histerektomi (rahmin alınması), âdet bozuklukları ve zor doğum yapan kadınlar üzerinde de incelemeler yapılmıştır. En fazla acı, bulantı, kusma, fizikî ve psikolojik gerilim, bunalım anksiete duyan kadınların, özellikle, «yaşamını analık işlevinin yerine getirilmesi için üreme işlemine adayan» kadınlar oldukları bulunmuştur. En az acı çekenlerinse «güçlü birer ego sahibi» zihinsel çalışmalarda bulunan ve hastanedeyken bile dış dünyayla ilgilenen kadınlar oldukları bulunmuştur.

Bunu gören doğum uzmanlarından bir tanesi bana şunları anlatmıştı:

Bu, garip bir şey. Yaşamda tüm amaçlarının doğurmak olduğunu düşünen kadınlar en zor hamilelik devrelerini geçiriyorlar ve en zor doğumlar bunlarda görülüyor. Sırt ağrısı, kanamalar, bu kadınlarda daha fazla olmaktadır. Üreme makinesi olmaktan başka merakları da olan kadınlarsa doğum yapmakta daha az güçlükle karşılaşıyorlar. Bunun neden böyle olduğunu bana sormayın, ben ruh doktoru değilim. Ama bu tümümüzün dikkatini çekiyor.

Âdetlerde sancılanmak, hamilelikte kusma ve bulantı, doğum sonrası depresyonları, menapozda şiddetli fizyolojik ve psikolojik gerilim gibi haller kadın biyolojisinin «normal» bir parçası olarak kabullenilmiştir. Kadınların cinsel devrelerini işaretleyen bu olaylar, âdet görmek, hamilelik, menapoz — genellikle kabul edildiği gibi — kadın yaratılışının birer gereği midir, yoksa «dişilik»le gelişim, cinsiyet ve kişilik arasında yersiz bir seçim yapma zorunluluğuyla mı ilgilidirler? Kadın bir «cinsel nesne» olduğunda, kadınlara özgü cinsel evrelerin her aşamasında, bilinçsiz olarak kendi varlığının bir cins ölümünü mü görmektedir? Klinikleri dolduran bu kadınlar aslında kadınlık gizemininin birer canlı örneğidirler. Orgazm yokluğu, «kadın hastalıkları»ndaki artma, ahlaksızca ve doyma bilmeyen seks avcılığı, anne olma anında geçirilen depresyon, kadınların tıbbi bir neden olmaksızın rahimlerinin alınmasını istemeleri... bütün bunlar kadınlık gizeminin yalan yönünü ortaya çıkarmaktadır. Dişiliğin yitirilmesi üzerine kopardığı boş gürültüyle kadınlık gizemi, kadınların, kadınlıklarını doğrulamalarını, erkeklerin gerçekten erkek olmalarını ve her ikisinin de cinsel sevginin zevkini duymalarını güçleştirmektedir.

Günün büyük bir bölümünde, ortada hiç erkek gözükmeyen banliyölerde, cinsel yaratık olmanın dışında bir kişilikleri olmayan kadınlar, sonunda «eşya»ya sahip olarak kendilerine olan güvenlerini yeniden kazanmaya çalışmaktadır. İşte bu noktada, uzaktan bile cinsellikle ilgisi olmayan malları satmaya çalışan manipülatörlerin cinsel açlığı doyurmaya yönelik reklam yapmalarının nedeni anlaşılmaktadır. Kadının bir kimlik kazanma ve başarma gereksinimi, cinsel bir kişilik arama uğraşına yönlendirilebilirse, kendisine o cinsel kişiliği kazandırmayı vaat eden herhangi bir malın satıcısına kolaylıkla kanacaktır. Hele, arzulanan bir cinsel nesne olma uğraşında hiç bir ev kadını tam olarak başarıya ulaşamadığından, uğraş eşyaya sahip olarak kişilik kazanma yoluna dökülmektedir.

Böylece banliyölerdeki kadınlar toplumda bir konum kazanmak çabalarında saldırgan bir rol oynamakta ve bu çabalarında seks peşinde koşmalarında olduğu gibi gerçeklik dışı ve yüzeysel bir nitelik bulunmaktadır. Bir kadının ev işiyle toplumda konum kazanmasına olanak yok-

tur; toplumdaki işlerin hemen hemen en düşük düzeyde olanıdır bu. Kadının kocası ve hatta çocukları kadının statü simgeleri haline gelir bu durumda; çünkü kadın kendini ev kadını olarak tanımladığında, ev ve içindeki eşya bir anlamda onun kimliğini oluşturur. Böylece kadın bir parazit haline gelir; toplumdaki konumu için gereksindiği şeyler kocası tarafından sağlanmaktadır ve kadın da kendine ait bir kimlikten yoksun olduğundan kocasına tamamen sahip olmak zorundadır. Kocası, kadının konumu için gerekli olan şeyleri sağlayamazsa, onun küçümsememesine ve aşağılamasına hedef olur, aynı, onun cinsel isteklerini yerine getiremediğinde olduğu gibi. Kadının kendisinden hoşnutsuzluğu, kocasından hoşnutsuzluğu haline dönüşür; bir ruh doktorunun dediği gibi, «Evlilik ilişkilerinden çok fazla şey beklemektedir. Kocası da bundan yüksünmekte, cinsel açıdan işlevini yerine getiremez hale düşmektedir.»

Yeni genç kocalar arasında kendileriyle evlenmek isteyen kızlara karşı duydukları öfkenin altında yatan neden bu olabilir mi? «Ev mesleği» edinmek isteyen ve bunu yeni tip bir saldırgan egemenlik kurmak için kullanan kadınlara karşı duyulan öfkeye kıyasla, eski tip, evin hakimi annelere ve kariyer kadınlarına karşı duyulan öfke, çok hafif kalabilir. Araç olmak, cinsel bir nesne olmak, herhalde her erkeğin düşüne giren nitelikte bir istek olmasa gerektir.

1962'de *Redbook*'ta, banliyölerde görülen yeni bir olgudan söz edilmekteydi: «Kendilerini kapanda hisseden genç babalar...»

Ev yönetimi, çoçuk yetiştirme ve evlilikte sevgi, konularında otoritelerin dediklerini uygulayan eşlerinin yarattıkları, sınırları kesinlikle belirlenmiş, dar aile hayatının, erkeğe, otorite kullanma olanağı bırakmadığını düşünen birçok koca vardır. (Bir koca: «Evlendiğimden bu yana, kendimi, bütün cesaretimi yitirmiş gibi hissediyorum. Sanki artık erkek değilim. Henüz genç olmama karşın yaşantımdan fazla bir şeyler anlamıyorum. Öğüte gereksinmem yok ama, bazen patlayacak gibi oluyorum» demişti.) Kocalar, çocuklardan, patronlardan, mali sorunlardan, akrabalardan ve toplumla arkadaşlarından da öteye, en önem-

li sorun olarak, eşlerini göstermektedirler... Bir aile sorununun çözümlenmesinde artık babaya söz düşmemektedir. Bütün kitapları okumuş olan karısı, her durumda tam olarak ne yapılması gerektiğini bilmektedir.

Makale şöyle devam etmekteydi:

Çağdaş kadının, kendisinin, cinsel yönden tatmin edilme istemi, kocası için önemli bir sorun oluşturabilir. Koca, uzmanca sevişmeye, şaka yoluyla ve iltifatla teşvik edilebilir. Ama karısı onu hor görür ve fazla şeyler beklerse olay çıkacaktır... Beş yıllık bir evlilikten sonra oldukça yüksek sayıda Amerikan kocasının, eşlerini fiilen aldatmış ve daha büyük bir çoğunluğunun da bunu yapmayı düşünüyor olması gerçekten ürkütücüdür. Çoğunlukla eşini aldatan kimse bunu zevk almaktan çok, kendini ispatlamak için yapmaktadır.

Dört yıl önce, ünlü bir banliyönün güzel bir sokağında oturan bazı kadınlarla görüşmüştüm. Bu kadınların her şeyleri vardı: güzel evleri, çocukları, kendilerine düşkün kocaları. Bugün, aynı sokakta, düşlere girecek güzellikteki evlerinde bu kadınlar, çocuklarıyla birlikte yaşamaya devam ediyorlar ama kocaları, — doktor, avukat, muhasebeci gibi mesleklerden olan — birçok nedenlerden ötürü onlardan ayrılarak kentlere yerleşmiş bulunmaktadırlar. Toplumbilimcilere göre Amerika'da boşanma isteği hemen hemen her zaman erkekten gelmektedir. Boşayan kimse sonunda kadınmış gibi görünse bile, bu böyledir. Hiç kuşkusuz, boşanmanın birçok nedenleri vardır, ama bunların başında gelen nedenin, erkeklerin boyunlarına asılmış değirmen taşları gibi gördükleri kadınlara karşı duydukları gittikçe artan düşmanlık ve isteksizliktir. Bu düşmanlık her zaman karılarına karşı değildir. Annelerine, birlikte çalıştıkları kadınlara, yani genel olarak tüm kadınlara karşı duyulan bir düşmanlıktır.

Kinsey'e göre Amerikan orta sınıfındaki erkeklerin çoğu on beş yıllık evlilikten sonra cinsel doyumu, evlilikdışı yollardan sağlamaya çalışmaktadır; elli beş yaşına gelen iki erkekten biri evlilikdışı bir ilişki içinde bulunmaktadır. Erkeklerin bu seks peşinde koşmaları — ofis

flörtü, geçici ya da ciddi serüven, hatta *Garsoniyer* filminde taşlaması yapılan seks için seks yapma eğilimi — genellikle kan emici evlilik arkadaşından kurtulmak için başvurulan bir yoldur. Kimi zaman erkek, karısının «ev mesleği»nin yalnızca bir uzantısı haline geldiği zaman yitirilen insanca ilişkiyi aramaktadır. Kimi zaman da karısına karşı duyduğu yabancılaşma onu, seksi, insanca ilişkilerden tamamen kopuk bir nesne olarak aramaya iter. Kimi zaman, gerçekten çok bir fantezi şeklinde, cinsel nesne olarak bir kız çocuk, bir Lolita arar ki tüm saldırgan ve cinsel enerjisini onun aracılığıyla yaşamak için erkeğe yönelten o yetişkin kadından kaçınabilsin. Mistik görüş çağında erkeklerin kadınlara ve dolayısıyla cinsiyete karşı duydukları öfkenin arttığından hiç kuşku yoktur.

Erkeklerin duydukları bu düşmanlığın simgesi Amerikan tiyatro ve roman yazarlarının dünya sorunlarını bırakarak, hakim kadın ve edilgin, ezilen erkek kahramanlar, ahlâksız çocuksu kadınlar ve gelişimi yarım kalmış cinsellik konuları üzerine yazdıkları yapıtlarda görülebilir. Bu özel bir dünyadır ama milyonlarca kadın, erkek, kız ve oğlanın anlayamayacakları derecede özel değildir. Tennessee Williams'ın *Ansızın Geçen Yaz* adlı oyunu bu özel dünyayı pek güzel yansıtmaktadır.

Oyunun kahramanı, Güneyli bir ailenin yaşlanmaya yüz tutmuş eşcinsel oğludur. Küçük deniz kaplumbağalarını yiyen kuşlardan ürken bu adam, ömrünü, yitirdiği altın gençliğini özleyerek geçirmiştir. Kendisi de baştan çıkarıcı derecede dişi olan annesi tarafından «yenmiş»tir. Sonunda da bir grup genç oğlan tarafından kendisi yenir. Bu oyunun kahramanının hiç görülmeyişi ilginçtir; onun yüzü, bedeni yoktur. Yadsınmaz şekilde «gerçek» olan tek karakter, erkek-yiyici annedir. Bu kadın, Williams ve çağdaşlarının oyunlarında tekrar tekrar belirir. Yanında da eşcinsel oğulları, nimfomanyak kız evlatlar ve intikamcı erkek Don Juan'lar vardır. Bütün bu oyunlar kadınlara karşı duyulan bir sevgi-nefret duygusunu ortaya vurmaktadır. İlginç olarak bu oyunlar çoğunlukla mistik görüşün öylesine önem verdiği «kadınlık»ın en güçlü olduğu yerler olan Güney eyaletlerinden çıkma yazarlar tarafından yazılmaktadır.

Hiç kuşkusuz bu erkek öfkesi, kocalarını ve oğullarını gelişmekten alıkoyan, onları o hasta cinsel fantezi batağına saplanmış bırakan parazit kadınlara karşı duyulan nefretin bir sonucudur. Çünkü gerçek şudur ki, erkeklerde gerçek dünyadan uzaklaşarak kızlarının, karılarının ve annelerinin içinde yaşamaya itildikleri cinsel fantezilerin güdük dünyasına girmektedirler. Ve erkekler için de cinsiyet, fantezilerin gerçekdışı karakterine bürünmektedir: Kişilerle ilişkili olmayan, doyurmayan ve insanca olmayan bir karakter.

Amerika'da kadınlara oranla gittikçe artan erkek eşcinselliği arasında bir ilişki var mıdır? Kadınlık gizemine göre bağımsızlık, eğitim, eşit haklar ve kariyerler «erkekleşen» kadınlar, giderek «kadınlaşan» erkekler yaratmıştır. Ama bu, gerçek bir açıklama mıdır? Aslına bakılırsa, Kinsey rakamları, kadınların bağımsızlıklarını kazandıkları yıllarda eşcinsellikte bir artış olduğunu göstermemektedir. Kinsey raporu 1948'de Amerikan erkeklerinin % 37'sinin en az bir kez eşcinsel bir deney geçirdiklerini, bunlardan % 13'ünün eşcinsel eğilimlerinin olduğunu ve % 4'ünün tamamen eşcinsel olduklarını (yani iki milyonunun eşcinsel olduğunu) yazıyordu. Ama günümüzde eşcinsellik oranlarında bir artma ya da azalma olduğuna ilişkin hiçbir belirti yoktur.

Amerika'da eşcinsellikte bir artış olmuş olsun ya da olmasın, açık eşcinsellik gösterilerinde bir artmanın olduğu kuşku götürmez. Ben bunun kadınlık gizemiyle ilişkili olmadığını sanmıyorum. Çünkü kadınlık gizemi kadınlık adına analardan kızlarına ve oğullarına geçen edilgin, çocuksu bir gelişmemişliği sürekli kılmıştır. Erkek eşcinseller, aynı kadın cinsinin peşinde koşanlar gibi, her zaman çocuksu, daima bir Peter Pan olarak kalan, yaşlanmaktan korkan ve hep cinsel mucizelerle oyalanmak isteyen kimselerdir. Bilinçaltımdan gelen bir dürtüyle, tutkulu olarak her zaman iktidarlarını denemek isteyen Don Juan'ların bu tutumlarının kökeninde de eşcinsellik vardır.

Freud ve öteki ruhçözümleyiciler eşcinselliğin kökeninde annenin rolüne işaret etmişlerdir. Fakat eşcinsel olan çocuğun annesi, genellikle «bağımsızlığını

kazanmış» ve yaşamda erkeklerle boy ölçüşen kadın değil, kadınlık gizeminin yarattığı tipin ta kendisidir; oğlu için yaşayan, kadınlığını oğlunu baştan çıkarmak için kullanan, oğlunu, hiçbir zaman olgunlaşıp başka bir kadını sevemeyecek ve kendine göre ergin bir yaşam kuramayacak derecede kendine bağlayan kadındır. Eşcinselin kendi cinsinden onlara karşı duyduğu sevgi aslında annesine karşı beslediği aşırı yasak sevgiyi gizler; öteki kadınlara karşı duyduğu tiksinti ve nefretse kendisini bir erkek haline gelmekten alıkoyan tek kadına karşı duyduğu nefrettir. Bu aşırı ana-oğul sevgisinin koşulları karmaşıktır. Freud şöyle demekteydi:

İncelediğimiz bütün vakalarda sapıkların, çocukluklarının bir devresinde, bir kadına (genellikle anneye) karşı çok keskin fakat kısa süreli bir saplantılı tutku geçirdiklerini ve bunu yendikten sonra kendilerini bu kadına benzeterek birer cinsel nesne haline getirdiklerini gördük. Yani, narkisistik bir temelden kalkarak anneleri kendilerini nasıl sevdiyse, kendilerinin de öyle sevebilecekleri ve kendilerine benzeyen genç erkekler aramaktadırlar.

Erkek eşcinselliği kadın eşcinselliğinden çok daha yaygındır. Baba toplum tarafından kız evladını baştan çıkarmaya ve onun aracılığıyla var olmaya zorlanmaz. Bütün erkekler açıktan açığa eşcinsel haline gelmezler, ama birçoğu sevgi-nefret duygusunu yeterince yüceltmişlerdir. Öyle ki yalnızca eşcinsellikten tiksinmekle kalmazlar, aynı zamanda kadınları da genel ve üstü örtülü bir şekilde hor görürler.

Ancak Amerikan semalarında kirli bir sis gibi yayılan eşcinsellik, erken evlilikler yapan olgunlaşmamış, huzursuz genç kadınların seks peşinde koşmasından daha uğursuz değildir. Ne de dünyayı tek başlarına göğüslemektense erken evliliğe boyun eğen genç erkeklerin edilginliğinden daha az korkutucudur. Kadınlık gizeminin kurbanları gittikçe daha erken yaşlarda cinsiyete sığınmak istemektedirler. Son yıllarda, zengin banliyö evlerinden gelen, cinsel bakımdan aşırı faal genç kızlar ve hamile oldukları için evlenmek zorunda kalan ergenlik çağındaki kadınlarla görüşmeler yaptım. Bu kızlarla ve onlara yardım

etmeye çalışan ruhbilimcilerle konuştukça anladım ki bunlar için seks, seks değildir. Doygunluk şöyle dursun, henüz cinsel tepki duymaya bile başlamamışlardır. Onlar seksi — yalancı cinselliği — kendi kişiliksizliklerini örtbas etmek için kullanmaktadırlar; oğlanın kim olduğu hiç önemli değildir; kız onu görmez bile. Ve kadınlık gizeminin kolay kaçamaklarını, kişilik sorununu gözardı etmeye yarayan seks peşinde koşmayı sürdürdüğü sürece, görmeyecektir de.

Homo ya da hetero seksüel olsun, tutkulu cinsel faaliyet genellikle yaşamın öteki alanlarındaki bir iktidarsızlığın işaretidir. Mistik görüşün iddialarının tersine, cinsel doygunluğa erişme kapasitesi ne kadında, ne de erkekte bir başarı işareti değildir.

Erich Fromm'a göre:

Ruhçözümleyiciler, sevme ve başkalarına yaklaşma yeteneği tahrip olduğu halde, cinsel bakımdan çok iyi işlev gören hastalara sık sık rastlarlar. Bu kimseler sevgi yerine cinsel doygunluğu koymaktadırlar, çünkü güvendikleri tek özellik cinsel iktidarlarıdır. Yaşamın öteki tüm alanlarında üretken olamayışlarının doğurduğu mutsuzluk onların cinsel faaliyetleriyle dengelenir ve örtbas edilir.

Her ne kadar «yaşamın tüm alanlarında üretken olma» gizilgücü yüksekse de, üniversitelerde de seks peşinde koşmanın benzer bir türüne rastlanabilmektedir. Harvard ve Radcliffe Üniversite'lerindeki öğrencilerin ruh sağlığı danışmanı, üniversiteli kızların bu cinsel ilişkilerde «güvenlik» aradıklarını söylemektedir. Bunun nedeni yaşamlarında ilk kez olarak çok çalışmak, keskin bir rekabete girişmek ve etkin olarak düşünmek zorunluluğunda kalınca kapıldıkları yetersizlik duygusudur. Bu, «garip bir deneyim olmamakla beraber, kişiye, neredeyse fiziksel diyebileceğimiz derecede büyük bir acı verir.»

Belirgin özellikler, kendine güven, enerji ve yaratıcı düşünme kapasitesindeki düşmelerdir. Ortaya çıkan depresyon bir tür bağımlılık, çaresizlik beyanı ve aynı zamanda bir yardım isteminin ifadesidir. Ve farklı keskin-

likte de olsa, üniversite hayatı boyunca hemen hemen her kız böyle bir devre geçirir.

Danışman bunun yalnızca «duyarlıklı, saf bir gencin yeni, ürkütücü derecede karmaşık bir çevreye karşı ilk tepkisi» olabileceğini söylemektedir. Ama bu genç, bir kızsa; ondan erkek çocuk gibi bu meydan okumaya karşı çıkması, acı verici işi idare etmeyi öğrenmesi, rekabete girişmesi beklenmez. Danışmana göre kızın «sevgi»de «güvenlik araması», «normal»dir. Ama oğlan, «kızın gereksinmeleri açısından güçsüz bir dal parçası», «son derecede gelişmemiş, toy, bağımlı» olabilir. Mistik görüş, bu zararsız sevgi arayıcılığının kızlara, «kendilerini iyice tanıma olanağı» ve «doyurucu, yaratıcı birer yaşam kurmak için gerekli hareketliliği» veremeyeceği gerçeğini de gizlemektedir. Ancak kızın oğlana karşı duyduğu bağlılığın gerçekten cinsel olmadığını ve oğlanın gelişimini durdurabileceğini her zaman gizleyemez. Böylece oğlan, cinsel davete boyun eğse bile, kıza içinden düşmanlık duymaya başlar.

Ve daire daha da daralır. Mistik görüş tarafından taçlandırılan kişiliksiz seks, erkeğin kadın hakkında ve kadının da kendisi hakkındaki imgesine gittikçe koyulaşan bir gölge düşürür. Kız ve oğlanın kaçması, yaşamda kendilerini bulmaları, insanca ilişkiler içinde birbirlerini sevmeleri güçleşir. Kişiliksiz seksin gölgesi, güneşli banliyö evinde, bir an için unutulabilir. Ama bu çocuksu anne ve babaların, zevk ve eşya düşkünlüğünün karmaşık ilişkilerle olan bağları kopardığı düşsel cennetlerinde yetiştirdikleri çocuklarının üstündeki etkileri neler olacaktır?

Mistik görüşün inatla benimsenmesinin sonucu olarak yeni kuşak çocuklara aktarılan bu asalak yumuşamanın ülke olarak geleceğimizde bize nelere mal olacağını düşünmek ürkütücüdür. Ev kadını-annelerinin cinsel fantezilerini yaşayan çocukların dramı, insana özgü niteliklerin giderek yitirilmesi olgusunun yalnızca bir işaretidir. Mistik görüşün sakat, hasta ve tehlikeli eskimişliği, sonunda çocuklardaki bu etkileriyle görülebilir.

12 İnsanca Niteliklerin Giderek Yitirilmesi: Lüks Toplama Kampı

Amerikan kadınlarının evlerine dönüşlerini bugün kınamaya başlayan kimseler sarkacın artık ters yönde sallandığını söylüyorlar. Bu gerçekten öyle mi? Evlerine dönen kadınların dünyaya getirdikleri kız evlatlarının daha şimdiden yaşamda ilerlemekte güçlük çektiklerine dair belirtiler görülmeye başlanmıştır. Son on beş yıl süresinde, Amerikan çocuklarının karakterinde büyük bir değişiklik olmuştur. Ev kadınlarının adı olmayan sorununun daha patolojik bir şekli, bu kadınların oğullarıyla kızlarında birçok klinisyen, çözümcü ve toplumbilimci tarafından saptanmıştır. Bu kimseler, Amerikan çocuklarında ürkütücü bir edilginlik, yumuşaklık ve iç sıkıntısının belirtilerini gittikçe artan bir endişeyle izlemektedirler. Tehlike belirtileri, ev kadını-annelerin çocuklarını güç sarf etmeyen, acı ve engellenmeye tahammülü olmayan ve üniversiteye girebilecek ya da beyzbol sahasında boy ölçüşecek dayanıklılığı gösteremeyen bireyler haline gelmiş olmalarındadır. Sadece kendilerinden beklenenleri ve başka çocukların yaptıklarını yapan bu çocuklarda, aynı zamanda bir oyun oynuyormuş, uykuda geziyormuş gibi bir hal vardır.

1960'ta, Doğudaki banliyölerden birinde, kendilerine konferans veren bir ruh doktoruna bir gencin, «çalışma-

dan sınav geçmek için alabileceği bir hap olup olmadığını» sorduğunu duymuştum. Aynı yılın kışında, dönem ortası sınavlarının yapıldığı günlerde, New York'a giden bir trende üniversiteli iki genç kızla karşılaştım. Bana, sınavlara hazırlanacak yerde, «zihinlerini açmak için» New York'a gittiklerini söylediler. Biri: «Psikolojide, zihin açık olduğu zaman öğrenmenin daha kolay olduğu ispatlanmıştır» diyordu. «Öğretmen, dersi, çalışmadan öğrenilecek derecede ilginç yapamıyorsa bu onun suçudur, öğrencinin değil,» Üniversiteyi bitirmeden terk eden parlak bir erkek çocuk, eğitimin vakit kaybından başka bir şey olmadığını iddia etmekteydi. Ona göre, gerçekten önemli olan şey «sevgi»ydi ve bu da üniversitede öğretilmiyordu. Birkaç ay süreyle bir benzincide, bir ay kadar da bir kitapçıda çalışmıştı. Sonra çalışmayı da bıraktı ve zamanını hiçbir şey yapmadan geçirmeye başladı; yataktan kalkmak, yemek, uyumak; kitap bile okumuyordu.

Bir «ergenlik çağında cinsel azgınlık» araştırmasıyla ilgili olarak Westchester banliyölerinden birinde görüştüğüm on üç yaşındaki bir genç kızda da aynı boş, uykuda gezer özelliği gördüm. Zeki olduğu halde okulda zorlukla başarı göstermekteydi; kendini «hiçbir şeye veremiyor»du. Her zaman canı sıkkın, ilgisiz, düş kurar gibi bir hali vardı. Öğleden sonraları, okul çıkışı, okulu «zevk için» bırakan oğlanlarla dolu arabalara binerken de uykudaymış, iplerini başkasının çektiği bir kuklaymışçasına davranmaktaydı.

Bu çocukların «gerçek» bir gelişme göstermedikleri birçok gözlemci tarafından kaydedilmiştir. Üniversiteli öğlanların kendilerini iyi bir işe hazırlayacak dersler dışında diğerleriyle ilgilenmemelerinden tedirgin olan Texaslı bir eğitimci, bu çocukların okul dışında yaptıklarıyla da ilgilenmediklerini saptamıştır. Bir anket bu çocukların hiçbir şey uğrunda ölümü göze almadıklarını ya da yaptıkları hiçbir şeyde kendilerini «canlı hissetmediklerini» açığa çıkarmıştır. Çoğunlukla yalnızca «zaman öldürüyor»lardı. Zihinlerinde ve yaşamlarında fikir, insancıl bir özellik olan soyut düşünce, tamamen eksikti.

Bir toplumsal eleştirmen, birkaç ruhçözümleyici, genç kuşaktaki bu değişikliği Amerikan karakterinde önemli, temel bir değişme olarak göstermeye çalışmıştır. Bu eleş-

tirmene göre, güçlü ve dengeli bir benlikten köken alan insan kişiliğinin yerini belirsiz, şekilsiz bir «başkasına-yönelik kişilik» almaktaydı. 1950'lerde David Reisman, ergenlik çağının niteliği olan benlik duygusunu kavramış hiçbir kız ve erkek çocuğa rastlayamamıştır: «Birkaç özel okulla halk okulunda otonom (kendi kendisine yeter) nitelikte gençler aramış olmasına rağmen.»

Kendi sorunlarının düzenlenmesi ve eğitimleriyle ilgili olarak öğrencilerin büyük sorumluluklar yüklendikleri Sarah Lawrence Koleji'nde, yeni kuşak öğrencilerin çaresiz, ilgisiz ve böyle bir özgürlüğü kullanamayacak nitelikte oldukları görülmüştü. Kendi faaliyetlerini düzenlemeye bırakıldıklarında hiçbir başarı gösterememekteydiler; öğrencilerin ilgilerini çekmek için hazırlanan yeni bir ders programı başarılı olamadı çünkü öğrencilerin hiçbir şeyle ilgilendikleri yoktu. Sarah Lawrence'ın rektörü Harold Taylor bu değişikliği şöyle anlatıyor:

Daha önceki yıllarda kendi sorunlarını düzenlemek, kendi örgütlerini kurmak, toplumsal güvenlik ya da entelektüel alanlarda yeni projeler geliştirmek konularında öğrencilerin güçlü güdülerine ve sezgilerine güven duymak mümkündü. Oysa bugün birçok öğrenci için kendini yönetme sorumluluğu korunacak bir haktan çok taşınacak bir yük haline gelmiştir. Kendi yaşamlarını düzenleme ve bağımsız karar alma sorumluluklarını öğrenciler yüklenmek istemiyorlar... Kolejdeki öğrenciler her şeyin başkaları tarafından hazırlandığı ve kendilerinin yalnızca katıldıkları eğlencelere alışkın olduklarından, şimdi boş zamanlarında kendilerini eğlendirmeyi bile beceremiyorlar... Öğrenciler, katılabilecekleri derecede ilginç buldukları herhangi bir uğraşı planlama yeteneğinden tamamen yoksundurlar.

İlk başlarda eğitimciler suçu McCarthy devrinin tutuculuğuyla ürkünçlüğünde, atom bombası tehdidi altında duyulan çaresizliğe, Sovyetlerin uzay yarışında ileri oluşlarına yorumladılar. Politikacılarla kamuoyuysa eğitimin «yumuşaklığı»nı suçluyorlardı. Ama zaafları ne olursa olsun, eğitimciler, çocukların okula getirdikleri bu edilginlikle, «okul içinde ya da dışındaki günlük olaylara katı-

labilmeyi bir yiğitlik kertesine yükselten... temel bir edilginlik»le uğraşmak zorunda olduklarının farkındaydılar. Genç kuşağın fiziksel edilginliği, sonunda Beyaz Saray'ı bile telaşlandıran kas bozukluklarında görülür oldu. Onların duygusal edilginliği disiplinsiz, sakallı — tutkusuz ve amaçsız bir tür ergenlik karşı koyuşunu gösteren — beatniklerde özellikle belirgindi. Bir zamanlar kentlerin düşkün semtlerine özgü olan asi gençlik olayları, başarılı, eğitim görmüş, saygı uyandıran ve kendini sayan orta sınıf banliyölerinde yaşayan ailelerin çocuklarında, yani tüm «avantajlara» ve «fırsatlara» sahip olan çocuklar arasında da aynı oranlarda belirmeye başladı. 1960'da Westchester ve Connecticut'taki banliyölerde oturan ailelerin evlerine, çocuklar çam lambri kaplı yatak odalarında uyuşturucu madde kullanıyorlar diye, ahlak zabıtası tarafından sayısız baskınlar yapıldı. 1962'de Bergen bucağındaki ailelerin çocukları mezarlığı kirlettikleri için tutuklandılar. Long Island'daki bir banliyöde 13 yaşında kız çocuklarının bir call-girl(*) servisi işlettikleri ortaya çıktı. Akıldışı yağmacılık olayları, ilkbahar tatilinde Florida'daki isyanlar, cinsel azgınlık, gençlerde artan zührevi hastalıklar ve evlilikdışı hamilelikler, lise ve üniversiteyi bitirmeden bırakmalar gibi olayların ardında hep bu yeni tip edilginlik vardı. O canı sıkkın, tembel, «ver bana» çocuklar için «zevk», boş zamanların tekdüzeliğini yıkmanın tek yoluydu.

Bu edilginliğin can sıkıntısından da öteye bir şey olduğu — insan karakterinin bozuluşunu yansıttığı — 1950'lerdeki Kore Savaşı sırasında tutuklu Amerikan erlerinin davranışlarını inceleyenler tarafından kaydedilmiştir. Tutuklu kamplarını dolaşarak, tutukluları tedavi etmesine izin verilen bir ordu doktoru, Yüzbaşı Clarence Anderson şunları gördüğünü yazıyor:

Yürüyüşlerde, geçici ya da sürekli kamplarda olsun, güçlüler sürekli olarak zayıflardan yiyecek çalmaktaydılar. Birçok hasta vardı. Ve ötekiler bu hastalara bakıp tedavi edecek yerde ilgilenmiyorlardı bile. Dizanteri yaygındı ve bu birçok hastayı yürüyemez duruma getirmek-

(*) Call-girl: Telefonla kiralanan kadın. (Çev.)

teydi. Kış gecelerinde güçten düşmüş dizanterili hastalar yoldaşları tarafından kulübelerin dışına atılıyor ve orada soğuktan ölüme terk ediliyorlardı.

Bağımsızlık savaşı dahil, daha önceki herhangi bir Amerikan savaşında olandan daha yüksek oranlarda, tutukluların % 38'i öldü. Çoğu tutuklular gerçeklere karşı oluşturdukları kabuklarına çekilerek içine dönük ve hareketsiz hale geldiler. Yiyecek bulmak, odun sağlamak, kendilerini temiz tutmak ya da birbirleriyle diyaloga girmek için hiçbir gayret harcamıyorlardı. Yüzbaşı, bu Amerikan askerlerinin yeni ve ilkel bir duruma uyum sağlama yeteneğinden yoksun olduklarını kaydetti. Vardığı sonuç şuydu: «Bunun nedeni kısmen — ama yalnızca kısmen — tutuklanmış olmanın getirdiği ruhsal şoktu. Bence aynı zamanda bu genç erkeklerin çocukluk ve gençlik devirlerinde aldıkları eğitimin yeni ve yumuşak niteliğinin de bir sonucudur.» Ordunun propaganda sorununa aldırmayan bir ruhbilimci şöyle diyordu: «Hiç kuşkusuz bu genç adamlarda bir bozukluk vardı; yumuşaklık değil, sertlik, kaypaklık ve vurdumduymazlık. Ben buna benliğin yitirilmesi, kimliğin çöküşü diyebilirim... Ergenlik devresindeki gelişme, dengeli bir kimlik duygusunun oluşturulmasıyla tanımlanan tam bir yetişkin olgunluğuna dönüşebilmelidir.»

Bu anlamda Kore tutukluları yeni bir Amerikan tipinin modelleriydiler. Bu kişiler, «kendi kendine ihanet edemeyecek derecede zihinsel bir gelişim gösteremeyen kimselerin elinde», «yeterince gelişecek koşulları bulamayan» gençlerdi.

Bu edilgin kişiliksizliğin «tarihte ilk kez görülen» bir olgu olduğu, ancak erkek çocuklarda belirmeye başladıktan sonra anlaşıldı. Ama yeni Amerikan erkeği dediğimiz zaman gördüğümüz ilgisiz, bağımlı, çocuksu, amaçsız varlık garip bir şekilde, mistik görüşün tanımladığı «kadın» tipini andırmaktadır. Edilginlik, zayıf bir ego ve kimlik duygusu, zayıf bir süperego (üst ben), eyleme dönük amaç ve ihtirasların yadsınması, soyut düşünce yoksunluğu, dış dünyaya yönelik eylemlerden kaçınma, içedönük ve hayalci yaşantının yeğ tutulması gibi; Freud'un yanılğı içinde cinsel

biyolojiyle ilişkili bulduğu kadınlığın bellibaşlı özellikleri bunlar değil midir?

Bugün Amerikan kız ve erkek çocuklarında görülen bu kimlik gelişiminin çocuksu (infantile) düzeyde kalmasının anlamı nedir? Bu olguyu gördüğüm kız ve erkek çocuklarının tümünün anneleri, mistik görüşün sınırları içinde yaşayan kadınlardı. Normal, kabullenilen şekliyle kadıncıl rollerini yerine getiriyorlardı. Bazılarının eğitim ve yetenek düzeyleri normalin üstündeydi, ama başlıca ve tek amaçları olan çocuklarına karşı tutumlarında bir aynılık vardı.

Oğlunun okuma öğrenemeyişine son derece üzülen anne, çocuğunun ilk karnesiyle eve döndüğü gün kendisinin çocuğu kadar heyecanlandığını anlatmıştı. Öğretmenler, oğlunun düşteymişçesine dolaştığını, «okumaya hazırlık sınavı»na girecek derecede uzun süre dikkat harcama yeteneğinin olmadığını söylediklerinde buna inanmamıştı. Başka bir anne oğullarının en ufak bir şeye bile üzülmelerine tahammül edemediğini söylüyordu. Bana şunları anlattı:

Oturma odasındaki tüm eşyayı ters çevirip kendilerine ev yapmalarına göz yumardım. Öyle ki, benim için oturacak yer bile kalmazdı. Yapmak istemedikleri şeyleri onlara zorla yaptırmak istemezdim. Hatta hasta oldukları zaman onlara, eğer istemiyorlarsa, ilaçlarını bile içeremezdim. Onların mutsuz olmalarına, kavga etmelerine ya da bana kızmalarına tahmmülüm yoktu. Nedense kendimi onlardan ayrı tutamıyordum. Her zaman anlayışlı ve sabırlıydım. Bir öğleden sonrası için bile onlardan ayrı kalırsam suçluluk duyardım. Ev ödevlerinin her sayfasıyla ilgilenir, sürekli olarak iyi bir anne olmaya çalışırdım. Steve'in komşu çocuklarıyla kavga etmeyişiyle kıvanç duyardım. Okuldaki durumu bozuluncaya, ölüm kâbusları görmeye ve okulundaki öteki çocuklardan şiddetle korkmaya başlayıncaya dek oğlumun bir sorununun olabileceği aklıma gelmemişti.

Bugünkü çocukların edilginliğindeki artışın mistik görüşün yaygınlaştığı yıllarda görülmesi bence bir rastlantı değildir. Orta sınıf annesi tarafından çocuğun kişiliğinin eritilmesi (assimilasyon) engellenemeyecek şekilde, bu son yıllarda artış göstermiştir. Evin dışında ciddi merakları

olmayınca ve ev işleri de çeşitli aletlerin aracılığıyla hafifletilmişken kadın, kendini beşikten okula dek çocuk yetiştirmeye adayabilir. Çocuklar okula başladıktan sonra bile anne bazen perde ardından bazen de fiilen çocuğunun yaşamını paylaşabilir. Çoğu anne için çocuklarıyla olan ilişkisi bir aşk serüveni, bir ortak yaşama (symbiosis) haline dönüşür.

«Ortakyaşama (symbiosis)» biyolojik bir terimdir; basitleştirerek açıklarsak, iki organizmanın tek varlık olarak yaşadıkları bir durumu anlatır. İnsanlarda, fetüs rahmin içindeyken annenin kanıyla beslenir; annenin yedikleri onu büyütür, soluduğu oksijeni kullanır, artık maddeler anne aracılığıyla atılır. Başlangıçta anneyle çocuğu arasında bir birlik, güzel ve karmaşık bir ilişki vardır. Ama bu süreç göbek kordonunun kesilmesi ve bebeğin ayrı bir insan olarak dünyaya gelmesiyle sona erer.

Çocuk ruhbilimcileri bu noktada anneyle evlat arasında ruhbilimsel bir «ortakyaşama» ilişkisinin başladığını, fetüsü rahim içinde sürekli temizleyen ve besleyen amniyon sıvısının yerini anne sevgisinin aldığını söylemektedirler. Bu ruhbilimsel ortakyaşama çocuğun ruhunu, onun ruhbilimsel doğumu gerçekleşinceye dek besler.

Son yıllarda ruh bakımından hasta çocukların geçmişlerinin incelenmesinde bu ortakyaşamanın sözü çok edilmektedir. Yeni tip çocuk patolojilerinin çoğu çocukların ayrı bireyler olmalarını engelleyen, anneyle çocuk arasındaki bu ortakyaşama ilişkisinden köken almaktadır. Bu ruh bakımından dengesiz çocuklar annelerinin bilinçdışı istek ve çatışmalarını — vazgeçemedikleri çocuksu düşlerini — onların yerine yaşıyor gibiydiler.

Bir durumu «başkasının yerine yaşama» terimi, ruhsal tedavide, herhangi bir durumun gerçekliliğiyle bağdaşmayan, ama bilinçaltında yatan istek ve düşlerin açığa vurulduğu davranışları tanımlamak için kullanılmaktadır. Ruh bakımından dengesiz çocuğun, aslında, kendisinin değil de annesinin bilinçaltı isteklerini onun yerine «yaşadığını» söylemek mistik bir çözümleme olarak görülebilir. Ama ruhbilimciler kendi bilinçaltı isteklerini çocuklarında tatmin etmek isteyen annelerin, çocuklarının gelişmelerine zarar verecek davranışlara nasıl itildiklerini saptamışlardır. Kızını on üç yaşındayken cinsel azgınlığa

teşvik eden Westchesterli bir işadamının eşi yalnızca — çocuğunun kişiliğini hiçe sayan bir tavırla — ona cinsel çekicilik ilkelerini öğretmekle kalmamış, aynı zamanda çeşitli özendirici imalarla, kendisinin bir zamanlar fuhuşla ilgili olarak beslediği fantezileri de çocuğunda yaşatma olanağını bulmuştur.

Bu yıkıcı ortakyaşamâ kadınlık gizeminin içeriğindedir. Ve bu süreç ilerleme eğilimi gösterir. Bir kuşakta başlayıp, ötekinde sürer. Bu süreci kabaca şöylece açıklayabiliriz:

1. Kızların okulda ve yaşamda gerçeklik sınavından geçmelerini engelleyerek, evlilikte gizemli bir nitelik olduğu düşüncesini geliştirerek mistik bakış açısı genç kızın gelişimini bebeklik düzeyinde durdurur. Kız kendini bir birey olarak tanımlayamaz ve zayıf bir kişiliği olur.

2. Kızın bebekliği, kişiliğinin zayıflığı ne denli fazlaysa, eş ve anne olarak mutluluk olanağı araması ve çocuklarıyla kocası aracılığıyla var olmaya çalışması o denli itici bir özellik taşır. Böylece gerçek dünyayla ilişkileri ve kendini tanıma olanağı giderek zayıflar.

3. İnsan organizmasında içten gelen bir gelişme dürtüsü olduğuna göre, ev kadınlığının kendisini çocuk olarak koruma özelliğine sığınan bir kadın — bu rol gelişimini olanaksız kıldığı için — giderek artan fizyolojik ve psikolojik bir patolojiye saplanır. Anneliği hem kendisi, hem de çocukları için patolojik bir özellik göstermeye başlar. Annenin çocuksuluğu ne denli fazlaysa, çocuğun gerçek dünyada insanca bir kişilik kazanma olasılığı da o denli azalır. Çocuksu kişiliği olan annelerin çocukları daha da çocuksu olurlar ve gerçek yaşamın sınavlarından kaçınarak kendilerini fantezilere kaptırırlar.

4. Bu patolojik gerilemenin belirtileri erkeklerde daha belirgin olarak görülür çünkü çocukluktan başlayarak erkeklerin kendilerini gerçek yaşam sınavlarından geçmeye hazırlamaları beklenir. Oysa kadınlık gizemi kızların bu sınavdan, cinsel fantezilere sığınarak kaçınmalarına olanak sağlamaktadır. Ama bu durum oğlanların güçlü bir kişilik kurmaya doğru gelişmelerine, kızlarınsa geri kalmalarına yol açmaktadır.

Bu sürecin nasıl işlediğini ruh doktorları ve banliyö kliniklerindeki uzmanlardan öğrendim. Andras Angyal adlı

bir ruh doktoru bunu «gelişmekten nevrotik olarak kaçınma» şeklinde tanımlamaktadır. Gelişmekten kaçınmanın esas olarak iki yöntemi vardır. Bir tanesi «taahhüt altına girmemek»tir; kişi kendi yaşamını sürdürür, okul, iş, evlilik... «Olup bitenlere gerçek bir ilgi duymaksızın gerekli işleri yapmak.» Kişi bulanık bir şekilde «bir rol oynadığı»nı varsayar. Yüzeyde normal bir yaşam sürdürüyormuş gibi görünür, ama aslında yaptığı, «gerekli işleri yerine getirmek»ten ibarettir.

Gelişmekten kaçınmanın öteki yöntemi de Angyal'a göre «başkasının yerine yaşamak»tır. Bu bireyin kendi kişiliğini sistemli olarak bastırmasını ve yerine başka bir kişilik koymasını içerir. Bu öteki kişilik «idealize edilmiş bir kavram, kişinin uymaya çalıştığı bir mutlak iyilik standardı»dır. «Bunu yapmak için birey, içinden gelen ve bu abartılmış, gerçeklikten uzak standarda uymayan tüm dürtüleri bastırır.» Ya da «zamanın popüler klişesi» haline gelen kişilik tipini benimser.

Angyal'a göre «taahhüt altına girmemek» ve «başkasının yerine yaşama» yöntemleri, «gelişme dürtüsüyle yeni durumlarla karşılaşma korkusu arasındaki çelişkiyi çözmeye yönelik girişimler olarak açıklanabilir.» Ama bunlar geçici olarak baskıyı hafifletseler bile, sorunu çözemezler. «Bu yöntemler amaçsız olsalar bile, sonuçları her zaman gelişmekten kaçınma olarak ortaya çıkarlar.»

Buna karşın geleneksel kadınlık tanımının özünde taahhüt altına girmemek ve başkasının yerine yaşama yöntemleri vardır. Mistik görüş genç kızlara, bunları yaparak «kadın olarak mutlu olmayı» öğretir; çoğu Amerikan kadınları bugün bu şekilde yaşamaktadırlar. Ama insan organizmasında bir büyüme, tüm gizilgücünü geliştirecek derecede gelişme dürtüsü varsa, sağlıklı kadınların bu büyümeye olanak vermeyen bir role uyum sağlamak için beden ve zihinlerini zorlamaya karşı çıkmalarına şaşmamalıyız. Bu kadınların doktor ve çözümleyicileri düşündüren hastalık belirtileri onların bir mücadele vermeksizin kendi varlıklarını yitiremeyecekleri, gelişimlerinden kaçınamayacaklarının bir işaretidir.

Kendi çevremdeki kadınların bu savaşı verdiklerini gördüm. Ne yazık ki savaştan hep yenik çıkıyorlardı. Bir genç kız önce lisede ve sonra üniversitede «popüler» olmak

uğruna tüm ciddi merak ve isteklerinden vazgeçmişti. Bu kız, nasıl üniversitede popüler genç kız rolünü oynadıysa, erken evlenerek geleneksel ev kadını rolünü de öyle oynamaya başladı. Yaşantısının herhangi bir aşamasında neyin gerçek, neyin yapmacık olduğunu karıştırmaya başladı mı, bilmiyorum ama bu kadın anne olduktan sonra üç yaşındaki kızının bile yapmadığı bir şey yapmaya başlamıştı; sinirlendiği zaman kendini yere atarak ayaklarıyla yeri tekmeliyordu. Otuz sekiz yaşındayken bileklerini keserek kendini öldürmeye kalkıştı.

Ev kadını olmak uğruna parlak bir kanser araştırma kariyerini bırakan çok zeki başka bir kadın, bebeğinin doğumundan az önce şiddetli bir bunalım geçirdi. İyileşmesinden sonra kendini bebeğine öylesine «yakın» hissediyordu ki, çocuğu kreşe gitmeye başladığında dört ay süreyle çocuğunun yanından ayrılamadı. Aksi durumda çocuk, ağlamalı, tepinmeli sinir krizleri geçiriyordu. İlkokul birinci sınıftayken çocuk, annesi yanından ayrıldığı zaman sık sık kusar olmuştu. Bu çocuğun okul bahçesindeki hunharlığı hem kendisi, hem de öteki çocuklar için tehlikeli oranlara varmaktaydı. Başka bir çocuğun kafasına indirmek üzere kaldırdığı lobutu komşulardan biri elinden aldığında annesi buna şiddetle karşı çıktı: oğlu «engellenmiş (frustrated)»ti! Kendisiyse çocuğunu disiplin altına almakta büyük güçlük çekiyordu.

Çocuklarını disiplin altına almaktaki başarısızlığı sayılmazsa, bu kadın, «banliyöler ülkesinde annelik»in bütün gereklerini yerine getirdiği on yıllık süre boyunca gittikçe canlılığını yitiriyor ve kendi değeri hakkında kuşkulara kapılıyordu. Lekesiz, tertemiz evinin bodrumunda kendini astığı günden bir önceki gün, üç çocuğunu genel bir bakım için doktora götürmüş ve kızının doğum günü partisi için gerekli hazırlıkları yapmıştı.

Banliyölü ev kadınları arasında pek azı kendini öldürmeye kalkışmaktadır, ama yine de gelişmeden kaçınmalarına karşılık olarak yüksek bir ruhsal ve fiziksel bedel ödedikleri kesindir. Onlar, artık bugün bildiğimiz gibi, erkeklerden daha zayıf yaratıklar değillerdir. Her yaş grubunda ölen kadın sayısı, erkeklerden daha azdır. Ama kadınlar ev kadını olarak cinsel sorumluluklarını yüklen-

dikleri andan başlayarak, sağlıklı insan için karakteristik olan yaşama sevincini yitirmeye başlamaktadırlar.

1950'lerde her dalda çalışan ruh doktoru, ruh çözümleyicileri ve her daldaki doktorlar, ev kadınlığı sendromunun gittikçe daha patolojik bir nitelik kazanmakta olduğunu kaydetmişlerdir. Hafif, teşhis edilemeyen belirtiler — genç ev kadınlarının hafif fiziksel kırıklık, sinirlilik ve yorgunlukları — kalp krizi, kanamalı ülser, yüksek tansiyon, zatürree haline gelmiş, ruhsal gerginlikler psikotik bunalımlara dönüşmüştür. 1950'lerden bu yana güneşli banliyö evlerinde yaşayan yeni ev kadını-annelerde «analık psikozu» olaylarına, yani çocuk doğumundan sonra geçirilen ve hafiften şiddetliye, hatta kendini öldürmeye dek varabilen bunalımlara çok sık rastlanır olmuştur. 1950'lerde evli bir doktor çiftin yaptığı araştırmaya göre, banliyölü kadınların yaklaşık olarak üçte biri doğumdan sonra bunalım ya da psikoz geçirmektedir.

Bu çiftin incelediği kadınların tümü de çocukluklarında atılan aynı nevroz tohumlarını paylaşmıyorlardı; aslında bazılarında bunların hiçbir yoktu. Ama geçmişlerine ait en dikkat çekici özellik hepsinin eğitimlerine, yetenek düzeylerinin altında bir yerde son vermiş olmalarıydı. Bu kadınların çoğu evlenmek için lise ya da üniversiteyi yarıda bırakmışlardı. Ayrıca çoğu daha çok «tutucu olan etnik gruplar»dan (Yahudi ve İtalyan asıllı) ya da «kadınların fazlasıyla korunduğu ve bağımlı tutuldukları» küçük Güney kentlerinden gelmekteydiler. Çoğu ne bir eğitim görmüş, ne bir işte çalışmış, ne de yaşantıları boyunca salt kendi yeteneklerine dayanarak bir şey yapmamışlardı. Sinir bozukluğu geçirenlerden bir kısmı kısmen yarı-kalifiye işlerde çalışmış, ya da evleninceye dek bazı dış meraklar beslemişlerdi. Ancak çoğunun evlenmekten başkaca bir hırsları olmamıştı ve evlenerek annelerinin bir zamanlar kurdukları düşleri gerçekleştirmekteydiler.

Bu kadınlar belki de ötekilerinden daha edilgin, daha bağımlı olduklarından, banliyölerde kıstırılınca kendi çocuklarından bile daha bebeksi hale gelmekteydiler. Çocuklarındaysa — özellikle erkek çocuklarda — çok erken bir yaşta patolojik bir bebeklik ve edilginlik görülüyordu. Bugün banliyölerin ruh sağlığı kliniklerinde çocuk hastaların büyük çoğunluğunu erkek çocuklar oluşturmaktadır.

Bunun tersine, yetişkin hastaların büyük çoğunluğu da kadınlardır; ev kadınları. Birçok kadın hastası olan Bostonlu bir terapist bana şunları anlatmıştı:

Erkekten daha fazla kadın ruh hastasının olduğu doğrudur. Bunlar, çeşitli şeylerden yakınırlar ama sorunlar biraz daha yakından incelendiğinde temelde bir boşluk duygusunun yattığını görürsünüz. Bu küçüklük duygusu değil, bir hiçliktir. Asıl sorun, kendilerine göre herhangi bir amaca yönelememelerindedir.

Banliyölerdeki bir akıl hastalıkları kliniğindeki başka bir doktor on altı yaşındaki bir kızın anesinin oraya taşındıklarından beri geçen yedi yıldır kendini tamamen kızına vermiş olduğunu anlattı. Annesi üstüne titrediği kızının kolej giriş sınavlarına katılacağı günü yine de unutmuştu ama.

Başka bir klinikteyse, bir terapist okulda okumasını öğrenemeyen çocuğundan ötürü paniğe kapılan bir anneden söz etti. Çocuğun zeka düzeyi hayli yüksekti. Anne, koleji terketmiş, ev kadınlığına dalmış, oğlunun okula gidip başarılarıyla kendisini tatmin edeceği günü özlemle beklemişti. Terapi yoluyla anne oğlundan «ayrı» bir kimlik kazanana kadar, çocuğun kendisini annesinden ayrı bir varlık olarak görmesine olanak yoktu. Oyunda bile, biri kendisine söylemeden tek bir hareket yapamıyordu. Kendine ait bir benlik geliştirmesini gerektiren okumayı bile başaramıyordu.

Terapistin dediğine göre, işin garip yanı, «gerçek kadın» olmak için iyi bir eş ve anne olmayı gerektiren «kadınlık rolü»nü oynayan kadın aslında fazlasıyla erkeksi görülmektedir... O, herkesi yönetmekte; çocuklarının yaşantısına karışmakta, evde egemenlik kurmakta, kocasına söylenmekte, aile bütçesini yönetmekte, eğitim ve dinlenme programlarını kendisi saptamakta, ve kocasına salt faturaları ödeyen adam gözüyle bakmaktadır.

Dünyaca ünlü bir eğitim sistemi kurmuş olan Westchester yöresinin bir okulunda, son derece iyi notlarla mezun olan öğrencilerin daha sonra üniversitede aynı başarıyı gösteremedikleri dikkat çekmişti. Araştırıldığında, bunun basit bir ruhbilimsel nedeninin olduğu anlaşıldı. Lise boyunca çocuklarının ev ödevlerini ve raporlarını anneleri

yapmaktaydılar. Böylece de çocuklarının zihinsel gelişimleri engellenmekteydi.

Başka bir çözümleyici, çocuğun annesinin kendi gelişiminin geriliği sonucu, gereksinmelerini çocuğunda gidermeye çalışmasının çocukta «asi gençlik» eğilimlerini nasıl ortaya çıkardığını anlatıyor:

Genellikle daha önemli olan ebeveynin — çoğunlukla annenin — bilinçsiz olarak çocuğunun topluma karşı ve ahlaksız davranışlarını özendirdiği görülmüştür. Ebeveynin nevrotik gereksinmeleri... çocuğunun davranışlarıyla dolaylı olarak karşılanır. Ebeveynin bu tür gereksinmeleri ya içinde bulunduğu duruma karşı duyduğu hoşnutsuzluktan, ya kendi çocukluğunda geçirdiği engellenmelerden, ya da her ikisinin birden varlığından ileri gelir.

Genç asileri inceleyen ve onlara yardımcı olmaya çalışanlar bu insanlığın giderek yitirilmesi sürecini görmüşler ve durumu değiştirmek için salt sevginin yeterli olmadığını anlamışlardır. Mistik görüş çağında anne sevgisinin ifadesi olan hoşgörü çocukta toplumsal bir vicdan ve sağlam kişilik geliştirmeye yeterli değildir. Çünkü bunu yapmak için annenin kendisinin cinsel ve içgüdüsel gereksinmelerini toplumsal sağduyuyla birleştirmiş sağlam bir kişilik özüne sahip olması gerekir.

Bir terapist, hırsızlık yapan dokuz yaşında bir kız çocuğunu anlatıyor: kızın koruyucu annesi çocuğunun zaman içinde bundan vazgeçeceğini iddia etmekteydi. Anneye göre bu, «onun dolaylı olarak tatmin olmasını sağlayacak bir hoşgörüyle» gerçekleşecekti. Bir ara, küçük kız terapiste şöyle bir soru sormuştu: «Annem ne zaman hırsızlık yapacak?»

Bu, insana özgü niteliklerin giderek yitirilmesi süreci en aşırı halinde şizofrenik çocuklarda görülür. Bazen denildiği gibi «otistik» ya da «a-tipik» çocuklarda... Bu tip çocuklar üzerinde yaklaşık olarak yirmi yıldır incelemeler yapagelen bir kliniği ziyaret etmiştim. Çok ilkel, normal bebeklik düzeyinin altında kalmış (sub-infantile) çocukların sayısının gittikçe artmakta olduğunu gördüm. Bu garip durumun nedenleri hakkında otoritelerin görüşleri farklıdır. Son zamanlara değin bu çocukların geri zekalı ol-

dukları düşünülürdü. Ama bu durum hastane ve kliniklerde doktor ve ruh sağlığıyla ilgilenenlerce daha sıklıkla görülür olmuştur. Ve tedavisi mümkün olmayan, organik zeka geriliğiyle aynı şey değildir. Bu durum tedavi edilebilmektedir ve bazen tamamen iyileşme olanağı da vardır.

Bu çocuklar sık sık kendilerini eşyayla — «cansız nesnelerle — özdeşleştirir; kendilerini araba, radyo, v.b. sayarlar. Ya da hayvan — domuz, kedi, köpek — olduklarını sanırlar. Sorunun özü, bu çocukların gerçek yaşama uyum sağlayacak derecede güçlü ve düzenli bir benlik geliştirememiş olmalarındadır. Onlar, kendilerini dış dünyadan ayrı tutamazlar. Bunun nedenlerine gelince, otoritelere göre «ilkel bebeğin kendini toplumsal bir insan haline getirmesi için aracılık eden annenin kişiliğinin incelenmesi» gerekmektedir.

Görmeye gittiğim başka bir klinikte çalışanlar bu son derece yıpranmış çocuklar hakkında yargıya varmakta temkinli davranıyorlardı. Ama doktorlardan biri, biraz sabırsız bir tavırla, rastladığı «eksik, dayanıksız egolar ve gelişmemiş benlikler» den söz etti. «Hep bilinen şeydir» dedi; «ebeveynin zayıf bir egosu varsa, çocuğununki de öyle olur.»

Bir kişilik özü geliştiremeyen çocukların çoğunun anneleri de, «yüzeyde uyumlu görünümü vermelerine rağmen», «son derece olgunlaşmamış» kimselerdir. Bunlar, kendi annelerine çok bağlı olan, bu bağımlılıktan kurtulmak için erken evlenen ve «iyi bir anne, eş ve kadın imgesi yaratmak ve bunu korumak için büyük bir savaşım veren» kadınlardı. Bu kadınlarda:

Anne olmak gereksinmesi, bu sayede gerçek duygusal yeteneklere sahip olma umut ve bekleyişi öylesine güçlüdür ki, bu bir huzursuzluk, dengesizlik, başaramama korkusu yaratır. O, analık duygusunu içtenlikle açığa vurma yeteneğinden yoksundur. Bu yüzden çocuk büyütmenin yeni yöntemlerini inceler ve fizik ve mental gelişme üstüne yazılmış tüm denemeleri okur.

Sürekli biçimde çocuğuyla ilgilenmesi kendiliğinden gelen bir duygu sonucu değil de «iyi bir annenin nasıl olması gerektiği» hakkında çizilen tabloya uyma kaygısın-

dan doğar. «Kendi etinden ve kanından çocuğuyla özdeşleşerek gerçek yaşamın sevincine erişebileceği umudunu besler.»

Edilgin çocuk, annesine karşı aşırı isteklerde bulunmadığından, daha hafif bir tehdit oluşturur. Çünkü anne kendisinin duygusal yönden verecek pek az bir şeyinin olduğunun, sahteliğinin ortaya çıkmasından sürekli olarak korkar. Kadın, çocuğu aracılığıyla mutlu olamayacağını keşfedince;

... Dehşetle denetlemeye, kendi üzerinde olmasa bile çocuğunun üzerinde bir denetim mekanizması kurmaya çabalar. Tuvalet terbiyesi ve emzikten kesme sorunları birer savaşım kertesine yükseltilir. Çocuk bir kurban haline gelir; annesinin çaresizliğinin kurbanı. Bu da daha sonra çocukta yıpratıcı bir saldırganlık uyandırır. Çocuğun kurtuluşu için tek yol geri çekilmektir. Yalnızca tehlikeli anneden değil, ama bütün dünyadan elini eteğini çekmek.»

Böylece çocuk bir «nesne» ya da bir hayvan, «ne aradığını bilmeyen, odada boş boş dolaşan, ileri geri sallanan, duvarları üstüne kapanmış kafes parmaklıkları gibi gören tedirgin bir serseri» haline gelir. İşte bu şekilde anne dolaylı olarak çocuğunun aracılığıyla yaşamaya devam ettiği sürece ne tedavi, ne de sevginin bu çocuklara bir yararı olmamaktaydı. Görüştüğüm kadınların çoğunda aynı olguyu gördüm; kızlarının üzerinde egemenlik kuran, onları edilgin bağımlılık ve boyun eğmeye ya da bilinçsiz olarak cinsel eylemlere iten kadınlardı bunlar. Görüştüğüm en trajik kadınlardan biri, uykuda yürüyen on üç yaşında bir kızın annesiydi. Varlıklı bir işadamının eşi olarak banliyölü kadın imgesini tam olarak yansıtıyordu, ancak bu imge yalnızca bir kabuktan ibaretti. Kocasının gerçek yaşamı iş hayatının çevresinde dönmekteydi; bu yaşantısını eşiyle paylaşmıyor, ya da paylaşmak istemiyordu. Kadın, yaşama duygusunu tekrar kazanmak için bilinçsiz olarak on üç yaşındaki kızını cinsel ahlaksızlık yoluna itmişti. O, kızının yalancı cinsel yaşamında var olabiliyordu. Bu arada kızı sadece bir «şey» haline gelmişti.

Kendilerini tamamen evlerine ve çocuklarına adayan kadınların çocuklarının arasından ruh hastalarının daha sık

çıktığı gerçeğini artık kabullenmeliyiz. Cinsel ilişkileri mekanikleştiren, bir edilginlik ve bağımlılık yaratan, kocalar için taşınması ağır bir yük olan ve oğulları edilgin varlıklar haline getiren bu tür bir «dişiliğe» kadınları özendirmekten vazgeçmemizin artık zamanı gelmiştir.

Ev kadını olmanın kadınlarda nasıl bir boşluk, yokluk, hiçlik duygusu yaratabileceğini anlamak acil bir sorundur. Ev kadınlığında, yetişkin bir zekâ düzeyine sahip bir kadının kişiliğini, benliğini, canlılığını hissedemeyeceği bazı özellikler vardır. Bence bugünün Amerikasında ev kadınlığı durumu bazı yönlerden sakıncalıdır bile. Sanılabileceği derecede abartılmamış bir anlamda ev kadınlığına «uyum» sağlayan, «sadece ev kadını» olmak için yaşayan bir kadınla, Nazilerin toplama kamplarında ölüme giden ve toplama kamplarının varlığını bilen milyonlar arasında fazla bir fark yoktur.

Gerçekten de ev kadını olarak bir kadının nasıl benlik duygusunu yitirdiğini Nazi toplama kamplarındaki tutukluların davranışlarıyla kıyaslayabiliriz. İnsanın insanlık niteliklerini yitirmesi için özellikle hazırlanan bu ortamda tutuklular tam anlamıyla «yürüyen ceset»ler haline getiriliyordu. Toplama kamplarındaki koşullara «uyum» sağlayanlar insanlıklarından vazgeçerek aldırmazcasına ölüme gittiler. Gariptir, bunca tutuklunun kişiliğini yıpratan koşullar baskı ve işkenceler değil, Amerikan ev kadınını yıpratan koşulların benzerleriydi.

Toplama kamplarındaki tutuklular zorla çocuksu davranışları benimsemeye, bireyselliklerinden vazgeçerek kendilerini şekilsiz bir bütünün parçası yapmaya itiliyorlardı. Onların kararlı davranışları, geleceği düşünüp buna hazırlanma yetenekleri sistemli olarak yok edilmekteydi. Bu önceden tahmin edilemeyecek devrelerde gelişen bir süreçti, ama sonunda, insanların kendilerine saygılarının yok olmasıyla, insanlara özgü niteliklerin yitirilme süreci tamamlanmış oluyordu. 1939'da Dachau ve Buchenwald'de tutuklu olduğu sıralarda ruhçözümleyici Bruno Bettelheim'ın saptadığı süreç buydu.

Toplama kampına alındıklarında tutukluların geçmişte ilgilendikleri her şeyle ilişkileri birdenbire kesiliyordu. Bunun tutukluların kişilikleri üzerindeki ters etkisi fizik yoksunluktan daha güçlüydü. Pek az tutuklu geçmişte il-

gilendiği şeyler üzerinde çalışma olanağı bulabilmekteydi. Ama bunu bile yapmak güçtü; yetişkinlerin normal olarak ilgilendikleri konularda tartışmak ya da biraz inisiyatif kullanmak bile öteki tutukluların düşmanca tavır almalarına yetiyordu. Yeni gelen tutuklular dış dünyayla ilgilerini kesmemeye mümkün olduğunca gayret etmekteydiler ama, «eski tutuklular esas olarak kampta en iyi nasıl yaşayabileceklerinin dışında hiçbir sorunla uğraşmıyorlardı.»

Eski tutuklular için tek gerçek kamptaki dünyaydı. Onlar, yemek yeme, dışkılama, ilkel beden gereklerinin karşılanması gibi çocukça işlerle uğraşma kertesine indirgenmişlerdi. Özel yaşantıları ve dış dünyayla hiçbir ilişkileri yoktu. Ama en önemlisi, günlerini çok yorucu işlerle harcamaya zorlanmalarıydı. İşin yoruculuğu yalnızca fiziksel bakımdan öldürücü olmasından ileri gelmiyordu; bu, aynı zamanda tekdüze, sonu gelmeyen, hiçbir zihinsel çaba gerektirmeyen, anlamsız ve başkalarının gereksinmelerine ya da makinelerin temposuna uymayı gerektiren bir uğraştı. İş, işçinin kişiliğini tanımlamasına olanak tanımıyor, inisiyatif vermiyordu.

Ve tutuklular kişiliklerini yitirdikleri ölçüde, cinsel iktidarlarını da yitirme korkusuna kapılmaya, en ilkel hayvansal gereksinmeleri karşılama telaşına düşmeye başlıyorlardı. İlk başında bireyselliklerinden vazgeçmek ve topluluk içinde kaybolmak — herkesin aynı gemide olduğunu düşünmek — onlara rahatlatıcı gelmişti. Ama garip bir şekilde, bu ortamda gerçek dostluklar kurulamadı. Tutukluların başlıca eğlenceleri olan birbirleriyle konuşmak bile kısa bir zaman sonra anlamını yitirdi. Ve içlerinde büyük bir öfke birikmeye başladı. Dikenli telleri ve SS silahlarını yerle bir edebilecek milyonların öfkesi dışa değil, kendi içlerine yöneldi. Sonunda onlar, kendilerini olduklarından daha az güçlü ve SS'lerle parmaklıkları da olduklarından daha fazla aşılmaz görmeye başladılar. Sonuçta tutukluların en büyük düşmanları SS'ler değil, tutukluların kendileri haline geldi. Çünkü onlar, durumlarını gerçek bir değerlendirmeye tabi tutmaya tahammül edemiyorlardı. Çünkü onlar, sorunun temel nedenlerini yadsıyarak kamptaki yaşantılarına — tek gerçek buymuşçasına — «uyum» sağladılar. Bütün tutukluları bastırmak için SS'lerin silahları yeterli değildi. Onlar, kendi kendilerini kapana kıstırta-

cak yönde kışkırtıldılar. Toplama kampını bütün dünyaları haline getirerek, geçmişi görmeyerek, içinde bulundukları durum karşısındaki sorumluluklarını yüklenmeyerek ve gelecek için olanaklarını planlamayarak kendi kendilerini güçsüz kıldılar. Ölmekten, imha edilmekten kurtulabilenler ancak geçmişlerindeki kişiliklerini oluşturan ögelerden bazılarını korumayı becerenler oldu.

Bütün bunlar banliyölü ev kadınının rahat yaşantısından çok uzak şeylermiş gibi geliyor. Ama acaba onun evi gerçekte konforlu bir toplama kampı olamaz mı? Kadınlık gizemi imgesini yaşayan kadınlar kendilerini evlerinin dar duvarları arasına hapsetmiş olamazlar mı? Onlar biyolojik rollerine «uyum» sağlamayı öğrenmişlerdir. Onlar bağımlı, çocuksu, edilgin hale gelmişler, yetişkinlere özgü düşünce sistemleri geliştirmeyerek kendilerini aşağı düzeydeki bir yiyecek ve eşya düşkünlüğüyle sınırlamışlardır. Yaptıkları işler, yetişkin insan niteliklerini gerektirmemektedir. Bu işlerin sonu gelmez, tekdüzedir, değerli değildirler. Kuşkusuz Amerikan kadınları imha edilmeye hazırlanmamaktadırlar, ama zihinleriyle ruhları yavaş bir ölüme mahkûmdur. Aynı toplama kamplarındaki tutuklular gibi ölüme karşı duran bazı kadınlar vardır. Onlar bu işi benliklerinin özünü koruyarak, dış dünyayla bağlarını koparmayarak, yeteneklerini yaratıcı amaçlarda kullanarak becermişlerdir. Bu kadınlar, ev kadınlığına «uyum» sağlamayı reddeden yürekli kişilerdir.

Sürekli olarak söylenen bir şey vardır, bu da eğitimin kadınları, ev kadınlığı rolüne uyum sağlamaktan alıkoyduğudur. Ama insan gelişimine hizmet eden, insan zihninin geçmişte öğrendiklerini ve yarattıklarını arıtan ve insana geleceğini oluşturma olanağını veren eğitim, kadınların ev kadını olarak, kendilerini kapana kıstırılmış hissetmelerine, suçluluk duymalarına neden oluyorsa bunun nedeni kadınların, ev kadınlığı rolünün sınırlarını aşmış olmamalarındadır.

Kendisi için yıkıcı olan bir ölçüte uymaya çalışarak bireyin kişiliğini koruyabilmesi, uzun vadede, olanaksızdır. Gerçekten bireyin böyle bir «içsel» aykırılık içinde yaşaması — yüzeyde bir tür gerçeğe uymaya çalışırken içinden bazı değerleri yadsıması — son derece güçtür. Amerikan kadınlarının içine girdikleri, ya da başkaları

tarafından girmeye özendirildikleri konforlu toplama kampı, kadının yetişkin insan olarak özdeşleşemediği böyle bir gerçektir. Buna uyum sağlayan kadın, çocuklaşacak derecede zekasını geriletir, uysal bir toplumun biyolojik robotu olmak üzere bireyselliğinden vazgeçer. Dış baskılar tarafından ezilen ve çocuklarıyla kocasını ezen, insandan daha aşağı bir varlık haline gelir. Ve boyun eğdiği oranda kendi varlığını daha az duyar. Dış dünyanın kendisine hatırlatılmasını istemez; kendi yaşamını ya da dünyanın gidişini değiştirmek için elinden hiçbir şey gelmeyeceğine ikna olur. Ama bu vazgeçişin çocukları ve kocası uğruna yapıldığını kendi kendine ne kadar çok söylerse söylesin, bunun hiçbir yararı olmaz. Ondan, dünyayı değiştirmek için kullanması gereken saldırgan enerji, büyük bir öfkeye dönüşür. Bu öfkeyi kocasına ve çocuklarına karşı kullanmaya cesaret edemediğinden kendisine yöneltir. Ama yine de içinde yaşadığı konforlu toplama kampında bile ölüme karşı direnen bir özü vardır.

Gerçek bir toplama kampında tanık kaldığı bir olayı Bettelheim şöyle anlatıyor: İnsanlıktan çıkmış, uysal robotlar haline gelmiş bir grup tutuklu, gaz odasına gönderilmek üzere çırılçıplak sıraya dizilmişlerdir. Kadın tutuklulardan birinin dansöz olduğunu öğrenen SS subayı, kadının dans etmesini emreder. Kadın dans etmeye başlar ve bunu yaparken subaya yaklaşır, tabancasını alır ve subayı öldürür. Kendisi de anında öldürülür. Olaya tanık olan Bettelheim şu düşünceyi ileri sürmektedir:

Onun (kadının) dans ettiği iğrenç ortamda bile, dans ettiği sırada, kendi varlığını tekrar fark etmiş olması mümkün değil midir? Ondan dans etmesi istenildiğinde o, birey olarak topluluktan ayrılmış bulunuyordu; artık kişiliksiz bir tutuklu, bir numara değil, eskiden olduğu gibi, bir dansözdü. Bir an için bile olsa eski kişiliğinin geri gelmesi ona, düşmanını öldürecek ve bu uğurda kendi de ölecek kadar güç verdi.

Yaşarken ölmüş yüzbinlerce insan sessizce mezarlarına giderlerken, bu tek örnek bir an için eski kişiliğin yeniden kazanılabileceğini, yapılmış olan tahribatın onarılabileceğini göstermektedir. Yeter ki bir sistemin içinde birimler olarak yaşamaktan vazgeçeceğimize kendi irademizle

karar verebilelim. Toplama kampının bile bizden alamayacağı o yitirilmiş özgürlüğü tekrar elimize alarak, yaşadığımız koşullar hakkında ne düşüneceğimize kendimiz karar verebilirsek, bu dans eden kadın gibi gerçek hapishanemizden kurtulabiliriz. Bir kez daha özerkliğini kazanmak için hayatını tehlikeye atmayı göze aldığı içindir ki, o kadın yapabilmiştir bunu.

Banliyödeki ev, bir Alman toplama kampından farklıdır. Bu evlerde yaşayan kadınlar gaz odasına gönderilmek üzere bulunmuyorlar. Ama onlar da bir kapana kıstırılmışlardır ve bundan kaçmaları gereklidir. Dansöz kadın gibi insanca özgürlüklerini kullanmalı, kişiliklerine tekrar kavuşmalıdırlar. Onlar adsız, kişiliksiz olmaya karşı, yaşantılarının başkaları tarafından yönetilmesine karşı direnmeli ve yaşamlarını kendi seçtikleri bir amaca yöneltmelidirler. Büyümeye başlamalıdırlar.

13 Emanet Verilen Kişilik

Davranış bilimcileri, insanın temel ilerleme ve tüm gizilgüçlerini (potansiyel) geliştirme gereksinmesiyle gittikçe daha çok ilgilenmeye başlamışlardır. Birçok alandaki düşünürler — Bergson'dan Kurt Goldstein'a kadar, Heinz Hartmann, Allport, Rogers, Jung, Adler, Rank, Horney, Angyal, Fromm, May, Mavlow, Bettelheim, Riesmann, Tillich ve varoluşçular — bunların tümü, insan organizmasında olumlu bir yönde gelişme eğilimi olduğunu ve bunun bireyi daha ileriye götürdüğünü varsaymaktadırlar. Bu «güçlülük arzusu», «otonomi», «egemenlik» gibi değişik adlar alan eğilim, genel anlamda saldırganlık ya da rekabetçilik anlamına kullanılmaz. Bu, kişinin varlığını ve kendisine özgü gizilgüçlerini kabullenmesi, «birey olma cesaretini göstermesi» dir. Dahası, bu düşünürlerin çoğu ruhbilimsel bakımdan sağlıklı insan kavramını ve normallikle patoloji tanımlarını geliştirmişlerdir. Normallik «mümkün olan en yüksek kusursuzluk düzeyine erişmek için gayret sarf etmek» tir. Buradaki varsayım, insanın, ancak kendini en çok tatmin ettiği ve insanca kapasitesini mümkün olduğunca geliştirdiği ölçüde mutlu, sağlıklı, kendini kabullenmiş olabileceğidir.

İnsanı insan yapan nitelikleri saptamaya çalışan ve

insanın kişiliğini tatmin edemeyişini nevroz olarak tanımlayan bu yeni ruhbilimsel düşünce tarzında önemli olan şey, gelecektir. Birey için başkaları tarafından kabullenilmek ve sevilmek, kültürüne «uyum» sağlamış olmak yeterli değildir. Birey varlığını, yaşamda kendini bir şeye adayacak kadar ciddiye alabilmelidir. Bunu yapmazsa kendini tatmin edememiş ve varlığını yitirmiş olur.

Ruhçözümleyiciler yıllardır hastalarının, kültürel çevrelerine intibak etmelerini sağlamaya çalışarak «tedavi etmeye» uğraşıyorlar. Yeni ruhbilimci düşüncelere göre kişinin tüm varlığını kavramasına olanak vermeyen bir kültüre uyum sağlaması, tedavi değildir.

O zaman hasta çelişkileri olmayan dar bir dünyayı kabullenmiş olur, çünkü artık onun dünyasıyla kültürü birbiriyle özdeşleşmiştir. Endişe (anksiete) yalnızca özgürlük ortamında gelişen bir şey olduğundan hasta endişesinden kurtulur; endişeyi yaratan durumlara teslim olduğundan semptomlar da ortadan kalkar... Bu vazgeçme sonucu bireyin içindeki çelişkilerin sona ermesiyle ne denli kazançlı çıkıldığı sorgulanabilir. Çelişkilerin böylesine ortadan kaldırılması bireylerde bastırılmış bir dehşet, bir düşmanlık duygusu yaratabilir ve bu daha sonra insanın kendini yıpratmasıyla ortaya çıkar, çünkü tarih, insanın özgürlük gereksinmesinin önünde sonunda dışa vurulduğunu göstermiştir.*

Bu düşünürler, Amerikan ev kadınlarına zorla kabul ettirilen uyum tarzını ne denli doğru bir şekilde tanımladıklarının belki de farkında değildir. İnsanlarda kendini yıpratma olarak tanımladıkları bu olgu, bence, kadınlık gizemine uyum sağlamaya çalışan kadınlar için daha az yıpratıcı değildir. O kadınlar ki, yalnızca koca ve çocukları aracılığıyla var olmaya çalışırlar, yalnızca sevilmek ve güvenceli olmak, başkaları tarafından kabullenilmek isterler, kendi dışlarında toplumla ya da başkalarıyla ilgilenemezler, gizilgüçlerini hiçbir zaman geliştiremezler. Uyum sağlamış, ya da tedavi olmuş, evlerinin sınırları içinde çelişkisiz ve

(*) Anxiety (anksiete) Korkuyla karışık, sürekli endişe hali. (Çev.)

endişesiz yaşayanlar, kendi kişiliklerini yitirmiş olanlardır. Ötekileri engellenmiş, mutsuz olanlar içinse, hâlâ bir kurtuluş umudu vardır. Çünkü bugün Amerika'da bunca kadının sıkıntısını çektiği, adı olmayan sorun, onların olabilecekleri kadar gelişmelerine olanak tanımayan, bir imgeye uyum sağlamış olmalarından doğmaktadır. Bu özgürlükle beraber gelen o yalnızlıktan, o korkutucu duygudan kaçabilmek için kendi öz varlıklarını başkalarına emanet eden kadınların gittikçe artan dehşetidir.

Bireyin karşısına yeni bir aşama yapma olanağı çıktığında ya da böyle bir fırsat belirdiğinde endişe meydana gelir. Bu, onun varlığını doyurması için bir fırsattır. Ancak böyle bir olanağın varlığı, bireyin içinde bulunduğu güvenliğin yıkılmasını da içerir. O zaman bireyde bu yeni fırsatı yadsıma eğilimi belirir.

Yalnızca varoluşçulara mal edilemeyecek kadar yaygın olan yeni düşünce tarzı insanın entelektüel ve manevi aşamalardan geçemeyişinin yarattığı suçluluk duygusunu «çözümleme»yle yok etmeye yönelik değildir. İnsanların bütün suçluluk duygularının birer kökeni olduğu söylenemez: bir caninin başkasını öldürdüğü için duyduğu suçluluk, çözümlemeyle yok edilemez. Aynı şey, kendi kendisini öldüren kimse için de geçerlidir. Bir adam hakkında şöyle denildiğini duymuştum: «Hasta, içindeki gizilgüçleri kullanmadığı, kilit altında tuttuğu için suçluydu.»

Varlıklarının tüm gizilgüçlerini kullanamamış olmaları kadınlarda bir patoloji olarak saptanmamıştır. Çünkü bu durum Amerika'da ve dünyanın daha birçok ülkelerinde normal, kadınların sağlaması gereken bir uyum sayılmaktadır. Ama beyinlerinin bir kısmı tahrip olduğu için ya da şizofrenik olduklarından dolayı kişiliklerini yitiren erkekleri inceleyen ruh doktoru ve nevrologların, bu kimselerde saptadıkları durumların, günümüz Amerika'sında yaşayan milyonlarca kadında da görülmesi olasıdır. «Beyni tahrip olmuş ya da şizofrenik» hastalar, insana özgü belirtiler göstermekten uzaktırlar; yani içinde yaşadıkları durumun üstüne çıkabilme ve olabileceklerin ışığında geleceğe şekil verecek yönelimi gösterme yeteneğinden yoksundurlar.

İnsan davranışını hayvandan, insanı makineden ayıran

şey, insanın hayatını gelecekteki amaçlara yönelik olarak düzenleyebilme yeteneğidir. Yani o, dünyanın kendisine şekil vermesini beklemeyip, dünyanın yapıcısı olabilmektedir. Beyin tahribatı geçirmiş askerleri inceleyen Dr. Kurt Goldstein onların soyut düşünme yeteneklerini yitirdiklerini, «mümkün olanı» düşünemediklerini ve bir amaca yönelik olarak yaşayamadıklarını saptamıştır. Bu adamlar içinde bulundukları somut duruma göre yaşamaktaydılar; zaman ve yer kavramları yoktu; bireysel özgürlüklerini yitirmişlerdi.

Aynı durum şizofrenide de görülür. Şizofrenik hastalar için her gün, «bir geçmişi ya da geleceği olmayan bir ada» gibidir. Böyle bir hasta kaçınılmaz olarak yok edileceği dehşetine kapıldığında bu, «onun gelecek hakkındaki çarpık fikirlerinin nedeni değil, bir sonucu» dur.

Şimdiki zamandan köken alarak geleceğe uzanan ve tekdüze, sıkıcı günleri değiştiren tek bir hareket ya da istek yoktur. Bunun sonucu olarak her gün diğerlerinden bağımsızdır. Yaşamın sürekliliğinin kavranamayışından ötürü her güne yeniden başlanır. Her gün, geçen zamanın bulanık denizinde ayrı bir ada gibidir... İlerlemek için hiçbir istek yoktur, her gün aynı sözlerin sarf edildiği bıktırıcı bir tekdüzelikle geçer. Hastaların dikkat harcama süreleri çok kısadır ve zihinleri sanki en basit ve alelade sorunlardan ötesini düşünemez.»

Değişik ruhbilimcilerin son zamanlarda yaptıkları uygulamalı araştırmalardan, koyunların geçmişle geleceği on beş dakika ve köpeklerin de yarım saat kadar bir süreyle birleştirebildikleri anlaşılmıştır. Ancak insan; kişisel eylemlerine bir kılavuz olarak bin yılların deneyimlerini birleştirebilir, hayal gücünde kendini geleceğe yansıtabilir. Ve bunu yalnızca bir yarım saat için değil de, haftalar ve yıllar boyu yapabilir. İnsanın varoluşunun kendine özgü bu karakteristik yönü, «zaman sınırlarını aşabilmek», eylemde ve tepkide bulunabilmek, deneyimlerini hem geçmiş hem de gelecek açısından değerlendirebilmektir. Beyni tahrip olmuş askerler böylece insanlık dışı bir «günlük yaşam» cehennemine mahkum edilmiş bulunuyorlardı.

Adı olmayan sorunun dehşetini yaşayan ev kadınları

da bu aynı «günlük yaşam» sorununun kurbanlarıdır. Bir ev kadınının bana dediği gibi: «Gerçek sorunlarla baş edebilirim; beni asıl dehşete düşüren, can sıkıcı, sonu gelmek bilmeyen günlerdir.» Kadınlık gizemine uygun olarak yaşayan ev kadınlarının geleceğe yönelen kişisel amaçları yoktur. Ve onlar tüm yeteneklerini geliştirebilecek böyle bir amacın yokluğundan ötürü tam bir gelişim gösteremezler. Böyle bir amaç yokluğunda onlar kim olduklarını da anlayamazlar çünkü insanın günlük yaşamını düzene sokan şey, yöneldiği amaçtır.

Amerikalı ev kadınlarının ne beyinleri tahrip olmuştur, ne de klinik anlamda şizofrenik sayılırlar. Ama bu yeni düşünce tarzı doğruysa ve insan organizmasının temelindeki itici güç biyolojik gereksinmelerin giderilmesi değil de, gelişme ve gizilgüçleri harekete geçirmeyse, o zaman onların konforlu, boş, amaçsız günleri gerçekten adsız bir dehşetin nedenidir. Onlar, dişilik adına, kendilerine kişisel amaç verebilecek olan seçimi yapmaktan kaçınmışlardır. Çünkü, varoluşçuların dediği gibi, insan yaşamına anlam veren değerler, otomatik olarak sağlanmazlar.

Daha önceleri ruhbilim kuramcılarının kadının cinsel gizilgücü hakkında ileri sürdükleri sav, kadının bütün bir insan olarak sahip olduğu gizilgüç hakkında da doğrudur; gerçek doğasını bulmasına engel olunursa, hasta olacaktır. Yalnız seks gibi gereksinmelerin yarattığı değil, kişisel yeteneklerin kullanılamamasının yarattığı doyumsuzluk da nevrozlara yol açar. Kadının endişeleri terapiyle yatıştırılabilir, haplarla uyuşturulabilir ya da geçici olarak ıvır zıvır işlerle geçiştirilebilir. Ama, huzursuzluğu, çaresizliği insan olarak varoluşunun tehlikede olduğunun işaretidir.

İnsan gereksinmelerinin evrimsel bir şekilde en ilkelden en yüksek düzeye doğru basamak basamak sıralandığını ancak son zamanlarda kabullendik. Hayvanlarla paylaştığımız temel içgüdülerin doğurduğu gereksinmelerden sonra gelen bilinçlenme gereksinmesi, kendini gerçekleştirme gereksinmesi de insan doğası açısından bir anlamda içgüdüseldir. Sonraki gereksinmelerin ortaya çıkmasıysa, ilk olarak fiziksel gereksinmelerin doyurulmasına bağlı gözükmektedir. Aşırı ölçüde aç bir insanın, bu açlığını doyurmaya yaramayan yetileri arka plana itilir örneğin.

Bir anlamda, (evrimleşen gereksinmelerin sıralaması

maddi çevreye dayanan fizyolojik düzeyden uzaklaşarak, çevreden kısmen bağımsız ve insan tarafından kararlaştırılan düzeye yönelir. Ama insanın daha düşük bir gereksinme düzeyinde bırakılması olasıdır; yüksek amaçlar yanlış yollara yöneltilerek, bir daha ortaya çıkmayacak şekilde saptırılabilirler. En yüksek insanca düzeye giden ilerleme yolu kolaylıkla daha geri bir gereksinme, örneğin yeme ve üreme gereksinmesi tarafından bloke edilebilir. Ya da, daha yüksek düzeyde gereksinmelerin varlığı yadsınarak kişinin tüm gereksinmeleri geri bir yöne doğru çevrilebilir.

Bizim kültürümüzde kadınların gelişimi, fizyolojik düzeyde bloke edilmiş ve bir çok durumda kadınların sevilme ve cinsel yönden tatmin olmaktan ötede bir gereksinmelerinin var olmadığı öngörülmüştür. Kadınlar için kendine karşı saygı duyma ve başkalarının saygısını kazanma — «güçlü, başarılı, yeterli olma ve bağımsızlık istekleri» — bile açıkça çok görülmüştür. Ama hiç kuşkusuz, kendine saygının yitirilmesi nasıl erkeklerde küçüklük, çaresizlik ve zayıflık duyguları yaratırsa, kadınlarda da aynı etkiyi oluşturabilir. Erkeklerde olduğu gibi kadınlarda da kendine saygı, ancak gerçek yetenek, beceri ve başarı temeli üzerine kurulur. «Meslek: ev kadını» sorununun göklere çıkarılmasına karşın, bu meslek, kadının tüm yeteneklerini kullanabilmesine olanak sağlamıyorsa, yeterince saygı uyandırmayacaktır.

Kuşkusuz, daha yüksek düzeydeki insan gereksinmelerinin — bilme ve anlama isteği, doğru ve gerçeği, doğanın gizini öğrenme isteklerinin — patolojisi ve dinamizması hakkında pek az şey bilinmektedir. Çünkü bunlar, klinik ve doktorlukta hasta tedavi geleneğinde henüz önemli rol oynamamaktadırlar. Freud'un cinsel dürtülerin bastırılması sonucu ortaya çıktıklarını saptadığı nevrozlara kıyasla bu tür bir psikopatoloji sönük kalır ve kolaylıkla gözardı edilebilir. Ya da normal olarak tanımlanır.

Ama klinik ya da labaratuvarda olmasa bile, tarihin saptadığı bir gerçek vardır: o da insanın her zaman, en büyük tehlikeler karşısındayken bile, bilgiyi ve gerçeği aramasıdır. Dahası, ruhbilimsel yönden sağlıklı insanlarda yapılan son araştırmalar bu arayış, bu büyük sorunlarla ilgilenme eğiliminin, insan sağlığının tanımlayıcı en önemli özelliklerinden biri olduğunu göstermiştir. Bu düşünceye

hiçbir zaman bağlanamayan, bilinmeyeni keşfetmeyi hiçbir zaman göze alamayan, kadınların ve erkeklerin gizilgüçlerini açığa çıkaracak bir yaratıcılık deneyine hiçbir zaman giremeyen kimselerde sakat bir yan vardır. A. H. Maslow'un dediği gibi:

Yetenekler, kullanılıncaya dek ortalığı velveleye verirler ve ancak iyi bir şekilde kullanıldıktan sonra susarlar. Yeni yetenekler aynı zamanda gereksinmeleri de oluşturmaktadırlar. Kullanılmayan yetenek ya da organ bir hastalık merkezi haline gelebilir, ya da atrofiye uğrar ve böylece insanı yok eder.

Ama Amerika'daki kadınlar tüm yeteneklerini kullanmaya özendirilmiyorlar ve onlardan böyle bir şey beklenmiyor. Onlar, kadınlıklarını koruma uğruna, gelişmekten kaçınmaya özendiriliyorlar.

Gelişme yalnızca haz veren bir şey değildir. Aynı zamanda içinde birçok acıları da getirir. İleri atılacak her adım; alışkın olmadığımız ve belki de tehlikeli olabilecek bir ortama götürür. Bu aynı zamanda iyi, tatminkâr ve alışkın olduğumuz bir şeyden vazgeçmemiz anlamına da gelir, ve sıklıkla acı, yalnızlık ve özlem getiren bir ayrılığı içerir. Çoğunlukla daha basit, kolay ve gayret gerektirmeyen bir yaşamdan daha güç, zorlu bir yaşama geçmek demektir. Bu kayıplara karşın ileri gitmek bu bakımdan bireyde cesaret ve güçlülük gerektiren bir şeydir. Aynı zamanda, özellikle çocuk için çevrenin özendirmesi, koruyuculuğu ve onayı da gereklidir.

Çevre bu güçlülük ve cesarete iyi gözle bakmadığı, ve hatta gelişmeyi yasakladığı zaman kız çocuğuna ne olur? İnsanca gelişme dişiliğin zıttı olarak kabul edilirse, bunun sonucu nereye varır? Kadınlık gizemi «kadın olmak»la insanca gelişmenin acılarını çekmek arasında bir seçim yapmayı zorunlu kılmaktadır. Çevreleri tarafından biyolojik yaşantıyla sınırlandırılmış binlerce kadın, konforlu toplama kamplarının yanıltıcı güvenliğine kendilerini kaptırarak, hatalı bir seçim yapmış bulunmaktadırlar.

Hatalı seçimin çelişkisi şudur: Mistik görüş yal-

nızca eş ve anne olmaya karşılık ödül olarak «kadınca mutluluk»u göstermektedir. Ancak, binlerce banliyölü ev kadının o ödülde fazla bir şeyler bulamamış olmalarına şaşmamak gerekir. Kadınlar, insan olarak tüm güçlerini geliştirmeye özendirilmedikçe. insanca sevginin ve cinsel doygunluğun en yüksek noktasına erişemeyeceklerdir. En basit gerçek budur. Çünkü yeni ruhbilim kuramcılarına göre kişinin kendini tanıması, cinsel doygunluğu önlemek şöyle dursun, ayrılmaz bir şekilde onunla ilişkilidir. Ve bunun hem kadınlar hem de erkekler için geçerliliğini kanıtlayacak birçok veriler vardır.

1930'ların sonuna doğru Profesör Maslow kadınlarda cinsellikle «egemenlik duygusu», «kendine güven ve saygı» ya da «ego düzeyi» dediği olgular arasındaki ilişkiyi incelemeye başlamıştır. O üniversite eğitimi görmüş, zeka düzeyleri birbirine yakın, çoğu evli, Protestan, kentli ailelerden gelen, yirmiyle otuz sekiz yaşlar arasında yüz otuz kadın seçmişti. Ruhçözümlemeye dayanan kuramlar ve kadınlık hakkındaki geleneksel görüşlerin tersine, kadının «hakim» (dominant) olduğu ölçüde cinsiyetten daha çok zevk aldığını buldu. Bu kadınlar aynı zamanda yüksek düzeyde bir «kendini ruhbilimsel anlamda teslim etme» ve orgazma erişme yeteneğine de sahiptiler. Bu «hakim» kadınların cinselliklerinin çok yüksek olması söz konusu değildi. Önemli olan onların kendilerini özgür hissetmeleri ve oldukları gibi davranmaktan çekinmemeleriydi. Bu kadınlar genel anlamda daha «dişi» değillerdi ama aynı incelemede yer alan ve geleneksel tanımlamayla daha kadıncıl olanlara kıyasla cinsel sevgiden daha çok zevk almaktaydılar.

Bu araştırma sonuçlarının kadınlık ve kadın cinselliğiyle ilgili popüler ruhbilim kitaplarında tartışıldığına hiç rastlamadım. Belki o zamanın kuramcıları tarafından önemli bir çalışma olarak göze çarpmamıştı. Ama bu araştırmanın bulguları kadınlık gizeminin diktası altında yaşayan Amerikalı kadınlar hakkında bazı geçerli düşünceler uyandırmaktadır.

Bu araştırmanın mistik görüşün güçlenmesinden önce, yani 1930'ların sonlarına doğru yapıldığı unutulmamalıdır. O günlerin daha güçlü, akıllı ve eğitilmiş kadınları için kendilerini oluşturan itici güçle sevgi arasında bir çelişki

bulunmamaktaydı. Burada Profesör Maslow, bu kadınları onların daha «dişi» kız kardeşleriyle cinsellikleri açısından karşılaştırıyor:

Egemen kadınlarda bu duygu, güçlü bir kendine güvenmeyi, kendini iyi tanımayı, yetenekli ve üstün olma duygularını, utangaçlığın, çekingenliğin ve sıkılganlığın yokluğunu içerir. Egemen olmayan kadınlardaysa kendine güvensizlik söz konusudur; genel ve yaygın bir küçüklük duygusu, utangaçlık, sıkılganlık ve korkaklık vardır... «Kendine güvenmediğini» söyleyen bir kadın ancak evde, yemek pişirip dikiş dikerken ya da annelik ederken kendine güveninin en güçlü olduğunu ifade eder... Ama böyle bir kadın hemen hemen her zaman kendi yetenek ve özelliklerini küçük görme eğilimi gösterir. Buna karşılık, egemen kadın kendi yeteneklerini doğru ve gerçekçi bir biçimde saptamasını bilir.

Bu egemen kadınlar geleneksel anlamda «dişi» değillerdi. Bunun nedeni, gelenekler tarafından bağlanmaktansa bu kadınların özgürce sevmeyi yeğ tutmaları ve birey olarak çoğu kadınlardan daha güçlü bir yönlerinin bulunmasıydı.

Böyle kadınlar, kendilerine «kadın olarak değil de insan olarak» davranılmasını isterler. Bağımsızlığı, kendi ayakları üzerinde durmayı yeğler ve onların zayıf, korunmaya muhtaç oldukları yolunda yapılan imalara kulak asmazlar. Bu onların tamamen geleneklere ters bir şekilde yaşadıkları anlamına gelmez. Herhangi bir nedenden dolayı geleneklere saygı göstermeyi gerekli bulurlarsa bunu yaparlar ama gelenekleri fazlasıyla ciddiye almazlar. Kuralların bu kadınlar için hiçbir anlamı yoktur. Onlar, kuralları ve kuralların konulmasındaki nedenleri doğru buldukları takdirde bunlara uyarlar... Onlar güçlüdürler, amaçları vardır ve kurallara uyarlar, ama kurallar, bireyin özgür iradesiyle seçtiği ve kendi kendine koyduğu kurallardır.

Egemen olmayan kadınlarsa çok farklı yapıda kimselerdir. Onlar, (ender olarak) bazı kuralları kendilerince doğru bulamasalar bile bunlara uymamaya cesaret edemez-

ler... Ahlak anlayışları tamamen gelenekçidir. Yani aileleri, öğretmenleri ve dinleri onlara neyi öğretmişse onu yaparlar. Otoritenin diktası genellikle açıktan açığa sorgulanmaz. Yaşamın her dinsel, ekonomik, eğitimsel ve politik düzeniyle uzlaşmaya doğru bir eğilimleri vardır.

Profesör Maslow, bir kadında egemenlik (dominance) ya da kimlik duygusu ne denli güçlüyse, o denli dışadönük, öteki insanların ve dünyanın sorunlarıyla ilgilenen yapıda bir kimse olduğunu bulmuştur. Öte yanda, geleneksel anlamda kadıncıl olan kadınlarda başlıca uğraşın kendileri ve kendi küçüklük duygularının olduğunu saptamıştır. Ruhsal açıdan «egemen» olan bir kadın, böyle olmayan başka bir kadından çok, «egemen» erkekleri hatırlatmaktaydı. Buradan giderek Profesör Maslov, ya egemen kadın ve erkeklerin «erkeksi» davranış gösteren kimseler olarak tanımlanmalarını ya da «erkeksi» (masculine) ve «kadıncıl» (feminine) gibi tanımlayıcı sözcüklerin kullanılmasının hepten kaldırılmasını öneriyordu. Çünkü bu terimler «çok yanlış anlamalara yol açabilmekte»ydiler.

Ve yine Profesör Maslow kişiliğin güçlülük oranıyla cinsellik arasında, kendine karşı dürüst davranma özgürlüğüyle «boyun eğme» özgürlüğü arasında bir ilişki kurmuştu. «Çekingen, utangaç, tertipli, düşünceli, içedönük, geleneklere saygılı ve kadıncıl» kadınların, «egemen» kadınların özgürce paylaşabildikleri cinsel doygunluğa erişemediklerini bulmuştur. Dahası, Maslow, ortanın üstünde bir egemenliği olan kadınların düş ve fantezilerde cinsellikten hoşlandıklarını, buna karşılık egemen olmayan kadınlarda cinsel düşlerin «romantik türden, ya da rahatsız edici, çarpık, simgesel ve üstü örtük» olduğunu bulmuştur.

Mistik görüşün yaratıcıları edilginlik ve kişisel başarıdan kaçınmaya karşılık cinsel bakımından kadınca doygunluğu bulmayı bir ödül olarak gösterirken, bu güçlü ve aynı zamanda cinsellikten zevk alan kadınları gözardı mı etmişlerdir? Belki Freud ve izleyicileri o edilgin kadınlık imgesini yaratırken kliniklerinde bu tip kadınlara rastlayamamışlardı. Belki Maslow'un incelediği kadınlarda gördüğü o güçlü kişilik, kadınlar için yeni bir olguydu.

Bu geçen devre boyunca mistik görüş, davranış bilimcilerini bile, kadınlarda cinsellikle kişilik arasındaki ilişkile-

ri incelemekten alıkoymuştur. Ama, kadınlarla ilgili sorunlar bir yana, son yıllarda davranış bilimcileri, insanın yaratılışı hakkındaki gözlemlerini, onun hastalıklı ve güdük örnekleri (klinikte rastladıkları hastalar) üzerinde yapıyor olmalarından gittikçe daha çok tedirginlik duymaya başlamışlardır. Bu kapsam içinde Profesör Maslow, yaşantıları boyunca hiçbir nevroz, psikoz ya da psikopatik davranış belirtisi göstermemiş, yaşayan ya da ölmüş kimseler üzerinde yapmıştır incelemelerini. O bu kişileri, «yetenek, kapasite ve gizilgüçlerini son kertesine kadar kullanmayı beceren kimseler» olarak tanımlamıştır. «Bu türden kişiler, yapmaya yetenekli oldukları şeyleri yaparak kendilerini oldukça tamin edebilmiştir... Bunlar, yeteneklerinin elverdiği ölçüde gelişmiş, ya da gelişme yolunda olan kimselerdir.»

Bu incelemeden günümüz Amerikasında kadınların sorunlarıyla ilgili bir çok sonuç çıkarılmıştır. Bir kez profesör Maslow, incelemesine kattığı tanınmış kişiler arasında kendilerini tam anlamıyla gerçekleştirmeyi becerebilen iki kadın bulabilmiştir; Eleanor Roosevelt ve Jane Adams, (Erkekler arasında Lincoln, Jefferson, Einstein, Freud, G. W. Carver, Debs, Schweitzer, Kreisler, Goethe, Thoreau, William James, Spinoza, Whitman, Roosevelt, Beethoven vardı.) Tanınmış ve tarihi kişilerden ayrı olarak, o kendi ölçütlerine uyan öteki bazı kişileri de yakından incelemiştir. Bu kişilerin tümü elli ve altmış yaşlarına varmış bulunmaktadırlar. Bunlara ek olarak, üç bin kadar üniversite öğrencisi üzerinde yaptığı incelemelerde, bunların arasından ancak yirmi kadarının tam bir olgunluğa erişme yönünde gelişme gösterdiklerini bulmuştur. Bu öğrenciler arasında da pek azı kadındır. Maslow, kişinin tüm gizilgüçlerinin ortaya çıkarılması için içinde yaşadığımız toplumun kadınlara pek az bir olanak tanıdığı sonucuna varmaktadır.

Profesör Maslow incelemesinde, kendini gerçekleştirebilen kişilerin çok geniş bir yaşam sürdürmelerinin ancak bir amaçlarının olmasıyla mümkün olabileceğini ileri sürmektedir. Bu amaç, özel yaşantının ve günlük yaşamın küçük ayrıntılarının çok üstündedir.

Genellikle bu bireylerin yaşamda bir misyonları, çö-

zümlenmesi gereken bir sorunları, kendi özel yaşantılarının üstünde ve güçlerinin büyük bir kısmını o yönde harcamalarını gerektiren bir amaçları vardır... Genellikle bu sorunlar özel ve kişisel olmayıp, insanlığın ya da bir ülkenin daha iyi koşullara kavuşturulması için harcanan uğraşları içerirler... Temel ya da sonsuz sorunlarla uğraşan bu kimseler, yaşamlarını çok geniş bir çerçeve içinde sürdürürler. Basitlikten uzak, geniş, evrensel ve içinde yaşanan an'ı değil de yüzyılları içeren değer yargılarının sınırları içinde çalışmalarını geliştirirler.

Ayrıca, Profesör Maslow geniş bir dünyada yaşayan bu kişilerin nedense, günlük yaşamlarında, başkaları için dayanılmayacak derecede yıpratıcı olan ufak tefek şeylerden zevk alabilme yeteneklerini yitirmediklerini bulmuştur. Bu kişiler, «... başkaları için çok olağan görünen yaşamın temel güzelliklerinden tekrar tekrar, saf bir haz ve taze bir hayretle zevk alabilme yeteneğine sahiptirler.»

Bizim toplumumuzda aşk, hiç değilse kadınlar için, benlikten ve bireysellikten vazgeçip birleşmek, kişiliği güçlendirmek yerine bunu başkasına tabi kılmak şeklinde tanımlana gelmiştir. Ama kendilerini gerçekleştirebilen insanların birbirlerine karşı duydukları sevgide Maslow, kişiliğin daha da güçlendiğini bulmuştur. «Bir anlamda benlik ötekiyle birleşmektedir, ama başka bir anlamda da her zamanki gibi ayrı ve güçlü olarak kalabilmektedir. Bu iki eğilim, yani bireysellikten kurtulmak ve bir yandan da bunu güçlendirmek, birbirine zıt olarak değil de, eşit ağırlıklı olarak değerlendirilmelidir.»

Maslow, kendilerini gerçekleştirebilen insanların birbirlerine olan sevgilerinde aynı zamanda daha bir içtenlik, korunma mekanizmalarından kurtuluş, açıklık ve dürüstlük olduğunu görmüştür. Bu kişiler oldukları gibi, tabii davranma olanağını da kendilerinde bulabilmekteydi. Onlar, ruhsal (ve fizik) yönleriyle kendilerini bütün çıplaklıklarıyla ortaya koyup, yine de sevgi ve güvenlik duyabılmekteydi. Hatalarının, zayıflıklarının ve ruhsal yetersizliklerinin açıkça görülmesine izin verebiliyorlardı. Her zaman en iyi yönlerini göstermek, sahte dişlerini ve kır saçlarını, yaşlılık belirtilerini saklamak; başkalarıyla olan ilişkileriyle sürekli şekilde uğraşmak gereksinmesini duymu-

yorlardı. İlişkilerde gizemlilik ve gösteriş, çekingenlik, üstü örtüklük ve gizlilik çok daha azdı. Aslında o, bu kişilerde «iki farklı cinsiyetin rollerini ve kişilikleri arasında fazla bir farklılaşma olmadığını» kaydetmiştir:

Yani, sekste olsun, sevgide olsun kadının edilgin, erkeğin etkin olduğunu varsaymıyorlardı. Bu kişiler kendi erkekliklerinden öylesine emindiler ki, karşı cinse özgü bazı rollerin kültürel yanlarını benimsemekten çekinmiyorlardı. Özellikle dikkate değer husus bunların aşkta hem etkin, hem de edilgin olabilmeleriydi.

Kendilerini bulmuş kişiler arasındaki aşk, geleneksel tanımından bir yönüyle daha ayrılmaktaydı; bu, bir gereksinmenin, kişideki bir eksikliğin giderilmesi sonucu ortaya çıkmamaktaydı. Daha çok, «ödül olarak verilen» bir sevgi, bir tür «kendiliğinden oluşan hayranlık»tı bu.

Böylesi bir hayranlık ve sevgi duyabilmenin doğal değil de insanüstü bir yetenek olduğuna inanılırdı. Ama, Maslow'un dediği gibi, «en iyi, en gelişmiş hallerinde insanlar, daha önceki devirlerde insanüstü olarak nitelendirilmiş bulunan birçok özellikler gösterebilmektedirler.»

Bu, «kişiliği tam gelişmiş» sözleriyle adı olmayan soruna bir ipucu getirilmektedir. Kişinin yaratıcı deneyimlerde olduğu gibi cinsel orgazmda da kendini aşabilmesi için kendini bulmuş, kişiliğini saptamış olması gerekir. Kuramcılar bunun kadınlar için doğru olduğunu bilmektedirler ama bunun kadınlar için ne ifade edebileceğini hiç düşünmemişlerdir. Banliyölerde kadınların sorunlarıyla ilgilenen doktorlar, jinekologlar, obstetrisyenler, çocuk gelişim danışmanları, çocuk eğiticileri ve din adamlarının tümü bunu görmüş ama adlandırmamış, hatta bir olgu olarak dikkate değer bile bulmamışlardır. Gördükleri, erkek için olduğu kadar kadın için de kendini bulma, bağımsızlık, bireyselliğin cinsel gereksinmeler kadar önemli olduğunu doğrulamaktadır. Bu anlamda kadının cinsel gereksinmeleri onun gelişme ve insan olarak tüm yeteneklerini son sınırına dek zorlama gereksinmesinin bastırılması sonucu, bir yan ürün olarak ortaya çıkmaktadır.

Ruhçözümleyiciler uzun süredir kadının cinsel özelliklerini yadsıdığı durumlarda zihinsel gelişiminin tam ola-

mayacağından kuşkulana gelmişlerdir. Ama aynı mantıkla gidersek kadının insanca yeteneklerini ve gizilgücünü geliştirmekten kaçınması da onun cinsel yönden tam gelişmesini sağlamasına engel olabilir.

Amerikan kadınlarının kocalarını ve oğullarını hadım ettiği, çocuklarını boyunduruk altında tuttuğu, maddeci ve açgözlü olduğu, cinsel bakımdan soğuk olduğu ya da dişiliklerini yadsıdığı hakkındaki suçlamalar, şu temel gerçeği maskelemektedir: Erkek yalnızca cinsiyetiyle ne kadar yaşayabilirse, kadın da o kadar yaşayabilr, ne fazla, ne de eksik. Kadının kimlik ve özerklik çabası, olgunluğa erişmesinin bir koşulu olarak cinsel doyumuyla kaçınılmaz şekilde ilintilidir. Yalnızca cinsiyetiyle yaşama çabası içindeki kadın, kadınlık gizeminin gerektirdiği imgeye uyarken önünde sonunda kocasını ve oğullarını «hadım» etmek durumunda kalacaktır, çünkü onlar hiçbir zaman kadının kişilikten yoksunluğunu telafi edemezler. Kadın ayrıca dile getiremediği hayal kırıklığını, kendi kendini küçümseyişini ve doyumsuzluğunu kızlarına aktarır.

Profesör Maslow'un dediğine göre, Amerikan kadının bu koşullarda kendini gerçekleştirmesi ancak bir başkası aracılığıyla olabilmektedir; yani kadın kendi gizilgücünü kocası ya da çocukları kanalıyla gerçekleştirebilirse. «Bunun mümkün olup olmadığını da bilmiyoruz,» demektedir Maslow.

Kişiliğin yeni kuramcıları — ki tümü erkektir — genellikle kadın için bir kendini bulma sorununun olduğu konusunu tartışmaktan kaçınmışlardır. Kadınlık gizemi tarafından sersemletilmiş bir halde, kadının kendisini kocası ve çocukları aracılığıyla bulabilmesine olanak veren garip bir «farklılığın» varlığına inanmaktadırlar. Buna karşılık, erkekler kendilerini tek başlarına bulabilmelidirler.

Freud dahil birçok ruhbilimci yaşamda kendi paylarına düşeni yapabilecek eğitim ve bağımsızlığa sahip olmayan kadınlar üzerindeki gözlemlerine dayanarak, kadının edilgin, bağımlı, korkak olmasının doğal bir şey olduğu sonucuna varmak hatasını işlemişlerdir. Aynı insan yaradılışı hakkındaki görüşlerini kendi kültürü ve yaşadığı devreye bakarak geliştiren Aristo'nun, bir insanın köle oluşuna bakıp, bunun, köleliğin temel yaradılışı olduğu ve bu bakımdan «köleliğin köleler için yararlı olduğu» sonucuna varmakla işlediği hataya benziyor bu.

Kadınlara eğitim, özgürlük, insanlık uğruna çalışma haklarının tanındığı bugünlerde, kadınları kendi yollarını bulmaktan alıkoyan sadece ve sadece geçmişteki kadınlık gizeminin gölgesidir. Mistik görüş kadınlara kişiliklerinden özveride bulunmaları karşılığında cinsel yönden mutluluk vaat etmektedir. Ancak Amerikan kadınlarına toplumda kendi kişiliklerini bulma yolunun açılmış olması sonucu kadının cinsel yaşamda da başarılı olma olanağının büyük ölçüde arttığını gösteren birçok istatistik veri vardır. Feministler tarafından kadının «bağımsızlığına» kavuşmasıyla mistik görüşün karşıdevrimi arasında geçen yıllar süresinde kadınların cinsel orgazma erişme kapasitelerinde bir artış olmuştur. Ve bunu en iyi bir şekilde duyanlar özellikle kendini gerçekleştirme yolunda en ileri gitmiş, evinin dışındaki dünyada etkin olarak yer alabilmiş olan kadınlardır.

Mistik görüşün tersine Kinsey rakamları kadının eğitim düzeyiyle cinsel orgazma erişme yeteneği arasında bir doğru orantı olduğuna işaret etmektedir. Böyle kadınların soğuk (frigid) olma olasılıkları daha azdır.

Belki profesyonel kariyerler için eğitilmiş kadınların sözümona «kadıncıl olmayan» kişisel güçlükleri, kendilerini bulmuş olmaları, onların evlilikte öteki kadınlara kıyasla daha fazla cinsel haz bulmalarını ve böylece evlilikdışı cinsel serüvenlere sürüklenmemelerini olası kılmaktadır. Belki de onlar yaşamda başarı, konum ve kişiliklerini ötekiler gibi cinsellikleriyle ispatlamak için daha az bir gereksinme duymaktadır.

Eğitilmiş ve bağımsızlığını kazanmış olmanın kadının erkekle cinsel ilişkilerinde başarı kazanma şansını artırdığını başka incelemeler de doğrulamaktadır. Kinsey'den önce ve sonra yazılan birçok rapor, üniversite mezunu kadınlar arasında boşanma oranlarının ortalamanın altında olduğunu göstermektedir. Örneğin, Ernest W. Burgess ve Leonard S. Cotrell tarafından yapılan ünlü bir toplumbilimsel araştırma kadının evlilikte mutlu olma şansının bir meslek sahibi olmasına göre arttığını belirlemektedir. Öğretmen, profesyonel hemşire, doktor ya da avukat olan kadınlarda mutsuz evlilikler kurma oranı öteki kadın gruplarına kıyasla daha düşük bulunmuştur. Örneğin, evlendiğinde kadının kişisel geliri ne kadar yüksekse, evlilikte

mutlu olma şansının da o kadar fazla olduğu saptanmıştır. Araştırmayı yapan toplumbilimcilere göre:

Anlaşılan, kadınların iş yaşamında başarı kazanmalarını sağlayan nitelikler onların evlilikte da başarılı olmalarını sağlamaktadır. İş yaşamındaki başarının ve eğitim düzeyinin dolaylı bir göstergesi, kazanılan gelir olduğuna göre, bu yargıya varılabilir.

İncelenen 526 çift arasında, yirmi iki yaşından önce evlenmeyen, yedi ve daha fazla yıldan beri çalışmakta olan, üniversite ya da meslek okulu düzeyinde bir eğitimden geçmiş eşlerin % 10'undan daha az bir oranının evliliğe iyi uyum sağlayamadıkları bulunmuştur. Üniversite düzeyinden daha fazla bir eğitim görmüş olan kadınlarınsa % 5'ten daha azının evlilikte mutlu olamadıkları görülmüştür. Aşağıdaki tablo evlilikte uyumla kadının eğitim düzeyi arasındaki ilişkiyi göstermektedir:

Değişik Eğitim Düzeylerinde Evliliğe Uyum

	Evliliğe uyum derecesi(*)			
Kadının eğitim düzeyi	Çok düşük	Düşük	Yüksek	Çok yüksek
Lisans üstü eğitim	0.0	4.6	38.7	56.5
Yüksek eğitim	9.2	18.9	22.9	48.9
Lise eğitimi	14.2	16.3	32.2	37.1
İlkokul eğitimi	33.3	25.9	25.9	14.8

Bu gibi bulgulara bakılarak, mistik görüşün, yirmi yaşından önce evlenmek; yüksek eğitim, meslek, erkeklere eşitlik gibi şeyleri, dişilik uğruna feda etmeye ikna ettiği kadınların evlilikte pek mutlu olamayacakları düşünülebilir. Ve gerçekten de Kinsey tarafından incelenen kadınlar arasında, en genç grupta olanların — yani 1920 ile 1929 yılları arasında doğup, 1940'larda eve geri dönme yarışı

(*) Yüzde olarak

başladığında mistik görüşle burun buruna gelenlerin — evliliklerinin beşinci yılından başlayarak mutlu olmadıklarını ve cinsel doyumsuzluğun daha sonraki yıllarda doğan kadınlarda giderek arttığını göstermiştir.

Kişinin yeteneklerini geliştirerek kendini nasıl bulabileceği sorunu zamanımızın felsefe ve toplumbilim alanlarındaki düşünürlerini uğraştıran bir nitelik kazanmıştır. Ve bunun önemli bir nedeni de vardır. Her devrin çeşitli düşünürleri, insanların, yaptıkları işe göre büyük ölçüde tanımlanabilecekleri görüşünü paylaşmışlardır. Bireyin yemek, yaşamda kalmak, çevresinin fizik zorunluklarıyla baş etmek için yaptığı işler onun kişiliğini oluşturmaktaydı. Bu anlamda iş, yaşamda kalabilmek için kullanılan bir araçtan ibaret olduğundan insanın kişiliğini maddi biyolojik çevresi oluşturmaktadır.

Ama bugün insanın kişilik sorunu değişmiştir. Çünkü, insanın toplum içindeki yerini belirleyen işler aynı zamanda insanın dünyasını da değiştirmiştir. İşlerdeki çeşitlilik ve bilgilerdeki ilerlemeler insanın çevresine bağımlılığını azaltmıştır; insanın biyolojisi ve biyolojik varlığını korumak için yaptığı işler artık kişiliğini tanımlamak için yeterli değildir. Bu en açık şekliyle bizim içinde yaşadığımız bolluk toplumunda görüleblir. Artık, yemek yiyebilmek için insanların bütün gün çalışmaları gerekmemektedir. Eskisine kıyasla insanlar yapacakları işi seçmede çok daha özgürdür. Aynı zamanda insanların geçimlerini sağlamak için harcadıkları zamanın dışında, eskisine kıyasla, daha fazla boş vakitleri kalmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kişi birdenbire, günümüzdeki kimlik krizinin özellikle kadınlar ve gittikçe artan şekilde erkekler bakımından taşıdığı önemi kavrıyor. Kişi, yapılan işin önemini anlıyor. İş, yalnızca biyolojik varlığı korumak için yapılan bir şey değil, aynı zamanda insanın kişiliğini tanımlama ve evrimini mümkün kılmak için gerekli bir araçtır.

Çünkü «kişinin kendini gerçekleştirmesi» aynada kendi imgesini huzur içinde seyrederek olmaz. Kendilerini en geniş anlamıyla bulabilen, gerçekleştirebilenler bunu, kendilerinin ötesindeki insanca amaçlara hizmet ederek yapabilmişlerdir. Değişik ekollerden gelen kimseler, insanın kendini «gerçekleştirdiği» bu garip süreci tanımlamak için farklı sözcükler kullanmışlardır. Dinsel mistikler, fi-

lozoflar, Marx, Freud, tümü buna değişik birer ad vermektedir: İnsan kendini yitirerek kendini bulur; insan üretim araçları karşısındaki durumuna göre tanımlanır; ego, benlik, gerçeği kavrayıp kullanma yeteneğiyle kazanılır. Kısacası kişi kendini iş yaparak ve sevgiyle gerçekleştirir.

Son yıllarda Erik Erikson ve başkaları tarafından, Amerikalılarda eksikliğine dikkat çekilen kimlik bunalımı, anlaşılan, kişinin kendi yaratıcılığını geliştirecek işi yapamayışından doğmaktadır ve onun bunu bulabilmesiyle tedavi edilebilir. Bazıları bunu hiçbir zaman bulamazlar çünkü bu, boş işgüzarlıklar ya da işe tam vaktinde gelmekle oluverecek bir şey değildir. Riesman ve yandaşlarının başlattıkları, kişinin kazandığı parayla tanımlanamayacağı tartışması, insan için kimliğin, topluma hizmet eden yaratıcı faaliyetler sonucu oluştuğu fikrine dayandırılmaktadır. İnsan toplumunun ilerlemesini sağlayan işler sonucu kişinin özü gerçeklik kazanır ve olgunlaşır.

İktisatçıların öylesine önem verdikleri iş, ruhbilimde yeni bir ufuk açmıştır. Ruhçözümleyiciler uzun zamandır akıl hastanelerindeki hastalarına iş tedavisi (occupational therapy) uygulamaktadırlar. Son zamanlarda uzmanlar, bunun gerçekten ruhbilimsel bir değer kazanması için yalnızca «tedavi» amacıyla değil, aynı zamanda toplumsal bir amaca hizmet eden gerçek bir iş olması gerektiğini de bulmuşlardır. Ve bugün adı olmayan sorunun anahtarı olarak, çalışma gösterilebilir. Amerikan kadınlarının kimlik krizi bir yüzyıl önce başladı. O zamandan bu yana kendilerini gerçekleştirebilecekleri, kendilerini bulmalarına yardımcı olacak işlerin çoğu giderek ellerinden alındı.

Son yüzyıla dek, yeni dünyamızı fethetmek için güçlü, yetenekli kadınlara gerek vardı. Bu kadınlar, kocalarıyla birlikte batıdaki yerleşme yerlerinde çiftlik ve plantasyonların yönetiminde çalışıyorlardı. Bu kadınlar toplumun saygı gören ve kendilerine karşı saygı duyan birer üyesiydiler. Bu ilk kuşakların tümünde, hem erkek, hem de kadınlarda aranan karakter ögeleri aynıydı: Güçlülük ve bağımsızlık; sorumluluk alabilme ve kendine güven; disiplin ve cesaret; özgürlük ve eşitlik. İrlanda'dan, İtalya'dan, Rusya ve Polonya'dan gelen kadınlar kocalarının yanı sıra atölye ve çamaşırhanelerde çalıştılar, yeni bir dil öğrendiler ve çocuklarını okutabilmek için para

biriktirdiler. O yıllarda Amerika'daki kadınlar Avrupa'daki hemcinslerine kıyasla pek «dişi» değildiler ama o denli aşağı da görülmüyorlardı. Avrupalı gezginlere göre Amerikan kadınları, İngiltere ya da Almanya'daki eşlerine göre daha az edilgin, çocuksu ve kadıncıl görünüyordu. Tarihin bir cilvesi olarak Amerikan kadınları daha çok toplumsal görevler yüklendiler ve bir zaman boyunca erkekleriyle beraber bir gelişim gösterdiler. O günlerde Amerika'da kız ve erkek çocuklar için ilk ve orta öğretim şart koşulmaktaydı. Kadınların fetih işlerine en uzun süre katılmış oldukları batı eyaletlerindeyse daha başından beri üniversiteler kızlara açıktı.

Doğu ve ortabatı eyaletlerindeki kentlerde orta sınıf evlerine yerleşmeye başladığında, kıtanın fethi tamamlanıp erkekler evlerinin dışında sanayiye ve serbest yaşama doğru yöneldikleri zaman bu kadınların artık güçlerine gerek kalmamıştı. Amerikan kadınlarının kimlik krizleri o zamanlardan itibaren başladı. Ama bu öncü kadınların kız evlatları, edilgin kadınlık ve rahat yaşamla yetinemeyecek derecede bağımsızlığa ve iş becermeye alıştırılmış bulunuyorlardı.

Amerikalı değil de Güney Afrikalı bir kadın olan Mrs. Olive Schreiner bu yüzyıl başlarında, kadınların toplumsal alanda işlevlerinin nitelik ve nicelik olarak uygarlığın ilerlemesiyle ters oranda azaldığını söylemişti. Kadınlar saygın ve yararlı işler yapma hakkını geri kazanmadıkları takdirde zihinsel ve fizik yönden, parazit bir durumda güçten düşecek, bunun yıpratıcı etkileri de onların çocuklarında ve uygarlığın gelişiminde görülecekti.

Feministler, eğitim görmenin ve ileri toplumsal hizmetlerde kendi paylarına düşeni yapmanın kadınların en büyük gereksinimleri olduğunu açıkça görmekteydiler. Onlar kadınlara yeni, insanca bir kimlik kazandıracak haklar için savaşıma girdiler ve bu savaşımı kazandılar. Ama acaba onların kızlarıyla torunları arasında kaç tanesi kendi eğitim ve yeteneklerini, geniş yaratıcı amaçlar, toplumda sorumlu görevler yüklenmek için kullanmıştır? Onlardan kaçı «meslek: ev kadını» klişesinin eskimiş, çocuksu imgesiyle aldatılmış ya da kendilerini aldatmıştır?

Onların yaptıkları bu hatalı seçim küçümsenecek bir sorun değildir. Şimdi biliyoruz ki erkeklerde olduğu kadar

kadınlarda da aynı yetenek gizilgücü vardır. Erkekler kadar kadınlar da kendilerini ancak tüm yeteneklerini kullanmalarına olanak veren işler yaparak bulabilirler. Kadın kendini başkalarının aracılığıyla — kocası, çocukları — var olarak gerçekleştiremez. O kendini ev işlerinin can sıkıcı tekdüzeliğinde bulamaz. Her devrin düşünürlerinin söylediği gibi, kişi ancak kendi yaşamını tamamen yitirebileceği gerçeğiyle yüz yüze geldiği anda, varlığını ciddi bir şekilde ele almaya başlayabilir. Bu uyanış bazen ölüm anında gelebilir. Bazense bu, ölümle daha üstü örtülü bir şekilde karşılaşıldığı, kişiliğin edilgin boyun eğişle, anlamsız işlerde boğulduğu zaman anlaşılır. Mistik görüşün kadınlara öngördüğü işte böyle bir ölümdür.

Mistik görüş milyarlarca kadını canlı canlı mezara sokmayı becermiştir. Bu kadınların konforlu toplama kamplarından çıkmalarının, büyük bir gayret göstermedikçe, başka yolu yoktur. Öyle bir gayret göstermelidirler ki, bu, evlerinin dar duvarlarından öteye ulaşarak geleceğin biçimlendirilmesine hizmet edebilsin. Kadın, geleceğe ancak böylesine güçlü bir yönelişle ev kadınlığı kapanından kurtularak bireysel yeteneklerini geliştirme yoluyla eş ve anne olarak gerçek mutluluğa kavuşabilecektir.

14 Kadınlar İçin Yeni Bir Yaşam Planı

Bu yazdıklarımı okuyan kapana kıstırılmış ev kadını, içinden: «Söylemesi kolay» diyordur; «ama çocukların bağırtısı varken, yıkanmak için çamaşırlar beni beklerken, çocuklara bakacak bir büyükanne bile yokken, evde, tek başıma benim elimden ne gelir.» Kişinin kendi başına buyruk olmaya çalışmaktansa başkalarının aracılığıyla yaşaması daha da kolaydır. Daha önce böyle bir durumla karşılaşmamış bir insan için kendi yaşantısını planlamak özgürlüğü ilk başlarda ürkütücü gelir. En sonunda «ben kimim?» sorusuna kendisinden başka kimsenin bir yanıt veremeyeceğini anlamak bir kadın için gerçekten dehşet vericidir. Bir kadın, bir ruhçözümleyiciyle yıllar sarf edip «kadınlık rolüne uyum yapmaya», «eş ve anne olarak mutluluğu bulmaya» çalışabilir ama yine de içinden bir ses ona çözümün bu olmadığını söyleyecektir. En iyi ruhçözümleyici, ona içinden gelen sese kulak vermesini salık verecek olanıdır. Toplumun kadınlardan bu kadar az şey beklediği bu değişen dünyamızda, bir kadının kendi kimliğini bulabilmesi için içinden gelen sese, sağduyusuna kulak vermesi gerekmektedir. O, kendi gereksinme ve yeteneklerine dayanarak kendisi için yeni bir yaşantı planlamalı ve buna, geçmişte kadınlığı tanımlayan çocuklarıyla

evini ve geleceğini biçimlemesine hizmet edecek olan bir amaç, bir uğraşı sığdırmalıdır.

Sorunla karşı karşıya gelmek onu halletmek demek değildir. Ama yine de bununla bir kez karşılaşan, bir kez olsun «ben ne yapmak istiyorum?» diye soran bir kadın yavaş yavaş sorusuna yanıt almaya da başlar. Mistik görüşün hezeyanlarının ardındaki gerçekleri görmeye başlayınca — ve ne çocuklarının, ne kocasının, ne evindeki eşyanın, ne cinsiyetin, ne de tüm öteki kadınlar gibi olmanın kendisine bir kişilik kazandıramayacağını anlayınca — genellikle, yanıtı sandığından da kolay aldığını görecektir.

Banliyölerde ve kentlerde konuştuğum çok sayıdaki kadından bazıları sorunla yeni yeni karşılaşmaya başlamışlardı. Ötekilerinden bir kısmı sorunu çözümleme yoluna girmişlerdi, bir kısmınınsa artık böyle bir sorunları kalmamıştı. Çocukların okulda oldukları sakin bir nisan öğle sonrasında bir kadın bana evinde şunları anlatmıştı:

Tüm enerjimi çocuklarıma harcıyordum. Onları gezdiriyor, üstlerine düşüyor, yeni şeyler öğretiyordum. Birdenbire bir boşluk duygusuna kapıldım. Gönüllü olarak okul aile birliğindeki bütün o çalışmalarım birden bana çok değersiz geldi. Kızlığımda aktrist olmayı düşlerdim. Artık bunun için çok geç kalmıştım. Tüm günlerimi evde geçirip yıllardır ilgilenmediğim şeyleri temizlemeye başladım. Ağlayarak hayli vakit geçiriyordum. Kocamla bunun Amerikan kadınlarının sorunu olduğunu, çocuklar uğruna kariyerden nasıl vazgeçildiğini, ve nasıl sonunda dönülmesi mümkün olmayan bir yere varıldığını konuşuyorduk. Belirli bir yeteneği olan ve bunu geliştiren kadınlara çok gıpta ediyordum. Benim sanatçılık üstüne kurduğum düşler gerçek değildi çünkü bu yanımı geliştirememiştim. Bu durumda tüm varlığımı çocuklarıma adamak zorunluluğunda mıydım? Tüm yaşantımı başkaları uğruna harcamıştım. Öyle ki, kendimi tanımama fırsat kalmamıştı. Şimdi öyle sanıyorum ki, yeni bir çocuk doğurmak bile bu sorunu uzun vadeli çözümleyemeyecek. Geriye dönülmüyor, devam etmek gerek. Tek başıma ilerleyebilmenin bir yolu olmalı.

Bu kadın, kimliğini aramaya başlamak üzereydi. Baş-

ka bir kadın bunu becerebilmişti ve şimdi geriye bakıp sorunu açıklıkla görebiliyordu. Renkli, rahat bir evi vardı ama teknik bakımdan bu kadına artık «sadece bir ev kadını» demek doğru olmayacaktı. Profesyonel bir ressam olarak para kazanabilmekteydi. Geleneksel kadınlık imgesine boyun eğmekten vazgeçtiği gün kadınlığından haz duymaya başladığını anlattı bana. Şöyle diyordu:

Bir eş ve anne olarak güzel bir tablo oluşturmaya öylesine gayret ederdim ki... Bütün çocuklarımı sancısız doğumla dünyaya getirdim. Hepsini emzirdim. Gittiğim bir partide yaşlı bir kadınla karşılaşmıştım. Ona yaşamda en önemli şeyin sancısız doğum yapmak olduğunu söylediğimde bana: «Bir hayvandan daha iyi bir şey olmak istemez miydiniz?» demişti. Bu sözüne o zamanlar çok içerlemiştim.

Aslında insan daha iyi bir şeyler olmak istiyor, ama bunun ne olduğunu bilemiyor. Ondan ev işleriyle daha da çok ilgilenmeye başlıyorsunuz. Ev işlerini gittikçe güçleştirirseniz bununla tamin olacağınızı sanıyorsunuz ama olmuyor.

Neredeyse bir yabancıyla yaşamaya başlayacaktım. Kocam beni hiç doyurmuyordu. Ev işlerine yardım etmeyecek olsa öfkeden çıldıracak hallere geliyordum. Kocama bulaşıkları yıkaması, yerleri silmesi, her şeyi yapması için ısrar ederdim.

Kendimi yaşamdan daha fazla bir şeyler istediğim duygusundan kurtaramıyordum. Sonunda bir ruhçözümleyiciye gittim. O, kadınlığımdan zevk duymayı bana öğretmeye çalıştı ama bir yararı dokunmadı. Sonra başka birine gittim. O ise bu kadınlık tablosunu bir yana bırakıp bana kendimi tanımayı öğretti. Onun yardımıyla, okulu bıraktığım için aslında kendime ve kocama öfkelenmekte olduğumu anladım.

Eskiden evde yalnız kalmaya tahammül edemediğimden çocukları arabaya doldurur ve rastgele sürerdim. Bir şeyler yapmak istiyor ama korkuyordum. Günün birinde, bir arka sokakta resim yapan bir ressama rastladım ve ona neredeyse bilinçsizce, bana ders verip veremeyeceğini sordum.

Bütün gün evle ve çocuklarla uğraşır, geceleri bulaşık-

ları yıkadıktan sonra resim yapmaya başlardım. Daha sonra yeni bir bebek için hazırladığım yatak odasını bozarak bir stüdyo haline soktum. Bir gece saat 02.00'ye dek çalıştıktan sonra bitirdiğim resmi anımsıyorum. Geriye çekilip tabloyu seyrederken kendimi bulduğumu anlamıştım.

Daha önceleri, bir eski zaman kadını gibi olmaya çalışarak, yaşamımı ne hale getirmeye niyetlendiğimi şimdi anlayamıyorum. Kendi elbiselerimi dikerek kadın olduğumu ispatlamak zorunda değilim. Kadınım, kendimi buldum ve hazır elbise alıyorum ve rahatım. Artık eskisi gibi fazlasıyla sabırlı, sevgili, kusursuz bir anne değilim. Her gün çocukların üstünü tepeden tırnağa değiştirmiyorum. Ama sanki onlardan daha çok hoşlanıyor gibiyim. Artık ev işleriyle de fazla vakit geçirmiyorum, ama gene de [illegible] dönmeden işlerin hepsi yapılmış oluyor. Bulaşıklar için bir makine aldım.

Bulaşık yıkamak için ne kadar çok zaman harcanırsa öteki şeylere o kadar az zaman kalıyor. Tekrar tekrar aynı şeyleri yapmak yaratıcılığa bir yer bırakmıyor. Bu tekdüze işlerden kurtulduğu için bir kadının suçluluk duymasına ne gerek var? Bulaşık yıkamakta, yer silmekte büyük erdemler gizli değil ki... Dacron, bulaşık yıkama makineleri, ütü istemeyen gömlekler... Bunlar çok iyi... Fiziksel yaşam böyle olmalı. Bir kez geliyoruz dünyaya. Yaşamımızı rastgele harcamaya devam edemeyiz. Bugün benim sahip olduğum tek şey zaman, ve ben bunu bu şekilde kullanmak istiyorum.

Evliliğim de yeni bir gerçeklik kazandı. Nasıl olduysa, kendimi tanımaya başladığımdan beri, kocamı da yeni bir açıdan görmeye başladım. Eskiden o ayrı bir varlık değil de benim bir parçam gibiydi. Galiba «dişi» olmaya çalışmaktan vazgeçtiğimden beri kadınlığımdan daha fazla zevk almaya başladım.

Benim, herhangi bir kadına bu sorunların çözümlenmesi için kolay formüller sunmaya kalkışmam hatalı olur. Bugünün Amerika'sında sorunlara kolay çözümler getirilemez. Her kadının kendisi için bir çözüm yolu bulması zor ve acılıdır, ve belki de çok zaman alacaktır. İlkönce böyle bir kadının «ev kadınlığı» imgesine kesinlikle «hayır» demesi gerekmektedir. Hiç kuşkusuz bu, onun kocası-

nı boşaması, çocuklarını terk etmesi ve evinden vazgeçmesi anlamına gelmez. O, evlilikle kariyer arasında bir seçim yapmak zorunluluğunda değildir. Bu seçimi yapmak, mistik görüşün insana yüklediği bir zorunluluktur. Aslında bu, yani evlilik ve annelikle bir kariyeri ya da yaşam boyunca sürecek bir amacı beraberce yürütmek, mistik görüşün ileri sürdüğü derecede zor değildir. Sadece yeni bir yaşam planı yapmayı gerektirmektedir.

O planı yaparken atılacak ilk adım ev işlerini gerçekten oldukları şekilde görebilmekle başlar. Ev işlerini kendisine bir kariyer olarak seçmeyen, bunları sadece bir an önce yapılması gerekli yükümlülükler olarak görebilen kadın, daha sonra kendisine yuvarlak köşeli ocak ve dört değişik tip sabun satmaya, onun yaşantısını onun yerine düzenlemeye çalışan reklamcılara ve toplumsal ruhbilim uzmanlarına «hayır» demeyi de becerecektir. Daha sonra kadın süpürge makinesini, bulaşık makinesini ve tüm öteki otomatik aletleri kullanmaya başlayabilir. Bunu yaparken de bu aletleri gerçekten oldukları şekilde değerlendirir: Otomatik ev aletleri, ona daha yaratıcı amaçlarda kullanabileceği zaman kazandıran gereçlerdir, başka bir şey değil.

İkinci (ve belki de cinsiyete yönelik eğitimin ürettiği kadınlar için atılması en güç olan) adım, evliliği gerçekçi bir açıdan görebilmektir. Bunun için mistik görüş tarafından evlilik hakkında yapılan bütün abartılmış övgüler bir kenara itilmelidir. Konuştuğum kadınlardan çoğu evlilik ve anneliği, yaşamlarının en son mutluluğu olarak düşündüklerinde, kocalarıyla çocuklarına karşı garip bir kin duyduklarını ifade etmişlerdi. Ama onlar çeşitli yeteneklerini toplumsal bir amaç uğruna kullanmaya başladıktan sonra kendilerinde yeni bir «canlılık», hem de kocalarıyla çocuklarına karşı tanımlayamadıkları yeni bir duygu beslemeye başlıyorlardı. Çoğu şu kadının sözlerini yankıladı:

İşin hoş yanı, şimdi, yaşamda kendime yeni bir yer edindiğimden beri, çocuklarımla daha fazla ilgilenmeye başlamış olmam. Eskiden, kendimi tamamen çocuklarıma adadığım sıralarda, sanki onların arkasında bir şeyler arıyor gibiydim. Aslında onlardan şimdi olduğu gibi hoşlan-

mıyordum. Eskiden onlara öylesine tam bir bağımlılık duyardım ki hiç değilse zihinsel bakımdan kendimi onlardan ayrı tutmaya çalışırdım.

New Englandlı bir avukatın eşiyse bana şunları söyledi:

Tükendiğimi düşünüyordum. Çocukluğumu tamamlamış, evlenmiş, anne olmuştum ve evliliğimden memnundum. Ama nedense tam anlamıyla tatmin olduğumu söyleyemiyordum. Bunun nedeni, kendimi bir «son»a gelmiş gibi hissetmemdi. Zihnimi bir hafta dikiş dikmeye, ötekinde mobilya boyamaya sardırıyordum. Lekesiz, tertemiz bir evim vardı. Çocuğumu eğlendirmek için gereğinden fazla zaman harcıyordum, oysa onun bana o kadar çok gereksinmesi yoktu. Bütün gün çocuğuyla oynaşan, zaman öldürmek için yüzlerce küçük iş çıkaran, kimsenin yemek istemediği lüks yemekler pişiren ve bunlar yenilmediği zaman öfkelenen yetişkin bir kadın olarak insan bir yerde sağduyusunu yitirmeye başlıyor.

Şimdi tarih dersleri alıyor ve yılda bir kurs tamamlıyorum. Beni oldukça çalıştırıyor ama iki buçuk yıldır tek bir ders kaçırmadım. Yakında tarih öğretmenliğine başlayacağım. Bir anne ve eş olmaktan çok hoşlanıyorum ama artık biliyorum ki evlilik, insanın yaşamda ulaşabileceği en son amaç olarak ele alındığında, çekilmez bir şey haline geliyor. Kadınların mutlu olmaları, eğlendirilmeleri gerektiğini de kim söylemiş? Kadınların asıl çalışmaları gerek. Bu işin ücretli bir meslek şeklinde olması şart değil, ama yine de insanın kendi kendine yaptığı, yapacağını anlamak için yaptığı bir işinin olması gerekiyor.

Görüştüğüm kadınlardan biri bütün bunları pek güzel özetleyiverdi. Bu kadın, yıllarca «sadece bir ev kadını» olarak yaşamış, sonra ruh sağlığı eğitmenliği yapmaya başlamıştı: «Ben de yaşantımın bana yeterli gibi görünmediği günleri anımsıyorum. Kendimi yeteneklerime uygun olarak kullanamıyordum. Ev yönetmek yeterli değildi. Şişeden çıkan cini yerine koymak mümkün olmuyor; insan zekasını yadsıyamıyor; toplumsal tablonun bir parçası haline gelebilmek gerekiyor.»

Bir erkek için olduğu kadar kadın için de kendini bulmanın tek yolu, kendine göre yaratıcı bir iş yapmaktır. Başka hiçbir çıkış yolu yoktur. Ama iş — herhangi bir iş — de başlıbaşına bir çözüm getirmez... Aslında böyle bir şey kapana kıstırılmanın başka bir yoludur. Kendi gerçek yeteneklerine uygun iş bulmaya çalışmayan, ciddi bir eğitimden geçerek ömür boyu uğruna kendilerini adayabilecekleri bir amaç edinmeye yönelmeyen, sırf «evin masraflarını karşılamak» ya da zaman öldürmek için önlerine ilk çıkan işe giriveren kadınlar, evde oturan hemcinsleri kadar anlamsız bir geleceğe doğru ilerlemeyi seçmiş olurlar.

Eğer iş, kadını içine kıstırıldığı kapandan çıkarabilecekse bu, onun tüm yaşamı boyunca ciddiye alabileceği ve topluma yararlı olabileceği nitelikte bir iş olmalıdır. Toplumsal, kültürel, eğitimsel, politik ve dinlenme örüntülerinin (pattern) henüz yerleşmediği banliyö çevrelerinde yetenekli, zeki bir kadın için değerlendirebileceği birçok fırsat çıkar. Ama bu tür bir çalışma kesinlikle bir «iş» değildir. Westchester, Long Island ve Philadelphia'nın banliyölerinde kadınlar, ruh sağlığı klinikleri, sanat merkezleri, gündüz kampları açmış ve işletmektedirler. New England'dan California'ya kadar irili ufaklı birçok kentte kadınlar politika ve eğitim alanlarında yeni hareketlere öncülük etmişlerdir. Bu tür işler birer «kariyer» olarak düşünülmese bile, genellikle insan toplulukları için öylesine önemlidirler ki bugün artık birçok yerde bu işleri yapmaları için profesyonel kimselerin hizmetlerine başvurulmaktadır.

Bugün bazı banliyö ve yerel yerleşme bölgelerinde profesyonel olmayan ama zeki kimselerin yapabilecekleri pek az iş kalmıştır. Yalnızca tek tük, liderlik gerektiren bazı işler vardır ki bunları yapacak bağımsız, güçlü ve kendine güvenen kadın sayısı hayli düşüktür. Toplulukta bulunan yüksek eğitim görmüş kadın oranı yüksekse, herkese yetecek kadar görev verilememektedir. Sonunda topluluk içinde yapılacak işler öylesine uzayıp gider ki Parkinson yasası en saf şekliyle yürürlüğe girer ve bu tür işlerin tüm yararı kadınları meşgul etmekten ibaret hale gelir. Böyle işgüzarca faaliyetler olgun bir kadın için doyurucu olmadığı gibi, çocuksu kadının olgunlaşmasına da yardım edemez. Bu sözlerim, örneğin, okul aile birliğinde çalışan bir kadı-

nın yaptığı işin yararsız olduğu anlamına alınmamalıdır. Bu tür bir iş kuşkusuz yararlıdır, ama yeterli değildir.

Konuştuğum bir kadın kendini sonu gelmek bilmeyen toplumsal faaliyetlere kaptırmıştı. Ama bunlar onu belirli herhangi bir yönde ilerletmediği gibi, ortanın çok üstünde olan zeka düzeyine göre de bir hayli geri işlerdi. Gerçekten de zekası gerilemeye yüz tuttu; adı olmayan sorun kendini daha şiddetli olarak hissettirmeye başladı. Ve sonunda ciddi bir iş edinmek için gerekli ilk adımı attı. Bugün o, bir okulun başöğretmeni ve ayrıca mutlu bir eş ve annedir.

Mistik görüşün etkisi altında kalan kadınların kıstırıldıkları kapandan çıkarken onlara en zor gelen şey amatörlükten profesyonelliğe geçiş yapmaktır. Bir kadın yaşamını sürdürmek için çalışmak zorunluluğunda olmasa bile, kendisini, ancak topluma gerçekten değerli bir hizmet götürerek bulabilir. Toplumumuzda bu tür hizmetler karşılığında da genellikle bir ücret ödenmektedir. Yapılan hizmet karşılığında ödenen ücret bir ödülden daha fazla bir anlam taşır. Bu, bağlayıcı bir durumdur. Bu şekilde bağımlı kılınmaktan korktukları için, bugün yüzlerce yetenekli, eğitilmiş kadın, kendilerini, olmak isteyip de olamadıkları yazarlık ya da aktristlik düşleriyle oyalamakta, amatör birer sanat meraklısı tavrıyla resim ve müzikle ilgilenmekte, ya da satıcılık ve tezgâhtarlık gibi gerçek yeteneklerinin çok altında olan işlere girmektedirler. Bunlar da gelişmekten kaçmanın başka türleridir.

Amerikan kadınlarının gönüllü işlerden gittikçe daha çok sıkılarak, ne denli düşük düzeyde olursa olsun ücretli işleri tercih etmeleri, toplumda zeka gerektiren mevkilerin profesyoneller tarafından zapt edilmiş olması gerçeğine bağlanmaktadır. Ama kadınların profesyonel meslek sahibi olmayışları, son yirmi yıl içinde ücretli olsun, olmasın kendilerini, inisiyatif, liderlik ve sorumluluk gerektiren işlere vermek isteyen kadın sayısındaki azalmanın nedenleri mistik görüşe dayanmaktadır. Genç ev kadınlarında, bir işe bağlanmaya karşı duyulan tepki son zamanlarda Westchester bucağında yapılan bir araştırmada da ortaya çıkmıştır. Daha çok varlıklı ailelerin yaşadığı bir banliyöde yaşları yirmi beşle otuz beş arasında bulunan ev kadınlarının yüzde ellisinden fazlası bir işe girmek istedik-

lerini ifade etmişlerdi: bunların yüzde on üçü hemen, geri kalanıysa beşle on beş yıl arasında bir süre sonra bir işe girmeyi planlamaktaydı. İşe girmeyi planlayanların dörtte üçü herhangi bir iş için kendisini yeterince hazırlıklı bulmamaktaydı. (Bu kadınlardan hepsinin biraz yüksek eğitimleri vardı. Bir tanesi lisansüstü eğitimi de görmüştü. Üçte biri yirmi yaşında ya da daha genç bir yaşta evlenmişti.) Bu kadınların çalışma istemleri, ekonomik bir gereksinmeden değil de, araştırmayı yapan antropologun dediği gibi: «Ekonomik bakımdan üretici olmak için duyulan ruhsal bir gereksinmeden» köken almaktaydı. Anlaşılan (bu kadınlardan yüzde altmış ikisinin gönüllü işlerde çalışıyor olmalarına karşın) gönüllü olarak yapılan görevler bu gereksinmeyi karşılayamamaktaydı. Ve her ne kadar onlar çalışmak istiyor ve kendilerini buna hazırlıklı bulmuyor idiyseler de, kursları izleyen kadınlardan yüzde kırk beşi arasında pek azı bir diploma edinecek yönde çalışmaktaydı. Onların çalışma planlarındaki hayalci nitelik «belirli bir sıklıkla başlatıp sona erdirdikleri iş girişimleri»nde özellikle belirgindi. Bir üniversitenin mezunlar derneği tarafından, «orta yaşlı kadınlar nasıl tekrar çalışmaya dönebilirler» konulu bir forum yapılmıştı. Bu foruma yalnızca yirmi beş kadın katıldı. Başlangıç olarak, her kadından, ikinci toplantıya birer yaşam öyküsü (biyografi) yazarak gelmeleri istendi. Araştırıcının da belirttiği gibi, yaşam öyküsü hazırlamak, biraz çalışmayı ve «amacı ciddiye almayı» gerektirmekteydi. Foruma katılan kadınlardan ancak bir tanesinin bunu hazırladığı saptandı.

Başka bir banliyöde, ruh sağlığı hareketinin başlatıldığı ilk yıllarda, semtin üniversite eğitimi görmüş kadınlarının zeka ve becerilerine yeni ufuklar açmış olan bir ruh sağlığı merkezi bulunmaktadır. Bu merkezde çalışan kadınlar, kuşkusuz, tedavi görevlerinde çalıştırılmıyorlardı. Ama ilk yıllarda merkezin yönetiminde sorumluluklar yükleniyor ve ailelerle tartışma gruplarına liderlik ediyorlardı. «Aile yaşantısı eğitimi» profesyonel bir bilim kertesine yükseltildiğinden beri merkezin ve tartışma gruplarının yönetimi profesyoneller tarafından yapılmaktadır. Kentten gelen bu profesyonellerin, bu alanda uzmanlık ve doktora dereceleri vardır. Bu durumda, eskiden merkezde önemli rol oynayan ve bu çalışmada «kendini bulan» kadınlardan ancak

birkaç tanesi meslekte ilerlemek için uzmanlık ve doktora yapma yoluna gitmişlerdir. Çoğu, bu yola yönelmenin ev kadınlığı rolünü bozacağını ve onları bir mesleğe bağlayacağını anlayınca, gerilemiştir.

Bir mesleğe bağlılığını sürdüren kadınlarda adı olmayan sorunun etkilerini hiç görmedim. Bu kadınlar ev kadınlığı imgesini de taşımıyorlardı. Ama kendini ciddi olarak bir amaca bağlayamayan kadınlar için ne müzik, ne resim, ne de politika gizemli bir çözüm getirmemekteydi. İlk bakışta «sanat», bir kadın için ideal çözüm yolu gibi görünür. Çünkü sanatla evdeyken de uğraşma olanağı vardır. Sanatta o nefret edilen profesyonellik yoktur, «kadıncıl» bir uğraştır, ve kişisel gelişim için sonsuz bir olanak sağlıyormuşçasına bir izlenim uyandırır. Üstelik sanatla uğraşmak ücret karşılığı bir rekabete girişmeyi gerektirmez. Ama kadınların resim yapma ya da seramikçiliği, karşılığında para kazanacak, başkalarına öğretecek ya da öteki sanatçılar arasında ün yapacak derecede ciddiye almadan yaptıkları takdirde, önünde sonunda bunlarla uğraşmaktan bıktıklarını fark ettim.

Bu tür işlerle boş zamanlarda amatörce ilgilenmek o çok arzu edilen kimlik tanımını getirememektedir, çünkü bunlara hiç kimsenin gereksinmesi yoktur. Yaptığı işe karşılık kimsenin bir ücret vermek istemediği amatör sanatsever, toplumda gerçek bir konum ve kişisel bir tanım edinemez. Bu gibi değerlendirmeler profesyonel olabilmek için gerekli olan gayreti gösteren, bilgi ve yetenekleri edinebilen kişilere ayrılmıştır.

Hiç kuşkusuz, ciddi şekilde bir mesleğe bağlanabilmek bazı pratik sorunları içerir. Ama bu sorunlar sadece mistik görüşün sahte ikilemeleri ve suçlamalarına kendini kaptıran kadınlar için aşılmaz birer engel niteliğindedirler. Kadınlar bana tekrar ve tekrar, onlar için en önemli adımın bir iş bulma kurumuna başvurmak ya da öğretmenlik sertifikası almak için müracaat etmek olduğunu söylemişlerdi. Mistik görüşün, kadınları bu basit girişimi yapmaktan alıkoymak için ne biçim engeller ve düzenler yarattığını görmek çok şaşırtıcıdır.

Tanıdığım bir ev kadını, bir zamanlar gazetecilik yapmıştı ama artık o tür bir iş bulamayacağından emindi; meslekten çok uzun zamandan beri ayrı bulunuyordu ve çocuk-

larını yalnız bırakmaya çekiniyordu. (Oysa çocuklar bütün gün okulda bulunmaktaydılar.) Ama en sonunda bir şeyler yapmaya karar verdiğinde, eski çalışma alanında çok iyi bir iş bulabilmesi için iki kez kente inmesi yetti.

Bugün ev kadınlarının çoğu, daha ciddi bir bağlanmanın kesin gerekliliğinin farkına vardıkları anda, gönüllü faaliyete dayalı sanat ya da meslek alanlarından geri çekilmektedirler. Bazı kadınlarsa işe girmekte, ama gerekli yaşam planını yapamamaktadırlar. Her ikisi de ev kadınlığından bıkmış olan ve aynı araştırma enstitüsünde iş bulabilen iki yetenekli kadınla görüşme yapmıştım. Her ikisi de, üstesinden gelebilmeleri için hayli çalışmaları gereken nitelikteki işlerini seviyorlardı ve çalışma alanlarında kolayca yükselmekteydiler. Ama on yıllık ev kadınlığından sonra, otuz yaşlarındaki bu kadınlar çok az birer ücret karşılığında çalışmaktaydılar. Kadınlardan birincisi bu meslekte kendisi için parlak bir gelecek gördüğünden, kazancının hemen tamamını haftada üç gün gelen hizmetçiye veriyordu. İkinci kadın, çalışmakta ancak, «aile harcamalarına katkıda bulunabilirse» haklı olabileceğini düşündüğünden, bir hizmetçiye ayrıca para ödemek niyetinde değildi. Ayrıca kocasıyla çocuklarından da ev işlerinde kendisine yardım etmelerini isteyemiyordu. Bu kadın bir yıl sonra aşırı yorgunluktan ötürü işini bırakmak zorunda kaldı. Evin yönetiminde gerekli değişikliklerle fedakârlıkları yapabilen ilk kadınsa bugün enstitünün yüksek mevkilerinden birine getirilmiş bulunuyor. Hizmetçinin ücretini ödedikten sonra artan kazancı da ailesinin gelirine esaslı bir katkıda bulunabilecek derecede artmıştır. İkinci kadınsa, iki haftalık bir «dinlenme» devresinden sonra eski sıkıntılarını tekrar duymaya başlamıştır. Fakat, evde yapabileceği bir iş bularak, kocası ve çocuklarını daha az «aldatmaya» ikna etmiştir kendini.

Herhangi bir mesleğin gerektirdiği disiplin ve gayreti gösterebilmek için bir kadının, mistik görüşe kesinlikle «hayır» demesi gerekmektedir. Kadın dergilerinin, toplumbilimcilerin, eğitimcilerin ve ruhçözümleyicilerin, mistik görüşü sürdüren hataları düzeltmeleri için gereken süre ne kadar zaman alacak olursa olsun, kadınlar şimdiden bunlarla mücadeleye başlamalıdırlar. Bu mücadele kendi kocası, arkadaş ve komşuları, belki din adamları, çocuk-

larının öğretmenleri, hatta suçsuz küçük çocuklarının zihinlerinde yer etmiş olan önyargılar, yanıltıcı korkular ve gereksiz ikilemlere karşı olmalıdır. Hangi kaynaktan kök alırsa alsın, karşı koymanın olduğu her yerde, gerçekçi saptamalar yapıldıktan sonra harekete geçmek gerekir.

Bugün dinsel Ortodoksluğun geleneksel tutuculuğu ve karşı koyuculuğu bile ruhsal tedavi teknikleriyle maskelenebilmektedir. Örneğin, Katolik ya da Musevi kökenli kadınların ev kadınlığı imgesini yıkmaları daha zor olmaktadır. Dogmanın mistik tarafından empoze edilen ruhbilimsel ilkelerle nasıl üstü örtük bir hale getirilebildiği *Evli Çiftler İçin Tartışma Konuları* adlı bir kitapta görülebilir. Bu kitapta, tartışma konusu olarak «çalışan bir kadın kocasının otoritesine karşı çıkabilir mi?» sorusu ortaya atılmakta ve tartışmayı yönetecek olan din adamına şu öneriler yapılmaktadır:

Nişanlı çiftlerin çoğu, gelecekteki eşlerinin bir işte çalışmasının doğru olmayacağı görüşünde değildirler... Terslenmeyin. Dogmatik olmaktan çok yol gösterici olmaya çalışın... Yöneteceğiniz paneldeki çiftler, saat 9'dan 17'e dek evinin dışında bir işte çalışan kadınların şunları düşünmesi gerektiğini göz önüne almalıdırlar:

a) Çalışan kadın, kocasının, evin patronu olma ve ekmek parasını kazanma duygusunu üstü örtülü bir şekilde hor görüyor olabilir. İş yaşamının rekabetçi havası kadında kocasının liderliğine boyun eğmeyi zorlaştıracak tavır ve davranışlar yaratabilir...

b) Çalışma gününün sonunda kadın, kendisinden neşeli teşvik ve taze bir heveslilik bekleyen kocasının karşısına yorgun bir zihin ve bedenle çıkacaktır.

c) Bazı kadınlar için hem ev kadını hem de iş kadını olma zorunluluğunun getirdiği gerilim, kısırlığa yol açan nedenlerden bir tanesi olabilir.

Görüştüğüm Katolik bir kadın, kocası ve papaz, kızının okuldaki başarısızlığının nedeni olarak onun politik kariyerlerini ileri sürdüklerinde, eyaletin Kadın Seçmenler Ligindeki görevinden istifa etme kararını almıştı. Bana: «Katolik bir kadının bağımsızlığını kazanması çok zor»

demişti. «İşten uzaklaştım. Benim sadece bir ev kadını olarak kalmam herkesin iyiliğine olacak.»

Musevi dininden olan başka bir kadın, bir doktorla evlendiği zaman, kendi mesleği olan doktorluğu bırakarak kendini dört çocuğunun yetiştirilmesine adamıştı. En küçüğü okul çağına geldiğinde tekrar tıp sınavlarına girmeye karar verdi. Bu kararı, kocasını pek memnun etmemişti. Sessiz, yumuşak başlı bir kadın olarak on beş yıllık bir ayrılıktan sonra, tekrar lisansını alabilmek yolunda inanılmaz bir gayret gösterdi. Bana şunları, neredeyse af dileyen bir tavırla anlatmıştı: «Merakımı bir türlü yenemedim. Gayret ettiysem de olmadı.» Geceleri kendisini bir hasta ziyaretine çağırdıklarında sanki sevgilisiyle buluşmaya gidiyormuş gibi bir suçluluk duygusu içinde evden sıvıştığını itiraf ediyordu.

Daha az Ortodoks bir ortamdan gelen kadınlar için bile mistik görüşün en güçlü silahı dışarıda çalışan kadının çocuklarını ister istemez ihmal edeceği varsayımıdır. Eğer, herhangi bir nedenden ötürü çocuğu hastalansa, ya da kocasının bazı sorunları olsa, mistik görüş, toplum, hatta kendi içinden gelen dürtüler onu, ev kadınlığı rolünden vazgeçirerek ailesini ihmal ettiği için suçlar. O zaman kadının kendine ve topluma karşı duyduğu sorumluluk ölür ya da önemli bir geri dönüş yapar.

Bazı durumlardaysa kadınlar kesin kararlarını verip işe girdikten sonra kocalarının itirazlarının sona erdiğini görmektedir. Bu durumda insanın aklına, bu kadınların, karar almaktan kaçınabilmek için kocalarının itirazlarını abartıp abartmadıkları sorusu geliyor. Bu kapsam içinde görüştüğüm kocalardan bazıları, bir yerde karılarının yaşamlarının odak noktası olmaktan çıktıklarını görmenin kendilerini son derece rahatlattığını anlatmışlardı. Onlar, doymak bilmeyen isteklerin yöneltildiği kişiler olmaktan ve karılarının mutsuzluğundan dolayı kendilerini sorumlu bulmaktan kurtuldukları için rahatlamaktaydılar. Kocalardan birinin dediği gibi: «Margaret çalışmaya başladığından beri yalnızca evimizin mali yükü hafiflemiş olmakla kalmadı, ama sanki tüm yaşantımıza da bir hafifleme geldi.»

Buna karşın, direnci böylesine kolayca kırılamayan kocalar da vardır. Karısının mistik görüşe «hayır» de-

mesine tahammül edemeyen erkek, genellikle, her yerde, her zaman hazır bir anne imgesiyle çocuksu bir aldatmacaya inanmış, ya da bu aldatmacayı kendi çocuklarında yaşamak isteyen bir kimsedir. Kadının böyle bir kocaya, onun annesi olmadığını ve çocukların, sürekli olarak bir anne denetimi altında olmaksızın daha iyi yetişeceklerini anlatması oldukça zordur. Böyle bir erkeğin karısı onun imgesine uygun olarak yaşamayı bir kenara bırakıp, kendisine karşı gerçekten dürüst davranmaya başlasa belki de kocasının, tekrar, *kendisini* olduğu gibi görmeye başlamasını sağlayabilir. Öte yandan, koca, kendisine yeni bir «anne» aramaya da başlayabilir.

Ev kadınlığı kapanından çıkmaya çalışan kadının karşılaştığı diğer tehlikelerden biri de öteki ev kadınlarının düşmanlığıdır. Nasıl ki iş alanında başarılı olamayan bir erkek karısının kendinden daha ileri gitmesine karşı tepki duyarsa, yalnızca kocaları ve çocukları aracılığıyla var olabilen kadınlar da kendine göre bir yaşantı kurmayı başaran diğer kadınlara karşı düşmanlık besler. Toplantılarda, ev kadınından daha fazla bir şey olabilen bir kadın, komşularından gelecek bazı iğneli sözlere karşı hazırlıklı olabilmelidir. Ve yine evinin, koca ve çocuklarının yakından izleneceğini ve en ufak bir «kusur» bulabilmek için normalin çok üstünde bir merakın kendine yöneltileceğini bilmelidir. Ne var ki, bu tür bir düşmanlık bazen gizli bir kıskançlığı maskelemektedir. «Mutlu» ev kadınları arasında, dışarıda çalışan hemcinsine karşı en düşmanca davranan belki de, günün birinde, komşusuna, bir meslek sahibi olabilmek için önerilerini dinlemeye ilk başvuran kimse olacaktır.

İlerlemeye karar veren kadın, sürekli olarak, yaşamında yaptığı değişikliğin yarattığı bir şeyi yitirmiş olma duygusunu duyacaktır; eski dostlar, alışılmış günlük işler yitirilmiştir; yenilerse henüz bir açıklık kazanmamıştır. Bir kadının ilerlemenin getireceği riskleri göze almaktansa mistik görüşe boyun eğmesi öylesine kolaydır ki, ev kadınlığı kapanından çıkacak gayreti gösterebilecek kadar güçlü bir iradeye — hırsa — sahip olmak, yetenekli olmak kadar gereklidir. Mistik görüş «kariyer» sözcüğü gibi, «hırs» sözcüğüne de çok kötü bir anlam kazandırmıştır.

Mademoiselle dergisinin, «Kolej ve Kariyer» bölümü-

nün editörü Polly Weaver, 1956'da dört yüz kadının «hırs» ve «rekabet» sözcüklerine karşı tepkilerini ölçmüş ve çoğunun, «hırslı olmak»tan dolayı suçluluk duyduklarını bulmuştur. Bayan Weaver'in sözleriyle, onlar bunu «yemek yemek gibi doğal ve bencil bir şekilde değil de yüceltici bir şekilde ele almaya çalışmakta»ydılar. «Bütün gün topluma ya da kiliseye hizmet edebilmek için koşturan ama bunun karşılığında kendisi için on sentlik bir ücreti bile kabul etmeyen kadınlarla karşılaştıkça şaşırıyorduk. Onlar para, toplumsal durum, güç, nüfuz, ve şöhret istemiyorlardı... Bu kadınlar kimi aldattıklarını sanıyorlar?»

Mistik görüş, kadınların kendilerinden, hırslı olmayı yasaklamalarını ister. Evlilik ve annelik kadın için bir sondur; ondan sonra kadınlar yalnızca koca ve çocukları için ihtiras duyabilirler. Gerçekten de «kendilerini aldatan» kadınların çoğu bu kendi kendilerine açıklayamadıkları ihtirası tatmin edebilmek için kocalarıyla çocuklarını öne sürmektedirler.

Kadının anahtarı, hiç kuşkusuz, eğitimidir. Mistik görüş kadınlar için yüksek eğitimi kuşkulu, gereksiz ve hatta tehlikeli gibi göstermiştir. Ama bence eğitim, ve yalnızca eğitim kadınları mistik görüşün daha da büyük sakıncalarından kurtarmayı başarmıştır.

Benim bitirdiğim okul olan Smith Üniversitesi Mezunları Derneği, 1957'de benden, mezuniyetlerinin üstünden on beş yıl geçmiş olan sınıf arkadaşlarımla bir anket yapmamı istemişti. Eğitimin kadınları erkekleştirdiği, cinsel yönden mutlu olmalarını zorlaştırdığı, gereksiz çatışma ve engellemelere yol açtığı gibi görüşleri çürütmek için elime geçen bu fırsatı çok iyi değerlendirebileceğim sanısıyla sevinerek işe giriştim. Eleştirilerin yarı yarıya doğru olduğunu buldum; eğitim, gerçekten sakıncalı ve engelleyiciydi, ama bu sadece, kadınların eğitimlerini kullanmadıkları haller için geçerliydi.

1957'de o ankete yanıt veren kadınlardan % 89'u ev kadını bulunmaktaydılar. Eğitimin ev kadınlarında yaratabileceği tüm engellemeleri yaşamışlardı. Ama onlara: «Kadın olarak oynadığınız rolde ne gibi zorluklarla karşılaştınız?» ... «Bugünkü yaşantınızda başlıca mutluluk ve engellenme nedenleri nelerdir?» ... «Kendi içinizde ne gibi değişiklikler geçirdiniz?» ... «Yaşlanma karşısında ne du-

yuyorsunuz?» «Elinizden gelseydi, yaşantınızda neleri değiştirmek isterdiniz?» gibi sorular yöneltildiğinde, onların kadın olarak gerçek sorunlarının eğitimlerinden köken almadığı anlaşılıyordu. Genellikle tek bir şeyden dolayı pişmanlık duymaktaydılar, bu da eğitimlerini okudukları sürece çok ciddiye almış olmalarına karşılık bunu, daha sonra, ciddi bir amaç uğrunda değerlendirmemiş olmalarıydı.

Bu kadınlar arasında evlenenlerin sayısı % 97'i bulmaktaydı. Çoğu üniversiteyi bitirdikten sonraki ilk üç yıl içinde evlenmişlerdi. Evlenenler arasında boşanma oranı sadece % 3'tü. Evlendikten sonra başka bir erkekle ilgilenen kadınların oranıysa % 20'ydi ve bunların çoğunun bu ilişkileri sadece bir ilgilenmenin ötesine geçmemişti. Anne olarak bu kadınların % 86'sı doğuracakları çocuk sayısını önceden planlamış ve hamilelikleri süresince bundan haz duymuşlardı. % 70'i çocuklarını birle dokuz arasında değişen sürelerde kendileri emzirmişlerdi. Bu kadınlar, annelerine kıyasla daha çok çocuk sahibi olmuşlardı. Kadın başına ortalama çocuk sayısı 2.98'di. Ama aralarında sadece % 10 kadarı anne olarak «haklarının çiğnendiği» kanısını taşıyordu. Bunlardan % 99'u cinsiyeti, «birçok etken arasında yalnızca bir tanesi» olarak nitelemekteydiler. % 85'i cinsiyetin, yıllar ilerledikçe kendileri için eski önemini yitirdiğini de ekliyorlardı. Kocalarıyla olan ilişkilerini «iki insanın paylaşabileceği kadar iyi bir şekilde» paylaşabildiklerini söylüyorlardı. Aralarında % 75'yse bu yaşantının tümünü paylaşamadıklarını ileri sürmekteydi.

Mesleklerini «ev kadını» olarak belirtenlerden çoğu (% 60 kadarı) bunu «tam anlamıyla doyurucu» bulmadıklarını belirtmekteydi. Ortalama olarak günde dört saatlerini «hoşlanmadıkları» ev işlerine ayırmaktaydılar. Belki de aldıkları eğitim onları ev kadını olarak oynadıkları rolde engellemekteydi. Mistik görüş devrinden önce okumuş kadınlar olarak, ev kadınlığı rolüne uyum yapabilmek için yeni oluşan kişiliklerini bastırmak zorunda kalmışlardı. Ama yine de bu kadınların çoğu banliyölü ev kadını çerçevesi içinde ilerleyebilme olanağını bulmuşlardı. Bunun nedeni belki de, eğitimin onlara kazandırdığı bir amaca yönelebilme yeteneklerinin olmasıydı.

Yaşları artık kırka yaklaşmaya başlayan bu kadın-

lardan çoğu yitirdikleri gençliğe acımaksızın, oldukça büyük bir dürüstlükle saçlarının beyazlamaya başladığını, «ciltlerinin solgun ve yorgun göründüğünü» söyleyebiliyor, ve şunları ekliyorlardı: «Gittikçe artan bir iç huzuru ve rahatlık duyuyorum», «kendimi buluyorum.»

Ankette onlara: «Çocuklarınız büyüdükten sonra ne yapmayı düşünüyorsunuz?» diye de sorulmuştu. Çoğunun (% 60) ilerisi için somut birer çalışma ve inceleme yapma planları vardı. İçlerinden birkaç tanesi sadece birer ev kadını olarak yaşamaya çalıştıklarından ötürü «derin bir acı» duyduklarını, «düş kırıklığı ve çaresizlik uçurumunun kenarında olduklarını» söylüyorlardı. Birkaç tanesi: «Evimi yönetmek ve dört çocuğumu büyütmek aslında ne eğitimimi, ne de bir zamanlar bende var olduğunu sandığım yeteneklerimi kullanmama olanak vermiyor. Keşke annelikle bir kariyeri beraberce yürütebilmek mümkün olsaydı.» İtirafında bulunuyorlardı. Ve içlerinde en acı konuşanlar şunları söylemekteydiler: «Nasıl bir insan olduğumu hiçbir zaman anlayamadım. Üniversitedeyken kendimi toplumsal yaşantıya uydurmak için zaman harcadım. Şimdiyse keşke kendime göre yaratıcı olabileceğim bir alanda derinlemesine çalışmış olsaydım, diyorum.» Ama artık bu kadınların çoğu kim olduklarını ve ne yapmak istediklerini biliyorlardı. Çocuklar biraz daha büyüdükleri zaman toplumsal olayları edilgince izlemek hatta bunlara etkin olarak katılmak bile yeterli olmayacaktı. Çoğu kadınlar öğretmenlik yapmayı planladıklarını bildirdiler. Bir talih eseri olarak, öğretmenlere duyulan büyük gereksinme onların bu yolda ilerlemelerine yardımcı olacaktı. Öteki kadınlarsa seçtikleri alanlarda kalifiye hale gelebilmek için biraz daha çalışıp öğrenmeyi düşünmekteydiler.

Smith'ten mezun olan bu iki yüz kadının benzerlerine, yani ev kadınlığı kapanından çıkmak için mücadele eden zeki ve yetenekli kadınlara bütün ülkede rastlamak mümkündür. Ama 1942 yılında okulu bitirmiş olan bu kadınlar, kadınlık mistiğinden önce okuyan son kuşak kadınlardandı.

1942'den itibaren eğitim görmüş kadınların dış dünyayla giderek daha az ilgilenmeye başlamaları mistik görüşün etkisinin açık bir belirtisidir. Mistik görüşün etkisi altında «sadece bir ev kadını» olmak için eğitilen

kadınların boşluk ve «kapana kıstırılmışlık» durumlarını görmüş bir insan olarak, sınıf arkadaşlarımın geçirdikleri deneyimin önemini kavrıyorum. Arkadaşlarım, aldıkları eğitimin etkisiyle, dış dünyayla ilgilenmekle evlilik ve aile işlerini beraberce yürütmeyi becerebilmişlerdi. Onlar zeka ve sorumluluk gerektiren toplumsal faaliyetlerle ilgilenebiliyor ve birkaç yıllık bir hazırlık süresinden sonra seçtikleri bir alanda ilerleme olanağı arayabiliyorlardı.

Ama günümüzün yüksek eğitim görmeyen, evlenmek için liseyi, üniversiteyi yarıda bırakan ya da üniversiteye sırf koca bulmak için giden genç kadınlarına ne demeli? Bu kadınlar kırk yaşlarına geldiklerinde ne yapacaklar? Bugün tüm banliyölerde, kentlerde oturan ev kadınları daha çok eğitim görmenin yollarını aramaktadırlar. Sanki onların bir kurs, herhangi bir kurs görmeleri onlara aradıkları kimliği verebilecekmiş gibi... Ama onların aldıkları ya da onlara sunulan kurslar, ender olarak topumda kullanabilecekleri niteliktedir. Bir kadının 40 yaşındayken aldığı kurslar çoğunlukla, mistik görüş tarafından kirletilmiş ve sulandırılmış nitelikte olmaktadır.

Golf, briç, halıcılık, fantezi yemek pişirme ve dikiş kursları bence, ev kadınının kapanında yaşamayı yeğ gören kadınlar için düzenlenmiştir. Yetişkinler için kurulan eğitim merkezlerinde verilen sözümona entelektüel kurslarsa, — resim, seramik, kısa öykü yazmak, yabancı dil, uzay çağı astronomisi gibi — yalnızca kişinin kendi bilgi haznesini geliştirmesini sağlamaktadır. Bu tür kurslara devam eden ev kadınından uzun vadeli bir bağlanmayı gerektiren çalışma, gayret, hatta ev ödevi yapması bile beklenmez.

Aslında, bu kurslara giren kadınların çoğunun, acil olarak, ciddi bir eğitimden geçmeye gereksinmeleri vardır; ama bunu nereden sağlayabileceklerini bilmemektedirler. Ayrıca, aldıkları kursların, ciddi olmamaları nedeniyle kendilerini doyuramadığını da anlayamamaktadırlar. Kursun özellikle «ev kadınları» için hazırlanmış olması bile onun ne dereceye kadar gerçeklere değinen bir nitelik taşıdığı hakkında bir fikir verebilir.

Görüştüğüm kadınlar arasında eğitim, ancak yeni bir yaşam planının bir parçası olacak şekilde, ciddi bir toplumsal amaca hizmet götürecek yönde olduğu ölçüde, adı olmayan soruna bir çözüm getirebilmekteydi. Bu tür

bir eğitim de ancak üniversitelerde sağlanabilir. On sekiz ya da yirmi bir yaşında yarıda kesilen bir eğitim düzenine otuz bir, otuz sekiz ya da kırk bir yaşında, evde üç-dört çocuk ve bir kocası olan kadının, tekrar dönmesi son derece güçtür. Akademik çevrelerden uzaklaşalıdan beri ne denli az bir zaman geçmiş olursa olsun, geriye dönen kadının, kabul edilebilmek için, amacında ciddi olduğunu tekrar ve tekrar kanıtlaması beklenir. Ondan sonra da, kendisi ve kendisi gibi öteki kadınların bu devirde fazlasıyla ürettikleri çocuklarla rekabete girişmesi gerekecektir. Yetişkin bir kadının gençler için hazırlanmış kursları izlemesi, kendine genç birisi gibi davranılmasına alışması kolay değildir. Bir kadının kendi gereksinmelerini karşılayacak, ayrıca eş ve anne olarak görevlerini yerine getirmesini engellemeyecek bir eğitim alabilmesi için büyük bir sezgiye ve yaratıcılığa sahip olması, birçok düş kırıklıklarına göğüs gerebilecek yeteneklerle bezenmiş olması gerekmektedir.

Bunun gibi çok büyük engellere karşın bugün artan sayıda kadın üniversiteye dönerek gerek duydukları eğitimi almaya çalışmaktadır. Onların bu kararlılıkları, horgörülen güçlerinin ve bunu kullanmak için duydukları büyük isteğin kanıtıdır. Ama mistik görüşün etkisi altında geçen yirmi yıldan sonra, aralarında, ancak en güçlü olanlar bunu kendiliklerinden yapabilmektedirler. Bu, aslında, tek tek kadınların bireysel bir sorunu değildir. Mistik görüşün, ulusal çapta çözümlenmesi gereken nitelikleri vardır.

Amerikan kadınlarının kendi yeteneklerine göre gelişmelerinin engellenmesinden başkaca bir şey olmayan, adı olmayan sorun, ülkemizin fizik ve ruh sağlığını bilinen herhangi bir hastalıktan çok daha fazla etkilemektedir. Örneğin, yirmiyle otuz yaşlar arasındaki kadınlarda görülen sinir hastalıklarını, kırkla elli yaşlar arasındaki alkolizm ve intihar olaylarını, ev kadınlarının doktorların tüm zamanlarını tekelleri altına alışlarını düşünelim. On dokuz yaşına varmadan evlenme oranlarının, evlilikdışı hamilelik olaylarının sıklığını, hatta ana-çocuk arasındaki ortakyaşam (symbiosis) ilişkilerini, Amerikan gençlerinin ürkünç edilginliğini düşünelim... Kendilerini bulmadan eğitimlerini yarıda bırakıp evlenen, dünyaya getirdikleri

çocuklarına aktaracak güçlü bir değer yargıları sistemi oluşturmadan anne oluveren milyonlarca kadın yetiştirmeye devam etmemiz bir bakıma, Amerikan kadınlarının toptan mezara sokulmasıyla başlayıp onların kız ve erkek evlatlarının insanlara özgü niteliklerinin giderek yitirilmesiyle sonuçlanacak bir tür jenosit demek olacaktır.

Bu sorunlar ne ilaçlarla, ne de ruhsal tedaviyle çözümlenebilir. Kadınların cinsel yönden tatmin olmalarını engellemeden olgunlaşmalarını, kendilerini bulmalarını sağlamak için ulusal kültürümüzdeki kadınlık imgesini radikal bir şekilde değiştirmemiz gerekmektedir. Erken evlenme hareketini durdurmak, kızların «sadece bir ev kadını» olmak için yetiştirilmelerini engellemek için eğitimciler ve ebeveynler tarafından toplu bir gayret gösterilmeli, çocukluktan başlayarak kadınların da erkekler gibi, kendi kişiliklerini bulmalarına olanak sağlayacak şekilde yetiştirilmeleri sağlanmalıdır.

Bütün yüksek okullardaki eğitimciler kadınların topluma yararlı olacak bir ülküye ilgi duymalarını ve yaşamlarını buna adayacak duruma gelebilmelerini sağlamak için gayret göstermelidirler. Nasıl erkek öğrencilerinden ciddi çalışma bekliyorlarsa, kızlardan da aynı ciddiyeti beklemelidirler. En önemlisi, eğitimciler, mistik görüşe «hayır» demeyi öğrenmeli ve kadınları eğitmekten güdülen amacın onları, yeteneklerini kullanacak duruma getirmek olduğunu bilmelidirler. Kadınların, evlenip çocuk büyütmek için Evlilik ve Aile kurslarına; ev yönetmek için Ev İdaresi kurslarına gereksinmeleri yoktur. Onlar bilim öğrenmeli, geçmiş düşünce sistemlerini incelemeli ve yeni düşünceler, yeni bilgiler geliştirecek, topluma öncülük edecek duruma gelebilmelidirler. Kadınlar, kendilerini eğiten kimseler tarafından, yeni yaşam planını yapmaya — yani topluma karşı ciddi, yaşam boyu sürecek bir sorumluluk yüklenmek ve bunu annelik ve evlilikle bağdaştırmak — ne kadar çok özendirilirlerse, eş ve anne olarak o kadar az engellenme ve çatışmalarla karşılaşacaklar ve kız evlatları da tam bir kadıncıl imge bulamamaktan ötürü hatalı bir seçime itilme durumunda o denli az kalacaklardır.

Bunu, erken evlenmek için acele eden üniversiteli genç kızları incelerken kendim de gördüm. «Bir erkek bulmak» için çok büyük bir telaş göstermeyen ve kendilerini

uzun vadeli çalışmalara vermiş olan genç kızların hemen hemen hepsinin önünde, kendileriyle özdeşleştirdikleri, ciddi birer işe kendilerini adamış birer anne ya da başka, güçlü bir kadın imgesi bulunmaktaydı.

Eski «kadınlık rolü» imgesine ödün vermekten vazgeçtiği zaman, bir kadın için, başlıbaşına eğitim bile bu yeni özdeşleşmeyi sağlayabilir. Çünkü, erkekler için olduğu kadar kadınlar için de eğitim, insan evriminin özünü oluşturur ve oluşturmalıdır da... Bugün Amerikan kadınları sonunda ev kadınlığı kapanından çıkmaya ve yeni bir kişilik aramaya başlıyorlarsa bunun nedeni, bu kadınların çoğunun, yüksek eğitimin tadını biraz olsun tatmış olmalarındandır.

Bu son ve en önemli savaş kadınların zihinlerinde ve düşün alanlarında verilmelidir. Kendilerine bir imge bulamamış birçok genç kız sadece eğitimleri sayesinde, güçlü birer kişilik oluşturmayı, kadınlık hakkındaki eski görüşlerin üstesinden gelmeyi ve kendilerine, bir erkeğin sevgisinde güvenlik aramamayı, kendi başlarına yeni bir kişilik kazanmayı becerebilmişlerdir. Swathmore'dan mezun ve stajına başlamak üzere olan bir genç kız, kendini üniversitede gittikçe daha «bağımsız» hissetmeye başladığında ilkönceleri, erkeklerle gezmek ve evlenme konularında epeyce bocaladığını anlatmıştı: «Kendimi dişileştirmeye çalışıyordum. Sonra çalışmalarıma merak sardım ve öteki kaygılarım yok oldu» diyordu:

Bir bakıma, sanki yer değiştirmiş gibi oluyorsunuz. Bazı şeyleri yapmakta ustalaşıyorsunuz. Yürümeyi öğrenen bir bebek gibi, zihniniz gelişmeye başlıyor. Kendi çalışma alanınızı buluyorsunuz... Ve bu çok güzel bir şey; çalışmayı sevmek, yaptığınız işlerde bir şeyler bulmak ve bunlara güvenmek... Daha önce çekilen acılara karşılık alınan bu ödül, çekilen tüm acılara değer. Derler ki, erkeğin gelişmesi için acı çekmesi gerekir. Bu galiba kadınlar için de doğru.

Mistik görüş tarafından aldatılan kadınları yeni baştan eğitmek için şimdiden ileri adımlar atılmalıdır. Kendilerini «kapana kıstırılmış» hisseden ev kadınlarının çoğu son birkaç yıldan beri bu kapandan dışarı çıkmaya

uğraşmaktadırlar. Ama zamanında ne yapmak istediklerini bilemediklerinden dolayı, ya da bunları yapmanın yolunu bulamadıkları için gerileyen ve eski yaşamına dönen birçok kadın vardır. Hemen hemen her zaman, var olan eğitim olanaklarını kullanmak, bol vakit ve masraf gerektirmektedir. Bu yüzden pek az ev kadını tamgün (fulltime) çalışmayı becerebilecektir.

Bugün, eğitimlerine devam etmek ya da yarıda bıraktıkları öğrenimlerini tamamlamak için ev kadınlarına, ulusal düzeyde yeni bir eğitim programı hazırlanmalıdır. Bu program, istenen niteliklere sahip olan kadınlara okul taksitlerini ve kitap masraflarını karşılayacak parayı ve gerekirse, o okuldayken evine bakacak hizmetçiyi sağlamalıdır. Kadınların eğitimi kavramı içinde kadının evliliği, kocası ve çocuklarıyla çatışmayan bir öğrenim programı izleyebilmesi için ne gibi önlemlerin alınabileceği düşünülmelidir.

Kuşkucular, «ama kaç Amerikalı kadın yaşantısına gerçekten daha fazla bir şeyler getirmek ister?» diye sorabilirler. Okulu erken bırakmış kadınlara, matematik öğretmeni olabilmeleri için, izleyebilecekleri yoğun bir öğrenim planı sunulduğunda, New Jersey'de oturan ev kadınları arasında şaşırtıcı bir çoğunluğun müracaat ettiği görülmüştü. 1962'nin ocak ayında *New York Times* gazetesinde, Sarah Lawrence adlı kadın üniversitesinin, olgunluk çağına gelmiş kadınlar için annelik görevlerini aksatmadan, yarım gün esasına göre, mezuniyet sonrası eğitimi görebilmelerini sağlamak amacıyla bir burs fonu açıldığını yazan bir haber çıkmıştı. Bu haberden sonra Sarah Lawrence'a yapılan başvurular, okulun küçük telefon santralini neredeyse bloke edecekti. Haberin yayınlanmasından sonraki yirmi dört saat içinde telefonla yapılan başvuruların sayısı yüzü aşmaktaydı. Bu fondan yararlanmak isteyen kadınlarla görüşen bir yetkili, onlarda daha geniş bir eğitim görmek için ne denli gerçek bir gereksinme içinde olduklarını açıkça gördüğünü söylüyor. Bu kadınlar, çocuklarını ve kocalarını ihmal etmek isteyen, ruhsal tedaviye muhtaç kişiler değillerdi, ama eğitime gereksinmeleri vardı... Aile ve kocalarını ihmal etmeden sağlayabilecekleri bir eğitime gerek duyuyorlardı...

Ayrıca, Amerika'da artık kadınlar için bir savaşım

alanının kalmadığı, kadın haklarının tümünün kazanıldığı fikriyle oyalanmayı bırakmanın da zamanı gelmiştir. Kızlara, yeni bir çalışma alanı bulduklarında seslerini keserek erkekleri rahatsız etmemelerini tembihlemek son derece saçmadır. Neredeyse bütün profesyonel alanlarda — iş yaşamı, bilim ve sanat dallarında — hâlâ kadınlara ikinci sınıf yurttaş işlemi yapılmaktadır. Toplum içinde çalışmayı planlayan kızlara, böylesine üstü örtük, rahatsız bir cinsel ayrımla karşılaşacaklarını ve bunun karşısında susarak yok olmasını beklemektense, bununla mücadele etmenin gerekeceğini anlatmak büyük bir hizmet olacaktır. Toplum içinde çalışacak olan kadın, ne cinsiyetinden dolayı özel, ayrıcalıklı bir muamele gözetmeli, ne de önyargı ve cinsel farklılıkları ön plana alan davranışlar karşısında susmalıdır.

Şu halde o, bir kadın olarak değil de, bir insan olarak mücadele etmeyi öğrenmelidir. Kadınların büyük çoğunluğu yan, ikinci plandaki yerlerinden çıkıp ana akıntıya katılmadıkça toplum onların yeni bir yaşam planı yapmalarına yardımcı olamaz. Ama hukuk ya da tıp okullarında tutunabilmeyi başaran, lisansüstü ya da doktora diplomasını alabilen her kadın, başkalarının da biraz daha ileri gitmelerine yardım etmiş olacaktır. Mistik görüş tarafından maskelenen engellerle tam eşitlik uğruna mücadele eden her kadın, kendinden sonra gelenler için işleri biraz daha kolaylaştırmış olacaktır.

Bunu yapabilen kadınlar, belki de açıkça görmeseler bile, günümüz toplumunda yerlerini ve kişiliklerini bulmak, tarihin gittikçe artan hızına yetişmek için her kadın ve erkeğin üstüne düşen görevi yerine getirmektedir. Kadın ve erkeklerdeki kimlik bunalımının bir kuşak tarafından tamamen çözümlenmesi olanaksızdır; süratle değişen toplumumuzda bu sorunla sürekli olarak karşılaşmak ve bir ömür boyunca tekrar tekrar çözümlemek gerekmektedir. Kişinin kendi içinde ve toplumda ortaya çıkan değişikliklere göre yaşam planı da değiştirilebilir nitelikte olmalıdır. Bugün kendi kimliğini bulmaya çıkan hiçbir kadın, bu arayışın onu nereye götüreceğini öncelikle kestiremez. Bugün hiçbir kadın bu arayışı, bir savaşım vermeden, çatışmalarla karşılaşmadan başlatamaz. Ama o bilinmeyen yolda ilerlemekte olduklarını gördüğüm kadınlardan hiç-

biri, çektikleri acılardan, göze aldıkları risklerden, harcadıkları gayretlerden ötürü bir pişmanlık duymamaktaydı.

Kadınlara en sonunda kendilerini bulma özgürlüğü tanındığı zaman onların nasıl kişiler haline geleceklerini kim önceden kestirebilir? Kadınların topluma, sevme ve sevilme haklarını yadsımadan, yapabilecekleri katkının derecesini kim önceden saptayabilir? Kadınlar ve erkekler sadece ev, çocuk, bahçe ve biyolojik gereksinmelerinin gidrilmesinin ötesinde, insanlığın geleceği için yapılması gereken çalışmaların sorumluluğunu da paylaşmaya başladıklarında, karşılıklı sevgilerinin daha da gelişmeyeceğini kim iddia edebilir?

Bu akım henüz yeni başlamıştır; kadınlar kendilerini henüz yeni yeni aramaya koyulmuşlardır. Ama mistik görüşün sesi, artık kadınların içlerinden gelen ve onları daha bütün insanlar olmaya davet eden sesi bastırmaya yetmemektedir.

BETTY FRIEDAN

Kadınlığın Gizemi

Yirminci yüzyılın en önemli kitabı, KADINLIĞIN GİZEMİ'dir.
Martin Luther King siyahlar için ne ise, Betty Friedan da kadınlar için odur.

Barbara Seaman,
Free and Female yazarı

Betty Friedan, dünya çapındaki cinsel devrimin öncülerinden... Tüm sapıklar ve aşırı uçlar evlerine döndükten, jet sosyeteler, teşhirciler, erkek düşmanları unutulup gittikten sonra da, KADINLIĞIN GİZEMİ, "tarihin tetiğini çeken", yeni bir dönem açan bir kitap olarak hatırlanacaktır.

Alvin Toffler,
Gelecek Şoku yazarı

Bu, ancak birkaç onyılda bir elimize geçen nadir kitaplardan biridir; önemli bir toplumsal hareket başlatan, daha insanca ve adaletli bir topluma yol açan bir kitap. Betty Friedan yalnızca kadınların değil erkeklerin de kurtarıcısıdır.

Amitai Etzioni,
Columbia Üniversitesi,
Sosyoloji Fakültesi Dekanı